

MICROFONUL VAGABOND

PUBLICISTICĂ LITERARĂ RADIOFONICĂ
DIN ARHIVA SOCIETĂȚII ROMÂNE DE RADIODIFUZIUNE
(REPORTAJE, ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE, ESEURI)
1932-1935

COLECȚIA **TEZAUR**

Seria *Literatură*

MICROFONUL VAGABOND

Publicistică literară radiofonică
din Arhiva Societății Române de
Radiodifuziune
(reportaje, însemnări de călătorie, eseuri)

volumul I, 1932-1935

Prefață de ROMUL MUNTEANU

Societatea Română de Radiodifuziune
Departamentul Secretariat General
Direcția Patrimoniu
București, 1998

Coperta colecției și ilustrația: VASILE SOCOLIUC

© 1998 *Editura Casa Radio*
Str. General Berthelot nr. 60-64
RO-70747, București
Tel. 40-1-223 28 12, Fax 40-1-222 92 84

Editor: SEBASTIAN SÂRCĂ

ISBN 973-98662-7-1

CUPRINS

<i>Prefață de ROMUL MUNTEANU</i>	7
<i>Notă asupra ediției</i>	9

1932

<i>MIRCEA ELIADE, Templul de Aur</i>	15
Într-o mănăstire pe Himalaya.....	21
Dansuri în noapte la Jaipur	28
<i>EMANOIL BUCUȚA, Biserica din Boiana</i>	35
<i>TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE, Reporterul</i>	38
<i>GEORGE VÂLSAN, Din frumusețile pământului românesc</i>	42
<i>G.M. CANTACUZINO, Valea Oltului</i>	50
Valea Prutului.....	54
<i>C. GANE, Cum se călătorea altădată</i>	60
<i>VICTOR STANCIU, Peșterile Munților Apuseni</i>	65
<i>OTILIA GHIBU, Târgu-Jiu și Săliștea Sibiului</i>	72
<i>CLAUDIA MILLIAN, Plimbări în Dobrogea</i>	79
<i>ION DRAGU, Lacurile și conferințele internaționale</i>	84
<i>NICOLAE TONITZA, Mangalia zugrăvită în cuvinte</i>	92

1933

<i>JEAN BART, Descrierea Deltei</i>	101
<i>I. CONEA, Loviștea, țara de pe Olt</i>	108
<i>HORIA TECULESCU, Sighișoara</i>	115
<i>G.M. CANTACUZINO, Mănăstirea Văcărești</i> sau Testamentul artei tradiționale	120
<i>HORIA OPRESCU, Împrejurimile Bucureștiului</i>	126
<i>ZAHARIA STANCU, Legende și priveliști din Teleorman</i>	132
<i>AL. BĂDĂUȚĂ, Peisagii oltenesti</i>	137
<i>I.M. SADOVEANU, Constanța</i>	144
<i>EMIL RIEGLER-DINU, La pădurenii Hunedoarei</i>	150
<i>DAMIAN STĂNOIU, Mănăstirea Căldărușani</i>	157
<i>RADU BOUREANU, O călătorie în Făgăraș</i>	163
<i>ALEXANDRU HODOȘ, Clujul</i>	168

1934

<i>AL. BĂDĂUȚĂ, Munții Făgăraș, iarna</i>	177
<i>MARIUS BUNESCU, Athosul artistic</i>	183

<i>C. DRON, Impresie dintr-o călătorie pioasă</i>	192
<i>VALERIU PUȘCARIU, Clisura Dunării și munții Banatului</i>	199
<i>HENRI H. STAHL, Drumuri vrâncene</i>	204
<i>I. SIMIONESCU, Pe Dunăre</i>	209
<i>HORIA OPRESCU, O vale românească</i>	215
<i>PETRU COMARNESCU, Sfârșit de vară la Charleston, unde vegetează o altă Americă</i>	222
<i>N. CREVEDIA, O vizită la Plevna</i>	227
<i>RADU GYR, Povestea Jiului</i>	236

1935

<i>R.I. CĂLINESCU, Cămilele de la Duranlar</i>	245
<i>D. IOV, Vraja Nistrului</i>	251
<i>EMANOIL BUCUȚA, Valea Dâmboviței</i>	258
<i>Alte drumuri prin țară</i>	264
<i>ALEXANDRU MARCU, În Corsica</i>	269
<i>ROMULUS DIANU, Târgul campionar din Milano</i>	275
<i>O călătorie la Ankara</i>	280
<i>Elveția, țara sporturilor pe zăpadă</i>	287
<i>HORIA OPRESCU, București, expoziție retrospectivă</i>	292
<i>DEMOSTENE BOTEZ, Itinerar bucovinean</i>	298
<i>GEORGE VÂLSAN, O Veneție rustică în Delta noastră</i>	305
<i>SIMION MEHEDIȚI, De la Nistru</i>	312
<i>AL. BĂDĂUȚĂ, Prin Munții Argeșului</i>	319
<i>V. TUDOR, Munții noștri</i>	324
<i>NICOLAE ROȘU, Drumeții</i>	329
<i>MIRCEA DAMIAN, Câteva drumuri și orașe din Ardeal</i>	335
<i>CLAUDIA MILLIAN, Ultimele zile de vacanță</i>	338
<i>LUCIAN MARCU, La Maglavit de Sfânta Maria</i>	342
<i>GALA GALACTION, La Mănăstirea Neamțului. Note de călătorie</i>	347
<i>La Schitul Măgura. Notele unui duhovnic</i>	351
<i>DAMIAN STĂNOIU, Satul meu</i>	356
<i>HENRI H. STAHL, Sate din granița Năsăudului</i>	360
<i>VASILE BÂNCILĂ, Altare sucevene</i>	366
<i>Indice de nume</i>	373
<i>Bibliografie radiofonică 1932-1935</i>	379

Prefață

Direcția Patrimoniu din cadrul Societății Române de Radiodifuziune și-a asumat frumoasa obligație de publicare a textelor unor conferințe, ținute de-a lungul vremii de personalități semnificative din lumea noastră științifică și literară de altădată.

În acest scop a fost organizat un complex sector editorial, format din filologi, bibliografi și corectori care veghează la corecta tipărire a acestor texte-tezaur, amenințate de uitare.

Sub genericul *Microfonul vagabond* sunt adunate printr-un prim volum diverse reportaje, însemnări de drum din anii 1932-1935.

Se știe doar că impresiile de călătorie au constituit din cele mai vechi timpuri un important mijloc de cunoaștere. Numeroși scriitori români, dintre care menționăm pe D. Goleșcu, Ion Codru Drăgușanu, D. Bolintineanu, V. Alecsandri, Alecu Russo, N. Filimon, au cutreierat pământurile țării sau alte meleaguri de pe continentul nostru. Toate acestea constituie o complexă *literatură de călătorie*, pe care și astăzi o citim cu interes și plăcere.

Să ne amintim că oamenii au trăit întotdeauna cu privirile ațintite spre exterior. Ei doresc să vadă și să știe, iar cei mai înzestrați n-au ezitat niciodată să-și comunice și altora impresiile lor. Fiindcă literatura de călătorie, dincolo de pitorescul priveliștilor consemnate, reprezintă și o sursă de informare și instruire.

Însemnările de drum n-au constituit o preocupare exclusivă a scriitorilor și a reporterilor. Oameni cu profesii diferite ca geografi, naturaliști, speologi, istorici de artă, filozofi, poeți au contribuit la realizarea acestor scrieri, care pendulează între *informație* și *arta* reporterului înfiorat de frumusețile locurilor, diversitatea obiceiurilor și măreția unor edificii.

Cine urmărește programul emisiunilor de odinioară nu poate să nu constate că ele se întemeiază pe o vastă experiență universală și românească, furnizată de *literatura frumuseților patriei*. Dincolo de motivele turistice, fiecare țară are interesul să facă cunoscute peisajele sale pline de pitoresc, munții și apele, marile orașe și sate, văile râurilor

și câmpiile, mănăstirile și bisericile, vestigiile istorice și bogățiile pământului. Până și titlurile acestor emisiuni ca: *Din frumusețile pământului românesc* (Gh. Vâlsan) sau *Plimbări în Dobrogea* (Claudia Millian) sunt elocvente în acest sens. Ele reprezintă invitații la drumeție și cunoaștere, captând atenția publicului prin detalii atractive extrem de variate. Întreaga paletă geografică, etnografică și istorică este pusă în lumină pe această cale.

Cititorul acestei antologii are, la un moment dat, impresia că harta complexă a țării se derulează cu toate planurile sale specifice în fața ochilor săi.

G.M. Cantacuzino scrie despre *Valea Oltului* și *Valea Prutului*, I. Simionescu despre o călătorie *Pe Dunăre*, Radu Gyr rememorează *Povestea Jiului*, S. Mehedinți aduce informații *De la Nistru*, iar Jean Bart realizează *Descrierea Deltei*. Formele de relief capătă și ele relevanță prin remarcabila capacitate evocatoare a unor intelectuali care-și descoperă adevărate daruri de prozatori. Al. Bădăuță înfățișează *Munții Făgăraș – iarna*, Valeriu Pușcariu *Clisura Dunării și Munții Banatului*, iar Victor Stanciu povestește despre *Peșterile munților Apuseni*.

Cine urmărește distribuția subiectelor acestor conferințe nu poate să nu observe o atentă selecție a vorbitorilor – toți specialiști în diferite domenii – ca și o ingenioasă orchestrare tematică. În paginile acestei antologii nu găsești subiecte mari neabordate, ori texte care să se repete. Fără îndoială că și aspectele vieții urbane cu istoria sa specifică sunt reprezentate cu aceeași competență.

Al. Hodoș înfățișează *Clujul*, scriitorul I.M. Sadoveanu vorbește despre *Constanța*, Horia Teculescu despre *Sighișoara* etc. Peisajul rural nu este nici el absent. Damian Stănoiu evocă în mod patetic *Satul meu*, iar H.H. Stahl ne oferă o imagine globală despre *Satele din granița Năsăudului*, în vreme ce H. Oprescu stăruie asupra diversității oferite de *Împrejurimile Bucureștiului*, iar Emil Riegler-Dinu poposește *La pădurea Hunedoarei*.

Dar relatările de călătorie din spațiul carpato-dunărean nu s-au oprit, după cum am putut vedea, doar la formele de relief. Ele atrag atenția asupra realizărilor ființelor umane care nu și-au construit doar case de adăpost în orașe și sate, ci și lăcașuri de cult. În conferința despre *Mănăstirea Văcărești sau Testamentul artei tradiționale*, G.M. Cantacuzino face istoricul acestui așezământ, demonstrând, totodată, că este o ultimă realizare de artă bizantină. În notele sale de drumeție, D. Stănoiu se oprește asupra *Mănăstirii Căldărușani*, iar părintele Gala Galaction și-a comunicat impresiile pioase în *Note de drum la Mănăstirea Neamțului*.

Dar călătorii români au avut mereu privirile ațintite spre *interior* și spre *exterior*. Ei n-au rămas cantonați doar în cadrul spațiului românesc. Mircea Eliade și-a împărtășit impresiile *Într-o mănăstire pe Himalaya*, Marius Bunescu povestește despre *Athosul artistic*, iar P. Comarnescu ne oferă o viziune caleidoscopică despre un *Sfârșit de vară la Charleston, unde vegetează o altă Americă*. Noi și ceilalți facem parte din planeta Pământ. Intelectualii români au întreținut în permanență o conștiință deschisă a publicului dornic să cunoască lumea, fie și numai pe calea undelor. Romulus Dianu relatează despre *O călătorie la Ankara*, Al. Marcu poposește *În Corsica*, iar C. Dron în *Impresii dintr-o călătorie pioasă* vorbește despre locurile sfinte de la Ierusalim.

În cele mai multe din aceste conferințe există o savantă dozare a informațiilor științifice, corelată cu arta evocării locurilor. În *Peșterile Munților Apuseni*, Victor Stanciu stăruie asupra misterelor din aceste adâncuri subpământene: „Astfel, în timpul celei mai călduroase veri gheața rămâne netopită. Sloiurile de gheață, stalactitele prinse de tavanul peșterii, atârnă ca niște candelabre de cristal, iar stalagmitele de jos, albe și de un albastru transparent, par călugărițe drepte sau înclinate, făcând mățanii în fața «altarului».”

Fiecare dintre aceste conferințe este o invitație la lectură și cunoaștere. Primul volum din antologia *Microfonul vagabond* se configurează ca o mică și captivantă călătorie prin timp și spațiu. Sunt convins că munca depusă de alcătuirii acestui volum va fi răsplătită de o bună întâmpinare a publicului nostru de azi.

ROMUL MUNTEANU

Cuvântul editorului

Sub colocalul generic „*Microfonul vagabond*”^{*} am însumat 56 de texte radiofonice, manuscrise ale unor reportaje, note de călătorie (prezentate în cadrul „Radiojurnalului”, al „Programului de seară”) precum și ale câtorva din numeroasele conferințe susținute la „Universitatea Radio” – amplu program cultural inițiat de D. Gusti – cu precădere în zilele de sâmbătă și duminică, zile dedicate „geografiei, istoriei, turismului, sănătății și culturii populare”.

Selecția noastră tematică s-a oprit asupra unor texte non-ficționale, dar cu certe calități estetice, acoperind, în acest prim volum, perioada de la începutul constituirii colecției Arhivei instituției (1932-1935) și tentează astfel o abordare cronologică, sintetică și – sperăm – edificatoare a actului jurnalistic radiofonic de tip „feature”, așa cum era practicat la începuturile radiofoniei românești, conform modelului global culturologic, introdus de același D. Gusti.

Fatal inegal, „manuscrisele radiofonice” antologate dobândesc din această perspectivă o coerență aparte: cea rezultată din urmărirea *sistematică* a complementarității între valoarea de comunicare și cea de divertisment, între funcția informativă și cea formativă ș.a.m.d.

Se prefigurează în perioada investigată coordonatele unui discurs publicistic generos, liber, deschis ce reușește câteodată să se înscrie în standardele unei autentice modernități, reclamate de exigențele noii epoci mediatice.

Ca și la celelalte culegeri de documente editate de „Casa Radio”, pentru stabilirea textului s-au aplicat regulile actualei ortografii și punctuații, păstrându-se, ocazional, doar acele forme ce constituie variantele lexicale specifice autorului („juvaier” la Gala Galaction, „forfot” la I.M. Sadoveanu...), precum și unele „barbarisme” („muete” la Claudia Millian, „championat” la Romulus Dianu...).

^{*} sau „călător” – o sintagmă pe care ne-am permis s-o extrapolăm din jargonul profesional al rediureporterilor de la începutul anilor '30, noua invenție lexicală înscriindu-se curând în mitica și devoratoarea constelație semantică a „transmisiunii în direct”, devenită posibilă grație carului de reportaj, proaspătă cucerire tehnică, rapid asimilată și de primul nostru post public național.

Am reținut unele alternanțe de tipul: aibe/aibă, reazimă/reazemă, genitivul priveliștii/priveliștei ș.a., dar am eliminat grafiile etimologizante ale neologismelor; numele proprii au fost transcrise conform normelor actuale curente.

Am semnalat între bare oblice intervențiile autografe ale autorului pe o dactilogramă.

Au fost culese la subsol sau între paranteze drepte variantele de text cu oarecare relevanță: anulări, corecturi.

S-au operat tacit diversele corecturi minore, ținând seama că de cele mai multe ori ne găseam în fața unor texte nedestinate tiparului.

Pentru completarea descrierii cu elemente ce nu întotdeauna sunt marcate pe document (ora, emisiunea) am făcut apel la un incontornabil instrument de referință, *Bibliografia radiofonică românească*, volumul I, 1932-1935, apariție simultană la editura noastră, redactată de colectivul Arhivei SRR, condus de Liliana Mușățeanu.

Cercetarea de arhivă, selecția și îngrijirea textelor au fost asigurate de Maria-Elena Negoescu și Horia Pop, cărora li s-a adăugat George Rădulescu, culegând inspirat și cu acuratețe textul stabilit al acestor manuscrise pline de „capcane“.

Editorul și-a propus și în acest volum păstrarea unui standard de rigoare, care să asigure buna prezentare a textelor.

Mircea Eliade

Templul de Aur

ÎN PARTEA de miazănoapte a Indiei, în apropierea Himalayei, se află Amritsar, orașul Templului de Aur. Aici văzduhul e limpede și în amurgit bate vânt îmbălsămat din pădurile de eucalipt. Soarele apune cu acea majestate obosită a Indiei, și deodată zărilor se transfigurează, șoseaua se însuflețește și pădurea ajunge tainică, primejdioasă, impenetrabilă. Numai calul trăsuricii cu două roți bate același trap indiferent și desemnat; numai vizitiul a rămas același bărbat nepăsător cu ochi de haiduc. Dar noi, acești doi pelerini înfrigurați pe drumul Templului de Aur – noi simțim și ne închipuim* întreagă drama înserării în pădure. Căci de pretutindeni se desprind zvонuri ciudate, zgomote seci, alunecări de pe trunchiuri, răsuciri de liane – parcă s-ar deștepta șerpi fermecați, parcă ar tresări păuni nevăzuți. Cine știe câte taine nu se ascund la dreapta și la stânga drumului nostru. Căci iată, șopârle cu gușa inelată și coamă de balaur, sar de pe ramuri, ne cad pe umeri, se răsucesc ca verigile și sar iarăși, cu zgomot inert, înfricoșător, pe șoseaua brumată. În câteva minute, se întunecă. Arborii capătă acum siluete fantastice și licuricii încep a zbura, roi de scânteii. O pădure primordială, nesfârșită și neînțeleasă – așa e pădurea de eucalipt pe care o străbate călătorul ce se apropie de Amritsar venind din Kapurthala.

O săptămână întreagă am rătăcit noi printre palatele și vilele din Kapurthala. O săptămână nostalgică și inutilă, căci Kapurthala e asemenea unei cetăți-decor, la fiecare pas întâlnind un palat de marmură albă, sau o vilă cu balcoane roșii, sau un lac cu pavilioane. Și am plecat din Kapurthala cu tristețea că am lăsat în urmă încă un sălaș al visului, dar cu bucuria că ne îndreptăm spre orașul gloriei

* Anulat: „auzim“.

și martirilor *sikh*. Ne așteaptă în Amritsar sărbătoarea națională a acestui popor viril și superb: *sikhii*. Ne așteaptă sărbătoarea zilei de naștere a marelui *guru* Nanak. Cu câtă înfrigurare n-am privit noi, în noaptea aceea de noiembrie, răsăritul lunii. Ochii nu ne-au fost furați de jocul lunar pe meterezele Kapurthalei. Nu. Nici nu ne-am oprit fascinați în fața vreunui palat leit* din basme; și nu ne-au obsedat viziuni de pol când în dreapta și în stânga noastră licăreau blocuri de lespezi albe sau oglinzile lacurilor atâtor regine. Întâlneam în singurătatea pădurii, pe șoseaua nebătută de nimeni, aceeași vrajă a Indiei necunoscute și hulite; vraja vieții ei sălbatice și tari, dumnezeiască în nepăsarea și bucuria ei, bucurie stridentă în creație și în joc, bucurie senină în moarte. Parcă adulmecau din Amritsar chemări și șoaapte. Și în fermecarea noastră stăruia o singură părere de rău; că, poate, Amritsar va fi încă o dezamăgire, așa cum au fost atâtea locuri și cetăți din India, despre care am auzit prea multe, și ne-am închipuit prea mult.

Dar de data aceasta n-am fost dezamăgiți. Căci ce însemnătate ar fi putut avea faptul că, a doua zi de dimineață, am fost *arestați*** în piață și aduși sub gardă la poliția gării? Că am fost ținuti două ceasuri *închiși*, până ce s-au încheiat cercetările de rigoare într-un oraș bântuit de revolta civilă? Și că am plecat sub escortă militară, după ce am făgăduit că nu vom discuta nici accepta să auzim nimic de la localnici în ceea ce privește dezobediența politică? Era în toamna anului 1930, când cincizeci de mii de naționaliști indieni se aflau în temnițe. Eram în India de Nord, provincia care a suferit cel mai aspru [...]**, în care nici un străin nu se putea mișca fără permisie, în care fiecare necunoscut putea fi un agent revoluționar și fiecare indian un făuritor de bombe. Dar ce prețuire am fi putut da noi acestor mizerii mărunte și iritante – când în fața noastră se întindea orașul visat de ani, iar undeva, ascuns sub porțile și bolțile sumbre, templul lui de aur?!...

Umblam așa cum se umblă într-un oraș indian; cu ochii în toate părțile, fără a putea savura nimic, fără a te putea opri nici întoarce în loc. Femeile, în pijamale albe și verzi, cu șaluri scurte și salbe de aur pe pieptar – femei cu obrazul alb și umbletul semeț al

* Anulat: „asemenea“.

** S.a.

*** Anulat: „pentru libertate“.

indienilor de miazănoapte. Ochii poartă în priviri, alături de inevitabila fascinație a oricărei femei orientale, o mândrie reținută și forte. Ele sunt femeile ce și-au batjocorit bărbații când s-au întors odată de la luptă sub pretext că orice rezistență e zadarnică. Ele și-au amenințat bărbații că, dacă nu se întorc, le vor lua veștmintele de războinici, le vor da haine femeiești și îi vor pune să lege copii și să pregătească bucatele, ducându-se ele împotriva năvălitorilor. Drept care, bărbații au plecat și nu s-au mai întors nicicum. Aceasta s-a întâmplat demult, pe vremea lui *guru* Nanak, prin veacul al șaptesprezecelea. Dar cu câțiva ani în urmă, norodul *sikh* a dat pildă de același eroism de care sunt mândre femeile lor. Cinci sute dintre ei, pe nume *akali*, convertiți la cultul non-violenței, și-au propus să „cucerească” un pom. Și în fiecare dimineață trimiteau o echipă din acești tineri să cuprindă pomul în brațe. Firește, s-a împotrivit poliția. Dar tinerii n-au vrut să părăsească poziția, deși n-au vrut să-l apere cu forța*. Și atunci au fost bătuți, au fost bătuți crunt, sângeros, până ce au căzut în nesimțire. Și cum cădea o echipă alta venea să-i ia locul. Fără ca nimeni să crâcnească, fără ca nimeni să ridice brațul. Agonia a durat câteva zile, până ce toți cinci sute au fost doborâți. Dar ei și-au ținut cuvântul: cuvântul dat lui Mahatma Gandhi, non-violența, și cuvântul dat lor înșiși, de a nu renunța la pom decât atunci când își pierde simțirea. Faptul acesta de renunțare la forța fizică e cu atât mai formidabil cu cât *akali sikh* sunt de o violență legendară, și pentru cea mai neînsemnată insultă, eiucid. De altfel, fiecare poartă, chiar acum în timpul revoluției, un cuțit la brâu – și fiecare are o armă. Iar eroismul acesta e împărtășit de întreaga comunitate; victoriile lui aparțin și copiilor și femeilor. De aceea femeile te privesc drept în ochi, cu surâsul lor distant și nepăsător. Alături de ele, unele femei din India par sclave.

Înaintăm pe ulița bazarului. Toată lumea e înfrigurată de așteptarea focurilor pe care le vor aprinde și artificiiilor pe care le vor detuna la căderea nopții. În toate dughenele se vând lumânări și artificii, bombe de argilă și săgeți cu pulbere, cercuri dinamitate și baloane incendiare. La toate colțurile se vând flori, ghirlande, coronițe și parfumuri. Căci fiecare credincios trebuie să viziteze de dimineață templul și să depună ofrande în fața Cărții Sfinte de *guru* Nanak, pe nume *Guru Granth*. Suntem duși de curentul viu cu flori

* Anulat: „să se împotrivească”.

și mirodennii. Ajungem și noi o dată cu șirul de oameni care ne poartă. Templul se descoperă deodată, minune cu totul și cu totul de aur, în mijlocul unui lac pietruit și încins în patru părți cu cheiuri de marmură. Parcă ar fi o jucărie, într-atât de perfect și ireal se află în mijlocul apei, oglindindu-și turlele aurite și crenelul poleit. E nefiresc și înmărmuritor templul acesta în mijloc de lac, lângă care se adună zeci de mii de *sikhi*; bărbați înalți, cu turbane de mătase colorată, cu bărbii de războinici, încinși cu brăuri scumpe, cu pumnale și iatagane; femei cu pijamalele lor neprețuite, în culori ce odihnesc privirea, cu cosițele negre și parfumate pe umeri, cu talpa piciorului roșită; copii pe care proporțiile turbanelor albe și albastre le dau aspect de paji orientali de bal mascat.

Cum ajungem în fața porții cheiului, trebuie să ne descălțăm. Pantofii îi lăsăm în grija unor oameni prodigioși, care îți recunosc imediat încălțăminte printre cele câteva zeci de mii de pantofi și ți-i înapoiază pantof după pantof, cu vârful unui baston. Scoatem de asemenea țigările pe care le aveam asupra-ne, și le încredințăm aceluiași paznic al papucilor. Dacă am fi avut cu noi alcool, cât de puțin și sub orice formă, ar fi trebuit să-l lăsăm și pe el; căci religia *sikhilor* nu îngăduie atingerea de tutun și alcool.

Pătrundem conduși de cercetașii *sikh*, care sunt însărcinați să explice vizitatorilor străini istoricul templului și mersul ceremoniei. Cu picioarele goale ocolim pe cele patru cheiuri, înainte de a apuca pe podul de piatră ce leagă templul de uscat. Îmbulzeala ajunge aici strivitoare. Și fiecare își are brațele încărcate cu flori, și de pretutindeni se înalță mireasma aceea intoxicantă a ofrandelor vegetale. Dar cercetașii noștri știu să ne facă loc. Înainte de un sfert de ceas, iată că am ajuns la poarta templului. Pas cu pas, cu răsufierea ritmată de emoție, cu trupul prins între sute de trupuri, înaintăm. În mijlocul templului, în fața Cărții Sfinte, un covor întreg e încărcat cu flori. Depunem ghirlandele, cu o plecăciune, și un preot cărunț, un guru, rupe câte un boboc de la buchetele ce împodobesc cartea și ni-l dă. Templul *sikh* e singurul templu indian în care sunt acceptați toți oamenii, de orice religie și de orice rasă. O clădire simplă, fără idoli și fără draperii. O încăpere centrală, solemn decorată, în mijlocul căreia, pe un tron, se află *Guru Granth*. La o anumită pagină, în fiecare sărbătoare, câte un *guru* citește din învățăturile înțeleptului și vajnicului Nanak. În restul încăperii – flori și mirodennii. În această zi, cea mai mare pentru *sikhi*, templul

întreg e covârșit de flori. Și oamenii nu dăruiesc flori numai templului, ci și lacului. Deja pe meterezele cheiului se înșiră mici candelă de lut ars, pe care le vor aprinde în înserat. Sunt mii și mii de asemenea candelă, și sunt trei rânduri. De cum apune soarele, copiii încep a le aprinde, una după alta. Când se înserează bine, templul e înconjurat de acest triplu colier de lumini; iar oglindirea candelălor în lac îl fac să tresară, să pâlpaie asemenea sclipătului unei comori.

Noi ne-am urcat deja pe terasa porții; poartă magnifică din piatră albă care închide și apără intrarea spre podul ce duce la templu. De aici, de sus, nu știi ce să admiri mai întâi; feeria copilărească și fantastică de candelă – sau cetatea care începe să se lumineze. Căci în tot Amritsarul se sărbătorește cu lumini vii și candelă ziua de naștere a lui *guru* Nanak. În fiecare casă a rămas cel puțin un om ca să aprindă torțe la uși, candelă la ferestre și artificii pe terasă. Sunt câțiva nerăbdători care zvârl în văzduh cele dintâi traiectorii orbitoare. Dar semnalul luminațiilor îl dă poarta templului. De aici, când întunericul începe să se închege, pornesc roțile cu pocnitori și șrapnelele roșii. Îndată, din cele patru turnuri ale meterezelor înălțate la colțurile cheiului – se aprind focuri bengale. Umbrele verzi se ridică, se aprind și pier deasupra lacului. Obuze în miniatură se sparg mult deasupra capetelor noastre – scânteind în ciucuri stacojii. Sunt unele care se desfac ca o corolă verde-violet, și se sting cu greu, coborând până deasupra apelor. Sunt altele care își lătesc pulberea ca un uriaș voal de mireasă, argintat și aerian. Unele par traiectorii de jăritic, bici incendiant trosnind și scăpărând ca un fulger. Altele par potire de sticlă topită suspendate ca printr-o minune printre cioburi și cristale care cad vertiginos. Oamenii lucrează întruna, ațâțați și fericți, căci pentru sufletul marțial al *sikhului*, urgia de trăznete și lumini e mai mult decât o sărbătoare religioasă. Pe terase s-au adunat lăzi întregi de explozibile, sute de rachete și mii de roți bengale. Orice iluminatie europeană pălește alături de risipa și măreția focurilor bengale la Amritsar. Sunt clipe când orașul întreg e luminat de verdele sau violetul rachetelor ca sub proiectorul unui teatru prodigios. De-abia mai poți auzi vorbele vecinului. Vuieste văzduhul și se încalecă traiectoriile, se ciocnesc roțile de foc, se sfărâmă clopotele de lumină, se amestecă mii de *confetti* de jăritic. Aproape nimeni nu mai privește colierul umil și viu al templului. Însuși templul parcă

s-ar umili cu tot aurul lui veritabil și masiv sub ploaia aceasta efemeră și orbitoare. Mulțimea așezată cu picioarele încrucișate ca orice mulțime indiană, nu mai are ochi decât pentru gloria de o clipă a rachetelor, copiii se agită violent, bărbații se încălzesc cu mâinile pe pumnale. Unii, mai calmi, mestecă alune americane sau frunze de betel – dar tot cu privirile în sus. Numai templul și cu preoții au rămas așa cum erau și în timpul zilei. Numai ei sunt senini și tăcuți – alături de o mulțime delirantă. Stau sus pe terasă, și încep a obosi tot privind jocul copilăresc și fastuos cu care acest norod viril își sărbătorește *Gurul*. Alături de mine stau și doi englezi. Își fumează pipele de la începutul iluminăției. Își comunică impresii scurte, pe care le savurează îndelung. Și nu știu de ce, mă bate o undă de tristețe. Mi se pare mie, sau într-adevăr e un simbol Templul de Aur, templul bătrân și viu, împodobit cu trei coliere de candelă, care stă uitat în mijlocul sărbătorii – pentru că oamenii privesc cu desfătare numai exploziile de o clipă a focurilor bengale? Dar poate mi s-a părut numai. Căci a doua zi, între mormane de zgură și cenușă, între flori putrede și hârtie colorată – stă strălucitor și senin, așa cum a fost de trei sute de ani, Templul de Aur.

30 ianuarie 1932, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 13 p.

Arhiva SRR, dosar 4/1932

Mircea Eliade

Într-o mănăstire pe Himalaya...

CÂT aş dormi de greu, tot aud toaca bătută sus, lângă coliba *mahant*-ului îngrădită cu un gard de bambuși. Cine o fi bătând toaca, n-am aflat niciodată. Dar chemarea metalică și prelungă o aud întotdeauna, cu un ceas înaintea zorilor, pe la trei dimineața, atunci când, după spusele călugărilor, zeul Krishna se coboară din Cerurile lui și pornește ca un biet muritor* cu traista plină ca să ajute pe cei înfometați, pe cei care au pierdut nădejdea, pe cei care n-au cunoscut dragostea. Ceasul acesta amintește eremiților de lumea pe care au părăsit-o: o lume de beautitudini și năluci, pieritoare în gloria ei, amară în zădărniciile ei. În acest ceas tainic nimeni nu se mai gândește la ea, nimeni nu se mai roagă pentru liniștea ei. De aceea se pogoară Krishna, de aceea se deșteaptă eremiții – în toate mănăstirile, în toate peșterile și sălbăticiile – ca să-și unească gândul pentru izbânda binelui în lume.

Mă deșteaptă toaca fără vrere. Nu deslușesc nimic în întunericul cămăruței în care mă adăpostesc de atâtea luni. N-am lumânare și n-am lampă. Rămân întins pe patul de lemn, învelit în pătura de bumbac, așteptând să găsesc un gând pe care să-l destram, o amintire pe care s-o însuflețesc. Dar mintea nu poate cuprinde nimic, sufletului nu-i pasă de nimic. O înseninare nefirească mă amuțește acolo pe patul aspru, într-o cămară de pustnic himalayan cu o singură fereastră fără geamuri. Înseninarea pe care o capătă și oamenii și dobitoacele în această vale păzită de munți, munți cu ghețari pe culmi, cu junglă și miresme tari în văi. De-ați ști cât de curat și nepăsător curge Gangele acolo, în fața colibei mele, și cât de limpezi sunt apele lui

* Anulat: „sărman“.

purtând încă aburul zăpezii topite. Totul e senin și împăcat cu sine acolo, în mănăstirea Rishikesh. Mă deștept și rămân vreme multă fără să știu de ce m-am deșteptat, fără să înțeleg mulțumirea aceea impronunțabilă care mă străbate în așteptarea zorilor. Deasupra patului atârână o funie făcută ochi, prin care pustnicul care locuise înaintea mea în colibă, obișnuia să-și treacă brațul și să vegheze noaptea întreagă. Dacă îl prididea somnul și-și apleca umerii, ochiul se strângea pe braț și-l deștepta. Când am intrat întâia oară în odăița pe care mi-o statornicise *mahant*-ul, funia aștepta galeș brațul pustnicului. Dar de atunci mă învățasem s-o știu deasupra căpătâiului, și mă trudeam s-o ghicesc înainte de lumina zorilor.

De-a dreapta și de-a stânga fluviului se înalță munți păduroși, și lumina se coboară cu greu în vale. Dar într-un ceas de la bătutul toacei, jungla începe să freacăte, păsări încep să zboare strigându-se pe deasupra colibelor în așteptarea hranei de dimineață, păuni se reped la ferestre cu hârâitul lor scurt și metalic, pași în sandale de lemn se aud pe cărările ce duc din fața fiecărei colibe pe malul Gangelui. Se coboară eremiți pentru baia de dimineață. Și cum trec prin fața colibe mele le aud strigarea cu care îmi urează bună dimineată: *Om! Namô Narayan!* Iar eu le răspund: *Om! Namô Narayan!* Aceasta înseamnă „Plecăciune Domnului Dumnezeu!“ și e singura urare între eremiți. Îmi iau sandalele, îmi înfășor umerii cu șalul alb al neofitului, *brahmacarin*, și cobor. Gangele se află la câțiva pași mai jos, brumat și pur. E atât de îngust aici încât cu ușurință îl treci înot. Numai vara, când se topesc zăpezile pe culmi, apele vin mari și fremătând. Acum plaja e destul de largă, și când e lună pare un ostrov de nisip pe care se adună șacalii să scurme resturile de orez de la masa călugărilor, și hienele ca să latre la umbre. Dimineata, malurile îndeamnă la vis și la drumeție prin junglă; căci zărești spinări tot mai albastrii deasupra munților grei de liane ce înconjoară mănăstirea. Ai vrea să pleci tot mai sus, deasupra peșterilor din jurul fluviului, deasupra pădurilor de bambuși, deasupra platourilor cu arbuști necunoscuți. Privești malul, privești Gangele cum se duce la vale tot mai adânc în inima Indiei – și nu ți-ar veni a crede că locurile acestea atât de pașnice și atât de pure, sunt aceleași pe care le vezi noaptea, dacă te încumeți să treci singur prin fața colibelor. Umbrele ajung atunci fantastice, licuricii în zbor te înspăimântă ca aripi de focuri drăcești, șacalii te

opresc din drum iar râsul hienelor îți îngheață sângele în vine. A doua noapte rămâi pe prispa colibei, visând sau numărând stelele, dar mai jos nu cobori...

Îmi iau baia în Gange după cum fac toți ceilalți eremiți și *brahmacarin*-i: mă cufund deodată până ce-mi ajunge apa peste cap, apoi mă ridic și mă scutur, săltând pe piatră până ce mă usuc. Călugării nu folosesc ștergarul decât pentru față; trupul îl usucă soarele sau vântul. În timpul plonjării, ei recită mental liturgii scurte, sau *mantra* pentru izbăvirea vieții. Apoi, așteptând să se usuce, fărâmițează resturile de turte de la masa de seară și le zvârlă peștilor. În jurul Rishikeshului s-au pripășit zeci de mii de pești, mari și blânzi, ce nu se sperie de zgomotele de pe mal ci înoată lin, îndesați unul într-altul ca într-un convoi. În acest loc binecuvântat în care nimeni nu ucide, făpturile n-au de ce să se teamă. Peștii își așteaptă firimiturile, păunii și corbii coboară pe plajă când călugării mănâncă, șerpii și scorpionii ies fără grijă să se încălzească la soare pe potecile mănăstirii, maimuțele îți cerșesc alune și te urmăresc milogindu-se, iguanele se prăjesc pe stânci, iar mai sus, unde jungla e mai deasă, întâlnești ciute blânde care te privesc fără să fugă. E ciudat, dar nimeni nu-și amintește să fi auzit vreodată de vreun om mușcat de șarpe în Rishikesh. Și sunt șerpi destui, de tot soiul și de toate veninurile. Îi întâlnești pretutindeni, dar mai cu seamă prin colțurile colibelor. Când începe frigul, ei se adăpostesc alături de călugări, se fac ghem în vreun colț, la întuneric, și așteaptă primăvara. Dar nu hibernează propriu-zis, pentru că niciodată frigul nu ajunge aspru. De aceea auzi câteodată foșnete surde și fricoase, în puterea nopții, târșăit leneș pe pereți. Știi atunci că vecinului tău șarpele, îi e foame – și umblă după vreo ulcică cu lapte. Dacă tovarășia duhului teluric te stânjenește, nu-l poți ucide. În Rishikesh, ca și în oricare altă mănăstire indiană, nu ucide nimeni. Cel mult dacă ți se îngăduie să aduci în odaie și s-o lași singură, după ce închizi capacul fereștricii, o iguana, unul din acele animale năuce și fermecătoare, cu aer de crocodil de carton, pe care le poți scoate de coadă din vizuinele lor pe malul fluviului. Iguanele pe care solzii lor îi fac invulnerabili mușcăturilor, au mare slăbiciune pentru șerpi. Și după ce ai adus una în cămară, laptele nu-ți va mai scădea în ulcică, nici zvonuri nu te vor mai deștepta nopțile...

Aici, în mănăstire, fiecare face ce vrea. Deși eremiții sunt toți hinduși, acceptă neofiti și vizitatori din orice religie. Ei nu respectă

sistemul castelor, nici ierarhiile sociale. Lumea se împarte pentru ei în două mari categorii: cei dinlăuntrul și cei din afara ei. Pentru cei care trăiesc în mijlocul lumii, prinși de datoriile și covârșiți de amărăciunile ei, nu au decât o imensă și sfioasă milă. Căci acești bieți oameni sunt măcinați de pofte zadarnice și suferă de dureri iluzorii. Dar nu-i disprețuiesc, nici nu-i gonesc când vin să le ceară povețe religioase sau întărire sufletească. Și sunt mulți care vin, cât ține marea sărbătoare *Puja*, de la începutul lui octombrie până spre mijlocul lui noiembrie. Vin convoi după convoi, pelerinaj pitoresc și emoționant, din toate colțurile Indiei, cu femei și copii, să afle înșeninare de o zi pe malurile Gangelui cu mireasma zăpezii topite, sau să cerceteze la vreun pustnic vestit dezlegarea unei taine de credință. Trenul îi aduce până la Hardwar, la poalele Himalayei. De acolo pornesc în căruțe sau pe drumuri prin păduri de bambuși, cale de douăzeci și cinci de kilometri, până la Rishikesh. Aici încep a vizita la rând mănăstirile ce se întind pe amândouă malurile fluviului, sfârșind cu Swarga-Ashram, cea mai de sus și cea mai fascinantă. Căci la Swarga-Ashram se întâlnesc cei mai de seamă pustnici. Iată pe Swami Sivananda, bărbat înalt și negricios, fost medic vestit și bogat în Singapore. Într-o bună zi, doctorul și-a lăsat soția și copiii, și a pornit pe jos spre Himalaya, cale de trei mii de kilometri, umblând rupt și zdrențaros, cerșindu-și hrana din sat în sat, dormind prin jungle sălbatice, prin peșteri și pe sub stânci. A ajuns bolnav, secătuit și îmbătrânit la Swarga-Ashram. Au trecut de atunci nouă ani; din doctorul vestit în Singapore, îmbrăcat europeaneste și trăind într-un palat cu robi mulți, a ajuns Swami Sivananda. Nu a mai coborât de atunci în lume.

Lângă templu, ascuns între cinci arbori de-ai lui Shiva, se găsește *kutiar*-ul, coliba lui Swami Narayan. Un om frumos, cu față palidă și barba cărunță. Trecutul lui e mai tainic, dar fiecare știe cum a părăsit Narayan Swami postul lui de magistrat în Guvalior ca să se retragă în Himalaya, și cât de strașnic și-a păstrat el cele două jurăminte luate la intrarea în pustnicie: jurământul tăcerii și jurământul goliciunii. De cinci ani, Swami Narayan nu vorbește cu nimeni și nu-și învelește trupul cu nimic. Pelerinii trec prin fața *kutiar*-ului său, îl văd stând cu picioarele încrucișate pe prispă, cu ochii furați de înaltul cerului indian, senin și împăcat, singur cu gândurile și harul lui, fără nici o putință de împărtășire cu alt suflet. Oamenii trec și îl salută cu aceeași urare: *Om! Namo Narayan!*

Swami răspunde împreunându-și palmele în dreptul frunții și strigând: *Om!* Atât. Nimeni nu știe ce gândește, ce aude și ce vede Swami Narayan. Dar numele lui e cunoscut în India, căci Swami a umblat singur și gol până la frontiera Tibetului, prin zăpezi veșnice, dormind în peșteri de ghiață, meditând sub cascade împietrite de ger. Cunoaște ierburi tămăduitoare și rădăcini dătătoare de puteri. Oamenii suferinzi vin la el și se spune că numai apropierea de sălașul lui e izbăvitoare...

Alți nenumărați pustnici cu nume răspândit în întreaga Indie se găsesc ascunși prin *kutiar*-ele de pe mal sau prin peșterile din susul Gangelui. Unul, Swami Juanananda, nu doarme deloc. Altul, un *naga*, un ascet gol, stă pitit într-o peșteră, vara încinsă de soare, și crăpată de ger, iarna. Stă alături de câteva cărți sanskrite și câteva duzini de șerpi. După ce primește, rareori, vreo vizită – se coboară din peșteră și se scaldă în Gange: să nu-l ispitească cumva duhul adus de călător...

Oricine renunță la bucuriile și amărăciunile vieții, și îmbracă haina portocalie a eremiților, sau se retrage în pustietățile Himalayei ca să afle în meditație și rugăciune taina creției și sensul existenței – e slăvit și adorat de indieni ca un sfânt. El e de acum dincolo de înșelăciunile lumii. El a avut puterea să renunțe, să se rupă de dulceața amăgitoare a visului. Căci viața printre indieni, e asemenea visului; tot atât de gratuită, de trecătoare, de înșelătoare și neînțeleasă ca și visul. Iar cei ce n-au puterea sau nu le-a venit încă sorocul să se deștepte la adevărata viață a sufletului – proslăvesc și jinduiesc pe pustnici. Chiar dacă vii în mănăstire pentru un răstimp scurt, chiar dacă ești un biet student pripășit printre eremiți pentru a le privi viața și a le cuceri sufletele – pelerinii laici te adoră cu aceeași evlavie și te dăruiesc cu aceeași bucurie <cum> dăruiesc un sfânt. Din cele dintâi zile ale statornicirii mele în Swarga-Ashram, de cum am îmbrăcat veștmântul *brahmacarin*-ului, zvonul despre prezența unui european în cea mai pioasă parte a Rishikeshului a și început să se întindă, și zilnic veneau convoiuri ca să bată la ușa colibei mele. Nu-mi cereau nimic altceva decât să-i las să mă vadă. Zadarnice au fost împotrivirile mele, zadarnic le-am tăgăduit sfințenia mea, zadarnic le spuneam: „Sunt un biet om asemenea oricărui altul dintre voi! Am venit aici ca să învăț, iar nu să învăț pe alții. Nu am nimic a vă spune. De ce veniți? De ce mă dăruiti cu ofrande cuvenite eremiților?” În zadar mă feream eu de

plecăciunile lor venerabile. Căci, dacă mă răzbeau rugămințile lor și deschideam ușa colibei, pelerinii își lipeau trupurile de pământ, plecau fruntea până atingeau vârful sandalelor mele, mă rugau să primesc în dar ramuri cu banane, migdale, rodii, struguri, ulei, ceai, pânză de bumbac – și-mi cereau numai să-i binecuvântează. Dacă protestam, reîncepeau plecăciunile; dacă mă întorceam în colibă, i-aș fi mâhnit. Nu știam cum să mă port și ce să le spun ca să-i fac să înțeleagă adevărul. Căci mă umileau bătrâni venerabili și fecioare cu privirile acelea de nedumerire orientală, plecându-se în fața mea. Când mă răzvrăteam, ei îmi răspundeau că nu adoră omul din mine, ci faptul meu de a sălășui de atâtea luni în Swarga-Ashram, puritatea pe care fără îndoială mi-a dăruit-o locul și Gangele. Și trebuia, astfel, să le primesc darurile și să le rabd venerările. Căci veneau oameni de departe ca să vadă pe albul cu haină de eremit. În India, mitul omului crește cu neînchipuită putere...

O dată cu sfârșitul vacanței* *Puja*, încetează și convoaiele de pelerini. Mănăstirea se cufundă într-o liniște și mai tainică. Acum zilele ajung ispititoare, zile calde, jungla deasă, cascade verzi prăvălite luxuriant din coaste către albia îngustă a Gangelui. Ispitele drumeției tot mai adânc în inima pădurilor, tot mai sus pe Himalaya. Și într-o zi, în zori, am pornit cu Swami Shivananda și un alt *saddhu*, Dayananda, am pornit pe poteca inundată de tufe, pe malul de sus, spre Lakshmanjula. Am trecut podul suspendat deasupra cheilor în care spumegă albastru Gange, și apoi printr-un câmp de flori, sus pe platou, ne-am afundat în junglă. Poteca se pierdea sub ierburile acelea prodigioase, reptile cu frunza lată, liane târătoare care își au rădăcinile în mal și lujerele în codru, frânghii umede, vii, senzitive, care se tânguiesc călcate și zbucnesc de sub picior asemenea omizilor. Arareori vedeam soarele în valurile acelea verde-întunecat; îl zăream la răstimpuri în vârf de arbore necunoscut, prin spărturi de cer albastru, zeu incandescent și plutitor în zarea înșelăciunilor. Poteca șerpuia dezordonat, acum printre bolovanii unui pârâu sec, acum pe sub trunchiuri căzute, uriași în giulgiu verde. Moartea vegetală nu lasă impresia aceea deprimantă a toamnei sau a crepusculului – ci era un dar al preaplinului vieții, o bucurie a materiei ce se schimbă, palingeneză și sacrificiu, dans. Iar eu eram fermecat de magia aceasta a ritmului

* Anulat: „sărbătorii“.

veșnic, și strigările cenușii schimbate în lujere cu floare albastră le auzeam, și de pretutindeni mă loveau miresme tari, nude. Umblam toți cu pasul celui intoxicat de junglă, cu respirația amețită de mierea parfumului necunoscut...

Din acea zi îmi amintesc scene stranii, viziuni odihnitoare, colonii cu oameni a căror față le-am uitat-o. Cu cât înaintam în pădure, cu atât urma omului se șterge. De abia întâlnim la câțiva kilometri câte o colibă. Într-una se află un *brahmacarin* nepalez, care-și durase o gospodărie ciudată, numai bananieri, portocali și tufe de *bang*, un soi de stupefiant stenic. Într-o peșteră, pe malul Gangelui, medita acel ascet gol înconjurat de șerpi. Mai sus, la Brahmapuri, întâlnim o colibă din trestie de bambus, solid durată pe un fundament de nisip. Aici e primul nostru popas. Gazda ne coace turtele de secară, iar noi coborâm pe malul Gangelui, să vizităm peșterile. Sunt mici, ascunse sub stânci, create la întâmplare de rostogolirea malurilor de piatră. Găsim pe cea mai pitorească și cea mai încăpătoare, adevărată peșteră de sihastru, în care a locuit șase ani Swami Ramtirtha, acel incomparabil maestru spiritual al Indiei. Intrăm cu greutate și ne așezăm pe nisipul rece al peșterii. Acolo am întâlnit pe un bătrân *Swami* din Malabar, care a întrebat cu alt prilej pe o creștină dacă a citit *Imitația lui Cristos* și aflând că nu, i-a spus: „Citește-o, mamă, căci e o carte mare!” *Swami* tocmai coborâse din piscurile cu zăpadă veșnică. Opt luni nu văzuse pe nimeni; eram cel dintâi „din lume“...

Colindăm stânci după stânci. Nisipul arde, șopârlele se risipesc la zvonul pașilor, și Gangele curge înspumat pe chei. Jungla crește magnifică pe ambele maluri. Miresmele ard din colțuri nevăzute. Nimeni nu știe de unde vin, îmi spun tovarășii mei, căci le-au adus corpul neînsuflețit al lui *Swami* Ramtirtha, pierit în aceste locuri, în apele Gangelui. E, poate, pocăința fluviului...

12 februarie 1932, ora 19,50, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 16 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 4/1932

Mircea Eliade

Dansuri în noapte la Jaipur

ÎN INIMA Rajputanei, printre orașele regilor eroi, strălucește Jaipurul, cetate cu totul și cu totul de piatră roșie, cu crenelurile turnurilor de ev mediu indian profilându-se între porți și dealuri dezolate. De pe fiecare stradă principală se vede zidul de apărare al cetății, cu porțile lui de fort oriental pe sub care trec diminețile și seara târziu caravanele îndreptându-se către deșertul Bikaneerului. De răătăcești cumva, la apusul soarelui, pe drumul dintre Jaipur și vechea capitală, Amber, și dacă urci coasta prăpăstioasă privind spre miazănoapte – găsești deșertul, cu nisipul lui minunat, roșu, topit câteva clipe în apus, și apoi stins într-o boare viorie, de umbre și de dealuri. Nicăieri în India nu întâlnești mai proaspăt și mai fascinant decorul unui oraș din *O mie și una de nopți*, oraș însorit, larg deschis vânturilor de deșert, cu mulțime atât de sincer și de evident orientală. Bărbații cu șaluri de cămilă pe umeri și mândri, ca unii ce aparțin unui stat independent, cu tradiție glorioasă, împărțit de un maharajah. Femeile cu glezna grea de brățări de argint negru, cu profilul prelung, arian, cu urechile goale sub coafura despletită, și inele mari, enorme, lovindu-li-se de obraji în mers. Femeile rajpute – eroinele romanțelor și cântecelor cavaleresti din India medievală – au o frumusețe sobră, un farmec reținut și o privire senină, care le deosebesc în cel mai compozit grup de indiene. În Jaipur, frumusețea lor te lovește de cum treci poarta principală și intri pe calea bazarului. Cu cât sunt mai sărace, cu atât mersul le e mai elegant, căci costumele se prefac tot mai mult în nuditate, până ce ajunge, pe șoselele dinspre marginea cetății, cu sânii goi și o fâșie de pânză vișinie în jurul coapselor.

Rar vezi vreo femeie să nu poarte nimic pe cap; și din pricina acestei poveri pe care trebuie s-o echilibreze prin forfota bazarului

în noapte de Kireca Eliade
24 Aug. 1932!
Dansuri la Jaipur

În jumătatea Rajputanei, la ~~între~~ printre orașele
regilor eroi, strălucește Jaipurul, cetate cu totul
și cu totul de piatră rozie, cu crenelurile turnurilor
de ex-mediu indian profilându-se între porți și
dealurile dezolate. Se pe fiecare stradă principală se
vede zidul de apărare al cetății, cu porțile lui de
font orientală pe sub care trec diuinețele și seara tângii
caravanelor îndreptându-se către desertul Bikanerului.
De răsărit cumva, la apusul soarelui, pe drumul
dintr-un Jaipur și roșea capitală, Amber, și
dacă unii coasta ~~înfrântă~~ prăpăstioasă privind spre
Miaș-Norț - găsești desertul, cu nisipurile lui mîm-
nat, roșii, topit câteva clipe în apă, și apoi stins
într-o lăcună de apă, de umbră și de dealuri.
Nicăieri în ^{în India} ~~în India~~ nu sîntă mai proaspăt și mai
fascinant decît un oraș din 1001 de noapți,
oraș însoțit, larg deschis vînturilor de desert,
cu multime atît de sincere și de evident orientale.
Bărbii cu părul de cămilă pe umeri și
mîndre, cu unii ce aparțin unui stat indepen-
dent, cu tradiție glorioasă, împărțit de un
Maharajah. Femeile cu glezna ~~grea~~ ^{grea} de
mătase de argint negru, cu profilul prelung,

și sub arșița câmpului, umbletul lor ajunge atât de ritmic, de armonios și de personal, încât l-ai socoti dans. În salt, genunchii lor împung fâșia de pânză și conturează nuduri pe fiecare clipă schimbate. Capul li-e dat pe spate, brațele se rotunjesc ghirlandă în jurul vasului de pe umăr sau de pe creștet, și mijlocul ajunge ritm. Și la fiecare pas, brățările tresar sau se lovesc într-un fel deosebit, neghicit și neînchipuit – într-atât e de adulmecătoare muzica aceasta robustă și primitivă a brățărilor.

Bazarul începe chiar din inima orașului, de pe strada regală ce duce la Palatul Maharajahului, și se continuă tortuos și luxuriant către poarta dinspre miazănoapte. Începându-ți preumblarea tihnită printre aceste comori și minuni – repede te dobor ispitele, și intri, la un anticar cu manuscrise rajpute și legături din Bagdad, la un colecționar de săbii cu mânerul suflat sau bătut cu pietre scumpe, la un vânzător de lămpi.

*Iată aici aurarii și argintarii, cu tărbile dordora de paftale lucrate cu sula, de lămpi pentru uleiuri scumpe, de brățări înșirate pe un corn de fildeș, de pahare zimțuite în aur, de tabachere bătute în peruzele, de inele groase, grele, vândute cu gramul, cu safire cât unghia. Iată alături bijutierii, ținând pietrele scumpe în talere de abanos, pietre câte sunt pe fața Asiei și pe coastele Malayei; grămezi de turcoaze ca boabe de rodie, bucăți de jad și de agathe, casete de fildeș pline până în vârf cu perle, sticlute de jad și calamfir cu apă de roze și jasmin, zei de opal, elefanți de fildeș și maimuțoi de abanos – toate minunile și arabescurile Indiei musulmane le găsești în vitrinele și rafturile bijutierilor din Jaipur. De aici pornesc darurile zemindarilor și maharajahilor, de aici se aprovizionează Persia și Malabarul, cu nestematele și șalurile din Jaipur se momesc femeile deșertului.

Trec din dugheană în dugheană, furat de luxurie, amețit de *athar*, înfiorat de atingerea șalurilor acelea de mătase ca pânza păianjenului, de covoarele din păr de cămilă, lucrate cu fir de argint și cu umbre mate de jur împrejur.

Într-un atelier, introdus de ghid, asist un ceas la operația aceea meschină și dumnezeiască a colorării unui șal-batist; zeci de fete lucrează, tăcute și atente, cu mătasea albă între mâini, muind cu grijă colț după colț în altă oală cu vopsele. Lângă perete, șiruri

* Șpalt inserat în mss.

întregi de oale cât o candelă, fiecare cu altă vopsea, așteaptă. Fetele își trec una alteia șalul, și din bucata anostă de mătase albă, rigidă și lucioasă ca o mireasă, iese o minune ca aripile de fluture, elastică și frivol scâmoșită, cu violențe și nuanțe surprinzătoare.

Dar atelierelor de marmură și tehnica aceea populară dar robustă, ținută în canoanele artei primitive indiene, de unde ies idoli grotești de marmură albă cu fețele colorate în smalt, Krishna lucrat în marmură neagră, amfore și candelor pentru parfumuri? Dacă ai apucat să intri într-un atelier, apoi nu scapi până nu vezi cel puțin câteva duzini din ele. Ești așteptat în stradă, și cum ieși te înhață, politicoș, alți meșteri sau alți negustori, îți întind cărți de vizită mari cât o carte poștală și încărcată ca un afiș, te silesc să te apropii de dugheana lor și, cu toate protestele, cu toate ironiile sau mitocăniile tale, te îndeamnă sigur, te copleșesc sub politețe, îți cer onoarea de a le vizita numai „două minute“ tezaurul, și te împing, în cele din urmă, victorios în atelier. Acolo îți aduc scaun, îți oferă țigări și *betel*, și așezați pe vine în fața ta îți răscolesc mormane de șaluri, de covoare, de batiste. Cu greu rezistă albul. De politețe, trebuie să cumperi măcar un șal-batist de mătase...*

După risipa aceasta de senzații și mirări, anevoie mai poți porni să vizitezi celelalte atracții turistice; palatul maharajahului cel tânăr, cu o sută de soții, grajdurile lui, observatorul astronomic din marmură albă – unde bolta e studiată și înțeleasă cu instrumente și metodele astronomiei indiene, muzeul național, bogat în sculpturi rajpute și artă populară, și celelalte. Numai parcul te mai îmbie, până seara. Grădina aceasta e ca toate grădinile indiene: loc de reculegere, de trândăvie și de întâlnire între bărbați. Femeile când vin, vin stoluri. Grădina publică e în același timp și grădină zoologică, precum și curte a muzeului. Se află câteva duzini de cuști cu tigrii locali, leoparzi și urși. Maimuțele, în aer liber, sunt legate de un lanț în pomi, și marea lor distracție e să se hârjonească cu câinii și verighetele. Pe câini îi obosesc repede, căci de câte ori încep să latre, maimuțele sar la loc în pom. Dar verighetele le urmăresc din creangă în creangă, și spectacolul e apreciat de o bună parte din privitori.

Păunii te întâmpină din gară, cu frumusețea lor sacră, albastră, mândră. În parc se numără cu sutele, pe toate crenelurile, prin toate

* Finalul coloanei tipărite.

boschetele, pe pajiște, peste tot. Aștepti seara privindu-i, fără nerăbdare. Te obișnuiești repede cu Jaipurul. Sub ochii tăi viața se schimbă în mai puțin de jumătate de ceas. Strada regală e acum luminată – și luminile oricărei cetăți orientale îți sugerează fără vrere un foc bengal. Treci furat de umbrele caselor acelea cubice, cu terase întotdeauna enigmatice. Dacă ești de câteva zile în Jaipur, cunoști fără îndoială adresele celor mai repute case de dans, clădiri majestuoase și discrete totuși, în care nu ești lăsat să intri decât cu ghidul tău, și în care ai fost introdus încă de dimineață. Căci, ca să alegi dansul pe care îl vrei jucat noaptea – trebuie să vizitezi pe patron încă de cu zi. El te va pofti într-o odaie cu covoare multe, îți va întinde *betel* și țigări Gold-Flake, și te va întreba – după inevitabile incursiuni în viața ta privată – ce fel de dansuri vrei, și cât ești dispus să plătești grupa de dansatoare. Prețul poate ajunge până la șapte mii de lei – 100 de rupii – pentru trei ceasuri de muzică și dans, cu patru perechi de dansatoare. În Jaipur, dansatoarele alcătuiesc o castă aparte, și sunt crescute de mici cu o cultură și o politețe specială; știu vorbi englezește, pot cânta la mai multe instrumente, știu să aprecieze o stofă veche, un obiect de artă – și știu cum să se poarte cu fiecare clasă de oameni. Numai învățarea politetii și umbletului politicos, le ia câțiva ani. Așa că patronul nu primește pe oricine să le vadă dansând.

În acea dimineață, el îți arată – pe niște lăvicioare speciale – diferitele costume care vor fi îmbrăcate și dezbrăcate de dansatoare. Îți explică ce melodii se vor cânta, îți arată instrumentele de orchestră – și dacă vede că te pricepi puțin la muzica indiană, te întreabă în ce gamă dorești să fie cântat cutare sau cutare dans celebru.

Seara trebuie să te prezinți la ora fixată, și banii ți-i ia patronul. Orice consumație trebuie plătită tot înainte, iar la țigări nu ți se mai aduce restul, căci orice rest se consideră bacșiș. Ești introdus în camera dansului. Ești singur. Orchestra e așezată înapoia unei perdele: două viori, *uiva*, un soi de țambal și o tobă surdă. Dansatoarele apar toate deodată, cu sfială mărită pentru că ești european, ținându-se de mână – și se plimbă agale prin cameră ca să le admiri costumele. Sunt unele adevărate minuni, și înspăimântător de scumpe; câteodată se ridică la o jumătate de milion de lei, numai fir și mătase nemaivăzută, cu coliere și nestemate. După

ce te-au îmbiat cu țigări sau băuturi – bat din palme ca să înceapă muzica. Stau toate lângă perete, și îngână muzica săltând foarte ușor talpa piciorului. Apoi, două dintre ele se desprind și vin spre mijlocul încăperii cu mișcări de brațe unduite parcă ar legăna un prunc nevăzut. Din picior bat nefiresc de ușor, așa încât numai o părere de clinchet metalic descoperă brățelele de argint. Începe dansul național rajput, pentru care cele două fete au venit în costum special: *sari* de mătase galbenă, pieptar strâns, întunecat și șal roșu. Părul le e înnodat în două cosițe, pe umeri. Amândouă pornesc aplecându-și trupurile spre stânga, într-o mișcare precipitată, parcă le-ar răsturna – și când brațele s-au plecat, lovesc din palme și saltă înapoi. Mișcarea se repetă în timp ce fetele pășesc în direcții opuse și trasând două cercuri ce se întretaie – iar muzica grăbește din ce în ce mai mult ritmul, până ce plecările și ridicările par niște izbucniri și căderi neînțelese de armonizate.

E peste puțină de a reda fascinația dansului acesta numai ritm și numai sugestie. Muzica se stinge deodată, surd, fără preliminarii și ecou – și fetele se opresc, tot atât de neașteptat, în mijlocul odăii, cu trunchiul și brațele în aceeași poziție inițială. Cine ar putea povesti un dans rajput, cum să poți sugera mișcările acelea de cobra somnoroase, mișcări de mușchi lungi, mai mult intenție decât gest, întretăiate de tresăriri mâniate, de idol însuflețit prin minune, mișcări de trunchi întreg curmate de seninătatea capului? Dans după dans descoperi alte ritmuri, alte prodigii de simplitate, alte unduiri chemătoare, agonizante, revoltate, poruncitoare. Programul a fost astfel întocmit ca dansurile cu mai puține și mai umile vestimente să fie cele din urmă. Iată roata de țărânci rajpute, grup de șase fete învârtindu-se și lovind palmele în jurul unui foc nevăzut, simplu îmbrăcate ca cea din urmă femeie din provincie. Și apoi vine dansul final, dansul nudului, neașteptat de somptuos, aproape regal; dansatoarele și-au păstrat bijuteriile și brățelele de argint de la glezne. Pe trupurile lor alb-arâmii, argintul pare o patină de ghiață. Le-ai crede izbucnite din pământ, așa cum stau înfipite pe picioarele greu-argintate. Par idoli cu umbrel din vis, sau o ghirlandă de *apsaras*, acele nimfe cerești care încântă prin muzică și dans eternitatea zeilor indieni. Mișcările lor, anevoie le-ai fi crezut cu puțină pentru un trup omenesc; înfiorări și gesturi schițate timid, o interiorizare tot mai perfectă a ritmului, până ce se localizează și strălucește într-un singur

centru. Iar când se oprește orchestra, împietresc și ele, în aceeași atitudine prin care au început dansul, și-ți apar deodată goale și absente – ca și cum ar fi fost șase statui însuflețite de zâne și împietrite din nou o dată cu zborul lor, o dată cu tăcerea.

24 august 1932, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 18 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 8/1932

Emanoil Bucuța

Biserica din Boiana

ERAM de curând la Sofia. Vântul rece care ieșea din munți nu lăsa pomii să înflorească. Și atunci, ca să ne schimbe gândurile, gazdele noastre ne-au luat să ne arate împrejurimile.

Este la vreo șase kilometri de oraș, într-un sătuleț, care începe să-și urce și să-și încolăcească ulițele pe înălțimi, o biserică vestită, Boiana. E de dinaintea bisericii noastre domnești de la Curtea de Argeș. picturile ei cele mai frumoase sunt din 1259, de pildă portretul măreț al sevastocratului Caloian și al soției sale, Dessislava, frescă de o frăgezime până astăzi păstrată, împreună cu privirea adâncă și cu ovalul gingaș al uneia din cele mai frumoase femei ale evului mediu bulgar. Alte zugrăveli sunt din alte vremuri. Biserica însăși e făcută în trei veacuri deosebite, din trei bucăți care se recunosc ușor. În *Călăuză prin Bulgaria*, Andrei Protici, învățatul director al Muzeului Național din Sofia, care era în acea zi de vânt, cu noi, ca să ne fie de folos, zice: „Mi se pare că-l aud vorbind, în fața lespezii de bronz a mormântului reginei Bulgariei, care ținea la acest colț de liniște și de vechime, unde a dorit de aceea să fie astrucată, sub pinii funebri și sub perdeaua tremurătoare de viță sălbatică, de pe pereți“.

Zice Andrei Protici în carte, cum zicea atunci din gură, în bulgăreasca lui repede și clipită din ochi: „Biserica Sf. Pantelimon datează din veacurile al XII-lea, al XIII-lea și al XIX-lea. Partea răsăriteană e o biserică centrală din veacul al XII-lea, partea de mijloc, o criptă cu două caturi din veacul al XII-lea, și cea apuseană, din veacul al XIX-lea. Frescele din 1259 sunt de o mare însemnătate, nu numai pentru pictura bulgară sau ortodoxă, ci îndeobște pentru pictura religioasă a veacului al XII-lea. Ele înfățișează o înnoire și o naționalizare îndrăzneată a picturii religioase

din Bulgaria prin întrebuințarea de tipuri populare pentru chipurile lui Isus și ale apostolilor în patimile Mântuitorului și a unui model viu (pictorul însuși) pentru chipurile din Sărbători. Autorul a folosit ca modele și portretele țarului Ion Constantin Asan (Isus Cristos rege și Isus binecuvântând), al țarinei Irina (Sfânta Ecaterina), al ctitorului sevastocrat Caloian (figurile de sfinți și marile compoziții). Din punct de vedere al stilului, frescele bisericii din Boiana dezleagă nu numai problemele liniei monumentale, ale modelatului fețelor și figurilor, mai ales prin culoare, și ale reliefului formelor, prin lumină, dar cuprind semne deosebite de baroc, de rococo și de impresionism în pictura religioasă răsăriteană“.

Protici continuă în text, amintind de linia subțire și rece a portretelor, care n-are asemănare decât la Holbein, așa cum a continuat și acolo, cu întreruperi numai pentru tălmaci, medicul acela roșcat constănțean, vorbind, deși bulgar și expatriat de mulți ani, o românească în totul la fel cu a noastră. Mă gândeam la còpiile din Muzeul Național din Sofia, pline de realism și de culoare locală, cu legături de usturoi lângă fiecare apostol, pe masa rotundă țărănească a Cinei celei de Taină, și hotăram să le caut la locul lor. Biserica e îngustă și mai lungă, iar frescele sunt umbrite de ani, de straturile mai noi așternute deasupra și de apele și săpunurile spălăturilor... Dar ochii ctitorilor de demult urmăresc de pretutindeni, fie din firida proprie, fie din fețele bărboase sau serafice ale sfinților și sfintelor. Se uită cu privirea de-atunci, și împăienjenirea din ele nu pare decât tremur de lumânări și de aer zguduit de cântări. Printre ascultători se poate să fie și români, drumeți de la noi sau băștinași de pe la 1260, din cei care au lăsat pe-aici nume de sate cum e Verdecap de lângă Banki și teoria, reînnoită de Weigand, a plecării spre miazănoapte din aceste părți a românilor, ca să întemeieze întâi un popor și apoi o țară în Carpați și pe malul stâng al Dunării. Dacă n-ar fi și umbrele lor amestecate printre noi, n-am putea fi atât de mișcați, străini și departe de vatră cum suntem.

Dintr-o școală, așezată sub biserică, au ieșit tocmai copiii și în fața noastră, oameni de altă limbă, nu îndrăznesc să izbucnească, aidoma crăcilor ținute de vânturile încrucișate ale Vitoșei și Starei Planina. Peste noi, într-o crăpătură de munte, curge fără sfârșit o cascadă albă, ca un șipot de cerbi. Acolo se duc elevii mai răsăriți din Sofia, ca la un lăptoc de moară, să-și pună spatele în bătaia apei

înghețate. Vremurile de odinioară se împletesc în cele de astăzi. Tineretul trece pe deasupra lor, înflorindu-le. Ochii ctitorilor voievodali sclipesc de o lumină fără moarte, și țin ca în ținte de diamant, trecutul.

*13 mai 1932. Text dactilo, cu corecturile autorului,
2 p., semnat mp.
Arhiva SRR, dosar 6/1932.*

Tudor Teodorescu-Braniște

Reporterul

TRĂIM în zodia reportajului. Reporterul aleargă să ne informeze, să ne spună ceea ce nu știm, ceea ce n-am aflat încă și ceea ce n-am fi aflat dacă nu ne-ar fi spus el. Reporterul este eroul zilei. Ca – de pildă – aviatorul. Dovada ați avut-o zilele trecute, când vaporul Philipart a luat foc în largul oceanului. Au ars – între cer și apă – negustori, miliardari și femei de lux, care călătoreau cu cabinele de clasa I. Au ars noaptea. După miezul nopții. Vasul naviga fericit – ca orice vapor de lux – în noaptea caldă. Probabil că, în sala de mâncare, luxoasă și impunătoare, întârziaseră la masă câțiva bogătași, care sorbeau cel mai fin licheur. În sala de muzică se dansa în ritm viu. În sala de lectură, o doamnă scria o telegramă de dragoste – fiindcă în veacul acesta de grabă, de nevroză, de viteză, nimeni nu mai are timp să facă scrisori de dragoste. E veacul telegrafului. Stilul telegrafic ne domină.

În ora aceea târzie, de vis și de iubire, a izbucnit incendiul. Jos, la cabinele de clasa a III-a, erau vagabonzii. Oamenii săraci, cu un pașaport aproximativ, cu o boccea care ține loc de valiză.

Au năvălit toți pe punte. Toți voiau să se salveze. Sub imperiul groazei, n-au mai existat clase. Clasa I tremura de frică la fel cu clasa a III-a. Frica are darul de a unifica, de a nivela straturile sociale.

Au murit mulți. De ce a luat foc vaporul?

Poate din pricină că natura a vrut încă o dată să dovedească omului că tot ea este mai tare decât omul. Natura are capricii de felul acesta. E o doamnă foarte ambițioasă. Călătorești cu automobilul. 100 de kilometri pe oră. Dar, deodată, ai o „pană” de motor sau de cauciuc. Rămâi pe câmp. Mașina nu mai servește la nimic. Natura vrea să te facă să mergi pe jos. Sau: străbați văzduhul cu aeroplanul. Ești biruitorul cerului. Ești la fel cu vulturul cel fără

de frică. Și deodată brusc, ești obligat să aterizezi. Ai isprăvit benzina. Natura ține să-ți aducă aminte că ești un biet om, că n-ai biruit nimic, că ea te poate birui oricând.

Câteodată natura nu se mulțumește cu atât. V-am spus că e o doamnă foarte capricioasă. Atunci nu te obligă să aterizezi. Te trânteste la pământ. Te ucide sau te schilodește. Ca să știi că ești om, adică mic și neînsemnat.

De aceea, poate, a luat foc vasul Philipart la miezul nopții, în largul oceanului.

Au murit, cum am spus și cum ați citit în gazete, foarte mulți. Între ei, era și unul deosebit. Unul care nu era nici negustor, nici miliardar. Nu călătorea nici pentru afaceri, nici de plăcere. Era un gazetar, unul din cei mai mari. Unul din cei mai puternici gazetari ai vremii: Albert Londres. Reporter neîntrecut. Cutreiera lumea în tren, în vapor și în aeroplan ca să afle lucruri noi și să le comunice oamenilor, prin gazetă.

Moartea acestui reporter, în flăcări, este un simbol. Simbolul epocii actuale. De aceea vă spuneam: trăim în epoca reportajului.

În sensul acesta îmi permit să vă rețin câteva minute atenția și asupra unui alt reporter. Dl. Mircea Damian. Domnia sa nu s-a dus prea departe. N-a trecut mări și țări ca să afle lucruri senzaționale. S-a mulțumit să se ducă până la Văcărești, la închisoare. Acolo, a aflat destul. A aflat despre viața pușcăriașilor care este, vă asigur, destul de interesantă. Cartea d-lui Mircea Damian, *Celula No 13*, ne spune cum se intră în pușcărie, cum se trăiește acolo, cum se iese de acolo.

Un prim exemplu. Legăturile dintre pușcăriași și dintre nevestele lor, rămase în libertate. Unele își părăsesc soții, cum le dă drept legea.

„În schimb – adaugă autorul – altele poartă, întreagă, suferința soțului. Vin regulat la vorbitor în fiecare joi sau în fiecare duminică, cu mâncare și cu tutun, îmbrăcate decent, abătute și triste. Cunosc una, care vine la Văcărești de patru ani și jumătate în fiecare zi, pe soare, pe ploaie și pe ninsoare. Vorbește cu soțul într-unul din birourile administrației... Vorbesc?! Dar nu vorbesc mai nimic. Stau pe câte un scaun față în față, se uită unul la altul, zâmbesc unul altuia, se uită amândoi pe fereastră și tac. Pe urmă se despart. A doua zi, iar. De patru ani și jumătate, fereastra aceea vede cum se trăiește o tragedie și cum se îndură: tăcut și demn...”

Iată o scenă tot așa de interesantă. Ploaia la Văcărești:

„La Văcărești când plouă, s-aude numai ploaia. Cade vertical, dintr-un cer afumat și greu. Cerul este aproape, îl vezi ca pe un acoperiș, cu căpriorii sprijiniți de zidul înconjurător. Vremea e înțepenită aici, în curte, eternizată în zi: nu se mișcă și nu se luminează. Ploaia o străpunge monoton și cade în suflet ca într-o baltă. E o liniște ce îngrozește, o liniște umedă și tristă...

Oamenii parcă nu știu să mai vorbească și nu știu să râdă. Nu zbiară nimeni și nu se vaită bolnavii. Sunetul clopotului sperie. Și dacă ieri vestea masa, închiderea sau deșteptarea, azi e străin și inutil: nu mai împarte ziua în muncă, în odihnă și în somn. Nesfârșitul poate fi împărțit?!

Oamenii, vărgați, înlănțuiți și triști, se uită unul la altul, își iau seama, ca și când acum se văd pentru prima oară. Peste ei cade ploaia, și parcă ploaia curge în șiroaie, numai pe dungile negre ale „uniformei“ ca pe niște șențulețe. Câte unul traversează în fugă curtea, alungat parcă, înpăimântat și mut. Uitându-te după el, îți face impresia că fuge de frica ploii, că ajungând la zidul opus, se va întoarce în fugă la zidul dimpotrivă, și tot așa, din zid în zid, înnebunit, caută să scape de ploaie și el. Că va alerga astfel, fără să ostenească și fără să strige, cu buzele strânse, cu ochii triști, întunecat ca cerul și ud ca ploaia. Va alerga de jur împrejur, pe un drum fără sfârșit și fără început“ [...]*.

Am scos din acest reportaj două fragmente. Aș putea scoate și altele. Ați cunoaște atunci o lume nouă, o lume nenorocită. Sunt vinovați, desigur, cei care se află în închisoare. Dar mâine, vor ieși de-acolo. Ce facem cu ei? Îi lăsăm pe drumuri. Unii s-ar putea îndrepta. Sunt, printre ei, oameni care au greșit în înțelesul biblic al cuvântului. Sunt și copii, „minori“. Îi vedem când ne ducem acolo. Căci dl. Mircea Damian vorbește cu ironie rece despre vizite și inspecții.

„Vizitele și inspecțiile – spune domnia sa – se perindă, de obicei, când timpul e frumos, și mai ales în zile de sărbătoare. Niciodată n-am înțeles pentru ce vizitatorii aceștia nu se duc în altă parte sau de ce nu stau pur și simplu acasă.

Cu ochii lor și cu sufletele lor, nimic nu văd la Văcărești și nimic nu înțeleg. Văd numai biserica, și o văd ca pe un monument

* Indescifrabil, mss. deteriorat.

oarecare, cum de altminteri și este. Mulți nu se ostenesc măcar s-o viziteze în interior. Îi dau ocol, o privesc de la distanță ca pe o pictură, cerând lămuriri gardianului, care nu știe decât că biserica e o biserică mare, precum se vede, și nițel cam veche...

– Dar paraclisul? E frumos?

– De! face gardianul, care înțelege frumosul în felul lui. Nu-i tocmai frumos, pentru că e vechi ca și biserica...

Vizitatorii se abat apoi pe la câte un atelier, se uită, se miră și admiră. De obicei, ei nu vin să vadă cum se lucrează covoarele, bunăoară, sau teracotele, ci se uită la covoarele gata și la sobe.

Să te ostenești până la Văcărești, ca să admiri o sobă de teracotă sau un covor, obiecte pe care le poți admira comod, acasă sau în vitrine; să uluiești lumea cu întrebări absurde sau de-a dreptul prostesti asupra cutărui sfânt pictat pe cutare perete al bisericii; să întrebi gardianul dacă nu cumva candela aceea, de lângă amvon, are aceeași vechime ca și biserica; să revii peste câteva săptămâni, cu „prietanii” sau cu „prietenele” ca să vadă și ele sobele, covoarele și biserica, să se mire și ele și să se crucească – iată ceea ce se numește snobism.“

Închei aici citatul din reportajul domnului Damian. Și nădăjduiesc că într-o zi vom avea nu numai un aparat de represiune a delincvenților, ci și unul de corijare, de îndreptare. Așa încât cine intră în pușcărie, ieșind de acolo să-și poată găsi o ocupație, o meserie, o îndeletnicire.

Când va veni ziua aceea?

Asta depinde de omenia care este în adâncul sufletelor noastre.

9 iunie 1932, ora 20,40, „Actualități“.

Text manuscris, cu citate decupate din șpalt, 14 p.

Arhiva SRR, dosar 7/1932.

George Vâlsan

Din frumusețile pământului românesc

ÎN SĂRĂCIA ȘI GRIJILE de azi ne rămâne o mângâiere. Bunul pământ al țării noastre nu cunoaște criza economică și financiară, nici cutremurele politice, care răstoarnă și ridică guverne, umilește ambiții și deșteaptă speranțe. Ca și în vremurile de belșug, pământul și-a îmbrăcat veșmântul bogat al verilor frumoase. Nu avem bani în lăzile statului prin care, după cât se spune, au pipăit mâini prea lungi – și prea largi – dar, slavă Domnului, avem grâne verzi pe câmpii, grâne destule ca să ne hrănească. Pământul cu darurile lui ne va scăpa și de nevoia de azi. Pământul disprețuit și călcat în picioare, pământul din care am scos atâta bogăție, spre a o împrăstia ca cenușa pe vânturi, ne va da și acum pâinea și laptele, precum ne dă sarea și lumina trebuitoare unei vieți cumpătate.

Făptura omenească e prea sensibilă la prefacerile vremii. Ea își făurește o atmosferă specială, plină de nervozitate, bătută de gânduri opuse, care se ciocnesc și explodează în cuvânt și în scris, și unde sunt oameni mai mulți și mai știutori, acolo se nasc furtuni mai mari, precum tot acolo se potolesc mai repede cu vorbe și făgăduieli fără fapte. Cu cât te depărtezi de orașele mari și mai ales de București, cuiarul gazetelor și viesparul muștelor fără miere amestecate în politică, cu atât liniștea e mai mare, grija mai puțin strângătoare de inimi, privirea mai senină și cuvântul mai rar și mai prietenos. Iar când ai ajuns în mijlocul Naturii, atunci îți dai seama că viața omenească are o bună parte de exagerare care nu corespunde cu armonia restului Naturii. Pământul își urmează credincios ritmul său de anotimpuri, așa cum a învățat să o facă de milioane de ani, disprețuind ca o invenție inutilă cuvântul atât de buclucaș, fiindcă poate cuprinde în el atât de felurite înțelesuri – și

uneori atât de vătămătoare înțelesuri. Pământul se bucură de noile puteri trimise de la soare și muncește tăcut și priceput să schimbe raza aurie în viață. Și când încerci să pricepi nu numai viața ta, ca individ, nici numai viața ta ca membru al societății umane, ci întreagă viața pământului, în care omul, cu toate manifestările sale, nu e decât un minuscul component, atunci îți dai seama că necazurile noastre de azi sunt ca umbra norilor pe fața muntelui, trecătoare și fără urme.

Noi ne frământăm cu probleme complexe de politică încurcată, pe care tot nu vom ști să o descurecăm, și uităm că a venit vara cu zile lungi, luminoase și calde. Nu vedem câtă frumusețe, câtă sănătate, câtă voie bună s-a răspândit pe întinsul țării. Și va trece repede și vara aceasta adorabilă, fără să ne bucurăm de ea, deși veri de care să te poți bucura, nu se pot număra multe în viața unui om.

Alături de noi se desfășoară poema simfonică a Naturii. Poema fără retorică de discursuri și polemici, dar alcătuită dintr-o orchestră divină de sunete și lumini, de culoare și parfumuri, de forme și de mișcări, care se îndreaptă nu numai spre urechea noastră ci spre toate simțurile, pătrunzându-ne corpul de sănătate și sufletul de împăcare și admirație.

A fost vreun mângâietor mai mare al zbuciumurilor sufletești, decât Natura? Însăși Credința, când a căutat realizarea cea mai deplină, s-a retras în singurătatea Naturii. Fiindcă sufletul nostru, chiar în cele mai înalte ale sale manifestări, a păstrat legături ascunse cu restul Naturii, din care s-a născut și spre care se va întoarce, după ce își va fi îndeplinit rostul pe pământ. Chiar civilizațiile mari, după ce au aruncat spre cer strigătul lor de orgoliu, și-au plecat genunchii spre verdele pământ, pe care nu au lăsat decât pietre peste pietre, cioburi și gânduri modelate în marmură sau în metal, pe care le descoperă acum plugul muncitorului, întors la starea naturală de viețuitor fără pretenții al pământului.

Îți vine să strigi cu poetul Amiel: „Mamă a minunilor, misterioasă și iubitoare Natură, pentru ce nu trăim noi mai mult în tine?” Nu am putea în zilele grele de azi să găsim o alinare în priveliștile atât de variate și de ademenitoare ale țării noastre? Nu se ridică din ogoarele cu grâne, din munții cu păduri, din toate aspectele de viață bogată ale pământului nostru, o îmbărbătare care

să ne facă să uităm necazurile? E bine să ne lăsăm ademeniți de agitația sterilă când împrejur Natura ne spune: Nu vedeți că eu sunt tot frumoasă și îmbelșugată și darnică? De ce vă temeți, când sânul meu vă e deschis? De ce vă chinuiți, când eu mă bucur?

Zilele trecute am făcut o excursie în Balta Dunării. eram într-o societatea foarte aleasă: numai foști miniștri sau viitori miniștri; toți M.A.R., adică Membri ai Academiei Române. Toți preocupați de soarta țării și de schimbarea guvernului.

Dar în conversația noastră serioasă a intrat, nepoftit, un oaspete neașteptat. La geam ne-a răs tot timpul câmpia cu ogoarele cultivate, cu pădurile des înfrunzite, în care cântau nătăngi cucii, ca și cum n-ar fi știut că guvernul e incapabil. Au lunecat pe sub noi, într-o oglindire de ape, Ialomița și Prahova, care se lungiseră mlădioase pe prundișul luncii, în atitudini satisfăcute, supărător de inconștiente. Ploieștiu nu ni s-a părut deloc preocupat, cel puțin așa cum îl vedeam din trenul nostru. Oraș sătul și chiabur, cu gară luxoasă, cu linii multe, cu instalații multiple de nou îmbogățit. Pe peron am văzut doamne cu toalete de ultimă modă. Nu lipseau nici pantofii decoltați, nici „ciorapul reginelor sau regina ciorapilor“, nici mănușile albe cu manșete lungi, nici „rujul colonial“ și buzele pictate. Și doamnele acestea nu păreau că mor de foame, deși aveau „siluetă“. Apoi au început colinele să se ridice deasupra noastră. Cu pieptul în soare, cu piscuri din ce în ce mai înalte, până în culmea care a ascuns atâtea sute de ani tezaurul de la Pietroasa. Dealul Mare ne privea de sus și la criticile noastre îngrijorate, desfășura înaintea ochilor viile îngrijite și căsuțele risipite pe coaste și satele mari revărsate pe poale, și grădinile pline de rod, iar ca ultimă sfidare își înfipsea o pană de nor alb, ca un struț de colilie, tocmai pe colțul cel mai înalt al Istriței.

Apoi am luat Bărăganul de-a curmezișul. O, frumoasă câmpie! Numai o partitură de muzică ar putea reda impresia de maiestate și de infinit a acestor orizonturi. Semănăturile se roteau în jurul nostru, ameteite de soare, învăluite într-o ceață opalină, cu ușoare înfloriri albastrii și argintii, iar deasupra se înălțau domurile norilor, splendide, tăcute și impozante în albimea lor imaterială. Umbrele lor se plimbau pe trupul pământului care se lăsa mângâiat ca un animal sănătos, toropit de plăcere. Pe un drum lateral se oprise un cârd de fete, îmbrăcate de sărbătoare. Cele mai multe aveau rochia ca și la București, și numai câteva erau de modă

veche, înfioate ca niște trandafiri de dulceată. Ne-au făcut semn cu mâna și au râs la noi cu fețe rotunde ca merele. Au râs fericite, fără grijă, cum râdea și câmpia, cum râdea și cerul.

Apoi ne-am oprit la Brăila și am străbătut în fugă orașul în chip de evantai, din marginea Dunării. La chei ne așteptau două vapoare albe ca niște lebede. Venea un miros de ape întinse, o senzație de vânt răcoros de baltă, care gădila ușor pe mâneci și după gât. Soarele se frângea și lumina de jos în sus, legănat ca oglinda unui copil care vrea să te necăjească. Și în fluturarea unui tricolor, am intrat în împărăția Bălții.

Gândul meu nu e să fac geografie. Am fost invitat să vorbesc despre frumusețile pământului românesc. Am ales una din aceste multe frumuseți cu care ne-a dăruit Dumnezeu și pe care am revăzut-o mai de curând. Și am ales-o fiindcă și pentru mine și pentru tovarășii mei de drum, ce am văzut a fost o revelație. Ne-a înșeninat frunțile, ne-a făcut să uităm preocupările de acasă și ne-a dat nădejde într-un viitor mai bun. Toți ne-am întors cu același gând: bogățiile țării noastre ne scapă și de criza de azi. Pământul acesta e atât de darnic încât iartă încă o dată risipa și nepriceperea. Lipsa prin care trecem e o încercare pe care e bine să o îndurăm, ca să ne cumințim, deși greu se cumințește un popor atât de alintat de pământul său. Nu am deci intenția să fac geografie. Dar fiindcă Balta e mai puțin cunoscută, să mi se îngăduie o scurtă descriere, care se poate numi și geografică.

Balta e partea din lunca Dunării cuprinsă între Dobrogea și Bărăgan. Începe la Silistra, unde se desparte din Dunăre brațul Borcea, și se termină la Brăila, unde Dunărea veche se unește cu cea nouă. Lungimea totală e de vreo 160 de kilometri. Într-un singur loc, la Hârșova, Balta se gătuie și cele două brațe mărginașe se unesc într-unul singur. De aceea s-a deosebit Balta Ialomiței de a Brăilei. Balta Ialomiței e lungă de vreo 100 de kilometri, dar largă cel mult de 15. Balta Brăilei e lungă numai de 60 de kilometri, dar se lățește peste tot până la 25 de kilometri. Acest pământ cuprins între ape, adevărată Mesopotamie românească, trebuia să atragă populația Bărăganului și Dobrogei uscate din jur. Și într-adevăr nenumărate sate și șase orașe se înșiră pe cele două maluri. Dar cuprinsul Bălții are puțină lume; și lucrul acesta se lămurește dacă știm că toată Balta abia se ridică deasupra Dunării și dacă ținem seama că mai în fiecare an, Dunărea crește aici primăvara cu peste

patru metri. Afară de câteva grinduri, tot cuprinsul Bălții se schimbă într-o mare dulce din care nu ies la lumină decât nenumăratele păduri de sălcii. *Numai* de sălcii, căci rar mai vezi copac străin. Dacă e un ținut românesc care să merite numele de țara sălciilor, „pays des saules“, acela e Balta, iar nu undeva, pe Valea Prahovei, care e caracterizată prin alte daruri.

Balta e însă prea bogată ca să fie cu totul lipsită de oameni. Îndată ce se retrag apele, din satele vecine și chiar de la munte, încep să coboare în Baltă oameni cu nenumărate turme de vite, de oi și de porci. De aceea, unde s-a putut, s-au întemeiat târle care au ajuns cu timpul cătune. Numai în Balta Brăilei se pot număra: Strâmba, Nedeicu, Iapa, Marașu, Bândoiu, Țacău, Frecăței, Blasova. Acestea afară de cherhanale sau așezări pescărești. Căci adevărata bogăție a Bălții e peștele. E atât de mult pește în Baltă, încât și porcii se hrănesc luni de zile numai cu pește. Miile de păsări, unele din fundul Africii, altele din regiunile polare, vin aici ca la un ospăț pregătit de-a gata. Și tot mai rămâne să se prindă anual milioane de kilograme de pește pentru oameni. Cu pescuitul se ocupau în trecut mai mult românii, dacă ținem seama de numeroasele numiri vechi românești, atestate de peste o sută de ani în Baltă. Astăzi, mai mult decât românii, se ocupă lipovenii, veniți pe Dunăre de când au fost goniți din țara lor. Neam de oameni blânzi și pașnici, din care însă uneori răsare și câte un haiduc de baltă, ca Terente. Trăiesc în căsuțe izolate sau în corturi, pe marginea privalurilor, în mijlocul pădurii de sălcii, și pe vreme de inundații apa înaintează până în prag, iar păsările, purceii și vacuța stau grămadă pe o palmă de pământ uscat, sub streășina casei.

Spre una din cherhanalele statului, așezată pe gârla Filipoiu, ne duc vapoarele noastre, în care motoarele bat repede ca inima unei păsări. Defilăm pe dinaintea unui șirag de bastimente, fine și zvelte, care așteaptă să le vie rândul la încărcatul grânelor. Vapoarele sunt singurele mașini omenești care au izbutit să devină frumoase; fiindcă s-au adaptat perfect vieții de apă imitând pasărea și peștele, până la formă, culoare și curățenie.

Astăzi sunt și împodobite. O mulțime de stegulețe, strigă din toate culorile, palpitând în vânt, ca un panaș aerian. Nu s-au gătit pentru noi, ci pentru o Excelență efemeră, care venind la un congres, va vizita Dunărea în aceeași zi cu noi.

În Dunărea veche alt convoi de vapoare și șleपुरi așteptând să înghită din avuția noastră. Aici ne ies înainte marile păduri de sălcii. Înșirate în linie dreaptă, pe un mal și pe celălalt, se ridică în două trepte, la înălțime egală, parcă ar fi tunse de grădinarii fostului castel împărațesc de la Schönbrunn. O scurtă deschidere spre panorama Munților Dobrogei și intrăm pe gârla Filipoiul.

În vremuri obișnuite gârla Filipoiul are maluri. Acum apele sunt ridicate cu patru metri și malurile nu se ghicesc decât prin *zidurile* de sălcii de-a lungul cărora alunecăm. Printre trunchiurile subțiri sau noduroase se văd luminișuri întinse de ape, flăcărând de soare, sau întunecate într-un întuneric tăcut și tainic. Cuvântul „zid“ de verdeață nu e potrivit. E o înălțime uniformă, care pare compactă, dar care se mișcă, licărește, sună, se zbate; un văl, care curge spre apă ca un lichid de argint, se adună sub trunchiuri și rămâne suspendat în ciorchini și ciucuri albaștri de umbră. Ajunge o adiere mai puternică de vânt, ca toată pădurea să se legene și să murmure ca după tactul unui cântec. Și cântecele nu lipsesc. Cu tot bubuiul motorului, zeci de cuci și de privighetori umplu de vuiet pădurea, care îți pare că se desfășoară nu numai în valuri de verdeață, ci și în valuri de armonie. Pe sub bolți se deșteaptă sonorități prelungi și ecouri nebănuite. Și totuși impresia de liniște și de tăcere predomină.

Cine ar putea descrie frumusețea acestor păduri de sălcii? Salcia, copacul pufos, aproape inutil, care se hrănește numai cu apă, vânt și soare și care păstrează în frunzișul său aerian lichid și luminos, ceva din această ideală alimentație. Verdele său e argintiu, uneori aproape blond, alteori cenușiu-albastru, ca al măslinilor Mediteranei.

Pădurea de sălcii pare uniformă și totuși câtă infinită variație de detalii! Iată o salcie cu trunchiul răsucit și ghemuit, negru de bătrânețe, care întinde spre noi o mână plină de vâlstare de argint. Iată alta, subțire și mlădioasă, care se înalță în vârful degetelor ca să atingă cu pensula sa moale albastrul cerului. Alta se arată în fața noastră rotundă, cu toată văpaia soarelui jucându-i pe creștet, cu umbre adunate lângă tulpină, ca o fată ascunsă sub părul despletit, gata să lase a-i cade veștmântul, înainte de a încerca apa cu piciorul.

Și noi înaintăm pe un bulevard de marmură lucioasă și verde, căci Dunărea în Baltă nu e galbenă ci verzuie. Ușoare îndoiri de undă fac să clipotească frunzele late de nuferi care au izbutit să

răzbată deasupra potopului. Dacă Dunărea ar fi scăzută, gârla ar fi acoperită de un covor des de plante înflorite. Acum, toate aşteaptă ascunse sub patru metri de apă.

Singure milioanele de peşti trebuie să fie fericite că pot călători de-a dreptul printre trunchiuri, fără a fi silite a coti pe uliţele privalurilor, supunându-se regulilor de circulaţie ale Bălţii. Apele crescute trebuie să fi tulburat şi aşezările păsărilor, din care vedem puţine. Câte un cap de raţă care iese curios din apă apoi dispare; un cârd grăbit de boboci de gâscă sălbatică, zorit să taie pieziş gârla înainte de a fi ajuns. Câţiva vulturi mari, fâlfâind din aripi grele pe deasupra pădurii. Un cormoran, pe care abia îl zărim. Colonia de cormorani pe care trebuia să o vedem, a dispărut. Li s-au distrus cuiburile, fiindcă prea mâncau mulţi din peştii cherhanalei. Din vechea capitală păsărească au rămas numai ruinele sub forma cioturilor de salcie, desfrunzite de atâta circulaţie aeriană. Pelicanii cu guşa cât traista, sunt mai spre sud. Stârcul bălan, stârcul roşu, stârcul nobil, lopătarul, lebăda şi tot poporul de păsări descris şi ilustrat atât de frumos de Bermatzik în „Paradisul păsărilor“, carte compusă în meleagurile prin care plutim şi noi, nu se arată anul acesta ochilor noştri.

Deziluzia de a nu fi cunoscut lumea aripată a Bălţii e răsplătită în parte prin intrarea în lacul Şerban, cel mai vast lac al bălţii. Cum inundaţia a trecut malurile, acum lacul se întinde până în munţii Dobrogei. Dintr-o dată se desfăşoară în faţa noastră un vast circ din Munţii Dobrogei, de la colţul Bugeacului până spre dealurile Hârşovei. Drept în faţă avem cucuiul de granit al Turcoaiei din care s-au pavat toate străzile noastre cu aşa numita „piatră cubică“. Din depărtarea la care ne aflăm, pământul Dobrogei pare un covor îndoit, de o culoare dulce de catifea. Numai Culmea Pricopanului e mai zdrenţuită. Nu vedem stâncile, nu vedem structura de buturugă a acestor munţi foarte bătrâni şi nu distingem nenumăratele flori ale stepei care fac din acest ţinut cel mai îmbălsămat ţinut al României. Spre partea noastră pădurile lipsesc, dar dincolo de culme, spre Niculiţel se întind codrii de tei care, când înfloresc, trimit un val de miros până în Dunăre. Noaptea, pe vapoare, ies marinarii, se reazemă de balustradă şi suspină. Iar când luna s-a înălţat ca un chihlimbar uriaş, pe fruntea umbrită a nopţii, pădurile Niculiţelului răsună de cântecul privighetorilor înnebunate de miresme, de dragoste şi de lumină dulce. Sunt atât de aiurite de propriul lor

cântec, încât nu te mai văd. Poți să te apropii și nu m-aș mira dacă te-ar lăsa să pui mâna pe ele, urmându-și cântecul în palma deschisă...

La întoarcere, după o trecere cu bărcile peste rogozuri, printr-un tunel de verdeață, urcăm iar pe vapor și coborâm pe Dunărea veche. Munții Măcinului se apropie, acum crestați și noduroși, cu ușoare umbre violete sub un cer azuriu de acuarelă. Un umăr de deal, rotund și parfumat, se întoarce încet în fața noastră, arătându-și cu mândrie bogăția de semănături. Apoi într-un sân, mângâiat de apele crescute, Măcinul se desfășură între grădini, din care ies lumânările albe a două geamii.

Semn, liniște, vânt curat, odihnitoarea boare a apelor sub seară. Ce imens contrast față de trepidația orașului care ne așteaptă cu edițiile lui speciale despre căderea guvernului!

De mult discuțiile politice au încetat între noi. Ziua aceasta de senzații puternice ne-a obosit. În tren, mâinile se încrucișează pe pânțele proeminente ale foștilor și viitorilor miniștri. Pleoapele se închid, dar pe față a rămas o tonalitate roză și un zâmbet fericit, ca al copiilor care visează, tresărind, despre Paradis...

13 iunie 1932, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, 16 p.

Arhiva SRR, dosar 7/1932.

G.M. Cantacuzino

Valea Oltului

SUNT unele priveliști care mi-au rămas în amintire ca o întruchipare a fericirii.

Sunt unele regiuni care rețin călătorul cu modestia unei frumuseți simple, compuse din movile cu râpe de lut, din stufoasa abundență a nucilor umbroși și din gospodăriile răzlețe a căror case albe se arată luminoase și vesele ca un surâs. Așa mi se înfățișă Valea Oltului prima dată, când în drum spre Călimănești mă trezii după o noapte de drum, nu departe de Drăgășani, în mijlocul viilor bogate și de vestită pomenire. Pe un cer senin, în culmea unui deal, o bisericuță rezuma cu silueta ei gingașă caracterul peisajului așa cum un cartuș regal rezumă sinteza unei epoci istorice pe un hipogeu. Printr-o pădurice de tufani zării argintiul viu al apelor grăbite. Era Oltul, acel vechi tovarăș de luptă al românilor, acel simbol al istoriei noastre care caută să prindă în cursul lui cât mai multe regiuni ale țărilor românești. După ce a scăpat de strâmtoarea stâncilor, Oltul, înainte de a se pierde în valurile Dunării, curge alene într-un șerpuit larg și leneș, întâi prin movilele acoperite de podgorii și pe urmă în nesfârșita orizontalitate a lanurilor de grâu și a porumbiștilor, străjuit de tufe albastrii de salcâm.

Orașele sunt toate așezate cam la o parte, parcă le-ar fi fost frică de vâltoarea apelor. Bucolic și pașnic, de la Slatina în jos, Oltul își duce undele tulburi pe malurile joase din ce în ce mai depărtate, despicate ici-colea prin efemere insule de nisip. Dar adevărata lui măreție e în tovarășia lui cu munții. Odată scăpat din strâmtoarea stâncoasă, Oltul a uitat parcă de măreția legendelor sale și dezbrăcat de haina istoriei și de mirajele trecutului, el se pierde într-o surâzătoare impersonalitate. De la Râmnicu-Vâlcea în sus începe adevărata și specifica lui frumusețe. Valea se retrage și cetatea

naturală a Munților Făgărașului își desemnează deasupra pădurilor primele contraforturi. Acest oraș de altfel, e ca o prevestire a frumuseților ce vor veni. Încununat ca o domniță de coroana albă compusă din biserica, chiliile și casele Episcopiei, care se desemnează pe fondul verde al unei livezi, cu străzile sale umbrite și vile precedate de grădini de trandafiri, cu așezămintele sale culturale bine clădite, cu atmosfera sa gospodărească de viață provincială de tenace hărnicie, Râmnicu-Vâlcea rezumă în câteva înfățișări simple caracterul de românism integral care începe acolo și se termină în Munții Ciucului și Harghitei.

Precum uvertura unei opere anunță principalele teme care se vor desfășura în actele viitoare, tot așa și acest frumos oraș prin spirituala lui înfățișare pregătește și exaltă sufletul călătorului dornic de a pătrunde în inima românismului celui mai curat.

Iar paraclisul Episcopiei prins în zidăria unui subasement puternic ca o navă în șantier, cu picturile și ornamentele sale de brâncovenească abundență răsare deasupra petelor verde-închis ale nucilor bătrâni, ca simbolul călătoriei spirituale, pe când suntem trași spre munți pe frumoasa șosea ce se străduiește să țină paralelism absolut cu Oltul.

Am uitat de regescul Horez, de Sărăcinești, de mănăstirea Dintr-un Lemn și de toate celelalte podoabe care fac parte din zestrea acestui râu. Călimăneștii depășit, stâncile se fac mai pleșuve, apele mai repezi, norii mai grăbiți. Primul nostru popas va fi la Cozia. Aerul s-a subțiat. Ultimile păduri de frasin ne trimit miresmele cu vântul viu. Cozia, această soră a Tismanei, domină Oltul cu spătoasa ei siluetă. cetate străbună și mormânt domnesc, adăpost al gândului domnesc și una din primele afirmări ale râvnelor noastre, mănăstirea fără monahi și fără stareț, dezafectată, stă pe malurile Oltului ca o lanternă stinsă. Aici s-au străduit primii meșteri să facă pe placul voievodului român o biserică cu chiliile, paraclis și casă domnească. Dar placul voievodului nu era o fantezie de estetic, ci un program politic în care se îmbinau preocupările politice și religioase cu cele mai subtile instincte ale frumuseții. Brâncoveanu, tardivul Basarab, căruia îi era dat să încheie gloria Munteniei, a completat cu un înalt, elegant și luminos pridvor biserica sub bolta căreia doarme Mircea-voievod. Peste drum, răzleață, o biserică stă cățărata de poalele muntelui ca o capră sălbatică. Nu vom citi vechile inscripții slavone, nu vom

măsura proporțiile cu ochiul precis al arhitectului, nu vom analiza ornamentele și construcția cu recea chibzuință a unui arheolog. Pictura de sub bolți, lumina din afară, zgomotul apelor, freamătul codrilor, nebuna profilare a norilor pe cerul adânc, mormântul acesta străjuit de atâtea amintiri ne-au vrăjit. Locurile în care viața a pătruns cu violență și hotărâre, în care eroismul și gândul s-au asociat într-o comună efortare spre izbândă, au darul să redea trecătorului din belșug ceea ce de secole s-a adunat printr-o obscură și continuă energie. Întotdeauna mormintele venerabile mi-au apărut mai mult ca surse de energie decât ca exemple estetice.

Nu modele frumoase căutăm la umbra zidurilor care au rezistat asalturilor nebune ale oștirilor vrășmașe, ci ecoul marilor fapte și statornica intuiție a acelorași râvne. O amplificare a nădejdi, iată ce am găsit la Argeș, la Horez și aici la Cozia, o dilatare a forțelor noastre de speranță, un imbold pentru a ne pierde în destinele acestui neam, încrezători în vremuri de izbândă ce au să vie.

Iar drumul va urma darnic în alte frumuseți. Ca o sentinelă cu coif și zale, ca un sutaș, străjer la hotarele țării, cetatea mănăstirească călare pe o movilă ca un călăreț gata de șarje: apare Cornetul. Pe când mai toate mănăstirile noastre ocolesc drumurile mari, se retrag mai totdeauna într-o vale lăturalnică sau în dosul unei fâșii de păduri, mănăstirea Cornetu își trădează chiar prin alegerea locului unde a fost zidită intențiile sale defensive și militare. Mica cetate va pieri repede din privirea noastră, căci drumul se furișează prin stânci și munți. Valea se îngustează mereu până la Căineni. Umbra munților ne va acoperi. Neliniștea marilor peisaje romantice ne stăpânește sufletul. Ecoul apelor lovindu-se de pietre ne aiurește. Când însă spre Turnul-Roșu valea se lărgeste, când primele clopotnițe occidentale ale Transilvaniei își pun accentele în brumă deasupra acoperișurilor de țigla ale satelor grupate ca o turmă somnoroasă, ne simțim ușurați. Parcă am trecut printr-o încercare grea. Ieșim dintr-o altă lume stăpânită de forțe parcă amenințătoare.

Lăsând Sibiu deoparte, cotind spre răsărit, adică spre Avrig, Oltul va lungi până aproape de Brașov Munții Făgărașului. Această parte a drumului în care se afirmă paralelismul apei și al munților, această tovarășie simbolică a râului și a cetății stâncoase, e poate una din cele mai mărețe frumuseți ale României. Sumbra cetate adesea încoronată de trecătoarea cunună a norilor și îmbrăcată în

mantia de smarald a codrilor seculari, brusca oprire a munților prin șesul Oltului, spațiul astfel definit prin câmp, munți și cer, spațiu în care apare și dispare argintul albastrui al apei, spațiu netulburat de prea multe aglomerații omenești.

Această mare singurătate în care șoimii plutesc purtați de vânturi, în care o adâncă tristețe emană din cele mai umile detalii, creează din drum unul din cele mai desăvârșite decoruri pe care natura a știut să le scoată din haos.

Prin acest infinit, dâra drumului apare ca o meschină sfortare omenească, ca o străduință de inert... Pădurile cu largi poieni așteaptă cine știe ce legendară descălecare. Stejari noduroși care au văzut armate cu coifuri și zăbale de argint adăpostesc somnul păstorilor. Când treci pe acolo ai uitat de leat, de timp. Pe drumul nostru vom întâlni încă odată o războinică siluetă. E cetatea Făgărașului cu castelul său și Feldioara, unde pe vremuri învinse Petru Rareș. Zidurile s-au ruinat. Prin porțile cetății se întorc vitele seara. Iarba crește prin șanțurile astupate, casele au umplu cetatea. Pacea s-a lăsat parcă odată pentru totdeauna pe aceste locuri. Marele moment al Oltului s-a terminat. În Valea Brașovului el serpuiește între maluri pe care salcâmi se pleacă. Pe urmă vine ultima cotitură spre nord, înainte de Sfântul Gheorghe.

Ne apropiem de izvoarele marelui râu. Puțin după nașterea lui de la Madi-Falău la Miercurea Ciuc și de la Miercurea Ciuc până la Tușnad și Sfântul Gheorghe priveliștea va păstra o juvenilă frumusețe. Peisajul va avea mereu frumuseți anecdotice și colțuri intime. Parcă în fața noastră defilează ilustrațiile vii ale tuturor basmelor din copilărie. Căci Oltul parcurge țara cum parcurge viața un erou. Iată epoca fermecată a copilăriei, popasul adolescenței în Valea Brașovului, epoca de înălțare și de pregătire la acțiune de-a lungul cetății Munților Făgărașului, lupta dârză de cucerire a plaiurilor cu spărtura Carpaților, bucuria izbânzilor cu podgoriile Drăgășanilor, oboseala eroului satisfăcut prin plaiurile Dunării și moartea lină în apele ce curg spre mare, încărcate de vase și străjuite de orașe.

16 iunie 1932, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, 6 p.

Arhiva SRR, dosar 7/1932.

G. M. Cantacuzino

Valea Prutului

PAISPREZECE ani și câteva luni au trecut de când am purces la drum cu prietenul meu Horia Teodoru spre Huși. Această călătorie a luat pentru mine o valoare simbolică. Demobilizat de curând, însoțeam convoiul unei companii de telefoniști comandată de prietenul meu și care se întorcea la partea sedentară.

A face un marș neforțat și fără scop de luptă mă încânta. Simțeam o nespusă fericire gândindu-mă la acea călătorie în timpul căreia „per pedes apostolorum“ voi avea prilejul să mă bucur de toate frumusețile, pe care șerpuitul văii mi le va prilejui. Liber cum n-am mai fost niciodată, liber în sensul total al cuvântului, cu războiul făcut și studiile încă neîncepute, aveam impresia că plec la drum ca un ucenic din evul mediu, pentru a cunoaște această fâșie de țară în toate misterioasele ei amănunte. Sunt regiuni care par inspirate, regiuni care depășesc noțiunea frumosului, regiuni care trec dincolo de pitoresc. Valea Prutului e una dintr-acele ale lumii, în care lumina, ariditatea și vântul compun o atmosferă patetică, alături de care toate celelalte artificii ale naturii par deșertăciuni. Pe valea Prutului veche, cale dezafectată a comerțului de altă dată, carele sunt rare azi pe drumurile de țară, șoseaua șerpuiește pustie, turme de oi pasc prin lunci sau pe poalele colinelor și turme de nori pe cer aruncă largi pete mișcătoare de umbră, pe stepe pălitate de soare. De pe dealurile Socolei, când drumul începe să coboare, după ce ultimul han e depășit, o biblică asprime te cucerește. Peisajul Prutului e peisajul tăcerii. Vântul se aude acolo mai bine ca nicăieri. El trece prin buruienile uscate și prăfuite din marginea drumului, ca o neliniștitoare prezență.

Din când în când o stafie ia ființă pe șosea sub forma unui turbilion de praf care se ridică, fuge câtva timp și moare. O linie de

sălcii ori de răchite indică drumul apei. Râpe de lut brăzdate de suvoaiele ploilor se ivesc ici-colo ca mâini zbârcite de plugari. Din când în când o măgură, fie că e un hotar al unei moșii ale cărei hrisoave s-au pierdut de mult, fie că indică locul pe care se aprinde focul de alarmă pentru vestirea năvălitorilor, fie că e un mormânt scit în care veghează un războinic călare cu lancea și frâul în mână, pune în priveliștea deșartă punctuație voinței omenești. În acea mare simplitate acele măguri pun o notă de eroism tragic și anonim. „Paște-vei pre dânșii cu toiag de fier, ca vasele olarului vei zdrobi pre dânșii“. Și într-adevăr totul pare a fi fost zdrobit aici.

„Cere de la mine și voi da ție nemurire moștenirea ta, și biruința ta până la marginile pământului“.

Într-adevăr această vale duce parcă spre marginile pământului. Satele sunt rare pe acolo. După prima zi de drum, noaptea ne apucă într-unul pe jumătate părăsit. Norii deși și grei aduseră întunericul cu un ceas înainte. În seara aceea adormiră vitele și oamenii sub povara necunoscutului, iar ploaia veni și ea să-și aducă în toiul nopții prinosul ei de tristețe.

A doua zi un soare vioi trezi convoiul nostru dis-de-dimineață și roțile scârțâiră iarăși, vitele se opintiră și oamenii își luară tăcuți locul în convoi, ca în exod.

Tomeștii fu prima haltă din acea zi. Foițele pe care am schițat și notat lucrurile mai de seamă întâlnite în drum arată silueta greoaie a unui han zidit la ieșirea satului, în coasta unei movile. De formă apăsată, acest locaș de odihnă al călătorilor zidit din piatră, pare a fi pregătit pentru luptă în contra vânturilor pustiitoare și a crivăturilor nemiloase. Ce bine trebuie să dormi acolo, după un drum făcut în vâltorile de praf argintii ale zăpezii când urlă lupii prin împrejurimi... O cruce de lemn încă albă păzește un cimitir militar..... ultima urmă a războiului. Și iar, și iar marea moștenire a dealurilor basarabene și moldovenești, care fac văii lutoase o invariabilă tovarășie. Câte o luncă mai verde își desprinde smaraldul viu prin peisajul prăfuit și tufe dese de sălcii fac din râu o largă alee de apă a unui parc nesfârșit. Satele sărace sunt rare. Pe drumul nostru – trei într-o zi. A doua seară, convoiul companiei se opri într-o pădurice de stejari tineri, nu departe de malurile Prutului. Apele leneșe și încărcate de lut, galbene și mocirloase, aprindeau câte un rubin în lumina serii. Clopoștii turmelor din Basarabia se auzeau deslușit. Corbii se învârtteau nebunește peste un grup grațios de

răchită și pe nesimțite, noaptea, se furișa printre ramuri, pe când noi ne găseam în jurul focurilor de crengi uscate ce trosneau. O lună de halucinații întinse umbre fantastice până la corturile noastre și într-un târziu greierii și broaștele se întrecură în modulații muzicale.

A treia zi, după o cotitură bruscă, în arcu strâmt al mai multor movile, un sat bogat în umbră ne ținu calea. Deasupra desimii grădinilor cu frunzișurile abundente, cu frăgezimi de salată, o bisericuță albă, zidită după cele mai bune reguli ale artei moldo-venești, își desprindea silueta grațioasă. Acest mic edificiu păstora turma de acoperișuri joase de stuf ori de șindrilă, întocmai cum păstorul divin este reprezentat de imaginația populară în haine de pânză, ducând turma lui de credincioși spre fericire.

Șoseaua cobora într-un semicerc spre miezul satului și pe urmă urca domol străjuită de un lung șir de ploi. Acest sat se cheamă Răducăneni. Așezat la adăpostul vânturilor, el apare călătorului ca o oază. Nu voi uita priveliștea acestui sat pe care îl regăsesc pe foaia îngălbenită trasat în câteva linii, foaie galbenă care se colorează cu acuarela încă vie a amintirii.

Răducăneni... La auzul acestui nume am impresia de răcoare, de umbre albastre, de gospodării nou văruite și de lumina unei dimineți de mai jucându-se în fumul scăpat din vetre, în frunzișul nou și punând umbre precise pe arhitectura zveltă a unei biserițe.

Odată ce vârful plopilor dispărură după creasta dealurilor, reîncepu șerpuitul monoton și alb al șoselei cu pari strâmbi de telegraf.

Prutul s-a depărtat de noi, spre stânga noastră. Pădurile de sălcii se îndesesc pe malurile lui și pe coasta Basarabiei lungi râpe roșietice astupă zarea.

La intrarea unui sat un moș tare bătrân șade într-un șanț. La întrebarea noastră el răspunde plictisit că localitatea se cheamă Bohotin.

De un aspect arhaic, satul păstrează în sărăcia lui naive preocupări de ornamentație, care dau săracelor colibe o ciudată și exotică eleganță. Intrarea unei curți țărănești cu un gard de împletituri e de o deosebită monumentalitate. Trei bondoci de stejari, care se isprăvesc printr-un ornament floral săpat în cercul ce termină motivul au siluete aproape omenești. Ei par a păzi gospodăria ca trei zei protectori.

Casele cu dungi albastre și roșii în jurul ferestrelor, strâmbe și obosite au flori în prispă. Melancolic, fantezist și hazliu, sătulețul de la Bohotin, cu fața caselor întoarse spre luncă, e parcă ilustrația propriului său nume care sună ca un hohot de plâns sau de râs.

Ultima zi, înainte de a da bici cailor pentru a trece carele peste înaltul platou de pe care vom zări Hușii, ne-am oprit lângă un conac care se găsea în mijlocul unei grădini destul de mici, în care câțiva copaci isprăveau de a se usca. Proprietarii avuseseră bunul gust de a o împrejmui cu un gard de împletituri. Flori dispuse în funcția unei geometrii, obișnuite mai ales de șefii de gară, se uscau și ele cu conștiință. Casa d-lui Cerkez, căci de dânsa este vorba, e zidită nu departe de satul Răsești, nu departe de măgura cu același nume, care se zice că ar fi fost o cetate din vremurile protoistoriei noastre. Ea face parte din vastul ciclu de locuințe moldovenești, care tind să dispară și care au fost edificate pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Sub căciula largă și destul de joasă a unui acoperiș de șindrilă argintie care se reazemă pe cubul alb al unei locuințe lipsite de ornamentație, se găsesc câteva camere răcoroase și mari, văruițe și ele.

O ușoară colonadă cu un elegant cerdac de unde patru trepte și o rampă plină se coboară spre grădină, sunt singurul titlu de noblețe al modestului conac. E ciudat că s-a pierdut acest gen de construcție. Era în firea lucrurilor. Conacul din alte vremuri era o casă țărănească mai evoluată. Ea se încadra și în peisaj și în sat, cu celelalte gospodării și cu biserica. Uitându-mă la silința cu care a fost făcută această casă, cu reminiscentele clasice ale coloanelor și ale micului fronton al cerdacului, admir preocupările vechiului maestru de a încadra ferestrele printr-o firidă dreptunghiulară ușor retrasă, zidul lateral împărțit în panouri formând un agreabil paralelism și masivitatea acoperișului corectată printr-o abia perceptibilă incurvațiune. La Răsești, pe cât pot să-mi aduc aminte, valea Prutului e prinsă într-un defileu de râpe.

Îmi aduc aminte de Răsești și de casa de acolo ca de un loc unde aș fi vrut să trăiesc măcar câțva timp în mijlocul perfectului acord al naturii, al arhitecturii și al oamenilor.

Movila de la Răsești mai păstrează înfățișarea unei cetăți de lut. O măgură centrală și înaltă domină o largă centură a unui zid de pământ. O fi poate mormântul unui rege, unui șef de hoardă a marilor năvălitori? Las arheologilor să rezolve această gravă problemă.

Sosirea la Huși e ultima etapă a călătoriei noastre. E a patra zi. Nu ne-am grăbit. Fiecare deschidere a zării, fiecare luncă, fiecare sat a fost pretextul unui popas. Mergând pe platoul care ne desparte de largul amfiteatru în care s-a adăpostit orașul moldovenesc, vedem cum încetul cu încetul turele Episcopiei se înalță, cum plopii o încadrează și cum, pe urmă, tot orașul pierdut prin frunziș, se desfășoară sub noi.

Contrar multor orașe românești, Hușii nu se întinde. Își are suprafața bine limitată. Așezat în fundul unui amfiteatru, al cărui semicerc e ocupat până în creastă de vii, prezidat de Episcopia zidită de Ștefan cel Mare, cu străzi bine trasate și mai toate casele așezate în grădini, gospodărescul oraș e cea mai surâzătoare expresie a vieții moldovenești.

Cu toate refacerile mai mari sau mai recente, Episcopia așezată în mijlocul unei grădini cu flori, cu stupi și umbră, cu locuința Episcopului care repeta motivul caselor boierești, are încă ceva din silueta arhitecturii lui Ștefan cel Mare, mai ales când e privită în totalitatea privescilor.

Biserica Sfinții Voievozi, cu clopotnița așezată în fața pieții unde se ține târgul, e al doilea motiv monumental al orașului. Turnul mai ales, în două caturi și un acoperiș cu bulb rusc, e de o rară eleganță.

Pe urmă vin nenumăratele căsuțe cu pridvoare în colonade, în care oameni pașnici trăiesc în adăpostul florilor. Casa Mandari, casa Ralea, casa preotului Isăcescu, fiecare cu micile lor particularități, cu specifica lor originalitate. Adesea se mai văd la curți mai mari, elegante și masive intrări, zidite în piatră cu grilaje de fier bătut. Nici căsuțele evreiești din mahalaua strămtă nu sunt urâte cu galeriile lor de lemn.

Străzile au, la Huși, un pitoresc aparte, având mereu ca fund de perspectivă linia plopilor înalți. Strada Stoianovici, mai ales, care duce spre Sfinții Voievozi, cu jocul complicat al acoperișurilor și al caselor de toate înălțimile, e inepuizabilă în efecte de decor de teatru.

Strada care duce la cimitir, dacă-mi aduc bine aminte, serpuiește printre case pentru a lungi parcă drumul.

La marginea orașului sunt case vechi de tot, cu cerdacul zidit pe bolta beciului. Acoperișurile lor de tablă lucesc printre frunziș. Din toate orașele pe care le cunosc, nici unul nu mi-a făcut o

impresie de mai totală blândețe decât Hușii. Locuiam într-un cort deasupra orașului, în fața viilor, pe o movilă aridă. În fiecare zi vedeam diferitele colorații ale orelor, dând orașului aspecte diverse. Călătorul nu bănuie tot ce a putut agonisi un orașel ca ăsta în decursul timpului de onestă muncă, de frumuseți ascunse, de răbdare și de eforturi lăuntrice. Izolat în cutele dealurilor sale, așezat pe o cale de comunicație dezafectată, înconjurat de nesfârșita teorie de coline care se pierd până în zare.

Micul oășel, prins în cercul lui de vii și de grădini domnește pe o aspră și austeră regiune, a cărei singură bogăție e lumina cerurilor sale înalte și lungul șir de lunci al unei ape leneșe.

11 august 1932, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, 8 p.

Arhiva SRR, dosar 8/1932.

C. Gane

Cum se călătorea altădată

„AZI te pui în tren la nouă seara, după ce ai prânzit bine la Hugues sau la Broht, arăți tichetul conductorului care vine și ți-l timbrează cu cleștele, fumezi o țigară, două până la Ploiești, apoi te înfășori bine în tartan, îți pui paltonul căpătâi, te lungеști pe canapeaua de catifea roșie sau în vagonul-pat, dormi ca acasă vreo nouă ceasuri, și la opt dimineața te deștepți la Roman. Aici, cafea cu lapte, cu un kipfel, două, și șaptesprezece ceasuri, minut cu minut, după ce ai plecat din București, te găsești transportat pe malul îmbălsămat al Bahluiului, în fosta capitală a Moldovei, unde ajungi dormit, mâncat și odihnit. Călătoria, cu mâncare cu bacșiș cu tot, te-a costat 80 de franci. Ei vezi! acum patruzeci de ani nu era așa!“

Onorat auditoriu, nu eu sunt autorul acestor rânduri. Le scria Ion Ghica lui Vasile Alecsandri la 20 iunie 1881.

Deși au mai trecut alți cincizeci de ani de atunci, totuși pagina aceasta *aproape** ar putea fi scrisă și azi. Restaurantele Hugues și Broht s-ar mai putea înlocui cu Capșa și Cina, vorba kipfel o putem înlocui cu „corn“, vorba „Bahluiul îmbălsămat“ cu „Bahluiul rău-mirositor“, încolo deosebirea dintre 1932 și 1881 este aproape neînsemnată față de cea dintre 1881-1840. Mergi, nu e vorba, de la București la Iași în opt ceasuri în loc de șaptesprezece, însă plătești în schimb 1200 de lei în loc de 80, cu alte cuvinte, cu banii ce-ți trebuiesc astăzi pentru o singură călătorie, puteai acum cincizeci de ani face 15 călătorii - și nu numai acum cincizeci de ani, chiar acum șaisprezece ani. În iunie 1916 un drum de la Iași la București costa 32 de lei.

* S.a.

Dar în fine, nu e vorba aici de prețuri ci de alte două lucruri: viteza și confortul. La ele se referea Ion Ghica, când făcea deosebirea între primii ani ai Regatului și anii dinainte de Unire, când călătoria Iași-București se făcea în patru sau în cinci zile, într-un vehicul care-ți sălta mațele din tine, fie că-i zicea acelui vehicul căruță, rădvan, berlină, diligență, poștă sau cum i-o mai fi zicând.

În vremurile cele mai vechi călătoriile se făceau în trei feluri: sau călare, sau cu trăsura, sau cu corabia, când te puteai duce pe un râu navigabil sau pe mare.

Călare mergeau bărbații, aproape întotdeauna, până în veacul al XVIII-lea în tot cazul, când au început și ei după pilda orientalilor fanarioți și molaticilor occidentali să se urce în rădvane. Femeile au mers firește întotdeauna în trăsuri, trase după averea și însemnătatea lor de doi, de patru, de șase, de opt, de doisprezece sau chiar de șaisprezece cai, câte doi înaintași. Nu cunoaștem în trecutul nostru decât o singură femeie care știa să meargă călare, pe vestita Doamna Chiajna a lui Petre Vodă, fiica lui Petru Rareș, care în 1559 a comandat și oastea în război, pe care l-a pierdut de altfel, dar, în fine, e singurul exemplu din istoria românilor al unei femei călare ducându-și oastea la bătălie!

În secolele trecute despre care vorbim, nu erau așa-numitele poște, o organizație cu releuri, cu cai de schimb și celelalte. De altfel nu se făceau „călătorii“. Nu mergea lumea nici la băi, nici în vizite pe la rude. Se punea omul la drum numai atunci când trebuia numaidecât să plece: o bejanie de obicei, fiindcă veneau turcii, tătarii, cazacii sau leșii și fugea lumea de spaima lor. Sau atunci la vreo nuntă, la o înmormântare, rareori la un botez. Și în sfârșit, când își trimiteau boierii fetele la călugărie sau când se deplasau de la țară în oraș. Numai în cazurile acestea puneau femeile la drum. Cât despre bărbați, firește că viața de mișcare, viața nesigură ce o duceau ei, îi făcea să trăiască mai mult călare decât în casele lor: ba războiul, ba slujba, ba prigoana, ba bejanii îl făcea pe boierul nostru să înșeeie calul și dus era prin munte și prin văi, peste ape și peste hotare. Despre Ștefan Vodă Petriceicul, zice Cronica „c-a domnit de-a călare“, iar despre boierul Badea Bălăceanu c-a mers de la București la Iași în douăzeci și patru de ore schimbând caii prin sate, pentru care a și fost numit „Ușurelul“. Cantemir bătrânul, când l-a trimis Ghica Vodă să prindă un tătar în Buceag pentru a afla de la el de ce oaste dispune banul, a pornit călare, trecând cu

calul înot, noaptea, și Siretul și Prutul, prinzând un tătar, legându-l de cal, și aducându-i-l astfel plocon lui Vodă pe tătarul informator, care legat de calul viteazului Cantemir se scaldă și el fără voie, la întors, prin apa Prutului. Ei! erau vremuri acele!

Când se puneau în vremuri boierii la drum, rareori mergeau singuri, că erau pădurile pline de hoți, de tâlhari, sau de haiduci, cum li s-a spus mai târziu. Și mai ales dacă mergeau fie la vreo nuntă cu daruri, fie în pribegie, când își luau averile, care încărcate cu galbeni, cu pietre scumpe, cu scule de aur și de argint, atunci erau întotdeauna întovărășiți de oameni de-ai lor înarmați, zece, douăzeci și câte o sută, o armată întreagă. Și jupănesele își aveau alaiul lor, căci aveau și ele giuvaiere care puteau fi furate. Când era vreuna mai săracă și nu avea oameni destui s-o întovărășească, se putea aștepta la multe neajunsuri. Pe biata Safta, fiica vistierului Teoader Bou, n-a întâmpinat-o Gheorghe Ștefan Ceaușul „mergând pe drum cu rădvanul la Iași și-a poprit rădvanul cu sila, și s-a suit făr' de voie înlăuntru și a întors rădvanul înapoi la casa lui?! Și pe urmă a primit și ea (zice Cronica) și s-a cununat cu dânsul, care a ajuns de-a fost și Doamnă!“.

Pe vremea aceea, după cum spuneam, nu erau poște, probabil că nici hanuri, vreau să vorbesc de hanurile de la răspânteile drumurilor mari, care au fost înființate abia în secolul al XVIII-lea, când s-au organizat poștele. Erau în schimb pe margine de drum *crâșme**, cârciumi în niște bordeie sub pământ, în care se vindea călătorilor vin. Del Chiaro, un italian care a trăit la noi prin 1700, ne spune că în aceste cârciumi „vinul e vândut de femei desfrânate, și de aici rușinea mare pentru un străin ca să intre în crâșmă, unde-l așteaptă beția, desfrâul și chiar furtul. Persoane vrednice de crezut (adaugă Del Chiaro) mi-au povestit că se întâmplă ca un țăran să vie la oraș înainte de sărbătoare să-și desfacă produsul muncii, și dacă se abate la acele cârciumi, în mijlocul acestor femei și altor oameni, ele îl țin cu beția până în noapte, iar a doua zi, când se dezmeticește, își vede banii furați, iar pentru plata chefului mai lasă și haina amanet.“

Dar toate aceste călătorii înlăuntru țării, erau floare la ureche pe lângă dese și lungile drumuri ce le trebuiau face bieții români pentru a merge pentru nevoile țării sau pentru nevoile lor tocmai la

* S.a.

Stambul. Uneori le făceau pe mare, luând corabia la Galați (fie că veneau din Iași sau din București). Dar de la Sulina erau nevoiți să meargă până în Bosfor de-a lungul coastei, și atunci devenea călătoria mai lungă și mai anevoiasă decât dacă ar fi mers pe uscat, prin Giurgiu-Rusciuc. Acesta era drumul obișnuit al alaiurilor domnești, al boierilor, al tuturor curierilor. Drumul pe mare era mai mult pentru negustori.

De la Iași la Constantinopol un alai domnesc făcea de obicei trei săptămâni și patru uneori. Adevărat că domnii călăreau domnește, nu le plăcea să se obosească, mergeau câteva ceasuri pe zi și apoi se opreau, desfăceau corturile și se puneau pe mâncare, pe băutură și pe somn. Căci cine voia să meargă repede, sau mai bine zis, cine trebuia să meargă repede, îndeosebi solii domnești, puteau ajunge călare în cinci-șase zile de la București la Stambul.

În secolul al XVIII-lea atare călătorii de la Constantinopol la noi în țară au fost deseori descrise, cu multe și pitorești amănunte, de către străinii care întovărășeau pe voievozii fanarioți în calitate de secretari, ca de pildă cunoscutul conte de Hauterive, sau chiar de oameni care călătoreau pentru plăcerea lor, ca acea prea vestită Lady Craven, mai târziu nevasta ultimului markgraf de Auspach, pe care a imortalizat-o Reynolds într-un admirabil tablou în ulei ce se află la National Gallery din Londra. Vodă Niculai Mavrogheni dăduse niște porunci atât de strașnice ispravnicilor și agenților săi ca această „mare cucoană“ să fie bine primită în țară, încât nu mai știau bieții oameni ce și cum să facă pentru a mulțumi pe englezoaică. De la Silistra la Călărași i se deteră caicurile cele mai sprintene, iar de la Călărași la București i se înhamară la berlină doisprezece cai care zburau. Ba încă aveau surugii poruncă domnească să înhațe orice cal bun de țăran ce-ar întâlni în drum, și fără vorbă multă să dea jos pe țăran de pe calul lui și să-l înhame la trăsură. Aceste neomenoase răpiri supărară mult pe civilizata și nobila călătoare, care voia regulat să plătească calul păgubașului, însă care regulat se pomenea cu berlina ei pornită înainte să fi avut timp să-și deschidă pușculița cu bani.

Aceste neomenoase procedee scandalizau pe toți străinii. Hauterive spune: „La Moldavie est le seul pays au monde (nu era adevărat) ou l'entretien des postes est une charge sans compensation: le peuple en souffre par l'obligation de fournir des chevaux et des postillons dont le service est à peu près gratuit.“.

Călătoriile lui Hauterive și a Lady-ei Craven au avut loc prin 1780-85. Patruzeci de ani mai târziu nu se schimbaseră aproape de loc lucrurile.

În februarie 1821, familia mortului voievod Mihai Șuțu fugi de la București în Transilvania de frica lui Tudor Vladimirescu. Ei luară cu sine multe bogății și o escortă de treizeci de albanezi. Întâlnindu-se în drum cu un țăran care mergea pe un frumos cal alb, unul din albanezi vru să-l ia pentru a-l înhăma la rădvanul beizadelelor. Țăranul opunându-se albanezul trase după el o lovitură de pistol, care deși nu-și nimeri ținta, totuși făcu pe bietul om să-și lepede calul și s-o ia la goană pe jos. Ca și Lady Craven, beizadeaua Niculai Șuțu fu cuprins de milă pentru țăran și porunci albanezului să-i înapoieze calul.

Cu introducerea Regulamentului Organic abia, și cu administrația rusească începură a se îmbunătăți lucrurile. Și încă, a se îmbunătăți în felul cum ne arată Alecsandri prin 1850, când punea în gura surugiului vorbe de acestea: „Ho, ho, ho! tbrrr! Iată-ne la poștă, ard-o focul și pe cel care-o ține. Aud, cucoane? Dacă-i lungă poșta dinainte? Ba nu. Ian cât coala, o palmă de loc, o fugă de cal. N-ai apucat a porni c-ai și ajuns... într-amurg!”

Pe urmă a venit calea ferată a lui Storesberg, și călătoriile lui Ion Ghica în șaptesprezece ceasuri de la București la Iași – apoi cele în doisprezece, în zece, în opt ceasuri - și în fine drumurile de patru ore în aeroplan până în capitala Moldovei, în douăzeci de ceasuri până la Paris și în două zile până în Indii! O să ajungem să ne deplasăm pe-o undă de Radio. Dar în ziua aceea n-oi mai vorbi eu la microfon!

25 iunie 1932, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 7 p.

Arhiva SRR, dosar 7/1932.

Victor Stanciu

Peșterile Munților Apuseni

ÎN ținuturile calcaroase vechi, măiestria picurului de apă a sculptat peșterile, grandioasele biserici ale celui alt tărâm din poveștile copilăriei noastre. În general, sub numele de peșteră se înțelege numai o mare deschizătură subpământeană din ținuturile calcaroase.

Puțină lume știe de existența minunatei peșteri cu gheață, așa numitul „Ghețar de la Scărișoara“, o peșteră în care nu s-a topit niciodată gheața fosilă, care de mii de ani așteaptă vizitatorii orașelor cu pavajele de asfalt topit. Această peșteră puțin ferită de lume, prezintă cel mai feeric tablou turistului care înfruntă plictiseala trenului de la Turda la Câmpeni și riscă un drum de câteva ceasuri în trăsură sau călare până la Neagra și Scărișoara. Zicem cuvântul riscă, fiindcă ne-am obișnuit să afirmăm că riscăm îndată ce călătoria nu o facem în vagoane Pullman sau automobile confortabile. De fapt nu este nici un risc, căci ce risc poți avea dacă inspiri aerul curat al munților, în acest loc lipsit de orice pulbere, dacă îți delectezi ochii privind apele cristaline, pe care le vezi izbucnind cu un debit bogat în stare să pună în mișcare roatele morilor înșiruite de-a lungul Arieșului, sau ce riști privind stâncile golașe de calcar pe care reflexul razelor solare le face mai albe decât sunt și pe care petele de *terra rosa* le sângerează, acolo, sus, către colțuri, încât la tot pasul îți trezesc în amintire minunatele povești cu balaurii însângerați de Feți-Frumoși?! Calul moțului, obișnuit să pască de-a lungul drumurilor, nu-ți va da senzația calului de călărie, dar te duce cu pasul lui sigur, prin cele mai pietroase poteci. Un cal prost care știind că trebuie să gure sus, scurtează drumurile, bag seamă neștiind ce este un taximetru nu are obișnuința ochurilor caracteristice taxiurilor sensului unic de la București. Drumul

șerpuiește, părăsești cursul apei și dintr-odată pâlcurile de brazi răsar în toate punctele orizontului. Poienile verzi năpădite de soare parcă ar fi semănate cu holde primăvăratice, atât sunt de verzi și de uniforme. Din ele răsar colții văroși ai stâncilor. Ici-colea câte un gâtlej deschis către cer: o dolină, în formă de pâlnie, așteaptă însetată să scurgă apa abundentelor ploi, caracteristice munților. Poteca lasă în stânga casa societății turistice „Frăția Munteană” și se îndreaptă spre o mare dolină plină de tufiș: dolina ghețarului. Cobori în acest gâtlej vreo 40 de metri și simți la fiecare pas cum scade temperatura. Deasupra plantele, în august, au semințe, pe la mijlocul dolinei sunt încă în floare; pământul le-a deșteptat mai târziu, iar în fundul dolinei în apropierea ghețarului găsești unele plante arctice, caracteristice ținuturilor nordului cu ghețuri.

O mică ușă cu usciorii de piatră, veșnic deschisă, fără nici o inscripție, cu un prag neegal, te lasă să intri în întunericul peșterii. Razele solare nu se pot furișa pe această ușă, decât în anumite zile și ore din an. Aerul cald nu poate pătrunde nici el, fiindcă aerul rece din fundul dolinei de la intrare este mai greu și stă nemișcat. Astfel în timpul celor mai călduroase veri gheața rămâne netopită. Sloii de gheață, stalactitele prinse de tavanul peșterii, atârână ca niște candelabre de cristal, iar stalagmitele de jos, albe și de un sur-albastru transparent, par călugărițe stând drepte sau înclinate, făcând mătăanii în fața „altarului”. Lumina lămpilor din mâinile noastre se reflectă de pe sloi altarului - așa se numește o parte a peșterii, - sau dă reflexe puțin irizate de pe cristalele hexagonale din nava bisericii. Liniștea mormântală și răcoarea care te cutremură în această peșteră, te fac să o părăsești cu aceeași liniște și înălțare sufletească pe care o ai când părăsești pragul bisericilor ale căror ziduri păstrează capodoperele Renașterii.

Minunatele arcade și boltiri ale peșterii au fost sculptate în cursul altor vremuri, de mult apuse, de neînsemnatul picur de apă, atunci când peștera încă nu era o peșteră de gheață. Pietrele calcaroase sunt destul de poroase ca să lase picurii de ploaie să se furișeze în măruntaiele lor. Din acest motiv în ținuturile calcaroase nu găsești noroi. La un sfert de oră după ploaie potecile sunt zvântate și apa s-a ascuns în adâncimea rocii. Hoții care se ascund au motivele lor să dispară. Apa este destul de hoată și ea. Fură din conținutul calcaros al rocii și din apă de ploaie, apă moale bună la

spălat, încărcându-se cu sarcina văroasă ce o ia cu sine în coborârea prin stânca de var, se transformă în apă calcaroasă, apă care nu mai face săpunele. Și zi cu zi, an cu an, furând din măruntaiele stâncii, rămâne locul gol. La început fraudă, ca toate fraudele, nu e descoperită, până când peștera crește atât de mare încât iese singură la suprafață sau până când anchetatorii de la suprafață – ploile sau lucrările omenеști descoperă marele gol lăsat de picătura de apă în interiorul stâncii.

Dar apele care distrug sunt totodată și ziditorii peșterilor. Splendidele horbote și draperiile de piatră din interiorul peșterilor, șirurile de stalactite, columnele care proptesc bolțile peșterilor, stalagmitile de jos, care cresc până se împreună cu sloii împietriți din cerime, sfeșnicele și băncile de piatră, cristelnițele cu apă de pe pereții peșterilor, sunt toate opera picăturilor de apă încărcate cu conținut văros.

Totul e în alb. Colțurile atât de caracteristice pietrelor din natură sunt aici rotunjite; totul este modelat și sculptat de picurul de apă ce coboară din cerimea peșterii. Din binecuvântarea stropilor pe care stalactitele le lasă să cadă în capul stalagmitelor, acestea din urmă cresc an de an tot mai mari. Stalagmitile care au ajuns de un stat de om, par a fi poporul ce stă înaintea altarului și așteaptă multă milă și îndurare, altele mai mici par perinițe, care așteaptă genunchi cucernici. Picăturile de apă ce coboară din înălțimea cerimii și cad în cristelnițele de piatră ale acestor biserici subpământene, își pomenesc numele în tăcerea mormântală a acestor catacombe și din altă parte a peșterii răspunde același „pic“ spus mai profund sau mai vioi după cum picăturile cad din înălțimi mai mari și se scufundă în cristelnițele mai scunde sau mai afundate. Sunt singurele glasuri ce străbat acest loc. Din când în când, fâlfâitul de aripi și țipetele liliecilor tulburați de lumina reflectoarelor noastre mai sfâșie tăcerea.

Așa a fost odată în actualul ghețar de la Scărișoara. O peșteră ca oricare alta, până când sub povara de sus, bolțile slăbite ale peșterii, în locul unde este astăzi dolina de la intrare, s-au prăbușit. Actuala peșteră este numai o mică parte a peșterii mult mai întinse de odinioară. Cea mai grandioasă parte a peșterii, după prăbușire a dat loc dolinei, prin care aerul rece al iernii coboară în fundul acestei pânii deschise și pătrunde în peșteră, încremenindu-i

picăturile mobile. Aerul cald al verii nu poate coborî în adâncul dolinei și nici razele soarelui nu pot alunga pe Gerilă, ascuns în timpul iernii în acest culcuș. De mii și mii de ani nu se mai aude în această catacombă a lui Gerilă simfonia picurilor, ce se îngâneau căzând din cerimea peșterii în moldele de piatră de la pavajul ei. Micile picături de apă ce se încumetă să străbată prin pereții de piatră ai peșterii sunt încremeniți și frecați în păienjenişul stelor hexagonale de pe pereți, sau, amortiți de temperatura punctului de îngheț, vin și se așează în lințoliul alb al pavimentului înghețat. Doar târziu, toamna, în noiembrie, când natura de afară se pregătește să îmbrace hermelina iernii, iau cunoștință apele încremenite, că a trecut peste ele o vară și încearcă să-și descătușeze mișcările; o scurtă și neînsemnată circulație a apei ce începe să se topească pentru ca după câteva zile, să simtă din nou puterea lui Gerilă, stăpân și peste plaiurile de la suprafață.

Dar celelalte peșteri ale Munților Apuseni nu sunt în acest stadiu de îmbătrânire. Unele din ele sunt uscate și în timpul marilor și abundantelor ploi, mai au lacrimi în vârful stalactitelor, altele sunt încă tinere și în plină circulație și formare. Pe pavajul de piatră al unei astfel de peșteri șerpuiește râșorul care îi colectează toate apele. Lacurile subterane și mici căderi de apă dau aspectul încântător al acestor regiuni de basm. Susurul liniștit al apelor ce se frământă în canalele de piatră, sau murmurul și vâjâitul apelor ce se prăbușesc în abisuri ce nu le putem urma, umplu bolțile peșterilor.

În valea Ordăncușei, nu departe de Scărișoara, o cheie minunată săpată adânc între pereți de calcar, peșterile uriașe alternează cu rămășițele altor peșteri de mult distruse. Din peșterile mari de odinioară n-a mai rămas decât o singură boltitură, care ca un pod natural uriaș – cu o deschizătură de peste 140 de metri – sfidează încă colții rozători ai vremii. Treci pe lângă trei astfel de poduri ca să te oprești în „Poarta lui Ioaneli“, cea mai uriașă gură de peșteră din întreg continentul nostru. Turlele celor mai mari biserici intră nestingherite în gura acestei peșteri. În puținele fotografii din acest loc, figurile stăpânitorilor creației par mici furnicuțe albe pe fundul întunecat al interiorului peșterii.

Străbaterea acestei regiuni este anevoioasă. Trebuie să fii pregătit pentru mai multe zile și să dormi câteva nopți sub bolta cerească, sau sub cortul ce l-ai dus cu tine. În cele mai frumoase

locuri în „Cetatea Iadului“ trebuie să te mulțumești să vezi minunatele forme caracteristice ale peșterilor de odinioară, de pe parapetul de sus al cetății, fără să poți coborî în adâncimile ei. Dragostea pentru frumusețea naturii a nobilului Czarán, cu toate sumele ce le-a dat pentru deschiderea acestui ținut pe seama turismului, nu a putut asigura încă aceste frumuseți naturale pentru turismul național.

Din Valea Arieșului accesul în aceste regiuni calcaroase este anevoiasă. Linia îngustă CFR care străbate această regiune numai până la Câmpeni, nu promovează exploatarea bogățiilor forestiere ale ținutului. Populația de munte răzlețită n-are ce căuta în această regiune de frumuseți naturale, căci pentru aceasta cel mai frumos loc din lume este acolo unde capra are o gură de iarbă mai mult. Dar ce ușor s-ar putea face accesibile aceste locuri din drumul de creste ce s-ar putea dura pe vârful munților dintre Cluj și Beiuș. Între Cercul Dobinului, legat cu o șosea încă practicabilă de Cluj și între Stâna de Vale, unde duce de asemenea un drum bun de la Beiuș, în lungime de aproape 90 de kilometri, se poate face un drum de creste care ar fi cel mai lung drum de creste din Europa. Peste Smida, Runcu Pietroasa și Afinetul, la Dealul Cățelului, peste Bătrâna și Băileasca la Piatra Cârlișă se poate întinde drumul de creste și din aproape toate locurile amintite înainte s-ar putea rămuri mari drumuri pentru turiști. De la Cățelu la Băileasca avem o admirabilă perspectivă asupra minunatelor regiuni carstoase. În goana automobilului, de la Cluj la Beiuș, s-ar putea vedea în curs de-o zi, admirând văile ce se prăbușesc în dreapta și în stânga, cele mai pitorești regiuni din țară. Cu mici eforturi s-ar putea vizita chiar peștera de la Bătrâna și Tomașca, sau izvorul intermitent al Isbucului, loc de sfânt peregrinaj al credincioșilor din regiune.

Excepțând motivele turistice prea puțin prețuite la noi, cu toate că populației nevoiașă din aceste locuri nu-i poți da alt izvor de câștig permanent decât industrializându-i frumusețile naturale ale regiunii, mai sunt multe alte motive, care pledează pentru cât mai urgenta trasare a acestui drum. Regiunea Beiușului este legată de centrul țării numai prin șoseaua și calea ferată dintre Oradea și Cluj. Dar întreaga regiune a Crișului nu are între Arad și Oradea nici un alt drum, decât șoselele și drumurile de fier, care duc la Oradea și Arad, ambele atât de depărtate de Beiușul martirilor Ciordaș și Bolcaș. Interesant este faptul că ultima rezistență a pus armata

ungurească pe pământ românesc la Beiuș, fiindcă acest centru de puternic românism, n-are nici o cale directă de comunicație cu centrul țării. Un drum de creste se întreține relativ ușor și proiectilele dușmanului nu-i poate nimici podurile, deci el poate fi ușor refăcut. Dar un drum de creste ar mai scurge și marile masive forestiere din regiune. Durarea treptată a acestui drum ar soluționa pentru mulți ani chestiunea șomajului din acest ținut. Mijloacele de astăzi nu ne-ar da posibilitatea să terminăm mai curând acest drum. Trasarea lui și înlăturarea marilor obstacole ca să poată fi dat utilizării s-ar putea face în curs de un an, cu relativ puține mijloace materiale, partea cea mai mare a drumului fiind și astăzi utilizată de sătenii din regiune. Peste zece ani am putea avea un drum bun pentru marile curse de automobile, cel mai mare drum de creste din Europa și ar servi pentru deschiderea frumuseților naturale din acest colț fermecat al țării noastre.

*
* *

Dar dacă peșterile sunt locuri de atâta liniște astăzi, trebuie să presupunem că ele au fost și în trecut. Mii de animale se retrăgeau în peșteri și-și dădeau obștescul sfârșit. Multe mii de generații de urși de caverne: *Ursus spelaeus*, de hiene de cavernă - mai demult erau și în țara noastră hiene patrupede - de vulpi și alte animale veneau să-și sfârșească viața în aceste lăcașuri de veci săpate în piatră. Oasele lor se găsesc astăzi în cantități nebănuite în fundul peșterilor. În peștera de la Lunca, cantitatea de oase a fost prețuită la 32000 vagoane. La Rămeți, Onceasca și alte șaisprezece peșteri sunt alte câteva mii de vagoane de oase în fiecare. Aceste oase pentru fosforul care-l conțin, sunt utilizate ca îngrășămintă naturale. Pentru terenurile acide din Ardeal acest îngrășământ natural este din cele mai bune. Sărăcia lanurilor este compensată prin bogăția naturală din munți. Și dacă ni s-a dat tot ce ne trebuie să facem productive eforturile noastre, este numai vina noastră, că avem cea mai mică producție în cele mai potrivite terenuri pentru cultură. În Munții Apuseni nici o peșteră nu este exploatată pentru fosforul ce-l conține și singura exploatare a bogățiilor din peșteri este exploatarea fosfaților de la Cioclovina, o peșteră din județul Hunedoara, dar și aceasta luptă cu greutate fiind prea puțin încurajată.

*
* *
*

Peșterile au fost în trecut scut și pentru oamenii primitivi. În câteva peșteri ale Munților Apuseni s-au putut constata urmele troglodiților. La Râmeți s-a aflat în gura peșterii un vârf de lance de silex, cremene ce nu se găsește în regiune, semn că locuitorii de odinioară se foloseau de lance la vânat și în luptele lor de apărare.

La Ponor, în o peșteră relativ mică, dar nu departe de Valea Crișului era probabil o viață omenească destul de dezvoltată. Omul cunoștea binefacerile focului acolo găsindu-se o vatră de foc. Urmele acesteia s-au putut vedea până cu 20 de ani în urmă, când niște căutători de comori au săpat și au distrus întreaga peșteră. Un pumnal de silex și un os, în care era săpată imaginea unui cerb, e tot ce s-a putut mântui din aceste mărturii ale trecutului îndepărtat.

Aceste simple unelte de piatră ne dau o măsură să apreciem puterea sufletească a oamenilor care le-au produs.

Desenele sau uneltele găsite în peșteri sunt strâns legate de ideea religioasă a omului primitiv, locuitor al peșterilor. Peșterile noastre din Munții Apuseni sunt încă puțin cercetate. Studiile ce se vor face în viitor ne vor putea da o altă icoană despre cei mai vechi locuitori ai ținuturilor noastre.

*/Tainele peșterilor nu le vom putea descifra decât vizitându-le/.**

27 iunie 1932, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo cu corecturile autorului, 7 p., semnat mp.

*Pe prima pagină, notă autografă: „Prof. Victor Stanciu (subliniat)
cetită de Dl. G. Iamandy. 27 iunie 1932“.*

Arhiva SRR, dosar 7/1932.

* Completare autografă. Anulat: „În peșteri găsim întâia manifestare a ideii religioase ca dovadă că omul a existat.“.

Otilia Ghibu

Târgu-Jiu și Săliștea Sibiului

SCĂPAT din strânsoarea de piatră a Lainicilor, Jiul își croiește, imediat de la poalele Parângului, o vale din ce în ce mai vastă. Largă cunună de dealuri mari, îl călăuzește spre orașul căruia îi dă numele său. Mari zăvoaie, aproape păduri, de-a lungul malurilor. Grandioasă e apoi perspectiva ce o oferă ochiului, uimit de atâta frumusețe, de pe podul de fier din Târgu-Jiu.

În fund, maiestatea gravă a Parângului, cu coastele ce îi lucesc roșiatic și argintiu în bătaia soarelui de dimineată, covoare geometric tăiate, de la verdele cel mai adevărat – porumbul – până la galbenul de sânziană al câmpiilor de rapiță, coboară în pantă domoală dinspre dealurile cu pruni și vii, spre zăvoaie. În dreapta, digul, veche lucrare solidă, stăpânind vijelia apelor, de zeci de ani. Iar după dig, zăvoiul – parc și bijuteria florală ce se cheamă Grădina Publică a orașului.

Partea zăvoiului dinspre Uzina Electrică e azi un adevărat parc în miniatură. Cu câțiva ani înaintea războiului, nu era însă decât un fermecător hățiș de poteci croite cu piciorul, printre trunchiuri de plute foarte bătrâne și tufe de arini. La umbra lor creșteau și înfloreau primăvara florile mici, atât de parfumate, ale violetelor sau *tămâioarelor*, cum li se zice pe acolo.

În partea cea mai sălbatică a zăvoiului, un izvor nevăzut cu apă foarte rece și foarte limpede, prins într-o ferecătură de lemn vechi: ștubeiul! Dincolo de el, pădure tânără de arini și de sălcii. În ulcioare de pământ nesmălțuit, apa Ștubeiului se ținea gheață ceasuri întregi, chiar și vara. Un pâraiaș foarte gureș pe pat de pietre late, alb-argintii aduna pe malul lui spălătoresele, ca să limpezească rufe. Și asta de când da primul dezgheț, până târziu prin noiembrie sau chiar decembrie. Un alt pârau mai mare, mai lat, mai liniștit, încingea zăvoiul înspre șoseaua orașului.

Dincolo de el începeau grădinile. Grădinile-minune ale copilăriei mele! Grădinile mai mult înguste, dar foarte lungi, începând din bălăriile cât casa, de pe marginea șoselei și terminate în gardurile de lemn putred ale curților ascunse în dosul caselor străzii principale. Case mărunte, mai toate fără etaj. Era una printre aceste case, cu foisor mare de lemn, cu un piersic adăpostit la umbra zidului înalt – spatele locuinței lui Jupân Ion – mai frumoasă și mai dragă între toate: *casa bunicii mele!** Și dimineața și seara ascultam de acolo foșnetul zăvoaielor. Iar în nopțile foarte liniștite se auzea bolboroseala neîntreruptă a Jiului sau frânturi de cântec venite din chioșcul grădinii publice, unde cânta de trei ori pe săptămână muzica militară.

Strada Victoriei – arteră principală și comercială – cu trotuare largi și asfaltate, cu case mai toate mici, între care răsăreau Hotelul Tioc și casa Cămarășeștilor, merge din piața primăriei până departe, spre Bariera Romaneștilor.

Joia – zi de târg – toate satele, din Tismana până în Cărbunești, își revărsau aici oamenii veniți după târguieli. Toate porturile frumoase ale Gorjului, de la sobra îmbinare de negru cu alb a *ungurenilor*, de sub munte, până la catrințele numai paiete de aur și argint ale femeilor din satele de prin preajma orașului.

Până la amiază era un vuiet și o înghesuială nemaipomenită pe strada cu aer de sărbătoare. În pâlcuri de câte două-trei și mai multe, fetele și nevestele tocmeau pe îndelete șiragurile de mărgelile multicolore, *cănurile* policrome sau tulpanele albe tivite pe margini cu dantelă din perle mici albe și albastre. La *abagerii*, bărbații își cumpărau pantalonii lungi și strâmți, din fină dimie albă, bogat lucrată în găetane negre.

Piața vuia și ea de glas de oameni mulți, plină de tot belșugul pometurilor de munte.

Catedrala albă, simplă, parcă zâmbea din toate poleielile turelor înalte, privind la furnicarea de oameni din fața ei.

De aici pornește strada Tudor Vladimirescu, îngustându-se din ce în ce mai mult, spre ulițele ce duc spre Prefectură, spre cartierele calme ale marilor curți boierești. Lume mai puțină. Țărâtimea nu prea are ce cumpăra pe aici. Poate dacă dugheana cuțitarului din

* S.a.

colț îi atrage. Dar nu în fiecare joi. Din stânga străzii acesteia se furișează străzile strâmte, ce vor întâlni drumul Gării.

Ulițe adormite parcă, cu case foarte vechi, așezate larg în cuprinsul vast al unor curți și grădini imense.

Aici au fost adunate și școlile Târgu-Jiului. Gimnaziul, cele două școli primare, școala nemțească, cea profesională de fete... peste tot flori și bălării înalte.

Amestec ciudat și naiv de dragoste pentru verdeață și neglijență. Melancolice case bătrâne, cu brâu de largi galerii de lemn, cu cercevelele scoase sau atârând în bătaia vântului, alături de gospodărești așezări, strălucitoare de îngrijire și curățenie. Pe aici sunt vechile locuințe ale Frumușenilor, Slăveștilor, Maghereștilor, Săftoilor, aceea a bătrânilor Iunian, părinții actualului fruntaș național-țărănist.

Prefectura e și ea o zidărie mare, tristă, cu frontonul împodobit cu un cerb de ipsos: marca Gorjului.

E ulița cea mai tristă a acestui cartier.

Cea de-a patra și ultima latură, în care e închisă această parte a orașului, o formează bulevardul ce duce spre gară. Bătrâni castani, ce își aprind în fiecare sfârșit de mai candelile albe și roz, scuturându-și încă în miez de vară frunzele delicate în curtea gimnaziului, pe acoperișurile joase ale poștei, ale casei Dobroneanu, ale librăriei din colț, unde tot ce a fost școlar până azi, în Târgu-Jiu, și-a cumpărat creioane, tocure sau caiete.

Statuia Vladimirescului, cu steagul de piatră larg desfășurat, strânsă în verdeața micului scuar, privește avântat spre munți.

Strada merge înainte spre gară și înapoi spre podul Jiului. Traversează Ulița Victoriei și, trecând pe lângă frumoasa casă cenușie a Săvoilor, pe dinaintea scărilor, scoborând în grădina publică, se oprește în capătul podului. Dincolo de el, Grădina Botanică de-o parte și grădinile petrecerilor de vară, de cealaltă. Adică se petrecea altădată. Azi mai toate stau în paragină sau amintire... Grădina lui Baer-neamțul sau a lui Nache-grecul...

Strada a devenit pe nesimțite șosea. Spre Tismana.

Prin sate cu minunate porți sculptate în lemn tare, cu pârlăieșe limpezi, pe margini de șanțuri, cu nesfârșite livezi de prune și pere. Bârzești, Sușița, Peșteana, Godinești...

Drumuri singuratice, înguste, urcă spre dealuri.

Dealuri cu vii și prunet, cu coamele împădurite acum 20-30 de ani. Misterios lucea noaptea, printre trunchiurile groase, putregaiul.

Mai sunt oare și azi?

Dar să ne înapoiem în oraș prin Țigănie. Pitorească rămășiță de pe vremea când familiile boierești și chiar negustorii mai înstăriți își aveau aici dinastiile de robi. Urmașii lor sunt azi lăutari și potcovari. Casele mici, vărute în culori violente, au magheran și mușcate la ferestrele mici. Zgomot de copii mulți, de voci ce vorbesc tare, de dible sau de cântece lungite până la pieirea respirației. Jiul e foarte aproape și totuși *dănciucii* găsesc posibilitatea să fie foarte murdari și în mijlocul arșiței de vară.

Pe malul opus Țigăniei se făceau câteodată serbările de primăvară ale școlilor. Iar pe câmpul Obrejii venea lumea de întâi mai. Până treceau *caprinele* – cum li se zice acolo narciselor – și florile de nu-mă-uita, pâlcuri-pâlcuri de copii veneau să le culeagă. Adevărată serbare păgânească a acestor două flori de primăvară. Mănunchiuri mari parfumau apoi de la saloanele boierești până la cea mai umilă odăiță de meșteșugari. Obreja, câmp tăiat azi de linia ferată urcând spre munții Lainicilor, mărginită până cu câțiva ani înaintea războiului numai de gardurile cimitirului și de curțile cazărmilor. O singură dată am fost acolo. Într-o singură zi de mai. Dar goarna stingerii n-o pot auzi nici azi, fără să nu simt în preajma mea mirosul tămâiat al *caprinelor*...

Pe lângă Catedrală, pe după colțul țesătoriei lui Lupulescu, drumul duce spre munți, de-a lungul Jiului mai toată vremea. Prin sate din ce în ce mai sărace, din ce în ce mai pustii. Iar munții se înalță din ce în ce mai mari în capătul zării de la miazănoapte. Trei ceasuri încheiate și mai bine, se mergea cu trăsura din inima orașului și până la poalele lor. Un han vechi străjuia gura trecătorii: hanul lui Crivăț (poate nume de familie, poate denumire străveche, lăsată de localnici pentru un popas omenesc, pus în calea vântului rece, venind din curenții apelor și din cei ai munților). Aci odihnea oricine, din cei plecați fie spre Petroșani, fie numai până la Păiș, vechea graniță, fie până sus, la Mănăstirea Lainici.

Șoseaua tăiată cu dinamită în brâul stâncos al muntelui, serpuiește după capriciile Jiului. Parapet înalt de piatră, pe marginea dinspre apă. Spre mănăstire drumul îl făceai cu piciorul, prin pădure urcând din ce în ce mai greu. Păduri cu pământuri roșii și putrede straturi de frunze, căzute în decursul atâtor toamne.

E hram mare în ziua de 6 August. Vin gorjenii din toate colțurile județului, chiar și cele mai îndepărtate, să se închine la sfânta slujbă din dimineața acestei sărbători. La amiază se întind mesele sub stejari și sub brazi. Săteni și orașeni se înfrățesc în aceeași voie bună, dăruită de aerul tare și curat al munților și de plosca cu țuică, ce trece din mână în mână.

Mai calmă e petrecerea de Sfânta Maria Mare, la Tismana, fiindcă cei care vor să chefuiască cu adevărat s-au înapoiat după slujbă, de la mănăstire, la bălciul de la Godinești. În preajma mănăstirii singură cascada e zgomot și toaca de vecernie. Din vale foșnetul depărtat al Cernei, curgând jos, prin păduri de castani centenari...

Eu n-am văzut Săliștea decât vara! În iunie, în iulie sau în august. Sub verdele proaspăt al grădinilor și dealurilor. De cum pornea trăsura din mica gară depărtată de-a lungul șoselei de salcâmi și până intram în orașel, biserica Foltei, ne lucea de sus din dealul din față. Punct de reper și de nerăbdare. Noi o luam spre *vale*, lăsând în dreapta *centrul*, cu casele mai mari, mai orașenești, dar mai puțin frumoase. Tot acolo la dreapta, curge Râul Tâgului, strâns între piață și aleea largă a Pavilionului. Săliștenii numesc alea asta... parc. Poate fiindcă are desime de pomi pe amândouă laturile ei.

Pe vale gângure însă pârlăiașul, prieten al copiilor, găștelor și rațelor. Casele au mai toate cerdacuri și porți mari de zid. Cam triste la înfățișare. Cine știe dacă nu-i un reflex al sufletelor de pe aici, ce nu-s niciodată prea vesele. Căci înainte de război bărbații între douăzeci și patruzeci-patruezeci și cinci de ani, erau mai toți plecați în „țară“. Veneau o dată, cel mult de două ori pe an acasă. Femeile își creșteau copiii singure, și tot singure își munceau „moșiile“, adică fâșiile de pământ cu porumb, cartofi, pometuri sau fâneată.

De la colțul casei lui babu Ion Goșea, o apucați spre Puiu. Deal, în pantă nu prea repede, cu case și mai mărunte pe cele două margini ale uliței. Cimitirul și biserica sunt aici mai mici și mai sărace. Eu credeam că dealurile începeau din grădina *tânii*, cum se cheamă pe la Săliștea bunica.

Șerpuirea unei potecute, și te pomeneai pe nesimțite la *Neted*, luminiș rotunjit între copacii începutului de pădure, cu izvor nemaipomenit de bun și de rece. În nopțile geroase pe acolo se strecurau demult lupii spre șurile cu vite. Ba câteodată se rătăcea o

fiară și mai târziu în apropierea verii. De aici vedeai departe peste târg, până în zarea unde se topea șina lucitoare a drumului de fier. Pe Gruitul cu pământ rău nu creștea decât fânul, cosit de două-trei și chiar mai multe ori pe vară (în nări duc și azi mirosul proaspăt și totuși lănced de *otavă*).

Flori multe de nalbă înaltă prin grădini și zorele agățate de grinzile tindelor joase.

Pe dealul din față, pe *Steajă*, erau „moșiile“ cele mai bune. Dar Steaja nu are atâta pitoresc ca *Gruitul*, acolo unde mai e și azi bătrâna casă a bunicilor mei. Ei dorm de mult în cimitirul sărac, dar casa lor tot mai trăiește. Spre seară dinspre Gruiu și dinspre Steajă, coborau cirezile nesfârșite de vaci. Sonorizare de talangă și grele vite mari alb-galbene, cu ugerul doldora!

Îmi pare – miercurea – era zi de târg. Se strângeau în piața largă a Săliștei și cei din Poiana și cei din Tilișca și de prin toate satele de jur-împrejur.

Oamenii vindeau, alții cumpărau, dar parcă tot târgul se făcea în tăcere. Oamenii de prin locurile acestea nu vorbesc nici prea mult, nici prea tare.

Pe ulița de pe lângă *Casină*, ajungeai în curtea bisericii celei mari, cu școala și cimitirul adăpostit în ograda ei. Loc de trecere și chiar de plimbare era acest cimitir. Și nu numai ziua ci și chiar seara și noaptea, și ori de câte ori vroiai să scurtezi drumul, spre ulița *Văii*.

Duminica apoi, în *Pavilion*, se aduna tot ce era tineret – și nu numai din Săliștea – fie că purta straie țărănești, fie că îmbrăca surtucul nemțesc. Orchestră mică cu cimbale mare și dansul începea. Bineînțeles cu *învârtita*, jocul săliștenilor. Două fete și un băiat se prindeau de mijloc sau de umeri. Mai rar numai o singură pereche. Dans, ce începe lin și bine ritmat, pentru a deveni din ce în ce mai iute, aproape sălbatic spre sfârșit. Răsună cimbalele de-a lungul și de-a largul vastei piețe liniștite, încropită în soare mult. Și duzduie podelele de scânduri ale pavilionului.

Zboară albele fuste ale fetelor și cutele scurtelor cămași ale flăcăilor. Chipuri proaspete, îmbujorate tare, încadrate în părul castaniu și cârpa de mătase neagră, cu franjurile căzând pe umeri și pe gât.

Petrecere duminicală, de pe la patru până scăpătă soarele. Biserica Foltei, cocoțată în vârf de deal înalt, lucește albă și stingheră.

De-a lungul râului duce șoseaua prin Foltești, cu popicăriile și grădinile de vară, spre ea.

Răcoare curată de munte, îndulcită de pavăza neclintită a pădurilor de pe dealuri.

Ne înapoiem acasă prin cimitirul cel mare.

Pâlpâit de candel mici și luciul palid de pietre funerare.

Cei ce se înapoiază de la joc, merg fără vreo strângere de inimă de-a lungul acestor poteci triste.

Se duc spre căminul în care lipsește în opt cazuri din zece fie tatăl, fie fratele mai mare, sau poate amândoi. Plecați în „țară“, scriu rar, dar strâng ban cu ban, sânguitori și serioși, pentru nevastă și puzderia de copii, rămași în casele îngândurate ale Săliștei.

După cină vor mai sta *vârtele* oleacă la poartă de vorbă cu vecinele. Copiii dorm duși, iar ele se vor închina și se vor ruga mai mult în astă-seară pentru cei de departe, pentru sănătate, și pentru buna revedere de la Crăciun.

Resemnarea e calitatea cea dintâi și cea mai de pe urmă a sufletelor oamenilor de prin părțile acestea.

11 august 1932, ora 19,10.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 7 p.

Arhiva SRR, dosar 10/1932.

Claudia Millian

Plimbări în Dobrogea

ÎN DOBROGEA, culoarea peisajului este un amestec de galbenuri arse și de galbenuri șterse, făcând o gamă de insolație, în care verdele abia îndrăznește să fie verde, iar la orizont marea pălmuiește pământul cu albastrul ei intens și agitat. Kilometru după kilometru drumurile croite primitiv printre lanurile de scaieți, serpuiesc prin glodul uscat tivind ca o panglică pudrată cu galben bolnav, lacurile negre ale Dobrogei.

Aceste comori de sănătate, de iluzii și microbi chimici, cuprinse în lava catifelată a ghiolurilor, se răsfață goale în lumina sălbatică a soarelui și se dăruiesc nenumăraților neputincioși ai trupurilor, cu o nesecată și îndurătoare milă. Kilometru după kilometru alergi prin arșița fierbinte în troncănitul automobilului deșelat de gropi, și de-a lungul drumului nu întâlnești decât aceleași spectre omenеști, vopsite cu nămolul negru și aceleași ciori negre, zburând în stoluri amețite, deasupra enormului bazar de sănătate și de boală. Același croncănit de ființă -- care își târăște suferința în noroiul murdar și binecuvântat -- sau de pasăre, care taie văzduhul, cerșind cerului, picătura de apă fără sare și fără sulf.

O rugă permanentă cutremură măruntaiele pământului.

Când mergi de la Techirghiol spre Jurilofca, în inima bălților tulgene, tai județul Constanța, în felii neregulate, având să împrejmuiești mereu, nesfârșitele lacuri ale Dobrogei.

[Cu cât înaintezi în aceste secțiuni ale regiunii, cu atât geografia își modifică fizionomia și scopurile pământului își modifică intențiile.

Lași în urmă cohortele pământenilor vopșiți cu alifie neagră și pe măsură ce descoperi în drum alt lac, altul este și aspectul cel nou. Apa începe să-și albăstrească suprafața și în jurul lacului se leagănă

sălciile moi, într-o cadență de vânt și de poezie populară. Mai departe, apa e vie și e frământată de vietăți nervoase, iar aerul miroase a pământ roditor și a pește proaspăt. Aici începe plata rodnică a vieții organizate prin muncă și cu folos practic. Dincolo, în urma mea, îmi pare că am lăsat idealismul biblic al pământului dătător de minuni. Aici începe dovada autentică a cercetărilor de pâine și de pește pentru îndeplinirea rolului mântuitor al muncii.]*

De-a lungul drumurilor – sau presărate în lacurile colorate optimist – morile de vânt vâslesc aerul moale, cu ramele încrucișate, mereu și la fel, ca un cântec monoton, în care revine eternul laitmotiv al omenirii: pâine și foame.

[Și cântecul ăsta molcom se repercutează de-a lungul peisajului – în om și în vită – insinuant și perpetuu.

La marginea drumului, vaci liniștite rumegă iarba proaspătă iar oamenii așteaptă să-și umple sacii milenari, pentru gospodăritul stomacului.]**

Trecem pe lângă lacul Tașău. Îl întâlnim în stânga drumului și ne însoțește de-a lungul câmpului, pe o distanță de zece kilometri. Pe alocuri, e tivit de arbori stufoși, cu trunchiul albastrui. Când nu sunt sălcii, tufani răcoroși fac de gardă în jurul pântecului fecund al lacului Tașău. [Lacul Tașău e bogat, e imens de bogat. Mâna cerească l-a dăruit cu atâta pește, că oamenii s-au speriat de belșugul aflător sub apă, de atâta belșug de icre.]*** Pe sub pământ, galerii ascunse îi sugau mai toate bunurile, purtându-i peștii prin întunericul opac al lutului, departe, până în copcile mării. Dar mintea omenească a stăvilit pierderea și a îndiguit lacul, printr-o genială și divină organizație.

La câmp, femei – mai mult femei – se îndeletnicesc cu lucrarea țarinelor. Mai toate sunt înalte, arse de soare și îmbrăcate în galben portocaliu sau limoniu. În câmpul cu verdele șters, decolorat de praf și de lumină, galbenul aprins al portului lor răsare ca floarea de sulfină, îndrăzneată prin grâu.

În clocotul plin de viață al lacului Tașău și în melodia morilor de vânt, cu brațele întinse în aerul cald, Dobrogea își pictează unul din aspectele ei cele mai caracteristice.

* Rânduri anulate cu bare oblice.

** Rânduri anulate cu bare încrucișate.

*** Rânduri anulate cu bare oblice.

Mai departe, trecând prin Geamurlia de Sus, se deschid două drumuri noi: unul spre Histria, cetatea romană, celălalt spre Jurilofca, regatul bălților. [...] * Între sate, petece de apă, cu marginile sparte, oglindesc laolaltă bucățile de cer și ochii.

Ca să ajungem în mijlocul bălților, semănăm în urma noastră Periclia, un sat presărat cu case turcești și bulgărești, străbatem altă câmpie a morilor de vânt și lăsând în stânga linia ferată a Babadagului, ne croim un drum răcoros printre sălciile stufoase și îndoite până la pământ.

O demarcație originală desparte ținuturile acestei părți dobrogene. Bunăoară, de la un moment dat, calea ferată, urmărindu-și drumul croit pe un dig bine pietruit, trece în dreapta noastră, lăsând să se vadă sub acest dig porticuri rotunde, prin care peisajul apare de dincolo de noi, proaspăt și vioi.

[Trecem cu automobilul prin aceste porți și avem senzația că e destul să treci un prag pentru ca decorul să se schimbe vertiginos.] ** Într-adevăr, drumul își schimbă axa, cerul e mai boltit și, departe, apar lacurile albastre, cu intensități de cobalt.

Ne apropiem de Jurilofca. Aici, găsim străzi jumătate orașenești; case înălțate din călcâie, drumuri umbrite. Dar aproape nimeni pe drum. Pescarii au intrat să se odihnească. Regatul bălților îți pare pustiu. Ne oprim la hanul lui Militeu Jora. Jora este cel mai de seamă pescar al locului. E un lipovean roșcovan, cu barba muscălească, cu privirea albastră și creață, cu accentul străin al slavului românizat. În fața hanului e locuința lui.

[Pe la orele două, după masă, intrăm să ne odihnim în căminul lui. E așa de bine și de răcoare aici. Ferestrele, mai mult pătrate, sunt acoperite de linouri moi și hârtii albe și răcoroase, tăiate dantelat de stăpâna casei.] **

Fiecare colț de odaie este împodobit cu icoane rusești, cu lemnul aurit și perdele de dantelă, agățate de tavan, în chip da baldachin.

O porumbiță de porțelan aurit, cu aripile întinse este prinsă în lăntișoare, deasupra unei icoane, purtând în pântec untdelemn de candelă.

[Aici, toată atmosfera e un strop de parfum din pravoslavnică Rusie de altădată. Familia lui Jora s-a retras aici, acum optzeci de

* Două rânduri anulate.

** Rânduri anulate cu bare încrucișate.

ani, din cauza persecuțiilor religioase, ne spune Militeu. El s-a pomenit în Jurilofca. Aici și-a statornicit cuibul, țeșându-și existența între pește proaspăt și icoane vechi. La mijlocul acestor două elemente primordiale pentru viața lui, lipoveanul și-a așezat copiii, pe care îi iubește cu fanatismul credinciosului absolut.]*

Ceea ce face farmecul acestui popas în județul tulcean este desigur imensitatea bălților, pe care fantezia creației le-a legat de pământul Jurilofcâi prin lungi peninsule care-i imprimă aerul lagunelor învecinate cu Venetia. O măreție simplă, ruptă din inima pământului roșu și a apelor vinete, domnește peste locuitorii pescari ai acestui colț de lume.

Pe aceste peninsule, pescarii și-au construit cherhanale din lemn, înșiruite până în mijlocul bălților, fiecare cu firma și comoara ei de pește proaspăt și de icre moi.

[În dreapta și în stânga cherhanalelor, de malurile proptite în stâlpii de lemn, bărcile negre se leagănă în soare, uscându-și pânțele umede și murdare.

În brațele de baltă dintre barăci, copiii pescarilor plutesc și se lăfăie în apă, cu râsete și strigăte de păsări sălbatice. Crescuți între cer și baltă, sensibilitatea lor are o emisie limitată și nu se sfiesc să ne-o comunice integral și fără reticență.]*

Departe în sufletul bălților, pescarii au întins năvoadele țesute de ei și acolo, în zorii zilei, își întind pânzele cuceritoare, căutând prelung a pustiu și a minune. Când se lasă seara, peste osteneala lor, în aer, trece firul sălbăticiunilor de baltă, ieșite în larg să culeagă șoapte omenești și picuri de lună.

Întorcându-ne din câmpia dobrogeană, ajungem la Constanța, în preajma unui apus de soare.

Un safir intens, strâns într-un brâu de piatră calcaroasă și de argilă roșcată, cu lumini de oțel pe creștetul caselor și pe vârfuri de minaret – Tomisul – surâde cu un zâmbet static orizontului străbătut de vapoare din Orient.

Într-o parte vezi portul în miniatură, înălțându-și sute de catarge roșii și negre, cu sforile spânzurate de vârfuri, ca niște imenși păianjeni, oblici și verticali; în altă parte ți se arată coasta argiloasă, măcinându-se sub temelia caselor.

Tomisul de astăzi este o alcătuire uluitoare de vechi și de nou, de orientalism plastic, amestecat cu aerul burghez al unei comune urbane. Dar farmecul său e deosebit de atrăgător. Dacă prețuiești,

* Rânduri anulate cu bare încrucișate.

cu simpatie arheologică, mormântul lui Ovidiu, dacă te entuziasmezi de bronzul verde în care sculptorul italian a încremenit pe poetul Tristelor, dacă viața frământată a portului te atrage și vuietul mării te cheamă – atunci Tomisul este un adevărat giuvaer în geografia albastră a Țării Românești.

Pitorescul orașului se compune din toate acele intenții de reînnoire edilitară, amestecate cu frânturile de moștenire orientală, eternizate în toate detaliile târgului.

Printre trecătorii cosmopoliți ai portului, printre cetățenii burghezi ai orașului politic, se amestecă și se răsfiră – candid și fermecător – portul turcesc al femeii orientale, cu pantalonul albastru încrețit jos și cu pelerina dublă – de cit negru – decolorat de soare, pe care o poartă jumătate pe cap, în chip de glugă și jumătate ca manta pe umeri.

Apa purtată pe cobiliță, în tingiri de aramă și clopotul metalic al trăsurilor, mânate de turci, se împerechează de minune cu melancolia minaretului sau cu sfărâmarea malurilor bătute de valuri.

În oraș, coasta înaintează în mare, punctând apa cu preeminența capului de pământ, coafat de clădiri, apoi desenează o curbă înăuntrul ei, dând loc unui golf adăpostit de faleză, jos, cu plajă moale și apă în unde.

Și tot așa, merge din distanță în distanță, pentru a alcătui o dantelă în colțuri, tivită de valuri albe și de bărci negre.

Aici, marea e albastră-safir și verde-smarald.

Portul, dimpotrivă, e încătușat într-un ton cenușiu, fiindcă aici marea e molcomită între diguri și jocurile apei sunt mărunte, cu reflexe tremurătoare, legănând catargele negre și fundurile cărămizii ale vapoarelor pânțeoașe.

Dincolo de far, marea își intră în elementul ei de zbucium. Valurile se sparg cu repeziciune în zidurile de piatră ale incintei, iar culoarea ei se desfășoară într-un colorit de paletă tragică, în care jadul și lapisul se luptă cu un negru întunecat ca noaptea. Când peste întinsurile clocotitoare se lasă ceața în zăbrănice dese, se aud în larg gemând mugetele geamandurilor; urlă prelung câinii furtunii marine și, pe cea mai îndârjită porțiune a Pontului Euxin, marinarii își fac cruce la proră, privind în față răsăritul.

2 octombrie 1932, ora 22,00, „Program de seară“.

Text manuscris, cu adnotări, 12 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 9/1932.

Ion Dragu

Lacurile și conferințele internaționale

SUNT, pe năbădăiosul nostru pământ, un anumit număr de locuri fermecătoare, care au fost sortite, pare-se, să servească drept un soi de *avant-goût* al Raiului spre a încuraja pe oameni la bine. Locuri predestinate sugrumării patimilor. Locuri în care rivalitățile nu rezistă forței potolitoare a ambianței, în care natura nu te târăște nici spre mării, nici spre utopii. Spre locurile acestea privilegiate sunt împinse, de un șir de ani, reunitrile reprezentanților atâtor nații, făcând tentative de vindecări de răni și făgăduieli de activitate mondială regăsită, reuniri ades sterile și totdeauna lente, cu toate străduințele laudabil desfășurate.

Conferințele internaționale apar a fi abandonat complet marile capitale zgomotoase și clocotinde. Ele s-au dedicat preferinței față de locurile cele mai adecvate moliciunii *farniente*-ului. Conferințelor acestora, îndeobște patronate de Societatea Națiunilor, le place un decor în care umbrele să nu se înfigă prea adânc în culorile vieții, în care tonurile să fie netede, în care atmosfera să cloroformizeze patimile. În marile capitale, conferințele internaționale au avut adeseori preferințe pentru enunțuri dure ca și cum cele mai inumane forțe omenesti s-ar fi înfruntat. Tezele susținute de ani de zile în diferite adunări s-au regăsit în discuțiile generale cu aceeași stăruință, în furnicarul orașelor tentaculare ca și în calmul unei naturi prestigioase. Acrelile lor însă se diluează în unda lacurilor elvețiene și italiene, lacuri de munte care oferă două condiții în aparență contradictorii: de o parte un ținut și un fel de viață ce nu seamănă deloc cu peisajul pe care-l vezi în toate zilele și cu viața anturajului cotidian; de cealaltă parte întâlnirea, în această nouă atmosferă, a unor afinități intime ce ți-o fac îndată familiară și care strâng relațiile chiar între delegații cei mai puțin înclinați spre bună înțelegere.

În munții avalanșelor de pildă nu poți crede în neutralitate. Dar pe asfaltul cheiurilor lacustre, pe promenadele adumbrite de platani și pini, în preajma unor hoteluri ce se numesc Beau Rivage, Beau Site, Beau Séjour, Belle Vue, în perindarea verdelui-trandafiriu, galbenului și albastrului, te simți oarecum slab, cu sufletul nescormonit, cu gândul nebătăios, neutru în fine, așa cum poate visa cineva în ospătăriile acelea în care se mănâncă voios și se bea bine pentru ca digestiile lente să facă să somnoleze discuțiile solemne ori aprige despre șansele de pace sau temerile de război, despre însănătoșirea economică sau plata reparațiilor.

Conferințele de la Geneva, Lausanne și Montreux pe malurile Lemanolui, cele de la Locarno și Stresa pe malurile lui Lago Maggiore au avut asprimile lor, dar prestigiul peisajului n-a lipsit să se facă simțit. Iată de pildă, deliberările anterioare de la Paris ori Londra asupra chestiunilor recent discutate la Stresa, au fost dominate în primele capitole de o rea dispoziție care n-a mai dăinuit pe malul lacului Maggiore. Detenta era sensibilă până la indiferentism: peisajul, ambianța, se manifestase. Societatea Națiunilor nu pretinde să transforme inima omenească și să întemeieze pacea universală pe bunătatea omului; totuși e cert că ea patronează discuții în cadre care gâdilă inima omenească până la a da nădejdea acelei bunătăți. Conferințele internaționale nu-s convocate pe malurile lacurilor minunate, dintr-un capriciu serp și neserios. Lacurile elvețiene și italiene pot însemna farmec și poezie, lene și vis. De pe mal sau pe apă, cine n-a cunoscut ore molatece și albastrii, legănate în uitare? Cine n-a văzut, la Geneva, la Lausanne, la Locarno, la Stresa, că viața poate fi altfel ca de obicei și rănila mai lesne de vindecat? Zgomotul mătăsos al undei lenevoase și pietrișul malului, un ponton în soare, o fetișcană trandafirie pe un dâmb între o vacă și un vițel, case romantice în grădini visătoare, între arbori sensibili sub umbra cărora ai vrea parcă să suferi de dragoste, iată viziunea nostalgică impusă privirilor delegaților internaționali, veniți la conferințe aspre în decoruri minunate.

Discuțiile, în comisii mai ales, sunt grave, greoaie, înăbușitoare. Oboseala și enervarea nu rezistă însă multă vreme înrăuririi lacului, reîmprospătător de speranțe, readucător de iluzii. Când, sub un cer candid, lacul surâde inocent, frunțile sumbre și solemne n-au puterea de a-și perpetua crisparea. Aerul e atât de

curat, lacul are o apă atât de blândă când mângâie cheiul, pânzele albe ale bărcilor, larg deschise, par atât de triumfătoare, întâlnești pe un spațiu scurt atâtea ochi surâzători, încât inima, singurul viscer pe care conferințele internaționale nu îl supun îndeobște surmenării ca pe un stomac oarecare, inima aceasta deodată emoționată, încrezătoare, răstoarnă gândurile, te face să cugeți că în lumea asta de mister ceea ce crezi că vezi nu e nimic, că logica strânsă este dată peste cap de către un neprevăzut fără limite și că trebuie să te lași poetic în voia surprizei acesteia de fiecare clipă. După ce ai privit slobod, agale, lacul și peisajul, unda și adierea se strecoară în tine în chip de fraze suave pentru inimă, dar primejdioase pentru minte. Vorbele nu mai au parcă muzezeala sălilor neaerisite și îmbâcsite de delegați, experți și ziariști, ci miros a parfumul grădinilor, au moliciunea undei, și lumina soarelui de pe acoperișurile vesele. Frazele avare și aspre devin generoase, bogate în lirism. Gândul e mai jucăuș. Și intri în dezbaterile tenebroase cu aerul primăvărat și mulțumit al unui trândav monden care se duce la un ceai dansant.

Atracția lacului pașnic este atât de mare încât nu odată delegații cei mai serioși vin pe furiș să întrebe pe portarii hotelurilor la ce oră pleacă cutare vapor. Vin pe furiș ca să nu mărturisească ceea ce li se pare o lașitate. Căci îți trebuie neapărat un mare curaj ca să te închizi într-un salon de hotel transformat în sală de ședință, să lași în jos storurile ca să te ferești de ispita naturii, să deschizi dosare aride, ingrate, care motivează nesfârșite discuții asupra unor subiecte ce nu-și găsesc adeseori – orice s-ar zice – soluția.

Tinere republici depărtate ale Americii, bătrâne nații europene, arhistrăvechi rase asiatice, care la o conferință nu mai înseamnă decât o disciplinare la ierarhia rânduirii alfabetice, își trimit pe malurile lacurilor, pentru tratate și contracte, pentru discuții, precauții și concesi, pe delegații, experții, savanții, consultanții, terapeuții și ziariștii lor, ce îndură vapoare, pullmanuri, avioane și palace-uri, spre a veni, unii ca să se silească să cugete, să exprime, să dezbată, ceilalți ca să înțeleagă și să tălmăcească pentru mulțime. Unii sirenele, alții rechinii. În fond conferințele internaționale reunesc aproape aceeași societate pretutindeni. Cam aceiași delegați, experți, secretari, stenotipiste și gazetari. Și nu variază mult nici ceilalți: curiosii, intriganții, umanitarii dezbaterilor. Și nici femeile.

Căci, să nu uităm un lucru, conferințele internaționale cu divertismentele pe care ele le provoacă pe marginea adunărilor

oficiale: spectacolul unor dezbateri istorice ori măcar pitorești, viața de culoare și culise, dejunurile, dineurile și supeurile atât de cosmopolite au creat un anumit snobism distractiv, fără de care vedetele internaționale ar fi nemulțumite și care nu reprezintă o adevărată galerie admirativă ori ironică decât pe malurile lacurilor, acolo unde vilegiaturismul internațional aduce nota-i caracteristică și agitația-i neîncetată.

Între acești pelerini ai conferințelor internaționale, femeile alcătuiesc o masă covârșitoare. Lacome să vadă oameni mari, ori simpli oameni cunoscuți, muți ori vorbăreți, să admire ceea ce este competență sau seamănă cu puterea, să guste cuvântul elocvent, să pretindă că au înțeles neînțelesul, să urmărească intriga unor sforării, să sconteze peripețiile dezbaterilor, să vadă cum se iubesc națiile, ele ce-s făcute pentru iubire, și mai ales să se arate pe ele însele punând la încercare unele frumusețea, altele inteligența lor, câteva și pe una și pe cealaltă.

În orașele acelea de hoteluri și pensiuni, de cheiuri și debarcadere, curate și puținel neroade, cu *golf-link*-uri, cu *court*-uri de tenis, cu *kursaal*-uri și ceaiuri dansante, conferințele internaționale nu se pot lipsi de o latură mondenă. Și aceasta fără nici o pagubă. Plăcerea ochilor, ca și aceea a auzului și a gustului, nu vătămază activitatea cerebrală; ba mai mult chiar: ea are efecte sigure asupra înblânzirii moravurilor.

În cadrele pitorești ale lacurilor, chiar când se afirmă că o conferință a ajuns la un punct critic, o atare știre nu deranjează pacea de vrajă a malurilor. Mulțimea care circulă voioasă ca în vilegiatură nu se preocupă prea mult de atare perspectivă a dezbaterilor. Iar pentru delegați și compania, farmecul lacustru, grădinile parfumate, umbra văilor, înălțimile luminoase pe care se arată refugiile ospitaliere, yachturile și funicularele, exotismul vegetației, decorurile brăzdate cu verde și galben, imaginile reînnoite ale unei naturi veșnic limpezi, se împotrivesc ridicolului ideilor negre în chestie de politică internațională. Oare nu simt ei ca un fel de miraj în jurul lor? Inimile n-au oare zvâcniri întinerite? Iar seara, când se dansează, când atâta căldură și atâta însuflețire marchează mai ales instinctul pasionat al atâtor rase, mirajul păcii și al înțelegerii între nații orbește mai bine ochii. Căci toate patimile au căzut, afară de una, care îi târăște în hora ei: plăcerea neînfrânată a petrecerii; aceea de a vorbi și de a auzi vorbind, de înțelegere și

fericire universală, în fața frăgezimii femeilor ce par destul de înduioșătoare sub lampadare spre a-i face pe reprezentanții a zeci de nații să uite de brutalitățile politicii.

Niciodată n-ai mai mult impresia că pacea, înțelegerea și buna stare sunt definitiv așezate între toate popoarele, ca în vastele săli de restaurante ale orașului de pe lacuri, în zilele de conferință, grație lucrurilor aceloră subtile și legănătoare care leagă viorile de suflute. Și fiindcă-i vorba de restaurante, să nu uităm a releva că îndeosebi conferințele care s-au ocupat în ultimii 10 - 12 ani de chestiunea reparațiilor s-au ținut aproape întotdeauna în hoteluri și adeseori în sălile de mâncare ale acestor hoteluri. În ambianța alimentară s-a discutat dacă trebuie sau nu ca Germania să plătească încă ceva.

Să fixăm câteva aspecte precise. Iată Lemanul, în lungul căruia, cam aceiași oameni fac naveta între Geneva și Lausanne, trecând uneori pe la Montreux, ocupându-se, după prilej, când de dezarmare, când de reparații, când de reconstruirea economică. Iată Lemanul în septembrie. Aerul e călduț, o ceață ușoară plutește dimineața pe dealuri și pe lac. La amiază, aurul colinelor, albastrul lacului, lucesc limpezi. Pe cheiul Mont Blanc, pe cheiul Wilson, corso politic al universului, unde îți dai coate cu atâția trecători iluștri, plutește un soi de bună voie curtenitoare, o bună voință generalizată, o curiozitate ușoară și un elan de bune intenții pline de nădejdi. Ele nu-s însă ale orașului. Capitala Societății Națiunilor are oarecare grație bătrânicioasă. De veacuri, idei și obiceiuri felurite se întâlnesc aici și se găsesc bine laolaltă într-un decor cu linii clasice, fără accentuări și fără tristeți. Se găsesc atât de bine încât au motivat așezarea Societății Națiunilor în mediul acesta de tradiții și inițiative în care agitația oamenilor pricinuiește surâsuri, poate ironice ale naturii. E însă un lucru pe care nici clima morocănoasă, nici viguroasa disciplină calvină nu l-au putut vătăma: peisajul armonios cu fundalul Mont-Blancului, peste lac, între Voyrons și Saleva, peisajul acela surâzător sau mai degrabă râzător. Căci, așa cum, între oameni surâsul permanentizat e adeseori industrializat ca la fetele de magazin, la politicieni și la peripateticieni în natură surâsul e adesea ceva drăguț dar cam nărod, fără suflet, fără individualitate. Peisajul Lemanului are acel ceva care a făcut pe un Jean-Jacques Rousseau, fugind de copil din Geneva, să-l ducă cu el în chipul unui dar sortit oamenilor: dogma bunătății naturale. Lemanul atât de curat în fața armoniei Alpilor

Savoiei l-a făcut pe Rousseau să decidă că natura trebuie urmată. Lemanul i-a dat duioșia aceea amețitoare, spiritul chimeric și tendința spre apostolat care muncește pe orice genevez, care creează acolo atâția pedagogi. Atunci ne simțim îndreptățiți să ne întrebăm dacă nu Lemanul dă elanul apostolatului militanților Societății Națiunilor și să credem că spiritul conciliant nu poate fi în derută pe malurile lacului.

Când s-a aranjat la Lausanne chestiunea reparațiilor germane, delegații n-au putut să nu sufere înrăurirea unui peisaj cu linii pure și clasice pe care l-au cântat toți călătorii în stare să scrie și toți scriitorii în stare să călătorească. Din castelul Ouchy ca și din Lausanna privită ca un amfiteatru a cărei arenă lichidă ar fi lacul, din grația însoțită a Vevey-ului podgorenilor, din farmecul Montreux-ului scăldat în narcise, *debater*-ii internaționali au primit pilde grăitoare ce n-au putut lipsi să le îndrume și să le fixeze hotărârile. De o parte biserici ca mănăstirea Romaymotier ori castele ca faimosul Chillon le-au arătat că ele păstrează ținutului farmecul unor locașuri în care arta și știința se înțelegeau ca să facă opere dăinuitoare. De altă parte, oamenii de acolo le-au arătat că au înțelegerea agreabilă a vieții, că s-au născut filozofi și că știu prețul timpului, fiindcă ziua de mâine, cum zic ei, n-a fost degeaba cusută de ziua de azi.

Mai mult încă de prestigiul Lemanului a grăit însă acela al lui Lago Maggiore. Orizontul limpede al lacului acesta încadrat de o rânduială de munți deplin armonioși, leagă două nume care au jucat roluri bine definite în dezbaterile internaționale. Mai întâi Locarno, nume ce e simbol de cooperare, oraș alb și trandafirii la capătul lacului, paradisul cameliilor în care soarele risipește toate cețurile și moaie asprimea vântului de miazănoapte. Acolo s-a ținut în 1925, în Palatul de Justiție din Via Della Pace, faimoasa conferință europeană care a parafat acordurile prin care un spirit nou de conciliere s-a dezvoltat în Europa prin rezolvarea fericită, deși limitată, a problemei securității și aranjamentului cu Germania.

Faimosul spirit de la Locarno s-a prelungit apoi spre Stresa, unde a fost dezbătută luna trecută reconstrucția economică a Europei centrale și orientale. Ce a însemnat Stresa pentru delegați, ca înrăurire a ambianței, e lesne de înțeles. De la ferestrele hotelului Regina în care deliberau delegații a 17 state, brațul nordic al lacului Maggiore se arăta în față închis ca un fiord în coapsa muntelui: la

dreapta, silueta impunătoare a lui Monte Zeda; la stânga insulele Boromee, cuib de verdeață și giuvaere prinse în azur în vreme ce o ceață ușoară făcea ireale depărtările cu tonuri delicate de stampe japoneze.

Munca a părut poate diplomaților și experților aproape o suferință nemeritată sub clima aceea fermecătoare, vibrând de lumină și îmbibată de parfumuri. Au dat dovadă, desigur, de un stoicism rar ținând două ședințe pe zi în săli în care domnea o căldură înăbușitoare ventilată numai de discursuri. A te concentra ore întregi la dezbateri când ești înconjurat de atâtea ispite ale naturii înseamnă să dai dovadă de mult curaj. Curajul are și răsplătire. Fețele crisate și îngrijorate din jurul mesei cu postav verde s-au destins într-o bună zi. Un tur al lacului Maggiore, cu vaporul, organizat pentru delegați și ziariști prin grija autorităților locale italiene, a însemnat o medicație excelentă. Călătorii au văzut desfășurându-se sub ochii lor poeticele stațiuni de vară ce se numesc Lavene, Santa Catarina, Intra, Palanza, Suna, Isola Bella, au respirat esențele adierilor cele mai subtile, florilor celor mai frumoase, sub razele unui soare de aur, care să facă să crape de necaz Coasta de Azur. Au fost oaspeții prințului Boromeu în palatu-i plin de comori de artă și în grădinile-i feerice. Au trecut prin fața vilelor în care își odihnesc succesele Erich Maria Remarque și al său „Nimic nou pe frontul de vest“, Emil Ludwig și al său „Colloqui con Mussolini“, ca o mărturisire că mirosind parfumul insulelor Boromee, suflul literar germanic domină tablourile acelea de o finețe latină, evocând atmosfera Tibrului.

Reîntorși la conferință, delegații au privit cu alți ochi chestiunile în dezbateri. Glia se tânguise în zilele precedente prin delegații statelor agrare. Când e vorba de glie și te afli la lacul Maggiore te gândești la Virgil și la fericirea plugarilor din *Georgice*, care ar fi prea fericiți dacă și-ar cunoaște fericirea. Peisajul virgilian însă din preajma Stresei a accentuat, prin contrast, tânguirea pământului. Și delegații statelor agrare au găsit accente mai vibrante încă spre a dovedi că munca plugarului, pasionantă și nobilă, dar dezamăgitoare, îi face pe muncitorii de pământ să sufere azi de altceva decât de lipsa de filozofie.

Ceea ce împarte părerile și irită spiritele într-o dezbatere e, înainte de toate, politica. Când o conferință o reduce la minimum, când cuvântul e îndeosebi al tehnicienilor, financiarilor și experților,

șansele de reușită sporesc. Și calmului lacurilor îi aparține capacitatea de a îndrepta spre pacea reală, în ciuda atmosferei ațâțătoare, a chestiunilor de prestigiu, de amor propriu și de interes, națiile deliberante. Înrâurirea lacului asupra delegaților conferinței internaționale e cu atât mai operantă cu cât ei, delegații, n-au fost trimiși de popoarele lor ci împuterniciți de guvernele lor, deci nefiind supuși presiunii alegătorului. Din mandatul lor scurt ei scot avantajele de prestigiu pe care nu le au parlamentarii. Și nu le mai rămâne decât ca, cu toate interesele contradictorii, să realizeze un minimum de solidaritate indispensabilă spre a putea măcar încerca o întreprindere de restaurare.

12 octombrie 1932, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text dactilo cu corecturile autorului, 8 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 9/1932.

Nicolae Tonitza

Mangalia zugrăvită în cuvinte

AM un vechi prieten, care suferă de o manie curioasă: când e vorba să plece în vilegiatură, nu-și face nici un plan de călătorie. Nu se interesează din vreme despre casa unde va locui; nu vrea să gândească la localitatea unde va trebui să descindă – și nici nu se fixează, măcar aproximativ, asupra regiunii unde va fi silit să-și petreacă lunile de vacanță.

Sosită ziua plecării – ora nu-l privește niciodată – prietenul se proptește cu un „taxi“ în poarta locuinței, își încarcă la repezeală familia și bagajul – și, ajuns la gară, întreabă pe primul hamal ieșit în cale:

- La ce oră pleacă trenul?
- Care tren, boierule?
- Al de pornește mai întâi...

Prietenul urcă – spre disperarea nevestei – în trenul de Chișinău, de Cernăuți sau Oradea. În care nimorește mai repede.

L-am întrebat într-o zi:

– Bine, mă omule, nu ți se pare că „sistemul“ ăsta al tău, de călătorie, e oarecum prea hazardat?

– Ba nu mi se pare deloc! – răspunse el, cu o seriozitate aproape comică. În deplasările mele de plăcere nu vreau să am alt *ghid* decât întâmplarea. Mă duc să petrec vara, nu acolo unde știu precis că, de treizeci de ani, se înghesuie toată lumea. De locurile astea cu stabilită reputație balneologică, climaterică sau turistică – fug... Nu din snobism, nici din timiditate, nici din zgârcenie. Ci pentru că am convingerea – verificată în nenumărate împrejurări – că localitățile și priveliștile cele mai interesante pentru ochiul meu de pictor sunt tocmai acele pe care majoritatea vilegiaturiștilor noștri nu le cunosc, sau – dacă, întâmplător, le cunosc – nu le

agreează încă. Faima pitorescului stă astăzi – pe tot globul – în puterea publicității organizate. Iar plăcerea estetică, a burghezului contemporan, în fața frumuseților din natură, atârână de existența sau de lipsa confortului ce-l întâmpină în călătoriile sale.

Vilegiaturistii de astăzi – vilegiaturistii de toate categoriile sociale – ignoră un amănunt care face să fie reamintit. Anume că mai toate localitățile, celebre astăzi pe întreaga planetă, pentru pitorescul, pentru luxul și pentru viața veselă din ele, au fost, la început (și nu mai departe decât acum o jumătate de secol) – niște nenorocite târgușoare, în afara căilor de comunicații – sau mizerabile cătune, încă neînregistrate pe harta țării respective, în care, *pentru prima oară*, au îndrăznit să pătrundă doar doi-trei pictori, mânăți, spre viroagele acelea necunoscute, de curiozitatea drăcească a retinei lor.

Riviera franceză, bunăoară, – ca să nu cităm decât unul din cazurile cele mai elocvente – ar fi rămas și astăzi o jalnică succesiune de orașele și sate sărace, dacă ochiul subtil al pictorului nu le-ar fi descoperit, nu le-ar fi iubit și nu le-ar fi trâmbițat frumusețile naturale – până la exaltare.

Această sinceră și dezinteresată crâinicire – prin viu grai, ca și prin opera plastică, a unor pictori izolați, pentru splendorile naturale, întâlnite în cursul peregrinărilor lor de studii – le-a fost cu desăvârșire fatală. Pitorescul descoperit de ei – un pitoresc virginal și inedit – a fost, încetul cu încetul, invadat de întreprinzătorii civilizației care, răstălmăcind criteriile pictoricești și adaptându-le la confortabila estetică a unei clientele cosmopolite – au izbutit, în scurtă vreme, să preschimbe atâtea umile dar armonioase crâmpie de paradisuri terestre – în ebluisante *Luna-Park-uri* moderne.

Ceea ce s-a întâmplat în Franța și aiurea – *fatal*^{*} trebuia să se repete și în țara noastră.

Pentru o exemplificare, oarecum indirectă, ne vom strămuta, seara asta, în Dobrogea, – provincia, desigur, cea mai puțin *specific românească* în înfățișările ei etnice, dar, fără îndoială, unul din colțurile cele mai pitorești din cuprinsul României întregite. Dar cum – într-o conferință redusă, obligatoriu, le 20 de minute, nu ne-am putea ocupa, în diversitatea și adâncimea cuvenită, de întreg peisajul dobrogean, – îngăduiți-ne să ne fixăm, deocamdată, numai

* S.a.

asupra *Mangaliei*, adică asupra târgușorului cel mai puțin cunoscut, cel mai sărman și cel mai oropsit de soartă, din câte străjuiesc pe țărmul românesc al Mării Negre. Și totuși – după cum veți vedea – târgușorul cu cele mai multe perspective de prosperă înflorire, din câte cunoaștem pe litoralul nostru.

Vă mărturisesc cu toată sinceritatea, că acum zece ani nu știam, măcar cât de cât, unde se află situată, pe harta țării noastre, această Mangalie.

E drept, câțiva camarazi pictori, mai bătrâni, îmi vorbiseră despre ea cu destulă căldură – dar în împrejurări cu totul neprielnice pentru notații geografice riguros precise.

Mă găseam pentru al doilea an la Techirghiol-Movila, în cura excelentului meu prietene, profesor dr. Horia Slobozeanu, când fui apucat subit de nostalgia vagabondajului pictoresc. Prizonier al cârjelor atâtea luni de zile, dorul aprig de hoinăreală își avea acum rostul și explicația lui. M-am imbarcat în primul Ford care pleca spre sudul Mării Negre – și, într-o oră jumătate, eram la Mangalia.

Deși în plin sezon – ne găseam în august – Mangalia era aproape pustie de vilegiaturiști. Ici, colo, doar câte un pensionar, venit aici mai mult pentru economie decât pentru splendoarea plajei și pitorescul târgului – își etala, la soare, statura obosită și straietele mototolite, ... pe scaunul de lemn, vopsit proaspăt cu albastru ceruleum – în ușa unei cafenele turcești, unde filigeana de cafea ți se servea, pentru un leu, iară bacșișul îți era refuzat cu o impresionantă demnitate. Pe imensitatea plajei, diminețile, nici tipenie de om. Doar spre amurg, când soarele își pierdea din clocotitoare lui văpaie, începeau să se ivească mici siluete stinghere, care se deplasau, negre, pe întinderea de aur a nisipului, cu precipitarea năzdrăvanelor semne de exclamație din filmele cu *Mickey-Mouse*. Erau copilașii de turci, pentru care plaja nu avea alt rost și altă însemnătate decât aceea pe care o are maidanul în jocurile copiilor din mahalalele bucureștene.

An cu an însă, plaja Mangaliei a prins să se populeze – iar astăzi, în ciuda celor circa zece kilometri de desfășurare, ea este aproape neîncăpătoare față de numărul extraordinar de amatori ai băilor de soare, care vin aici – din toate colțurile Europei – să-i ceară ospitalitatea.

Fiecare dintre domniile voastre a cunoscut, desigur, o plajă oarecare – și a sorbit cu ochii minunata și supărător de pitoresca

privești a nemărginitei grădini cu multicolore pete de umbreluțe, costume, corturi și trupuri omenești înșorite.

Însă pe plaja Mangaliei, cea mai luminoasă, mai lată și mai nesfârșită în lungime din câte există pe tot litoralul Pontului Euxin, spectacolul acesta atinge nebănuite proporții de feerie.

Acum zece-doisprezece ani, dar mai ales înainte de război, un trup gol, tolănit pe nisipul arzător al plajei stârnea printre băștinașii mangalioti o senzație vecină cu groaza. Turcoaicele, în special, nu izbuteau să-și creadă ochilor, cum de nu iese marea din albia ei, ca să se rostogolească și să înghită goliciunea omenească, ce se răsfață cu nerușinare spre fața soarelui. „Sezonisti” – aceste creaturi „nebune și spurcate” n-au putut multă vreme – cu toată legendara ospitalitate musulmană – să găzduiască sub acoperământul unei gospodării turcești.

Timpul însă a spulberat spaima turcilor, căci „sezonistii” s-au dovedit a fi oameni tare cuvincioși în purtările lor cu semenii – buni, săritori la nevoile altora – dar, mai presus de orice, „galantoni” cu toții, ca niște feciori de pașale.

Astăzi, orice vizitator al Mangaliei poate pătrunde în casa unui turc, cu ușurința cu care ar pași pe poarta unui parc public.

Iar casa turcului mangalez este cu adevărat un parc. Un parc minuscul – înconjurat de înalte și grosolane ziduri de piatră – care îți reamintește intimitatea, liniștea și bogăția florală a vechilor miniaturi persane.

Din uliță, cauți cu luare aminte, pipăind aproape, zidăria informă și leproasă a ulucilor de bolovani ca să dibuiești porțița de stejar, încoloră și putredă. Prinzi în mână clanța de fier, barbar meșteșugită, și zăgănești cu ea, în chip de sonerie.

Se aud pași ușori, călcând peste prunduri de scoici. Apoi porțița se deschide încet, scârțâind în balamalele ei ruginite. Apare o barbă albă, frumos rotunjită, și un fes. Doi ochi negri – un negru uleios și fierbinte – te privesc cu o vesel-naivă nedumerire. Tu stai o clipă, locului, surprins. Dar porțița s-a desfăcut în lături, ca niște brațe bătrâne care te îmbie. Turcul îți face o temenea, laolaltă umilă și demnă, și te auzi îndemnat să intri:

– Poftim!

Pășești stânjenit. Te simți în curiozitatea ta de străin, parcă prea brutal și inoportun. În spatele tău, poarta s-a închis și s-a zăvorât singură. De pretutindeni te învăluie o răcoare binefă-

cătoare, și nenumărate miresme de flori, în care predomină parfumul discret-monahal al busuiocului.

Curtea turcului – toată – e o grădină. Nu te pricepi pe unde să calci, ca să nu scuturi petalele fragile ale unui bujor sau să nu stivești o tufă de panseluțe. Aproape inexistentă în tupilarea ei, locuința turcului e o succesiune de cămăruțe albe, cu ferestre cât tabachera și prispe pitice, pe lustrul proaspăt al cărora stau salteluțe de lână. De stâlpii pridvoarelor se încolăcesc șerpii verzi ai umbrarelor de viță.

O bătrână centenară, bolborosește, chircită la pământ, deasupra unui ceaslov străvechi. Ochii ei șterși, se desprind, din când în când, de pe paginile mucegăite și privesc spre cerul de un albastru ireal. Aud implorările, parcă smulse din străfundul mădularelor ei neputincioase: „*Alah!... Alah!... Alah!...*“

În cele două-trei clipe cât mi-a trebuit să privesc în juru-mi, ca să mă dezmeticesc, sub zarzărul din mijlocul curții s-a și improvizat o măsuță, acoperită cu o față de borangic, pe mijlocul și pe marginea căreia înfloresc cusături de o excepțională finețe.

De sub un șopron spoit cu var, se ivește silueta – tulburătoare, prin ritm și eleganță a unei foarte tinere turcoaice în șalvari și papuci de mărgelă, fără ciorapi. Tava pe care o poartă în mâini – cu dulceață și cafele – e de argint vechi și greu. Fața turcoaicei nu e acoperită. Ochii ei sub sprâncenele arcuite, împreunate artificial cu cărbune par doi șoimi negri, prizonieri între colosalele zăbrele ale genelor. Și râde. Șiragul dinților ei albi are o seducție primejdioasă. Mă înclin și mulțumesc mult pentru cafea și pentru dulceață.

Fata pleacă, legănându-și sub șalvarii portocalii fructele soldurilor, virginale.

La plecare, bătrânul turc mi se recomandă cu o intonare tărăganată, ca și cum și-ar cere iertare de vreo necuviință.

Când îi spun că sunt pictor – ochii lui se dilată nemăsurat și gura i se lărgeste într-un râs franc, de copil bun și știrb.

În pragul porții îmi povestește cum a cunoscut și s-a împrietenit cu atâția pictori, care i-au trecut pragul casei înainte de război, și cum prietenul lui cel mai bun e, astăzi, *Gala Galaction*.

În amurgul aceleiași zile stau cu un grup de proaspeți cunoscuți bucureșteni, pe trotuarul unei cofetării. Prin fața noastră, într-o pitorescă înghesuială: grupuri de copii gălăgioși; perechi de domni cu ostentative costume de plajă și doamne cu decolteuri pârguite, șaluri orientale pe umeri și balansare felină în șira spinării.

Marea, în fundul bulevardului din față, gronda supărată și violacee. O barcă cu pânză se bănuia, colo departe spre orizont, săltând pe valuri. Pe fondul acela sumbru, petecul jucăuș de pânză părea o aripă de pescăruș, răătăcitoare prin văzduhurile agitate.

Noaptea, până târziu, prin ferestrele deschise ale camerei de la hotel, pătrund rostogolirile surde ale talazurilor.

Adorm ca într-un gigantic huruit de trenuri.

Mă trezesc cu un potop de lumină pe cearșafurile divanului din odaie.

Lenea mi-a fost binefăcătoare: am făcut, fără voia mea și cât se poate de matinal, o baie de soare la domiciliu.

Nu știu cât e ceasul. Dar trebuie să fie târziu. Arunc halatul în spate, și-mi scot torsul pe fereastră.

La orizont, pe muchea ideal orizontală a albastrului marin, un licurici, ca o așchie de diamant străluminând în soare – se deplasează imperceptibil spre sud.

E *Principesa* – micul, elegantul și temerarul nostru vapor de pasageri – în drum spre Stambul.

Undeva, departe, se aude larma argintie a coloniilor de copii pe plajă. Un duș cu apă rece; un costum sumar; cutia cu vopsele la subțioară – și scobor pe scările hotelului.

Mă duc direct la turcul cel bătrân. Pentru azi, programul meu de lucru e hotărât: voi schița pe *Gevrié*, în șalvarii ei portocalii, profilată pe sâni sângerânzi ai bujorilor, din grădinița liniștită, intimă și bizară – ca străvechile miniaturi persane.

10 decembrie 1932, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 12 p., semnat N.N.T.

Arhiva SRR, dosar 11/1932

ANUL VI
No. 249

Duminică 25 Iunie 1933

32 pagini
10 Lei

Radio Timpul
RADIO ȘI ȘTIINȚĂ PENTRU TOTI
Biroul de Distribuție, Str. Cant. Mite (Săcărbar) No. 7-9-11, Tel. 21009

**INCERCAȚI
NOUL APARAT
RCA
model R 70**

Reprezentanța generală:
RUCUREȘTI
CALEA TUCIULEȘTI No. 104
Tel. 247-42
Reclamații la sediul lor

Radio în familie!

1933

În umbra pomilor din grădina, în adăpostul orășelului de vară, întreaga familie, reunită în jurul mesei,
se delectează la muzica difuzorilor de radio.
Măi și mame, copii și părinți savorează cu delectare această minunată recreație.

Jean Bart

Descrierea Deltei

VREȚI să cunoașteți Delta Dunării? Trebuie să mergeți pe uscat și pe apă, ca s-o vedeți. Dar înainte de a pleca la drum, e nevoie de oarecare pregătire: un mic bagaj documentar. Întâi trebuie să știm ce este, în general, o deltă.

Apoi să încercăm a ne da seama cum s-a format, în special această Deltă a Dunării. Și pe urmă să pornim s-o vedem*, să pătrundem adânc până în inima ei, s-o cercetăm sub felurile ei aspecte, ca să putem cunoaște viața umană, animală și vegetală de pe acest original petec de pământ unic în Europa.

Delta este, precum se știe, numele unei litere din alfabetul grecesc, având forma unui trunchi.

Asta-i forma pe care o iau insulele ce se formează între gurile marilor fluvii. Orice fluviu, în drumul lui de la izvoare până la vărsare în mare, roade malurile pe unde trece, duce și depune în mare nisip și măr. În mările cu flux și reflux aceste depuneri sunt spălate și răspândite în largul mării. Așa se întâmplă la gura Rinului, a Meusei și la toate fluviile care se varsă în Oceanul Atlantic. În mările fără flux și reflux, cum e Mediterana și Marea Neagră, depunerile rămân la gură pe fundul mării, ele cresc până la suprafață și formează o insulă.

În jurul insulei create, curentul fluviului se împarte în două brațe, și din acest moment, se poate spune, Delta e formată.**

În zilele noastre Dunărea se varsă prin cele trei guri: Chilia, Sulina și Sf.Gheorghe. Pământul cuprins între cele trei guri formează Delta.

* Anulat: „să facem o plimbare pe uscat și pe apă.“

** Anulat: „Așa se întâmplă la gura Nilului, Ronului, care se varsă în Marea Mediterană, precum și la Dunăre care se varsă în Marea Neagră, unde nu există flux și reflux.“

Dar ceea ce vedem noi astăzi, nu se potrivește cu ceea ce citim în descripțiile ce ne-au rămas din antichitate. Aristotel, Herodot, Ptolemeu, Strabon, Pliniu, Ovidiu... au scris în chip diferit despre gurile Dunării. În unele scrieri se găsește că marele fluviu se vărsa numai prin două guri.

În altele găsim că erau cinci guri. Iar în altele șapte.

Dar toate aceste date istorice au azi prea puțină valoare, pentru că nu au un caracter științific.

Studiul Deltei – geneza și evoluția în fiecare epocă – ar da naștere unor complicate probleme de geofizică.

Variatatea geofizică a Deltei a fost infinită, după ridicările și coborârile nivelului apelor, precum și după depunerile aduse de Dunăre.

Este sigur că în cele mai îndepărtate vremuri, când marea scobea un vast golf, Dunărea nu putea avea decât o singură gură.

Pe măsură ce golful se umplea prin depuneri, se formau succesiv alte guri. Delta înainta în golf schimbându-și neconținut forma sub influența inundațiilor. Acest mare golf în care se vărsa Dunărea s-a transformat cu timpul într-un imens lac precum s-au transformat toate golfurile de pe litoralul nostru. De la limanul Nistrului în jos toate lacurile de azi au fost odinioară golfuri de mare.

Așa că întreaga Deltă nu-i decât un enorm lac, fund de mare, la doi metri sub nivelul mării, întretăiat prin o serie de maluri mai ridicate, numite grinduri – care sunt vechile cordoane litorale – singurele părți locuite, teren ferm înconjurat de apă.

În timpul inundațiilor periodice, apa din Dunăre intra prin gârle de comunicare în Deltă ca într-un bazin natural. Când fluviul scade, apa din Deltă se scurge înapoi prin aceleași gârle în albia Dunării. Ca să îmbrățișezi c-o singură privire vasta întindere a Deltei, s-o vezi precum se zicea înaintea vreme: din zborul păsării, astăzi trebuie să te înalți c-un avion ca s-o cuprinzi dintr-o dată cu ochii din văzduh.

Noi ne putem mulțumi să o privim de pe puntea de comandă a unui vapor de mare, sau de sus, de pe platforma farului din Sulina. Ai înaintea ochilor unul din cele mai grandioase spectacole de natură. Observă cu atenție culoarea apei. Două nuanțe bine distincte. O bandă lată, cafenie, taie oglinda mării. Asta-i apa dulce măloasă a Dunării, care trece peste apa sărată, limpede a mării, fără să se

amestece încă. Două domenii, două puteri formidabile ale naturii, care se întâlnesc aici sub ochii noștri. Fluviul dominant, care n-a cunoscut stavilă în cale, și nici o forță nu l-a putut opri, nu-și întrerupe cursul, continuă încă o bucată de drum în larg, până ce ajunge să se amestece, să-și piardă și apa și numele în mare.

Intrând pe gura Dunării ai în față terenul plat, cota zero la nivelul mării, banda nesfârșită a plajei, dunele de nisip în zare; culoarea locală și o moară de vânt îți dă impresia de peisaj olandez.

Împărăția stufului, cu valuri de culoarea aramei se întinde spre apus fără hotare. Pe alocuri sticlesc ochiuri de apă – oglinzile de argint ale ghiolurilor. Spre nord o pată neagră închide în fund zarea – e pădurea de la Letea. Spre sud, banda aurie a dunelor de nisip se prelungește de-a lungul țărmului până la cercul de safir al orizontului.

Dar nu-i de ajuns ca să privești de la distanță aspectul general al Deltei; ca să cunoști această natură sălbatică și măreață trebuie să intri adânc în inima ei.

Cum?

Șosele, drumuri nu sunt.

Cele câteva primitive așezări omenești s-au cuibărit de teama apelor mari, pe grinduri.*

Între cele trei brațe ale fluviului, călătorești zile și nopți întregi, înțepenit în câte o barcă neagră călăfătuită, lotca pescarului, care alunecă pe luciul gârlelor înguste – cărări de apă moartă, tăiate printre zidurile înalte ale pădurilor de stuf. Noaptea, de groaza țăntarilor, trebuie să dormi afară sub polog, lângă cherhanalele pescarilor.

Poteci de apă se pierd în luminișul scânteietor al ghiolurilor. Acolo întâlnești bogatele poieni de baltă. Poetice grădini întocmite la întâmplare, fără ca mâna omului să se amestece în jocul bizar al naturii. Boschete de sălcii bătrâne, scorburoase, cu pletele spălate în limpezimea apei, tufişuri verzi încărcate de ciorchini cu flori albăstrii și galbene, crini albi de baltă, cupe aurii de flori de nufăr, semănate printre foi late, care plutesc pe oglinda apei ca niște palete de smarald.

Așa de clară e apa de baltă, că uneori privești cu spaimă în adâncuri, ca într-o oglindă fermecată, în care vezi păduri de ierburi,

* Anulat: „vechile coridoare laterale“.

fantastic încâlcite, crescând misterioase pe fundul bălții, fără să poată răzbate la lumină.

Botul ascuțit al lotcii alungă înspăimântate popoarele de pești, ridicând din păpuriș miriadele de găze, care plutesc în nourași argintii scânteind în lumina soarelui. În muzica broaștelor, în bâzâitul fin al țăntarilor, urmărești prin aer săgețile lăcustelor, încrucișarea zborului acelor minuscule avioane colorate, libelule grațioase cu trupuri de sîdef bătute în peruzele, cu antene azurii, efemere vietăți care în aceeași zi se nasc, iubesc și mor.

Aici, ca într-o lume aparte, fără stăpân și fără legătură, în tainica singuritate e paradisul păsărilor.

Aici poți descoperi toate neamurile vietăților de baltă, care-și au cuiburile ascunse prin luncile de trestii, prin locuri nepătrunse unde clocesc în voie.

Rațe, găște sălbatice, zburând în stoluri, se ascund în pădurile de stuf. Lișițe ceruite vâslesc printre foile de nufăr. Stârcii cu egretele albe, cormoranii negri își fac cuiburi prin sălcii.

Pelicanii lacomi stau ascunși în cotloanele de papură. Și uneori vezi înălțându-se în șiruri lebede sfioase, mișcând domol aripile în zare ca niște steaguri albe de pace, lin fâlfâind în vânt.

Cu cât te adâncești rătăcind prin labirintul lagunelor, spre inima Deltei, te simți înfiorat de tăcerea gravă a pustiului, ca și de tainica șoptire a trestiilor. Pare că te-afunzi într-o lume de vise, în misterioasa împărăție a necunoscutului. Munții rigizi, pădurile triste și monotone te apasă. Marea, veșnic schimbătoare, în oglinda căreia se reflectează cerul în alte nuanțe la fiecare ceas, îți încântă ochii; dar numai balta îți farmecă simțirea și-ți ațâță mintea.

Peisajele de baltă, viața bogată și misterioasă care se zbate în umezeala asta, îți evocă vârsta primelor epoci, începuturile vieții pe pământ; enigma nepătrunsă a creației. În mijlocul acestei naturi solemne și primitive, în care nu se simte nici o suflare omenească, ți se pare că ai intrat într-o lume aparte, rămasă printr-o vrajă în starea zămislirii; un colț de pământ peste care plutește încă tainicul parfum biblic din vechea poveste a facerii lumii în cele șase zile.

Ca o minune a naturii te uimește pădurea de la Letea care se înalță pe un grind nisipos. Flora e caucaziană. Vânturile marine au adus aici semințe de cealaltă parte a Mării Negre, din munții Caucazului. Semințele au căzut pe dune, au încolțit, și cu vremea nisipurile s-au fixat. Un interesant exemplu de adaptare la mediu a

plantei: rădăcinile, în loc să meargă în adâncimea pământului, aici se prelungesc la suprafața solului, ca niște șerpi uriași, încolăciți, căutând să-și sugă hrana din întindere. Cu mare greutate am reușit, pe timpul războiului, să salvăm pădurea asta din mâinile rușilor care începuseră s-o taie pentru lemne de foc.

O altă curiozitate a Deltei sunt aceste dune de nisip înșirate de-a lungul țărmului, valuri ondulate în nuanțe aurii* sub lumina soarelui de vară.

Lanțuri de coline nisipoase cu pante dulci, înșirate paralel și monoton ca niște troiene ridicate de viscol. Grăunțele de nisip fine și seci, se furișează prin haine iritându-ți pielea. Piciorul se îngroapă până la glezne, și ca să poți înainta mai ușor trebuie să mergi desculț pe plaja mării unde nisipul e jilav și băut.

Lungit pe panta moale a unei dune, poți asculta uneori muzica nisipului. Din depărtare, parcă vin sunete slabe aduse de vibrațiile aerului. Îți încordează auzul.

Sunetele plutesc tremurând, fără să știi de unde, într-o sonoritate muzicală, ca un registru grav de orgă, auzit de undeva foarte departe.

Un straniu fenomen. Firele de nisip, uscate și mobile, purtate de vânt, se lovesc și se freacă, alunecând la vale pe pantele înclinate ale dunelor.

Când privești de la distanță Delta și vezi nesfârșitele păduri de stuf, te întrebi cu drept cuvânt: cum poate rămâne asemenea vastă întindere din teritoriul nostru în seama Domnului; fără să fie pusă în valoare de mâna omenească?

Și mulți, fără să studieze Delta, au ajuns să răspândească păreri fantastice asupra acestor rezerve de pământ, care nu așteaptă decât capitaluri pentru a fi transformate în cele mai fertile terenuri agricole.

Celor care visau să facă din Deltă grâнарul Europei, d. dr. Antipa, prin savantele sale studii făcute la fața locului, le-a distrus toate iluziile.

Delta nu se poate seca. Ea este o imensă baltă adâncă sub nivelul M<ării> Negre.

Nicăieri în Europa nu se găsește o asemenea formație. Pădurile de stuf din bălți au o extraordinară putere de vegetație. Ele cresc și

* Anulat: „de aur mat“.

cad putrezind pe loc. Formația aceasta se îndesește în proporții neînchipuite, rădăcinile se împletesc între ele și formează cu timpul un fel de păslă neagră, compactă, care se cheamă *plaur*.

Din straturile de plante putrezite în cursul vremurilor se formează acele insule plutitoare pe care încolțește o nouă viață vegetală. Animale, oameni se mișcă pe aceste pământuri înșelătoare. Colibe și cherhanale de pescari sunt construite pe ele, dar totuși simți uneori cum tremură pământul sub picioare.

Orice îndiguiuri s-ar face ar fi de prisos. Întreaga regiune s-ar transforma în mlaștină, fundul este sărat și nu-i bun de cultură.

De altfel s-a și făcut acum vreo 30 de ani o experiență instructivă. O companie olandeză a încercat secarea unei porțiuni din Deltă în fața Mahmudiei.

Nu s-a reușit. Și lucrările au fost părăsite.

Dacă Delta nu-i proprie pentru agricultură, prezintă un mare interes economic pentru pescărie. Trebuie făcute lucrări pentru a întreține deschise gârlele și canalele care leagă Dunărea cu bălțile din Deltă, pentru a le alimenta cu apă dulce. Peștele se înmulțește cu cât se îndulcește apa lacurilor.

Stuful poate servi ca materie primă la producerea celulozei pentru hârtie.

Ca animale sălbatice există în Deltă o rasă de mistreți de baltă, care se hrănesc cu rădăcinile de trestie, foarte dulci, din care pescarii fac un fel de budincă gustoasă. Lupi nu sunt, deși bătrânii pescari susțin că odinioară Delta era plină de lupi. Vidre au mai rămas puține, nurci, căutate pentru blana lor, se găsesc multe.

Pe grinduri întâlnești cirezi de vite, turme de porci și herghelii de cai mici, flocoși, care pasc în deplină libertate, fără nici o pază.

Numai trupele rusești din Sulina, pe timpul războiului, au ridicat din Deltă, sub ochii noștri, 12000 de vite cornute pe care le-au trimis la Odessa și Sevastopol.

Despre oamenii care trăiesc și se hrănesc în Deltă multe ar fi de spus. Deocamdată nici timpul nici locul nu ne iartă decât a arunca o singură privire.

Dacă pe ambele maluri ale Dunării noastre elementul românesc predomină, aici în Deltă găsim în masă o populație rusească.

Ce caută acești slavi pe un pământ care odinioară a fost moldovenesc căzut sub stăpânire otomană?

Împărăția moscovită a căutat întotdeauna să pună mâna pe gurile Dunării, acest fluviu slav cum îl numesc ei.

Repetate războaie au urmat între turci și ruși pentru stăpânirea Deltei.

Aceste dese schimbări de stăpânire fac ca vechea populație să dispară din Deltă și să fie înlocuită de emigranți moldo-ruși, ziși hoboli, de la gura Niprului.

Un mare grup de 20 000 de lipoveni, o sectă schismatică, vin în Deltă ca să scape de persecuții religioase.

Aceștia se împart în popoviți, adică cei cu popă și bezpopoviți, fără popă.

O lume aparte, primitivă, mistică și fanatică. Cu stranii credințe, obiceiuri și superstiții. Când s-a aplicat prima dată măsura sanitară de vaccinare, Delta a fost în plină revoluție.

Se credea că a venit Anticrist să ia sângele copiilor.

Pe turci, care le daseră adăpost în Deltă, i-a trădat în războiul din 1828 înlesnind trecerea rușilor peste Dunăre la Isaccea.

Această populație nu-și poate uita originea.

Trista experiență făcută în războiul pentru întregirea neamului ne-a arătat că pe populația din Deltă nu se poate conta. Majoritatea pescarilor lipoveni, cetățeni români, au dezertat din rândurile armatei noastre înrobindu-se la trupele rusești.

Stăpânirea românească în Deltă, care trebuie să-și asigure pentru viitor păstrarea cheilor de la porțile Dunării, are de rezolvat o vitală problemă națională: *românizarea Deltei*.

12 ianuarie 1933, ora 19,50, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 26 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar 6/1933.

I. Conea

Loviștea, țara de pe Olt

CA ȘI CÂND ai lua un volum de poezii toate frumoase, care de care mai frumoase, și ai începe a le citi. O găsești *minunată** pe cea dintâi – și treci la a doua: găsești că e și mai frumoasă. O citești pe a treia: iată că asta e mai frumoasă și decât a doua. Iar a patra e mai frumoasă și decât a treia. Și așa mai departe... mereu, cea mai frumoasă e cea pe care ai citit-o cea din urmă. Terminî volumul, îl închizi, te uiți la el, și-ți spui: iată, într-adevăr, ceea ce se cheamă o capodoperă.

La fel și cu pământul românesc: te duci pe Coasta de Argint. Nici vorbă – îți spui – e cel mai frumos colț al țării. O împrejurare fericită de duce, însă, peste câțva timp, în Balta Dunării, într-o excursie pe Canalul Filipoiu, de la Brăila și până-n Lacul Șerbanului: mă înșelam; nu Coasta de Argint e fata ce dintâi a României, ci Balta asta, un colț de rai pe pământ, mai ales spre sfârșitul primăverii, când vin apele mari – de ai impresia că plutești pe Amazoane. Nu trece mult și te găsești, să zicem, pe valea Bistriței moldovene, până spre izvoare, cu o abatere și spre stînga, prin Cheile Bicazului: „Ce naiv! Să cred eu până astăzi că Balta sau Coasta de Argint ar fi cele mai frumoase locuri din România! Nu degeaba s-a spus de valea asta a Bistriței că e una din cele mai frumoase ale pământului“. Dar Cheile Bicazului – ele singure! Dar, ca să trecem mai departe, dar Poarta Bihorului! Dar valea dinspre izvor a Crișului Negru? Dar splendida vale a Lotrului, în sus de Voineasa, cu ale ei cascade ca din basme furate și coborâte pe pământ! Dar, dar... și n-am mai isprăvi... Închizi ochii, ca și după citirea volumului de versuri: „Ce capodoperă e și pământul ăsta, cât se întinde... de la Nistru până-n Tisa“.

* S.a.

Am vorbit în fața microfonului acestuia de mai multe ori. Și mai totdeauna, cu câte o introducere în felul celei de mai sus. Așa am simțit nevoia. Așa am crezut că trebuie. Și așa mă văd făcând și azi, pentru că am în minte și port cu mine de câțva timp imaginea ținutului despre care vreau să spun acum câteva cuvinte. Îmi pare rău că nu pot să iau cu mine pe toți școlarii din țară, mari și mici, să-i iau cu mine într-un zbor fermecat și să-i port pe sus, ca pe un stol de păsări, de la un capăt al țării și până la celălalt – și să le-o arăt, bucată cu bucată, cât de întinsă și ce frumoasă este. Dar asta nu se poate. După cum nu se poate, încă, să se arate ascultătorilor la Radio nici măcar fotografia locurilor despre care li se vorbește. Noroc că Dumnezeu a lăsat omului cuvântul – nu numai ca să-și ascundă gândul, ci să mai comunice și altora ce simte el, intens și cald, uneori – și ce a văzut el fără să fi văzut ceilalți toți.

Azi voi spune două cuvinte despre acea bucată de pământ românesc, pe care istoria noastră veche o cunoaște sub numele de Țara Loviștei. Se știe ce au fost și ce sunt aceste așa-zise „țări”: Țara Hațegului, Țara Oltului, a Bârsei, a Oașului, Țara Maramureșului etc. – bucăți mici din Țara cea mare, dar care și ele, fiecare în parte, tot „țări” se numesc. Ele apar în istoria noastră de mult: de prin o mie și două sute. Erau porțiuni restrânse de teren, de obicei depresiuni, adică niște regiuni joase și ținând de obicei de Carpați: în interiorul lor sau îndată în marginea lor. Un fel de uriașe cuiburi; locuri adăpostite. Și cum istoria noastră veche s-a ținut în împrejurări de tot vitrege pentru neamul românesc – mereu furtună de năvălitori flămânzi și mereu nori pe ceruri – românii au trebuit să se tragă din calea puhoiului tocmai spre locurile astea mai adăpostite: spre munți și anume în depresiuni, mai ales în aceste depresiuni; și astfel, în acestea, pe compartimente, a început a se depăna firul istoriei românești. Aici, pe o vale sau într-o depresiune, era o „țară”, dincolo, în altă vale sau altă depresiune, alta. Fiecare cu necazurile ei multe, cu nădejtile și bucuriile ei, puține. Iar când s-a potolit furtuna și a prins a se însenina pe cerul pământului nostru, aceste mici „țări” de oameni au început a ieși din cuiburi; au început a roi; s-au suit oamenii pe buza înălțimii care înconjură ca un zid mica țară de jur împrejur, au pus mâna streășină la ochi și s-au uitat în zare. Și „țările” s-au descoperit una pe alta, locuite de același popor; și s-au întins una spre alta, lățindu-se ca puhoiul apelor – cum spune cronicarul; și-au dat mâna și astfel, din alăturarea și

închegarea laolaltă a lor, s-au născut Principatele românești; din care Principate, apoi, în zilele noastre, s-a născut această Românie Mare – frumoasă ca o capodoperă divină și „rotundă ca o medalie“ – cum i-a spus geograful Mehedinți.

Pleci din Călimănești spre miazănoapte, pe șoseaua care merge pe malul Oltului. Ajungi la mănăstirea Coziei, ale cărei turnuri își culcă, seara, umbrele pe undele râului de alături, cum a scris poetul. Atât de aproape de Olt e zidită. În stânga Oltului, munți. În dreapta lui, la fel. Mai ales în dreapta, vestitul masiv al Coziei, întins de la vest la est, vine perpendicular pe Olt, părând un uriaș animal culcat și cu botul întins prelung pe labelle dinainte. Pornești din Cozia, mergi înainte și observi în curând că lumina se face tot mai puțină. Ai intrat în Chei. E ora două și totuși observi să se face seară. Valea e așa de îngustă, încât șoseaua pe care tu mergi a trebuit să fie tăiată în piatră; o poliță desprinsă din munte și prinsă tot de el. Iar pe malul celălalt, calea ferată la fel, a fost tăiată în stâncă. Acolo trenul fluieră continuu, pentru că mereu iese din tunele și mereu intră pe ele. Oltul singur, de-abia se putea strecura pe aici, înainte de intervenția omului. Pereții văii, drepti, stau să se împreune, parcă, deasupra capului. „Mai repede, chauffeur, să scăpăm de aici“ – s-a pomenit spunând o doamnă odată, mergând spre nord, pe același drum, când s-a uitat în sus, la muntele abrupt.

După puțin, valea Oltului se desface iar în lături. Iar e lumină, și munții din dreapta încep să coboare. Dar și pe stânga, după vreo 5 kilometri de la ieșirea din Chei, orizontul se deschide. E gura cea largă pe care Lotrul se varsă ca o vijelie în Olt. De aici începe, spre nord și dincolo de Olt, pe partea lui stângă, Loviștea. Și suntem, să nu uităm, în inima munților.

Iată ce spune cel dintâi document care ne-o amintește (e vorba de documentul prin care, în 1233, un rege *ungur* dă unui conte *sas* o bucată de pământ *românesc*: „dăm și dăruim, noi, Bela, lui Conrad din Tâlmăciu, țara numită Loviștea, de la apa numită a Lotrului, care se toarnă în Olt, cu toate dependințele și foloasele ei“).

Și noi aici ne găsim acum tocmai acolo, unde spune documentul – bătrân exact de 700 de ani, 1233-1933: *ad aquam Lothur, que fluit ad aquam Olth*. Și în fața noastră, spre nord-est, mărginit jur-împrejur de munți, un cuib uriaș se deschide chiar în inima munților. E bazinul așa-numit al Titeștilor. E *terra Loystha* din document. Ține de-a lungul Oltului, cale de vreo 25 de

kilometri, iar de la est spre vest se lasă iarăși pe vreo șapte-opt lățime. Îl închide spre sud, muntele de care vorbirăm: Cozia. Spre est, munții Făgărașului. Spre nord, tot munții Făgărașului, înalți aici, până spre 2500 de metri. Iar spre vest, munții Lotrului se ridică și ei dintr-o dată, ca un perete amenințând să cadă pe Olt; care din nord venind, se strecoară tot pe sub rădăcina lor, venind înapoi, în locul unde tu te afli și unde Lotrul, venind vijelios tocmai din poala Parângului, i se aruncă în brațe ca un copil.

Asta, [...]*, e groapa în care s-a născut și s-a dezvoltat Țara Loviștei. Dar să mergem mai înainte, pe Olt în sus, 25 de kilometri, până la Căineni, unde e marginea ei nordică. Valea Oltului e largă, parc-ai fi în regiunea dealurilor și n-ai fi în munți. Ce erau Cheile Coziei și ce sunt acum! Apa râului joacă în dreapta și în stânga. Se-ncovoaie ca un șarpe și face bucle. I s-a lărgit cușca și joacă în voie, ca un animal odihnit. Satele se țin lanț, pe ambele maluri, dese – aproape ca la câmp, deși, cum spuserăm, suntem chiar în inimă de munte: Văratice, Drăgănești, Sărăciești, Călinești, Bolovanu, Racovița – și mai încolo, spre răsărit, risipite în largul ulucului și închise spre toate zările de zidul munților: Greblești, Titești, Găujani, Boișoara, Spinu – și altele – ca la vreo treizeci cu toatele.

Ajungem la Căineni, sat dublu, pe ambele maluri ale Oltului: unul de Vâlcea și celălalt de Argeș. Despre cel din Argeș scrie frumos și cald, ca un cronicar, Ionel Brătianu într-un capitol din „Amintirile” sale, publicat acum trei ani și jumătate.

[Dar nu e timp, să mergem înainte; pe Olt în sus. Iată, în stânca din marginea șoselei, o inscripție amintește numele lui Carol al VI-lea, împ<ăratul> Austriei și reconstrucția de către imperiali la 1714-1719 a vechiului drum roman: *Via Carolina in Daciis aperta, 1719*: Drumul lui Carol al VI-lea, deschis în Dacia, 1719.]**

La nord de Căineni, valea Oltului începe iar să-și apropie versanții; încetul cu încetul, până ce, la Râul Vadului – 8 kilometri nord de Căineni, valea se face iar Chei, ca și la Cozia. Și ține astfel, cale de 12 kilometri, până la Boița. Aici e zăvorul nordic al închisorii, după cum la Cozia este cel sudic. Greu de pătruns în Loviștea – atât pe unul, cât și pe celălalt. Sunt ca niște porți zăvorâte, ambele deschideri.

* Lecțiune deocamdată imposibilă.

** Rânduri anulate cu bare oblice.

Dar noi suntem tot la Căineni. Te întorci spre miazăzi și privești. Tot așa de măreață ca de la gura Lotrului se vede și de aici, înaintea ta, panorama acestui cuib de țară și cuib de străveche populație românească, pitulat în munți. Stai de vorbă cu oamenii satului. Se desprinde din mijlocul lor unul: Ilie Daneș, înfățișare mândră, de om care ține la el: „Noi spunem Loviște, domnule, la tot plaiul, de aici și până în *Pădurea Clocoticiului*, unde ieși din munte și o iei pe drumul Piteștilor. Toată groapa asta, plaiul ăsta cât se vede, din Olt spre răsărit până în gol – adică până la muntele cel adevărat – asta e Loviștea.“

Un inginer austriac – Fr. Schwarz –, cel care a construit pentru a doua oară o șosea pe valea Oltului în munți, prin 1714-1718, localizează Loviștea exact în aceleași hotare ca Ilie Daneș. Aici e Loviștea azi, aici era ea în 1723, aici a fost, desigur, și în 1233 – și aici a fost totdeauna, de când s-a născut acest nume și până azi. Iar faptul persistenței acestui nume, în același loc, mereu, de când se naște și până azi, dovedește, în mod peremptoriu, [...]”^{*} că ținutul a fost locuit din 1233 și până acum, de un fragment de popor românesc: *plaiul și muntele și codrul, frate cu românul*.

Să pornim pe poteca ce, din nordul satului prinde de îndată a se ridica pe munte, înfășurându-se pe trupul lui ca o iederă pe copac. Duce repede la răsărit. Sui anevoie, ce-i drept, dar te oprești din loc în loc și te uiți îndărăt. De jur-împrejurul bazinului Titești, munți noi izvorăsc unii după alții, din ce în ce mai înalți și mai depărtați, încât ai impresia că sui, asemeni unei făpturi minuscule, spre buza larg deschisă a unei pânii imense, deschisă spre cer și formată din trepte circulare de munți, puse unele peste altele. Iar pe cupa aceasta, la orizont, parcă se lasă și se prinde strâns cupa cealaltă, răsturnată, mare și albastră, de deasupra... Iată-te sus, la 1000 de metri altitudine. Iar te întorci și privești spre apus, dincolo de Olt: muntele Coasta Căinenilor, cel mai frumos din toată regiunea, îți apare cu înfățișarea unei imense clăi de fân și așa de frumos și neted, că pare dat și modelat cu mâna. Privit din acest loc, mai ales în amurg când șerpi de nori și ceață se împletesc pe după grumazul lui, iar arama apusului îi pâlăie pe frunte, l-ai crede o locomotivă enormă, înhămată la toți munții din jur pe care i-ar târî în goană nebună după dânsa – pufnindu-și pe nări forfota avalanșelor de fum...

^{*} Anulat: „fără drept de replică“.

Spre sud-vest, departe, în colțul de acolo al Loviștei, cauți, ajutat de hartă, să găsești locul unde Lotrul se azvârle în râul cel mare. De aici și până acolo e tot Loviștea. S-au dat munții în lături, s-au desfăcut ca niște brațe și i-au făcut loc ei loc la mijloc. Iar Oltul s-a luptat cu munții: i-a ferestruit în partea de nord și a pătruns în ea; a străbătut-o întreagă și i-a ferestruit apoi în partea de sud și a ieșit din ea; Loviște e un cuvânt de origine slavă și înseamnă *groapă* – adică tocmai ceea ce e Loviștea noastră. Cuvântul înseamnă, însă, și altceva: vânat, loc bogat în vânat și bogat în ape cu mult pește. Și asta e adevărat pentru Loviștea noastră: cine a petrecut o singură vară la Călimănești, acela știe că dacă vii acolo trebuie neapărat să faci o excursie pe la Brezoiu, în gura Lotrului, să vezi Cheile Coziei, dar mai ales să guști din păstrăvii delicioși de acolo, păstrăvi de Lotru. Ionel Brătianu, în amintirile de care am pomenit, vorbind de popasul făcut la Căinenii de Argeș, nu uită să pomenească nici el de păstrăvii cu care l-a ospătat Ștefan Daneș. Iar un călător italian care trece prin Loviștea la 1780, spune că oamenii din satele ei trăiesc mai ales din pescuit. Și tot astfel, în vremuri vechi, plecau din Loviștea vârzobii cu păstrăvi, plecau la domnii de la Argeș, sau București... Dar uitam să spui: deși în munți, satele de aici fac și agricultură; iar din această agricultură și-asigură oamenii hrana cel puțin până după Crăciun. Au făcut mereu arături, au lărgit ogoarele. De aceea pădurea, azi, e numai un sfert din suprafața locului.

De Loviștea, însă, ținea în vremuri vechi și valea Lotrului cu cele patru sate de pe ea. Această vale a Lotrului vine dinspre vest și dă în Olt. În aceeași direcție s-au orientat și satele și tot într-acolo au privit oamenii: spre Olt și spre Loviștea. Și astfel, din punct de vedere administrativ, satele de pe Lotru au fost legate tot de Loviștea; numele de Loviștea a lunecat și pe Lotru în sus, până spre izvoarele lui. Și cum Loviștea ținea de Argeș, tot de Argeș a trebuit să țină, implicit, din punct de vedere administrativ, și valea Lotrului, adică satele de pe ea. Era așa-zisul Plai, adică plasă a Loviștei, care mergea până spre Parâng, la munții Mănăilesele. Un foarte interesant document de pe la 1790, păstrat în copie la Arhivele Statului, ne arată cum hotarul județului Argeș merge până acolo, pe Mănăilesele. Vodă da poruncă ispravnicilor de Argeș și Gorj (pentru că acolo se atingeau în hotar județele astea două) să meargă la fața locului, pe cei doi munți Mănăilesele și să vadă cine

are dreptate: cenăzenii din Cenădia Gorjului ori voinesenii din Voineasa Argeşului? (Era un proces de hotăr între cele două sate)...

Veni vorba de Voineasa, de pe Lotru. Rău îmi pare că trecu vremea şi nu pot vorbi mai mult despre acest sat, unde brazii intră în casă după tine, iar oamenii, după ce prăznuiesc, ies din casă cu căuşa în mână şi beau apă de-a dreptul din Lotru. Scrie undeva geograful de Mertonne că, din punct de vedere uman, poate că valea Lotrului e cel mai interesant colţ al întregului lanţ carpatic românesc.

Şi câte alte nenumărate icoane ale trecutului nu trezeşte calea dintre Topolog şi Căineni, părtaşă pururea a măririlor şi a durerilor neamului, ea, pe care s-a scurs în veacuri atâta tropot şi atâta vuiet de epopee şi de dramă.

Iată câteva cuvinte despre Loviştea istorică. O cetate în cetatea Carpaţilor. Cuib în care o parte a neamului a stat la adăpost, nu din vremea întemeierii ţărilor, ci din vremea întemeierii neamului însuşi.

Încheiem, şi ne gândim cu părere de rău la cascadele Lotrului, cele mai frumoase din ţară. Îmi pare rău că, vorbind despre Loviştea, pe ele n-am avut timp decât să le pomenesc. Meritau mai mult.

Încă o dată, cuvintele lui de Mertonne: aici e ţinutul unde e probabil să fie găsit şi identificat tipul primitiv al ciobanului valah, acela de care vorbesc vechile documente. Vorbesc ca de un locuitor natural al pădurilor şi păşunilor înalte. Această mică Ţară este ţinutul cel mai interesant din punct de vedere omenesc din toţi Carpaţii Româneşti.

*21 februarie 1933, ora 19,10. Text manuscris cu corecturi, 13 p.
Arhiva SRR, dosar 7/1933.*

Horia Teculescu

Sighișoara

NIMIC nu e mai greu decât să risipești o prejudecată.

A înlocui o credință veche e așa de greu, încât cei mai mulți renunță la plăcerea certitudinii pentru un neadevăr cu care s-au obișnuit.

„Sighișoara este un burg săsesc“, iată comentariul, scurt, pe care-l face orice călător, în goana trenului sau a mașinii, fără a-și lua osteneala să controleze această afirmație.

A vorbi și despre Sighișoara românească ar părea o îndrăzneală, chiar și pentru români. Și totuși, în această seară, vă voi vorbi, pe lângă soarta burgului săsesc, și despre amintirile daco-romane și românești în legătură cu acest oraș.

Căci, doar, nu era să afle numai sașii colonizați, frumusețile acestui colț de pământ, pe lângă care au trecut atâtea neamuri de la facerea lumii. Și, într-adevăr, ochiul ager și practic al romanilor a înțeles că aici este un punct bun de stăpânire a văii Târnavelor, de aceea au așezat aici un castru, alături de drumul croit de spiritul lor constructiv, fără pereche. Tresare de adâncă mândrie sufletul nostru, când, alături de cetatea săsească, săpăturile ne dau la iveală cărămizi cu inscripția: *Legiunea a XIII-a Gemina*.

Avem, dar, un burg săsesc, pe urmele castrului roman, și o nouă viață, românească, în apropierea acestor ziduri, pe care le roade, încet și tainic, iedera veșnic verde, ca un simbol al unei vieți proaspete.

Călătorul pornit de la Brașov, unde stau înmormântate atâtea mari amintiri ale neamului nostru, străbate Țara Bârsei, trecând pe la cetatea Feldioarei, locul de splendidă biruință a oștilor lui Petru Rareș, conduse de Vornicul Grozav, zărește în dreapta cetatea Rupea, amintind, în construcția ei, cele mai vechi vremi ale

neamului nostru, apoi, în stânga, cetatea Saschizului, cu farmecul melancolic al ruinelor.

Când ochiul încântat de variatele aspecte ale naturii pare că-și găsește odihna în monotonia șesului, un colț de pădure, oprind o clipă privirea, lasă, spre largă admirație a sufletului, o priveliște fără egal, în care creațiunea lui Dumnezeu se înfrățește cu ce au făptuit mâinile omului.

E Sighișoara...

S-ar osteni zadarnic mintea să descifreze, ce-i lăsat de la Dumnezeu și ce-i făcut de mâna omului? E o vedere ce pare a fi creată de imaginație. De aceea, probabil, cei mai mulți călători au spus că această „perlă a Târnavelor“ e o cetate din basme.

Într-adevăr, Sighișoara e un oraș în care vremea s-a oprit și timpul a trecut alături de ziduri.

Zbuciumul sufletesc încrețește fruntea noastră, iar furtunile vremii ruinează cetățile.

Dar cetatea Sighișoarei a rămas neatinsă de vremi, zidurile ei n-au farmecul ruinelor. Deși au trecut pe aici nesfârșite valuri de oameni, de atâtea ori s-au îndreptat spre ea priviri lacome, totuși, zidurile ei sunt întregi. Stăpânitorii lor de veacuri au jertfit orice pentru păstrarea lor. Cronica însemnează, lămurit, în repetate rânduri, că, înaintând, dușmanul a fost oprit cu daruri la marginea cetății.

Se pare că un geniu nevăzut a stăruit în gândul de a păstra vremurilor de acum chipul frumos al unei cetăți de altădată...

Dar să străbatem trecutul, profitând de cercetările marelui răscolitor al pământului Daciei, V. Pârvan; care, în agonie, corecta monumentală sa operă, „Getica“. Acest dar făcut culturii românești – o spunem în treacăt – are puțini admiratori. Căci cine se-ncumetă azi, în epoca de nebunie a vitezei, să răsfioiască măcar o carte de aproape 1000 de pagini, când apar romane de 16 pagini în stil telegrafic?

Pârvan găsește străvechi urme de așezare omenească în aceste părți. Sighișoara e pomenită de 73 de ori în opera sa, cum nu e nici o localitate din țară. Dovadă că aici a pulsat o intensă viață, din cele mai vechi timpuri. În lumea getică a fost unul dintre cele mai importante centre.

S-au găsit aici urme încă din epoca bronzului, astfel, o masă de sanctuar din pământ ars, împodobită deosebit de artistic cu motivul

spiralei. Apoi, prețioase ornamente și obiecte din vârsta fierului, arme, unelte, urne de o eleganță deosebită, fapt care a determinat pe savanți să le numească „urne“ tip Sighișoara și ceramică pictată celtică, cum nu s-a mai găsit nicăieri în Dacia. În apropierea orașului se găsesc urmele a două cetăți dacice și ale unui castru roman.

În secolul al XII-lea, regele Ungariei a așezat pe aceste locuri un popor german, înzestrându-l cu toate privilegiile.

Sașii au adus cu ei un nou sistem de clădire și au ridicat cetatea, pentru vremuri de primejdie, cu 16 turnulețe zvelte, dintre care 7 sunt năruite. Au trecut, pe sub aceste ziduri, tătarii, turcii, oștile lui Ștefan Bathory și ale lui Sigismund, apoi trupele lui Gh. Basta și M. Secuiul, iar în timpul frământărilor dintre imperiali și principii ardeleni, oștile lui Radu Șerban, conduse de Gh. Raț, au stăpânit Sighișoara în vara anului 1605, chemate de sași, pentru apărare.

E bine să se știe, dar, că oștile lui Radu Șerban au trecut în Ardeal pe urmele proaspete ale lui Mihai, și au pus atunci vremelnice stăpânire pe aceste plaiuri, care au ajuns acum, statornicește libere. A trecut pe sub aceste ziduri G. Rakoczi I, care aici a fost ales principe al Ardealului, apoi Apafi și alții; iar la 1848, oștile lui Kossuth au fost înfrânte de ruși, lăsând pe câmpul de luptă, în apropierea orașului, cadavrul celui mai mare poet maghiar: A. Petöfi. E vrednic de amintit că mormântul lui e îngrijit pe socoteala statului român, iar statuia din fața prefecturii a fost dusă de maghiari, în 1918, la Budapesta. Pe soclul ei, un grup de români însuflețiți intenționează să așeze statuia /celui mai mare poet al românilor,/* M. Eminescu.

Va surprinde, pe cei mai mulți, adevărul istoric, că aici la Sighișoara a fost, pe la mijlocul secolului XV, monetăria Țării Românești, și Vlad Dracul a bătut aici între cei dintâi bani românești. Întors de la Nürnberg, Vlad Dracul s-a așezat în „cuibul de pândă de la Sighișoara“, cu ochii ațintiți spre tronul Munteniei.

Pe aici a trecut Petru Rareș, care a prins la Mediaș pe aventurierul Gritti, pe aici N. Ureche, care a luat parte la dieta din același oraș, și tot pe aici pribeagul rege Carol al XII-lea al Suediei. Aceste ziduri ale cetății ne șoptesc și umilirea cea mare de la 1506,

* Completare autografă.

când ungurii, sașii și secuii au încheiat aici blestemata „uniune“, împotriva românilor. Un tablou mare, în sala prefecturii județului, păstrează și azi această clipă de rușine, căci nu s-a găsit o mână să-l înlăture, mai ales că valoarea-i estetică nu acoperă, nici măcar în parte, sugestia lui umilitoare.

Astfel, se împletește trecutul, din clipe de bucurie și de durere.

Dar, ceea ce ne face să uităm amărăciunile de ieri, e frumusețea naturii. Coastele dealurilor din jur sunt, în primăvară, când înfloresc cașii, piersicii și cireșii, un adevărat decor de teatru feeric, o minunată revărsare de flori. Iar toamna încadrează și mai bine cetatea. Pe un fundal /boecklinian/* de brazi, ea se proiectează, înconjurată de salcâmi și de mesteceni, cu nuanța specifică de galben, de la verdele abia atins de cloroză, trecând prin galbenul viu și prin arămiu, până la sângeriul viței sălbatice, ce aleargă de-a lungul zidurilor.

Privind din Culmea Dorului (dealul din fața gării), departe se zăresc Munții Făgărașului, apoi dealurile din jur și-n mijloc cetatea. Deasupra, ca o mămăruță roșie, stă vechea biserică, apoi liceul săsesc, și mai jos, ca un piept semeț de protestare, prefectura. Străzile din cetate sunt întortocheate, a rămas în ele ceva din misticismul medieval, iar casele cu ferestre mici și cu gratii mari, parcă așteaptă trubadurul sau banditul.

O splendidă arcadă, la turnul cel mare (care adăpostește un prețios muzeu), trezește în trecătorul priceput emoția estetică încercată, desigur, de constructorul care a aruncat această linie curbă.

De-a lungul zidurilor cetății sunt frumoase locuri de preumblare, prilej de-ntâlnire pentru cei care nu cred decât în primăvară și care nu aud cântecul cucuvelei de pe zidurile roase de vreme.

Coborând în oraș, capriciile construcției variază, până la banalul linear de cazarmă.

Alături de aceste ziduri frumoase se-ntinde un brâu puternic de viață românească. E valul cel mare, care înaintează încet, spre zidurile unde spinările încovoiate ale strămoșilor au urcat cărămida și care au fost cimentate cu multă sudoare românească.

Sunt cei 5000 de români, tot atâția câți sași sunt în acest oraș. Ei au împrumutat spiritul de acțiune organizată și, în prielnicia

* Completare autografă.

vremurilor de azi, muncesc cu încordare, năzuind mereu să realizeze cel puțin atâtea cât „vecinii“. Ei străbat, pe-ncetul, cetatea frumoasă și blestemată, în care strămoșii lor nu și-au putut pune piciorul decât ca slugi. Cetatea, zăvorâtă de veacuri, s-a deschis, cheia aurită a porții se vede la prefectura românească, iar cuvântul nostru cald răsună viu de-a lungul zidurilor reci.

Stăpânii generoși de azi, trec aprigi și harnici pe sub ziduri, din pasul lor apăsător, din privirea lor îndrăznească și din cântecul lor voinicesc, se împrășteie un fior de mândrie și o nețărmurită încredere: noi pășim pe urmele strămoșilor noștri! Noi suntem cei mai vechi locuitori ai acestui pământ, noi suntem aici de la facerea lumii și rămânem până la sfârșitul ei!!!

23 februarie 1933, ora 19,10. Text dactilo, cu corecturile autorului, 11 p. Arhiva SRR, dosar 7/1933.

G.M. Cantacuzino

Mănăstirea Văcărești sau Testamentul artei tradiționale

FĂRĂ nici o solidaritate cu capitala care se întinde lângă dânsa, prinsă în haina de rușine a unei pușcării, dărăpănată și dezafectată din vechea ei măreție, mănăstirea Văcărești s-a integrat în zările care înconjoară Bucureștii cu plopii și cu coșurile de fabrici. Ea apare deasupra unei turme de case de mahala apăsate către țărână, ca un mausoleu regal menit să adăpostească somnul veșnic al unei case demnitare. Dar ea reprezintă mai mult. Piatră de hotar care mărginește, nu o împărăție ori un voievodat, ci un timp pecetluit, mănăstirea Văcărești întruchiează ultimele năzuințe ale unei concepții inițiale de stat și ultima expresie a unei etici creștine.

Căci am spus și o vom spune mereu: estetică fără etică nu se poate, precum nu se poate echilibru sub presiunea unei singure forțe și nu poate fi noțiunea de lumină fără cea de umbră. După ultimele împodobiri aduse de Nicolae Mavrocordat ctitoriei tatălui său, arta românească tradițională, aceea de obârșie bizantină, având ca subiect dominant biserica și mănăstirea, trebuiau să apună, iar domniile pământene cu o jumătate de veac mai în urmă aveau să-și întoarcă privirile spre Apus unde tinerele democrații înălțau cu materialele ruinelor încă fumegânde ale revoluției o lume nouă închinată libertății. De aceea spuneam că mănăstirea Văcărești hotărânicește cinci veacuri unitare de viață românească dintre cele mai autentice, cinci veacuri de viață creștinească în cadrul unei societăți care în acest timp și-a schimbat prea puțin principiile și metodele de cârmuire, cinci veacuri de urmărire a aceluiași ideal. Ceea ce a urmat nici nu se poate chema decadentă, căci o decadentă este adesea o eră fecundă pentru viața intelectuală, un prelungit moment de belșug și de fericire care urmează marelui biruinți, o

apoteoză nostalgică ca un sfârșit de nuntă. Ceea ce a urmat a fost începutul unei ere de încercări mai mult sau mai puțin reușite, o epocă de experiențe și de adaptări din care n-am ieșit încă, din care nu vom ieși atât de curând.

Mănăstirea Văcărești este ultima mare ctitorie domnească. După întemeierea ei, începe decadența mănăstirilor. Înstrăinate întâi și secularizate pe urmă, numărul lor descrește, puterea lor de atracție slăbește și prerogativele lor scad. Realitatea atât de vie pe vremuri, ale acestor principate mistice pălește și rolul lor se anihilează. Școlile părăsesc zidurile mănăstirești după care se adăpostiseră atâtea veacuri, dascălimea se laicizează și controlul sufletesc al poporului scapă pe nesimțite de sub duhovnicia monahicească.

De unde ortodoxismul era temelia statului, de unde statele românești erau state ortodoxe, în care religia făcea parte integrantă cu metodele de guvernământ, într-un ritm repezit Moldova și Muntenia se transformă în țări care au o religie fără a mai fi state religioase.

Decadența mănăstirilor trebuia să provoace o adâncă transformare a societății noastre. Țărănimea izolată era să nu mai participe într-o măsură atât de largă la viața bisericească. Or, biserica însemna cultura și colaborarea la multiplele expresii ale artei bisericești. Reciproc această artă bisericească sleită prin retragerea colaborării țărănești nu-și mai găsea un reazem firesc în țară și era gata să-și caute inspirația la cele mai uimitoare surse.

Boierimea pierdea la rândul ei prin decadența mănăstirească unul din principalele ei mijloace de acțiune intelectuală și politică, iar statul era lipsit de cel mai de seamă organizator social al lui. Izolarea țărănimii dintr-o parte, înstrăinarea într-o oarecare măsură a păturilor conducătoare pe de altă parte, au făcut posibile toate cele mai inadaptable importățiuni și în același timp au provocat nimicirea artei noastre tradiționale, catastrofă care nu s-ar explica altfel.

Elementul care trebuia să distrugă mănăstirile se găsește chiar la întemeierea vieții mănăstirești de la noi. Voievozii închinând adesea ctitoriile lor unei mănăstiri grecești fie de la Constantinopol, fie mai târziu de la Muntele Athos, dădură prilejul progresivei înstrăinări a ctitoriilor, care cu redeșteptarea simțului național trebuia în mod fatal să provoace secularizarea averilor și gonirea monahilor străini.

Totuși, cinci veacuri de trudă, de armonioasă evoluție și de realizări adesea desăvârșite nu pot rămâne literă moartă pentru acel viitor din care se scad toate clipele, ceasurile și zilele prezentului nostru. Numeroasele încercări de a adapta formele plastice tradiționale cu nevoile de azi, sunt o mărturie a neliniștii pe care imensa realitate a acestui trecut o exercită asupra prezentului. Am fost învinuit de unii că las deschisă problema influenței trecutului asupra puterilor noastre creatoare de azi, că evit să dau o soluție procesului acțiunii trecutului asupra prezentului și viitorului.

Un răspuns categoric nu este de dat. Într-un articol din ultimul număr al *Vieții Românești*, Camil Petrescu spune în articolul intitulat *Încercare fenomenologică despre conștiința românească*: „Noi credem că tot ce e, în planul sufletesc, valabil pentru individ e valabil și pentru un neam întreg.“ Suntem de aceeași părere. Dacă analizăm deci rolul trecutului nostru personal și jocul amintirilor noastre în evoluția zilnicului proces sufletesc, constatăm întâi că amintirile nu joacă un rol egal în fiecare moment sau perioadă a vieții noastre. În momente de depresiune ori de oboseală, amintirile pot avea un rol covârșitor, substituindu-se realității până la mistificare, când frigurile bolii te zguduie, la rândul lor amintirile sunt denaturate aruncând asupra prezentului un văl de irealitate, când puterea creatoare captează toată voința luând suprema comandă a facultăților noastre, cu privirea spiritului ațintită spre zările devenirii, atunci trecutul se anulează și iese din hotarele conștientului.

În momentele de liniște și de echilibru, când spiritul critic își recâștigă drepturile, trecutul rămâne ca o pânză de fundal care dă relief acțiunii sau gândirii prezente, devenind un element hotărâtor al controlului posibilităților noastre. Trecutul, acest vast imperiu stăpânit de amintiri ne redă în fiecare clipă o imagine schematică de a noastră, imagine variabilă care totuși permite o sinteză compusă din suma experiențelor făcute și percepțiilor înregistrate.

Așa și pentru un neam. Jucând pe o scară mai mare de posibilități, procesul formării unei conștiințe colective este mai lent și viziunea trecutului supusă și mai mult unor eclipse sau unor exagerări. Înainte și chiar după război s-a crezut în posibilitatea renașterii unui stil tradițional. Năzuințele naționale care căutau în trecut un reazem pentru realizarea marilor noastre dorințe de întregire și unificare și o mai atentă analiză a istoriei noastre

îndreptătesc cumva această tendință*. Dar statul român de la domniile pământene până astăzi, ieșind din vechiul făgaș, schimbând chiar fundamentul vieții sociale nu mai permitea o revenire.

Trecutul, cu comoara lui de realizări și belșugul lui de motive, ne apare deci astăzi mai degrabă ca un element de control al posibilităților noastre creatoare decât ca un catalog de modele ușor de copiat. Solidari cu civilizația modernă, luând o atitudine de curajoasă hotărâre față de idei și de evenimente, trecutul ne urmărește ca o mireasmă fără însă a ne reține, fără a ne îngreuna mersul nostru înainte, noi care pretindem a fi în armonie cu epoca noastră, ucenici inteligenți și disciplinați ai erei constructive în care trăim, eră eroică, dâră și adesea amară, luminată cu electrica brutalitate a științei, care nu cunoaște nici lacrimi, nici oboseală.

Plimbându-mă în jurul mănăstirii Văcărești, a cărei înjghebare de volume continuă, în pizma mutilațiilor vremii, să-și exercite măiastra armonie, m-am întrebat adesea care va fi aportul anacestralei noastre trude în organizarea viitorului românesc. Și mi-am pus această întrebare cu atât mai multă stăruință, cu cât simțeam mai bine inutilitatea atitudinilor respective și romantismul înlăcrimat al evocărilor de altădată. Mergând pe acest drum prăfuit și găunos, bătut de atâtea convoaie de criminali și de hoți de buzunare ce priveau cu groază puternica înfățișare a mănăstirii, care pe vremuri adăpostise una din cele mai frumoase biblioteci din lume, grădini cu flori ciudate și de terebinth, ușoare și gingașe cerdacuri de unde era nespun de dulce să asculți deniile primelor nopți de vară, și unde rochiile de brocard alunecau foșnind pe treptele de marmură.

Straniu artist mai este și ironia anonimă a soartei, amar și îmbătător venin. Fără a intra chiar în mănăstirea ce jignește pudoarea monahilor rușinii, sau orgoliul nedreptăților de lege, am mers cu pași înceți în jurul marelui edificiu pentru a-l putea privi de pretutindeni și în orice ceas al zilei ori al nopții.

Răsărind deasupra unor plantații plâpânde, rumenit de soarele serii, desprinzându-și silueta voluntară deasupra zidurilor pușcării ca un monument deasupra unui mormânt, ieșind pe neașteptate peste acoperișurile de tinichea și peste calcanurile mizerabile, lungite de câinii flămânzi și râioși, ori încadrat în acolada măiastră

* Anulat: „dorință“.

a unui nuc străvechi, ce-și aruncă umbra deasă călătorilor ce sosesc la București și se răcoresc la o primă cârciumă bine cunoscută de ciocli și de dricari, așezată pe soclul înalt de lut al râpei ce domină Valea Plângerii, unde vesele grădini de zarzavat contrazic ultimele morminte de la Bellu, întrezărit prin cortina de ploi ce o străjuiește înspre nord, când drumul suie în șerpuituri de bețiv pe coasta din față, pierzându-se în zare privit din Dealul Mitropoliei, fanariotica ctitorie așteaptă resemnată ca lumea să-i înțeleagă rostul.

Ca o pecete pusă la capătul unui hrisov solemn, spre a i se da crezare, Văcăreștii stau în marginea Bucureștilor – podoabă și mărturie a trecutului.

Sub adăugirea închisorii și denaturarea vremii se poate totuși desprinde următorul lucru: că în cadrul unei simetrii, expresia disciplinei monahale, și poate a unor reminiscențe latine, pe tema pătratului sau a dreptunghiului unei curți mănăstirești, în hotarul militar al unor ziduri de cetăți, timp de cinci veacuri s-au făcut variante care tindeau din ce în ce spre monumentalitate. De altfel, acea monumentalitate, precizată prin marile dimensiuni de la Văcărești, se simțea chiar la edificii mai vechi și mai mici, monumentalitatea nefiind decât într-o mică măsură în funcția dimensiunilor și într-o totală dependență de proporție. Jocul maselor și al volumelor au fost întotdeauna subordonate unei stricte și ermetice discipline de un riguros geometrism. De aici o mare muzicalitate de volume și o desăvârșită armonie între tot și părți.

Pe netezimea acestor volume, născute dintr-o concepție clară și dintr-un simț încercat al proporțiilor, se întindea o decorațiune de o mare discreție, în care geometrismele abile și gingășiile florale alternau sau se completau. Pe intradosul acestei arhitecturi de bolți, arcade și firide, o pictură de tradiție, de tehnică și de școală bizantină, dădea un câmp larg de activitate simțului nostru cromatic și ușurinței noastre decorative.

Pe o structură solidă, moștenită de la mari civilizații și ajustată posibilităților noastre, pe armătura imaterială a unor gânduri mature, venea să se îmbine spontaneitatea unei rase tinere care surâdea prin lacrimile ei de suferințe, împletind ciudate motive smulse naturii pe furiș de mâinile sale copilăroase.

Mănăstirea în totalitatea ei, arta noastră bisericească în totalitatea ei, reprezintă o expresie unitară a României de altădată, în care sub oblăduirea bisericii, norod și boierime, voievozi și țărani, au avut o parte egală.

Astăzi, civilizația modernă ne acoperă în suprafață, izolând țărâtimea cu civilizația ei specifică. Pentru ca civilizația noastră să poarte odată la rândul ei pecetea autenticității, ea trebuie să urmeze suprema învățătură a testamentului de la Văcărești, solidarizând categoriile sociale într-un singur efort. Mistica vremurilor noi aduce, după mine, forme și formule noi. Ceea ce ne este propriu, ceea ce ne spun Văcăreștii, e spiritul în care noi am întrebuințat formele de altădată, însușirile noastre proprii, propria noastră sensibilitate și specifica noastră concepție a armoniei.

Iar trecutul ne va apare pe cerul visărilor noastre ca turlele Văcăreștilor, incandescente pe o zare senină de iarnă, mohorâtă și albă ca varul pe un cer tomnatic de plumb, sau de un albastru întunecat în umbrele tremurătoare ale dimineții, precum și zilele trudei noastre vor fi limpezi sub imboldul izbânzilor, ori întunecate de suferință.

20 aprilie 1933, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 9 p.

Arhiva SRR, dosar 8/1933.

Horia Opreșcu

Împrejurimile Bucureștiului

S-A ZIS că ospitalitatea e apanajul raselor puțin evolute. Cu cât ești adică mai la început pe scara de ascensiune a civilizației, cu atât primești mai bine pe străinii care poposesc la tine, chemați ori nu.

Cuvântul a fost scornit de *occidentali** și nu e pe de-a-ntregul mincinos. Își are tâlcul în aceea că un popor patriarhal are o părere cât se poate de nefavorabilă despre el și cât se poate de exagerată, în bine, despre ceilalți. Modestia e soră bună cu primitivul. Tot ce aude, tot ce bănuiește că e dincolo de fruntariile sărăciei și simplității sale, capătă un spor de prestigiu pe care îl apreciază cu evlavie.

România, care numără abia 70 de ani de viață europeană, n-a fost doar o dată în situația gazdei care dă patul său musafirului, iar el se culcă în cerdac, pe rogojină.

Gestul ăsta, repetat oficial sau aplicat izolat și instinctiv de familiile micii noastre burghezii, se traduce nu numai prin admirația uimită cu care primim pe străini și în special pe apuseni. Nu. Românul simte o creștinească bucurie să aibă musafiri. În nici o altă țară nu se răspunde la „Poftă bună” cu „Poftim la masă”. Bucuros săteanul, care mănâncă de obicei ceapă și brânză, taie puiul și-l rumenește pentru oaspeți.

Toți călătorii străini din secolele trecute au notat virtutea asta deosebită.

Acum, când salturile ultimelor decenii ne-au adus în pas cu vremea, când ne-am aliniat la ritmul Europei, dacă am lepădat sumedenie de lipsuri și ne-am apropiat unele atribute, *ospitalitatea* a continuat să fie o caracteristică neviciată încă de „modernism”.

* Sublinierile aparțin autorului.

Putem spune chiar că am perfecționat însușirea de a primi. Simplitatea noastră din trecut nu avea de oferit decât o masă și un pat. Acum, pe lângă astea, mai putem arăta noului venit o sumă de lucruri care, dacă nu-s chiar strălucite, au totuși farmecul lor, păstrează o notă a frumuseții autohtone, oferă o oglindă sintetică a sufletului românesc – puțin cunoscut aiurea.

Între fruntariile românești dăinuiesc amintiri evocatoare, se găsesc frumuseți generoase, se pot întâlni așezări de mare interes istoric și chiar înfăptuiri de ordin industrial – demne de laudă.

S-a început, și trebuie să continue – mai practic și mai larg –, să se resimtă și la noi efectul binefăcător al turismului. Acest *vehicul al civilizației actuale* trebuie îngrijit și stimulat. Roadele lui vor fi imediate și eficiente.

*

Capitala noastră va trebui să țină și aici fruntea.

Într-o serie de conferințe trecute, am discutat importanța turismului ca industrie națională.

Să vedem azi ce poate oferi împrejurimea Bucureștiului ca *pitoresc organizat*, pentru noi și pentru străini.

Ne vom ocupa acum numai de lucrurile noi, dacă se poate spune așa.

Vor urma apoi, de-mi va fi îngăduit, mănăstirile și celelalte așezări mai cunoscute.

*

E lucru notoriu ce situație ingrată are Capitala românească: în plină câmpie, iarna măturată de viscole, vara calcinată de arșiță, fără vecinătăți naturale, și, mai ales, sugrumată de un șir neîntrerupt de bălți și lacuri, un adevărat și permanent izvor de mizerie.

Un oraș – capitală de regat preponderent în Balcani, cu populație tinzând spre un milion, cu flotanți numeroși și diverși – se cuvenea să aibă altă așezare.

Capitala e cartea de vizită a țării. E obrazul ei. E salonul unde vin, după care te apreciază și te judecă străinii. E chintesența națiunii. Creierul și sinteza patriei.

Pe aceste adevăruri, se vede treaba, s-a bazat opera din ultimii ani de modernizare și ameliorare a urgisitei urbe poposită, nu se știe cum, pe Dâmbovița ce doar în poveste are apa așa de „dulce“.

Trebuia însă, acestei aglomerații omenești, să i se dea posibilitatea să trăiască amplu și mai plin. Era ca sufocată. Se impunea

o intervenție chirurgicală, un mijloc rapid și inspirat care să-i redea respirația, să-i fortifice plămânii vlăguți.

*

De la capătul Podului Mogoșoaiei deci, s-a început cu opera de regenerare. Pe stânga și pe dreapta șoselei care poartă numele primului edil bucureștean, s-a creat un mic Bois de Boulogne, mai sprinten însă și mai latin decât cel parizian. Peluze, alei, ronduri și boschete înseamnă aici o armonie frumoasă și folositoare. E o biruință estetică, plină de promisiuni.

Mai departe, în dreapta, la înălțimea ultimului rond, un pâlc de pădure și câteva văi, așteaptă crearea Marelui Parc Național, ale cărui proiecte amintesc în mic minunea celui Yellowstone californian.

Lacul Băneasa ne arată curând o față limpede și azurie. Malurile îi sunt întărite cu granit, podul larg și solid, jur-împrejur alei drepte, presărate cu pietriș.

Pe șoseaua ce urcă dreaptă spre nord, nu departe, găsim pădurea Băneasa, primul refugiu aerat al capitalei. Dintr-o pădure încâlcită și amorfă a apărut, nu se știe prin ce minune, o insulă de verdeață și un generator de ozon. S-au tăiat drumuri noi, s-au deschis alei cu perspective nebănuite, s-au lăsat pajiști largi și primitoare. Poți trece cu mașina fără să te oprești. Poți coborî să stai pe bancă ori să te plimbi la umbră. Poți sorbi un pahar de lapte bătut, ori să iei o masă completă la restaurantul care a mutat în pădure orice răspuns poftei dumitale.

Cu mijloace de comunicație ieftine și comode, împlinind toate cerințele unei ieșiri duminicale, pădurea Băneasa oferă un admirabil și apropiat mijloc de recreere pentru bucureșteni.

Punctul însă cel mai de seamă, adevărata cucerire din ultimii ani, dăruită locuitorilor capitalei, e Snagovul.

Felul în care se prezintă astăzi vizitatorului această stațiune, n-are nimic a face cu cea dinainte de „descoperirea” ei.

Era acolo, nu mai departe decât acum cinci ani, un lac murdar, plin de lintiță și păpuriș, o pădure vraiste, câteva colibe pescărești și deasupra lor o completă uitare. Abia dacă din literatura lui Odobescu mai ne reaminteam ceva, vag firește, despre acest nume.

M-a frapat minunea și am cercetat să-i dovedesc izvorul. L-au aflat prea puțini. De aceea nu ezit să comit indiscreția.

Era într-o după-amiază când o mașină cu doi creștini a răzbit cu greu prin hârtoapele drumului, până aproape de lac. Au pornit apoi pe jos, când pe cărarea de pe mal, când prin desişul arborilor. Discutau aprins, tăind aerul cu mâinile ca pentru a arăta.

– Uite, lacul l-aş curăţa şi l-aş îndrepta. Aici aş face parcul. Dincoace peluza de flori. Se poate construi în partea de colo un debarcader mare. Pe terasa asta e necesar un restaurant. Nu strică un ştrand, pentru băi şi sporturi: ar fi nimerit peste apă. Să nu uităm locul de adăpost al maşinilor, pentru că va veni multă lume din Bucureşti în fiecare sărbătoare. Apoi pădurea trebuie imediat curăţată, îngrijită, aliniată... Poţi dumneata să faci astea, toate?

Cel întrebat urmărise vastul şi complicatul proiect. Era un specialist, un om ce izbândise şi în alte probe grele. Răspunse:

– Da...

– Ei, bravo! Atunci rămâi aici şi apucă-te chiar în clipa asta de lucru. Nu-i timp de pierdut!...

Spunând așa, primarul, că desigur el era, se urcă în mașină şi porni.

Celălalt, care e şi azi administratorul parcului, a rămas acolo singur, în pădurea ce fremăta, în seara ce nu era departe.

Povestea e adevărată, deşi miroase a legendă.

Şi toată alcătuirea Snagovului iar e adevărată, deşi seamănă cu o minune.

Pentru mentalitatea noastră, pentru chipul molcom cum suntem obișnuiți să vedem înfăptuindu-se în România, *ideea* Snagovului şi realizarea lui, sunt capabile să ne uimească.

Iată adusă în această câmpie a capitalei, o stațiune climaterică! Vorbele s-ar numi paradoxale de n-ar fi adevărate.

Cu câțiva zeci de lei, în mai puțin de un ceas, ești acolo. Poți, într-o sărbătoare, sau numai în cuprinsul unei după-amiezi, să te dedai la cultul panteismului, ceea ce înseamnă sărbătoare pentru prizonierul din ateliere sau birouri.

Masele largi şi modeste ale oraşului s-au convins, scurt şi definitiv. Dacă înghesuiala lazzaronară a Căii Victoriei scade, să ne gândim că se populează aleile şi pajiştile.

E un schimb de care, pe nevăzute, se profită.

A sprijini şi a promova aceasta, înseamnă a face filantropie difuză, pe care nu ți-o știe şi, mai ales, nu ți-o recunoaște nimeni, dar de care profită toți. E şi asta un fel de creștinism.

*

Lipsit de binefacerea unui răstimp la munte sau la mare, fiecare duminică la Snagov va compensa aceasta.

Pentru că te vei simți acolo mângâiat de acvarelă schimbătoare a lacului. Te vei putea odihni la umbră. Cu barca poți ajunge la „insulă”, să faci trei cruci și să gândești la vremea bună și dusă a lui Țepeș, ce doarme sub criptă.

Sau poți să rămâi, aici, la masa ce te așteaptă cu saramuri ori cu mititei, cu jazz ce oftează tangouri.

În fine, dacă aceste accesorii specific orășenești nu-ți convin, pentru că ești sătul de ele, ori fiindcă observi disonanța, n-ai decât să te pierzi departe, în pădure, acolo în fundul unde nu pătrunde claxon de mașini, unde doar păsările stăpânesc și pomii.

Iată dar, amuzament sau odihnă, pentru toate pungile, pentru orice temperament.

*

Dar valoarea Snagovului nu ne aparține numai nouă. Sunt străini care au văzut cuibul acesta oarecum ascuns pe linia așa de bătătorită a Ploieștiului. Și ne-au întrebat surprinși: de ce nu-l faceți cunoscut, de ce nu chemați turiștii altor țări aici?

Firește – asta-i altă căciulă! cum se spune. Noi credem și-n realizarea asta, pentru că are toți sorții de izbândă.

*

Se zice că e în proiect crearea unor case de adăpost, pentru vizitatori. Pe lângă Yachting-Clubul existent, se mai preconizează și alte sporturi de apă: regate, corăbii cu pânză, water-polo. În mișcarea sportivă care a luat de la o vreme un mare avânt la noi în țară, se pot angrena și acestea. Se poate crea aici un centru care, stimulat și ajutat, să constituie o atracție nu numai națională, dar chiar și pentru amatorii din țările vecine.

La ospitalitatea ce ne e caracteristică, să se adauge puțin simț practic, puțină înțelegere a vremii și rezultatul va fi frumos remunerator.

De aceea, vorbind de vecinătățile capitalei, punem în prima linie Snagovul, pentru valoarea lui prezentă, dar mai ales pentru rolul ce i-l atribuim în viitor, un rol și de importanță internațională.

La doi pași de București, ca și de Ploiești, foarte aproape adică de nodul nostru de căi ferate, localitatea asta poate oricând să fie motiv de cercetare cu interes și cu folos, pentru drumeții străini, în trecere prin România.

*

La congresul internațional al presei de anii trecuți, un gazetar a strigat: „abia azi am descoperit România!“ Vorba asta nu e numai adevărată. E și tristă! Sunt încă, la noi, atâtea lucruri, din diverse domenii, care, arătate străinilor, i-ar obliga să strige iar, același *Evrika!* întristător.

*

S-a reușit la Snagov un organism viu, minunat am spune. Nu vrem să pătrundem ce trudă și grijă comportă întreținerea în mod civilizat și demn a unei asemenea localități.

Pe noi ne interesează numai că *s-a făcut*. Și asta fără *planuri* de la Paris, fără *tehnicieni* germani, fără *capital* american.

E un început ce ne dă nădejdi.

Privind una din principalele împrejurimi bucureștene, gândim la încă atâtea alte colțuri de rai care așteaptă încă în paragina ignorării.

Să ne plecăm și asupra lor și, la lumina și verdeța pe care o dă Dumnezeu, să adăugăm numai dragostea noastră.

Vom binemerita de la patrie.

16 iunie 1933, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 7 p., semnat și datat mp.

Arhiva SRR, dosar 11/1933.

Zaharia Stancu

Legende și priveriști din Teleorman

TELEORMANUL nu e un ținut cu locuri pitorești renumite, căutate și prețuite de turiști. Nici un ținut în care ruinele și monumentele istorice ar chema curiozitatea cuiva. Ca majoritatea județelor din șesul dunărean, Teleormanul se mulțumește să fie un câmp imens, tăcut și bogat, locuit de oameni aspri și ageri. Cele patru, cinci gârle care străbat de-a curmezișul județul, leneșe și mârloase, nu poartă pe fața lor cenușie nici nuferi, nici lebede, nici lotci. Ele adapă însă în zori și în amurguri, ciurde de boi harnici, cu grumazul bătut de povara jugului, bivoli pământii și grei, cai sprinteni și mărunți, oi carabașe, ca în vechea stemă a județului, capre tărcate și porci. Spre apus însă, Oltul trece cu plute aduse din munți, iar la hotarul de miazăzi, Dunărea duce în jos și în sus vase albe, corăbii vechi cu pânze bălțate, șlepuri și dubăsari. Odinioară, Teleormanul a fost o imensă pădure. Teleorman înseamnă doar „pădure nebună“. Acum e un șes gol, înflorit pe alocuri numai de câte un rest de codru sau de buchetele umbroase ale satelor înșirate de-a lungul apelor; un șes, alb când e bătut de viscolul iernii, vara verde cu păpușoiul, arămiu cu grâul, galben cu rapița. Pământul lui, de bună calitate, face ca Teleormanul să fie unul din cele mai bogate județe ale țării. Satele sunt în general mari, cu case arătoase și curți încăpătoare, iar cele patru orașe de care vom vorbi îndată, au încă, în pofida crizei, o viață comercială activă. Se știe că în general ținuturile de șes nu au așezări temeinice prea vechi. În Teleorman se poate observa aceasta cu prisosință. Locuitorii nu sunt aceiași, nu formează o unitate etnică. Un moț e un moț. El nu poate fi confundat cu locuitorul nici unui alt ținut. Un locuitor de șes însă nu poartă pecetea locului pe care viețuiește, fiindcă el viețuiește aici de prea puțin timp. Satele Teleormanului, uniforme ca înfățișare, sunt totuși adânc deosebite ca structură etnică. Portul

variază aproape de la sat la sat, obiceiurile, horele și jocurile, strigăturile și datinile de asemenea. Pe valea Oltului de pildă, în câteva sate țărani au portul alb și mândru al munteanului, în altele portul negru sau cafeniu, cu nădragi largi, înfloriți cu găetane, amintind șalvării turcești sau dimia bulgărească. Un folclor specific Teleormanului nu există. Folclorul care circulă acum e obișnuitul nostru folclor rural. Legende despre ape și măguri sunt legende cu teme cunoscute, adaptate numai unor împrejurări și evenimente ceva mai recente. Trebuie amintit că în partea nordică a Teleormanului tradițiile și portul s-au păstrat mai curate decât în sud, unde influența turcă și bulgărească sau sârbă e încă vizibilă. Pe Valea Călmățuiului sau pe Valea Vezii, nu puține sunt satele în care se vorbesc în mod curent două, trei limbi. Lipsa de originalitate, de specific, a folclorului teleormănean, a făcut ca acest folclor să nu atragă până acum atenția nici unui culegător, a nici unui cercetător. Scriitorii teleormăneni, și nu sunt nici puțini, nici lipsiți de talent, care au izbutit să treacă dincolo de hotarele județului nu și-au aplecat nici ei privirea asupra ținutului de baștină. Depărțeanu a cântat mai demult o vale verde. Ea poate fi de pe lângă Deparații Hăilești ai Teleormanului, dar poate fi și din altă parte. Dumitru Teleor, care în anii lui buni și tineri aduna pentru marea colecție a lui G. Dem. Teodorescu, folclor și datini teleormănene, a scris mai târziu, când își făcuse de bine de rău un nume, numai snoave de periferie, schițe urbane și epigrame de cafenea. Regretatul Ion Chivu-Nanov a scris frumoase pagini dintr-o călătorie făcută în Bucovina, pe atunci înstrăinată, și și mai frumoase pagini despre un drum lung bătut, în răsărit, pe urmele profeților. Peisaj teleormănean și teleormăneni însă nu se găsesc decât în două, trei schițe din volumul său „Ochiul Dracului“. Întâia carte mare în care apare Teleormanul e „Papucii lui Mahmud“, romanul atât de comentat al părintelui Gala Galaction. Dar în acest roman, interesul trezindu-l nu peisajul ci frământarea interioară a eroului, Teleormanul e prea puțin văzut, mai ales că acțiunea din cea de a doua parte a cărții se desfășoară în Dobrogea. Și ar fi destul de interesantă apariția în epica noastră a unor peisaje și a unor oameni atât de puțin cunoscuți. Să nădăjduim că, spre gloria lui și a Teleormanului, unul cel puțin, din scriitorii tineri care cresc acum acolo, și ale căror însuflețite și minuscule reviste ne parvin săptămânal, va prinde cândva, în pagini inspirate, frumusețile și dârzenia acestui ținut.

Cel mai vechi oraș al Teleormanului pare a fi Zimnicea, târg care domină prin așezarea lui toată lunca Dunării. Aici sunt încă vizibile, în partea de vest a orașului, urmele unei cetăți. În 1869 și 1872, Cezar Bolliac și Tocilescu, făcând săpături, au aflat monede și unelte antice și au ajuns la concluzia că așa-numita cetate nu e decât un cimitir antic. Săpături recente au dus la convingerea că Zimnicea se află în preajma unor așezări preistorice. Apogeul acestui oraș a fost atins la 1812, când, din cauza, refugiaților bulgari, orașul ajunsese să aibă peste 12 000 de case. Mai târziu, refugiații s-au risipit prin alte orașe. Rol însemnat a avut Zimnicea și în vremea războiului pentru independență. Pe aici a trecut în Bulgaria grosul armatelor rusești și multă vreme s-a aflat aici cartierul general al împăratului. Azi Zimnicea nu are decât o mărunță însemnatate comercială.

Cu origini mai noi decât Zimnicea, dar așezat într-un mai fericit punct de întretăieri de drumuri sunt Roșiorii sau Rușii de Vede. Întemeierea lui ar fi datând, după unii, din epoca lui Mihai Viteazul, după alții, Roșiorii ar fi existat pe timpul lui Mircea cel Bătrân. În memoriile generalului Baer scrise la sfârșitul secolului al XVIII-lea se afirmă că acest oraș ar fi așezat pe vatra vechii cetăți romane Arcina. Această presupunere ar fi întărită, afirmă Baer, și de faptul că prin apropiere trece de la Dunăre, prin Slatina și Turnu Roșu, spre Ardeal, drumul roman cunoscut sub numele de Traian. În orice caz, roșiorenii de azi, negustori pricepuți și meseriași harnici, au încă, undeva, prin arhiva primăriei, hrisoave care le acordă diferite privilegii, semnate de Mihai Bravul. Fost până la 1838 orașul de reședință al județului, Roșiorii de Vede e acum totuși orașul cel mai populat și cu viața comercială cea mai vie din tot Teleormanul. E necesar să amintim că în acest târg exista un foarte viu interes pentru cultură și pentru carte. Sunt în oraș câteva biblioteci, câteva asociații de intelectuali, două sau trei publicații culturale și trei librării. Liceul din localitate, cu profesori tineri și activi, a trimis Universității din București elemente care s-au distins.

Alexandria, al treilea oraș al Teleormanului, a fost înființat la 1874 de domnitorul Alexandru Ghica, care l-a și botezat. Primii negustori și meseriași stabiliți în Alexandria s-au mutat aici din Zimnicea și Târgul Mavrodinului. La 1837, în urma focului de la Șistov s-au stabilit aici numeroși bulgari care până în 1875 duceau o viață cu totul aparte, organizați în colonie. De la această dată,

colonia bulgară a început să decadă și, prin înrudiri, negustorii străini au fost asimilați. Având o climă aspră și o așezare geografică puțin fericită, orașul Alexandria n-a căpătat încă în Teleorman situația economică la care hărnicia locuitorilor ei îi dă dreptul.

Cel mai de seamă oraș al Teleormanului însă e Turnu-Măgurele, capitala județului. Așezat între Olt și Dunăre, Turnu a avut timp de peste 40 de ani cel mai mare renume în țară. Aici se aduceau spre încărcare, la Dunăre, produsele de tot felul ale județelor de munte și chiar ale Olteniei. După dezvoltarea căilor ferate, orașul e animat numai de comerțul de cereale. Portul însă decade de la an la an. Turnu e față în față cu orașul bulgăresc Nicopole. Multă vreme i s-a spus Nicopole mic și a fost în decursul veacurilor teatrul a numeroase lupte între români și turci, sau turci și ruși, începând de la 1394, până la 1772, când generalul rus Bogdan, bătând pe ruși, reușește să-i alunge peste Dunăre. Turcii însă, până la 1877, atacă și jefuiesc în nenumărate rânduri orașul. Ultimul jaf la care a fost supus Turnu s-a întâmplat în 1917, și a fost făcut de bulgari care au și dat foc câtorva case. În primii ani de după război, orașul și-a vindecat rănile. Azi, Turnu-Măgurele e un oraș cu o viață destul de plăcută. Are două licee, unul de fete, unul de băieți, o școală superioară de comerț, una de meserii și până de curând și o școală normală. Exista până în anii trecuți o bibliotecă, destul de cercetată. Din lipsă de fonduri de întreținere, a fost dăruită liceului de băieți. Monumente de artă există unul singur, executat de sculptorul florentin Romanelli. Edificii publice impozante sunt Palatul Administrativ și Teatrul Comunal, o măreață construcție.

Valorificarea cerealelor, principala bogăție a Teleormanului, ar atrage după sine o mai mare înviorare comercială, ceea ce ar face ca și mișcarea culturală turneană, oarecum stăvilită, să-și reia avântul pentru ridicarea acestui ținut mănăs.

28 iunie 1933, ora 20,40, „Universitatea Radio“.
Text manuscris, 6 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar 11/1933.

Al. Bădăuță

Peisagii oltenești

MULT TIMP, după ce s-au introdus drumurile de fier, bătrânii noștri le-au ocolit și se fereau de gări: trenul care venea, vărsând fum și flăcări cu ochii bulbucăți și roșii ai proiectoarelor, simboliza pentru ei fiorosul balaur al epicei populare, hrăpăreț și distructiv. Ei au rămas astfel, multă vreme încă atașați vechilor mijloace de locomotie, între care însăși diligența era o îndrăzneală.

Animată parcă de aceeași mefiere arhaică, țara însăși s-a ferit de apropierea căilor ferate. Adevărata Românie nu se găsește, decât fragmentar, de-a lungul drumului de fier. Tainele ei nu se pot nici astăzi surprinde, comod, de la fereastra vagonului. Drumețul care vrea s-o cunoască astfel, nu va avea decât o imagine falsă și incompletă a țării. Ceea ce formează caracterul distinct și absolut al specificului ei, este asemeni concepției magice populare asupra prezenței unei comori: o presimți după mișcarea jucăușă a flăcărilor de la suprafață, dar trebuie să sapi afund până să ajungi la ea.

De altfel, o călătorie cu trenul constituie totdeauna o satisfacție turistică incompletă. Trenul egalizează valorile: fereastra vagonului este o carte admirabilă, ale cărei pagini se mișcă însă automat, silind astfel ochiul, contemplația și toate celelalte procese interioare provocate de drum, să se succedă într-un ritm care nu le este nici propriu și nici util.

Căci peisajul are ceva din durata florilor, trăiește mai mult în amintire decât în viața percepției imediate. Din acest punct de vedere, dacă trenul constituie un colector rapid de aspecte, el este, în egală măsură, un factor distructiv tot atât de rapid al lor, asemenea unui aparat fotografic care înregistrează mai multe imagini pe o singură placă, amestecând, deci, indescifrabil, contururi și particularități.

De aceea, eu n-aș sfătui drumețul care vrea să cunoască adevărata Oltenie, să se mulțumească numai cu ce divulgă fereastra vagoanelor de tren. Mai mult chiar l-aș ruga să intre în Țara Oltului pe un anume drum. Dacă e adevărat că pentru unele cărți o prefață este un act necesar de înțelegere și familiarizare, drumul care pleacă din Curtea de Argeș, peste Dealul Negru, e ca o introducere, cu totul trebuitoare și firească a „Peisagiilor oltenești“.

Curtea de Argeș însăși constituie începutul necesar: aperitivul drumului. Amestecul acestui târg: de case simple cu vechi și monumentale locașuri de închinare, de cântec al apei, muzical și continuu, cu prezența tot timpul apropiată a munților, de drumuri cuminiți neîncetat stârnite din somn de sprintenul mers țărănesc cu porți ospitalier deschise; totul e ca o sinteză a Olteniei, anticipată argeșan. Mergând spre Râmnicu-Vâlcea, drumul taie la Tigveni apa Topologului, ale cărui izvoare se împletesc, dincolo de Cumpăna, din creștele arse de piatră ale Clăbucetului și Călugărului. Pe măsură ce înaintează, de o parte și de alta a lui, prind să se adune și deșire, ca niște mățăni rurale pe firul drumului, satele, în arhitectura cărora ochiul va trebui să caute, atent și orientat, dacă vrea să distingă adevăratele frontiere dintre Argeș și Olt: altele decât cele geografice, aceste frontiere sunt în suflete și se mișcă de la sat la sat, de la timp la timp și, adesea, de la om la om.

Presimți mai întâi Oltenia după tipul caselor: prispa munteană care înconjoară clădirea pe cel puțin două laturi ale ei, începe să se ridice de la pământ, ajungând la Blideni și Budești, ca un fel de verandă prelungită. Chiar atmosfera satelor este alta. Mult mai animată și decorativă: în prag de porți femei care torc, grupuri plastice la răspântii, iar fântâna își afirmă aici o funcție socială proprie acestei regiuni – asemenea cafenelei orășenești, ea e loc de sfat și de schimb al ultimelor noutăți care, judecând după mâna mirat așezată deasupra gurii și atitudinea convinsă a ascultătorilor, toate sunt de capital interes și senzaționale.

Acest vestibul al Olteniei străbătut, călătorul sosește la Râmnicu-Vâlcea, în plină vale a Oltului: una dintre cele mai pitorești și frecventate din câte numără România. Ea demarcă geografic un ținut asemeni căruia, excepție făcând Maramureșul, Munții Apuseni, Bucovina sau Țara Hațegului, nici o altă regiune românească nu concentrează mai divers și viu, aspecte naturale și momente de idilic rural, laolaltă cu realizări de artă populară și de

arhitectură veche; de la nuanțele extrem de ingenue, până la efectele cele mai rafinate și complexe.

Împrejurimile Văii Oltului, s-ar putea spune că alcătuiesc un ținut pentru pictori; în comparație cu Balcicul, Baia Mare sau cu Râșnovul, centre unde se adună obișnuit vara colonii permanente de pictori, Valea Oltului este, în acest sens, infinit mai puțin monocordă. Dacă Balcicul, bunăoară, poate fi redus la o culoare și la o tematică exclusiv purceasă din motive orientale, dacă Baia Mare este proprie peisajului industrial, și, în fine, dacă Râșnovul se caracterizează printr-o lumină crudă și vasta geometrie a peisajului, Valea Oltului reprezintă, prin comparație cu ele, o gamă mult mai bogată, anume ca să stârnească ochiul, să creeze asocieri și construcții neobișnuite.

Ca de altfel toate văile noastre, Valea Oltului ilustrează admirabil măsura în care apele trebuie considerate drept factorul esențial al plasticii naturale românești: dalta care a modelat, am spune vers cu vers, în munți și în coaja pământului, ca într-un material inițial amorf, marea poemă a frumuseților noastre naturale; arcușul, în fine, care a emis prim, cântecul lor simfonic.

Spărgând platourile, dând glas singurității munților, întreru-pând și decorând monotonia șesurilor cu foșnitoarea lor beteală luminoasă, apele au cioplit, milenar și inspirat, toată plastica mișcare terestră a solului românesc: estetic și turistic, ele au fost capital determinante. Mai mult, din punct de vedere uman, apele au constituit primul instrument dinamic de asociere, înlesnind astfel o viață colectivă. De aceea, întâiele așezări românești de viață organizată au fost pe văi. Aici s-au format primele nuclee etnice și s-au păstrat numeroase monumente autohtone.

Valea Oltului conține, și astăzi întregi, toate caracterele acestei întreite conviețuiri dintre munte, apă și om. Plastica ei naturală este dintre cele mai atrăgătoare și atestă, ca un hrisov, marea bătlălie preistorică, ce trebuie să se fi dat cândva între Olt și lanțul la început neîntrerupt al munților. Despre aceste timpuri, drumețul nespecialist nu poate vedea nimic. Cercetătorii pot, însă, distinge, stratificate în flancurile văii și sub grele vestminte de păduri, imensul șir de răni prin care munții au sângerat, îndelung și geologic, până să ajungă la formele de azi.

De mult legătură comercială între burgul de negustori al Hermanstadt-ului și Dunăre, Valea Oltului păstra, paralel cu apele,

un vechi drum, schimbat mai apoi în admirabilă șosea națională, alături de care s-a adus, începând de la Piatra Olt, în ultima jumătate de secol, o linie ferată care răzbate în Ardeal.

De la Râmnicu-Vâlcea, poarta cea mai fericită de intrare în Oltenia, drumul sau trenul duc, cu mici abateri prin așezările balneoclimatice de la Govora, Ocnița, Olănești, la Călimănești-Căciulata spre a ajunge, cinci kilometri mai sus, la mănăstirea Cozia: fundație voievodală, zidită la 1386, ea are o remarcabilă ornamentație în piatră și, de pe pridvorul nordic al capelei, o minunată vedere spre Valea Oltului.

În curtea mănăstirii se găsește, între altele, o cișmea descoperită, înlăuntrul căreia se află una dintre cele mai vechi sculpturi din țară, iar, la intrare, o interesantă toacă de fier, model unic al acestui gen, extrem de originală și foarte veche. Aici este înmormântat ctitorul mănăstirii, domnitorul Mircea cel Bătrân, al cărui chip, zugrăvit înlăuntrul Bisericii, în zale de cavaler medieval, mai poartă și azi urmele înțepăturilor de lance turcești.

În stânga drumului care trece prin fața mănăstirii, turistul poate vizita bisericuța Bolniții, ridicată la 1543 de Radu Paisie.

Dominată la nord de munții dantelați ai Coziei, care pare că închid aici complet defileul, înspre apus de mari întinderi păduroase, iar la răsărit de Olt, Cozia este, desigur, cel mai pitoresc așezată dintre toate mănăstirile României. Până și cântecul apelor pare aici asemenea unui glas al singurătății sau al trecutului.

De la Cozia, defileul se îngustează. Munții coboară în fugă până în marginea drumului. Apele devin mai dramatice și, din loc în loc, sunt înflorate de trecerea celui mai primitiv mijloc autohton de locomoție, plutele. Pentru drumețul care ar vrea să facă o astfel de călătorie, punctul cel mai bun de plecare se găsește pe apa Lotrului, la Brezoiu. De asemenea, demnă de tot interesul, și numai la câțiva kilometri mai sus de Cozia, este mănăstirea Cornetul: zidită în secolul al XVII-lea de banul craiovean, Mareș Băjescu, ea înfățișează și astăzi, între alte curiozități, pe aceea a drumului de fier care, întocmai cum s-ar teme, fuge de la suprafața pământului, trece pe sub însăși temelia mănăstirii, ieșind ceva mai sus, dar tot între zidurile de piatră ale defileului.

La patruzeci de km în dreapta Văii Oltului, șerpuind printre coline doldora de păduri și cântec de ape, se desface un braț al șoselei naționale către mănăstirea Hurezul: fondată în 1692 de

domnitorul muntean Constantin Brâncoveanu, spre a-i sluji drept necropolă, ea nu și-a putut îndeplini acest rost, Brâncoveanu fiind decapitat în Stambul. Frescele mănăstirii, printre cele mai frumoase ale țării, sunt făcute de meșterii zugravi Marin și Preda: țărani neaoși, dar fără pereche în meșteșugul picturii bisericești.

Arta lor este de un colorit a cărui formulă, rămasă ca și fresca bucovineană, o taină pentru moderni, n-a mai putut fi reconstituită. Egal ca valoare coloritului, desenul acestor fresce, de o vigoare primitivă, este deopotrivă prețios prin portretistica lui sigură și prin echilibrul compoziției, de o rafinată maturitate. Toate scenele biblice sunt parcă localizate într-un mediu românesc. Sfinții au chipuri de țărani și, nu o dată, în încadramentul lor natural, deslușești detalii de peisaj pe care tu însuși le-ai străbătut. În felul acesta Biblia se apropie de înțelegerea țărănească. Devine verosimilă și convinge: autohtonă ei, spre a spune astfel, ca atitudine și câteodată ca mască umană, constituie, de bună seamă, unul din mijloacele de seducție naturală ale picturii acestor doi mari artiști țărani de la Hurez; adesea cu savuroase stângăcii naive, dar totdeauna egal de românești cât universale.

Tot atât de remarcabile, sunt scara de intrare la stăreție și colonadele în spirale ale balconului, după preceptele celui mai bun stil brâncovenesc. Ambele sunt piese unice în care duritatea pietrei, cedând daltei și artei, a fost modelată cu ușurința cu care, în acea vreme, țăranii creștau lemnul, caligrafiind inegalabil gânduri și sentimente, plastic stilizate în linii și semne, deși s-au intercalat înlăuntrul ei fragmente de blazon, ornamentația în piatră de la Hurezu rămâne totuși, vizibil și intim, înrudită cu ciopliturile populare în lemn, prin prezența motivelor florale, ingenuu simplificate, ca în covoarele oltenești, și a spiralei, aflată în ceramica acelei regiuni.

Ca așezare naturală și artistică judecată, Hurezul trebuie firesc situată printre cele mai frumoase mănăstiri ale României, neavând decât întru ceea ce privește pictura, două corespondențe egale – mănăstirile Sucevița și Voronețul, în Bucovina. Un drum la Hurez este, astfel, un continuu prilej de încântare, mai ales dacă drumețul ajunge în vatra mănăstirii într-o zi de sărbătoare, toate împrejurimile ei sunt atunci decorativ îmbrăcate de o lume venită aici, cu piciorul peste dealuri sau în domoale căruțe cu boi, din cele mai depărtate colțuri oltenești. Costumul vâlcean alternează cu cel

din Gorj, iar acel al Pandurilor cu iile grele de flori și culori vii. Duminical, Hurezu devine o adevărată expoziție animată a întregii industrii casnice oltene.

De la Hurez, traversând Târgu-Jiu, drumul duce până la mănăstirea Tismana: ascunsă între păduri adânci, pline de schituri și de legende, Tismana este așezată la poalele munților, în vecinătatea unei peșteri care trimite, pe sub însuși fundamentul mănăstirii, un fir de apă, schimbat dincolo de zidurile ei, într-o înaltă și tumultoasă cascadă. Începutul așezământului de azi al mănăstirii, trebuie căutat pe la anul 1370 în nevoia de elevație, mărturisită după spiritul aceluia timp prin ridicarea unui locaș de închinare, a călugărului sârb Nicodin, venit prin aceste locuri direct de la Muntele Athos; sporită ulterior de Radu Paisie, Tismana a ajuns la forma de astăzi din generoasa grijă domnească a lui Constantin Brâncoveanu.

La câțiva kilometri de mănăstire, satul Tismana constituie unul din centrele oltenești cele mai renumite, întrucât privește industria casnică: costume cu armonii de culori foarte simple, extrem de decorative, covoare, cioplituri, marame – obiecte care nu lipsesc, de altfel, nici unui sat oltenesc.

Singure satele Maramureșului dovedesc o originalitate egală a celor oltenești. Deși, într-o măsură influențat de așezarea generală, tipul caselor oltenești diferă, vizibil, dintr-un loc în altul, indiferent de configurația solului și de profesia locuitorilor. El este pretutindeni determinat de un anume simț de arhitectură, specific ținutului. De aici, și variatul număr al tipurilor de case oltenești: cula cu elemente împrumutate de la construcțiile fortificate, casa din Vâlcea cu pridvor sculptat, din Gorj, din Mehedinți și casa olteană de șes, fiecare cu arhitectură aparte.

Alături de case, Oltenia se situează, prin diversitatea și numărul troițelor sale, în fruntea celor mai renumite regiuni românești, tipice pentru acest fel de monumente în lemn. Fantezia meșterilor lemnari din aceste locuri a dat troițelor de aici aspectele cele mai felurite și plastice, de la repetarea strict geometrică a motivului crucii obișnuite și până la stilizarea ei în forme florale.

Tot atât de original cât covoarele și acest meșteșug al troițelor, olăritul constituie la olteni una dintre cele mai de seamă manifestări de artă populară. Total deosebită, ca ornamentație și uneori chiar ca formă, de restul ceramicii românești, olăria oltenească este

caracterizată printr-o gamă de culori calde și prin diversitatea de elemente decorative care păstrează, totuși, intact și azi, motivul vechii spirale.

Final, voi menționa în această parțială frescă a particularităților și peisajului Țării Oltului, încă o taină a satelor ei, cimitirele. Adevărate arhive ale tristeții mortuare oltenești, ele cuprind alături de pomii ale căror prime roade sunt simbolic dăruite pentru sufletul morților, un mare număr de monumente funerare, de o mare valoare artistică.

5 iulie 1933, ora 21,50, „Program de seară“.

Text dactilo cu corecturile autorului, 8 p.

Arhiva SRR, dosar 12/1932.

I.M. Sadoveanu

Constanța

CONSTANȚA e o fundă cu aripile inegale, înscrisă mai mult între coastele decât între străzile ei. Nodul central îl alcătuiește acea piață Ovidiu, ce se întinde în fața primăriei. Spre miazăzi merge peninsula clădită până la mare, la bulevard, din subțioara căruia se taie portul cu toate bazinele lui. Spre miazănoapte, orașul își desface unghiul mărginit de străzile Traian și Mircea, și urcă la deal pierzându-se în câmpie, după ce s-a tăiat regulat în pătratele dintre străzile perpendiculare unele pe celelalte, alcătuind orașul cel nou. Așezarea veche însă e la mare. Aici, și mai ales în golful dinspre sud, unde este și astăzi portul, trebuie să fi fost schelele succesivelor așezări din antichitate și până azi. Peninsula acoperă puțin, dar destul, ca atunci când bate vântul de la nord, să se poată urmări pe ape adăpostul. Și astăzi, în lunile de vară, când o briză ușoară se ridică dimineața și cade regulat cu asfințitul soarelui, calmul unduios mai întâi, apoi „plat“, cum se numește în limbă marinărească, începe să se întindă dinspre port, de-a lungul bulevardului, înspre farul cel vechi, de sus de lângă marele cerc marinăresc (fostul hotel Carol). Farul acesta, englezesc probabil, cu un modest basorelief de corabie cu pânzele întinse pe el, astăzi e stins. În locul său, pentru Constanța, în noapte, clipește ochiul din fruntea digului, cu eclatul ritmic și egal, ca o bătaie de inimă. Farul cel vechi prin umplutura noului bulevard ce a intrat în mare, a rămas pe uscat. E foarte probabil ca el să fie acela, nemurit de poetul D. Anghel în poezia sa, *În port*:

„Când farul își aprinde lumina sub pleoape

Și pare-n întuneric un Crist umblând pe ape.“

În epoca la care Anghel a cunoscut Constanța, a cărei atmosferă și aromă de port oriental a prins-o în poezia de mai sus,

farul ardea încă, neexistând nici portul de azi, nici bulevardul, nici farul cel mare.

În jurul farului vechi, pe această încheietură a bulevardului Elisabeta cu strada Remus Opreanu, se află o căsuță scundă, cu fiare la ferestre, singuratică, împrejmuită de câteva boschete. A fost fără îndoială, pe promontoriu locuința îngrijitorului (reamintește prin netedul și romanticul său ceva din așezarea de la Caliacra). E locuită. Se face bine că se păstrează, fiind unul dintre cele mai frumoase locuri ale Constanței.

Întregul cartier, de deasupra bulevardului înspre mare, bine asfaltat, curat, împrejmuț numai de hoteluri mari și vile, în serile de toamnă și de iarnă, pustiu de oameni, este acela care dă nota de tristețe și de dezolare Constanței. Nicăieri ca aici nu te întâlnești cu impresia ce îți aruncă tristețea în deznădejde; strada dansează sub tine, în bătaia vântului, și te amețește. Lucrul se datorește lămpilor electrice; clătinate de crivăț, ele își balansează cercul luminos pe trotuare, transformând întreaga stradă într-o punte uriașă de corabie pe furtună.

Păsările de noapte, cu strigătul scurt și răgușit, se iau la întrecere cu vântul și cheiunesc din turla bisericii bulgare, pe care, lângă o răscruce și-au ales-o ca pe un imens și aerian cuib. La toate acestea adăugați un fel de șuierat permanent al firelor electrice, un fel de zumzet metalic al ferestrelor sau lovitura rară și violentă a unei uși uitate deschisă la vreun balcon și aveți imaginea acestui cartier elegant, stins, cu linii precise și poate prea aspre, în luptă cu iernile constănțene.

Și de câte ori pe o noapte ca aceasta traversezi orașul, ținându-te de ziduri, la răscruci, acolo unde se ceartă crivățele, îți aduci fără să vrei aminte de Ovidiu exilat la Tomis. E un ritual Ovidiu la Constanța. Dintr-o aplicație puțin didactică și puțin orgolioasă a primilor cărturari și edili români, poetul latin circulă cu o actualitate pe care i-o accentuează anual, iarna. Ovidiu e un patron. Lui i se adresează de către toți condoleanțele, entuziasmele, reproșurile ce s-ar putea face oamenilor și pământului.

Astfel, ocupații bulgari din timpul războiului i-au dăruit chipul de bronz, după cum excursioniști ardeleni înainte de război, entuziaști și amintitori de toate învățăturile școlii latiniste, se urcau pe soclu, îi îmbrățișau statuia, adresându-i-se: „Bine te-am găsit, bunicule!”

În biete case, poate numai cu un vag plan latin, în care însă fumul, întunericul, murdăria și cântecul înghețat al iernii de afară impuneau pe barbarii ce își împărțeau viața vechiului Tomis din primul veac creștin, îți place, în seri de acestea triste și sonore să-ți reamintești de poetul strălucit al epocii de argint din literatura latină, în care mitologia și toate poncifele unei supraîncărcări de subțirimi dădeau un stil sclipitor, dar nu cald. Acest estetizant libertin era foarte puțin plăcut pentru neașteptata sa funcțiune patronală. [și a unui sentiment al unei teorii de continuitate latină.]*

Întâmplarea însă și entuziasmele au vroit în alt fel. Cred că legăturile se fac mai mult cu nenorocirile omului, pedeapsa cetățeanului exilat de împărat și bocetul cronicarului, iar nu cu opera însăși a poetului, care ca atitudine și manieră e în altă lume și în altă tonalitate. Oricum, prestigiul acesta al unei suferințe omenești și al unei aspre legi romane, ce a încheiat cu un surghiun la Tomis capitolul unei cronici mondene de la Roma în anul 8 d.C. se asociază numelui lui Ovidiu. Și la Constanța, într-o formă mai vagă ce e drept și mai romantică, adusă de dincoace de Dunăre, în epoca romantismului nostru politic și literar, trăiește și acum.

În această parte a orașului, pe peninsulă, marea este prezentă pretutindeni. Aici este cetatea cu malurile sigure, în inima căreia zac și astăzi dărâmate, temelii pentru Constanța cea nouă, vechile așezări.

Orientul, ceea ce înseamnă Turcia, a murit pe nesimțite la Constanța. De foarte devreme, haremurile cu mușarabiehurile lor s-au retras din inima orașelor. Abia câteva fântâni și câteva cântece în amurg, pe moschei, străjuiau trecutul din care primii coloniști români au mai prins încă tot pitorescul.

Amintesc astfel, din însemnările unui vechi constănțean, o lecție în aer liber la o școală musulmană. Stăteau pe jos cei douăzeci, treizeci de elevi – prin care erau amestecați și creștini și evrei (suntem abia câțiva ani după ocupația românească) și învățau carte, în curtea unei geamii la umbra unor salcâmi. Deocamdată se descifra alfabetul.

În vechea scriere turcească litera *a*, ce se numea *elef*, deriva din ea vocalele deschise *e* și *i* după un punct care, după felul cum era așezat față de *a* dădea acestuia valori deosebite. Astfel, *a* cu punctul deasupra dădea *i*, iar *a* cu punctul dedesubt, dădea *e*.

* Anulat.

Pentru a face pe copii să prindă lucrul acesta, profesorul imaginase două versete care sunau cam astfel:

„Elef estünde bir nohta i“ și

„Elef altinda bir nohta e“

ceea ce însemna: un punct deasupra lui *a* dă *i* și un punct dedesubtul lui *a* dă *e*. Copiii erau obligați să cânte toți în cor și să arate cu degetul spre cer, pentru a ține minte că acolo se pune punctul. La al doilea vers, trebuiau să se lase cu toți la pământ și să bată cu pumnul în țărână, pentru a însemna precis că și acolo se pune punctul. Și astfel, cu această lentă și amuzantă pedagogie turcească, în câțiva ani cu silință, se învăța alfabetul acela care dădea pe acte și pe pietre broderia scriiturii sigure și aerate.

Constănțenii i-au iubit întotdeauna pe turci și au avut întotdeauna o romantică specială a orientului, la care au contribuit într-o însemnată măsură și „pasagerele“ serviciului nostru maritim. Serviciul acesta a început cu două vase, „Meteor“ și „Cobra“ care au sfârșit tragic. Dacă nu mă înșel, „Meteor“ a eșuat pe furtună mai la nord de Constanța, la capul Midia. După două încercări a venit seria întreagă de păsări albe de la „Principesa Maria“ la „Dacia“. Drumurile lor săptămânale în Orient, peripețiile, furtunile, erau urmărite de constănțeni cu aceeași pasiune cu care caii favoriți sunt urmăriți la curse. Între vapoarele acestea și populație s-a creat o legătură sufletească, pe care și astăzi unii o regăsesc intactă în amintirile lor.

Cu vapoarele albe, aproape întotdeauna conduse la plecare de societăți numeroase și câteodată chiar primite, se prelungeau dorurile, se înlesneau evadările sufletești, spre alte zări de mare, mai blânde decât ale Constanței. Prin sentimentul acesta, Constanța, în viața ei, și-a împletit firul sufletesc deosebit de celelalte orașe ale țării.

Lipsa de obstacole înspre lumea larg deschisă, a dat cetățenilor de aici și o mândrie și o ușurință, care lăsau în toate reuniunile alese un vag parfum de colonie.

Aceasta e și cauza poate a popularității celor doi englezi la Constanța: comandantul staționarului Cocatrice și dr. Irwin Bolton, irlandez. Cocatrice era mai mult un yacht, ascuțit, elegant, abia armat, destinat apelor Bosforului imperial, dar care din cauza legăturilor comandantului său se abătea adeseori prin portul

Constanța. Acest comandant, un marinar încercat și îndelung purtat prin mările ecuatoriale, era un diletant ager și pasionat în ale culturii. Culese amănunte etnografice și folcloristice de la multe triburi sălbatice și seara, pe puntea albă a staționarului, nu o dată l-am auzit făcând elogii libertății absolute naturii și procesului civilizației. Era un fel de Rousseau al apelor, mare băutor de whisky și cântăreț, acompăniindu-se cu instrumente barbare aduse de el, instrumente numai cu o coardă și fără cutie de rezonanță. E primul om care cu mult în urmă, în nopțile de sticlă din rada Constanței, ne-a obișnuit urechea cu cântecele monotone și triste ale sălbaticilor, cântece ce zac astăzi, mai mult sau mai puțin învăluite, organizate, în fundul oricărui jazz. De cum venea vara grea, apăsătoare, a Constanței, arbora o pălărie colonială și îl întâlneai pretutindeni la răscruci de drumuri, prin oraș. L-am văzut adeseori pe malul de lângă biserica armenească – tristă clădire de lemn cenușiu ce a rămas la fel și astăzi acolo unde marea roade un golf spre nord până în inima orașului – dând ajutoare tătarilor harabagii ce lucrau cu căruțele lor la umplerea malurilor cu pământ adus de aiurea. Astăzi, din centrul orașului cel puțin, căruțele acestea zgomotoase, fără arcuri, tătarăști, harabalele, cum se numesc, cu cai cu coama despletită și șiraguri lungi de mărgel albastre la gât, au dispărut. Rar, câte un birjar de mai păstrează podoaba aceasta pentru caii săi. Pe creasta dealului se răsturna căruța plină cu pământ. De multe ori stângăcia tătarului nu calcula bine și căruța se prăvălea până la mare, cu cal cu tot. Tătarii se repezeau pe cadavrul calului cald încă și-l împărțeau cu cuțitele, pentru masa de seară. Accidentele omenești nu erau excluse și atunci ca din întâmplare rășărea dr. Bolton, pierdut în cine știe ce preumblare singuratică prin partea locului. Avea întotdeauna la el o mică farmacie de buzunar, în care medicamentele dormeau în fiole lungi, colorate, cu nume care sunau atât de bizar pe etichete, într-o împreunare ciudată de formă englezească a numelor latinești. Avea doi ochi blânzi, albaștri și mustăți stufoase și albe, colorate deasupra buzei de galbenul nicotinei. Fuma în permanență. În casa sa, care nu mai există acum, casă ce avea ceva din netedul, curățenia și confortul interior al unui *cottage* din împejurimile Londrei, am întâlnit cea mai bogată colecție de lulele. Dr. Bolton era venit la Küstendje, cu mult înaintea românilor și vechii constănțeni și-l mai aminteau ducându-se din casă în casă la vizitele lui medicale, în costum colonial, călare pe

un măgăruș. Unei Constanțe de odinioară negoțul îi sta croit pe măsură. Astăzi străinii și vizitatorii de vară cu necesitățile lor, i-au dat o înfățișare în centrul ei cel puțin, de oraș ținut la curent cu cele de trebuință. Și afacerile tot mai mari au creat băncile, cu operațiile lor abstracte învăluite în formule sacramentale. Pe vremuri, când burgada turcească abia se deștepta la viață, lucrurile se înfățișau în alt fel. Casele de schimb erau niște biete dughene cu de toate, de la săpun până la pene de pălărie și cu hârtii de lire, dolari, drahme, franci, înșirate pe o sfoară ce spânzura transversal pe o așa-numită vitrină. Mărfurile pentru țărani și gospodăriile rurale din jurul orașului ale marilor moșieri, mocani cum sunt numiți, în majoritatea cazurilor, coborau până mai jos, spre inima vie a târgului. Printre ele, produsele Răsăritului apropiat: și podoabe, false de cele mai multe ori, dar mai ales peștii proaspeți cu carnea fragedă și roză, fructele dulci și colorate și legumele cu un abur rece și pătrunzător de pământ în ele. Era tot ce vasele descărcau în portul în care butoaiele de măsline dau în rânced lângă usturimea cărbunelui, parfumul de brad mort al cherestelei și florile mari de sidef ale petrolului pe apa liniștită a bazinelor. Amintirea încearcă să suprapună numai linia moale și fantomatică a unei Constanțe de închezare pe linia aspră a unei Constanțe de azi. Și dacă din aroma ei de altădată Constanța poate a pierdut ceva, astăzi în schimb a căpătat o greutate de ființă, o importanță de organism românesc cu adevărat, ce s-a prins adânc în stâncile apusene ale Mării Negre.

9 iulie 1933, ora 20,40, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturi, 7 p.

Arhiva SRR, dosar 12/1933.

Emil Riegler-Dinu

La pădurenii Hunedoarei

ÎN ZORII zilei de Sânta Marie Mare, am pornit din satul Panc, din vecinătatea stației de cale ferată Dobra, spre satul Bătrâna, în inima ținutului pădurenilor. Înainte de a pleca din casa preotului unde fusesem găzduit, cu tradiționala cinste românească, feciorul preotului, un tânăr seminarist, îmi aduse în față pentru a-mi da lămuriri, o țarancă tocmai sosită din Bătrâna, de unde plecase cu noaptea în cap. Venise să mai stea de vorbă cu doamna preoteasă. Era o bătrână falnică, bronzată la față, cu profilul ascuțit de ghicitoare. Trăgea din luleaua pe care o purta la brâu, avea vorba scurtă și zâmbetul în colțul gurii. Dădea bucuros lămuriri.

Am putut admira pe trupul ei svelt portul, ca o mărturie etnică, un port neîntâlnit în altă parte, portul pădurencelor.

Purta un opreg înainte și unul înapoi, două bucați de lână ce-i înfășurau partea inferioară a trupului, dându-i o mlădiere deosebită. Cămașa era bogat înflorită cu rămuriri late de-a lungul mânecii și la gura pieptului. Cusătura avea culori accentuate în roșu, negru și albastru. Pieptănătura îi dădea un caracter și mai impunător de domniță din picturile evului mediu, un conci de forma unei bonete cu un corn îndărăt, cusută cu figuri negre și învăluită cu o broboadă albă și lungă al cărei capăt atârna pe spate. Dolobonii și opincile cu gurgui înalți vorbeau elocvent despre industria casnică a pădurenilor care-i dispensează de a cumpăra de la oraș îmbrăcăminte.

După indicațiile bătrânei pădurence, am luat-o deci pe drumul de câteva ceasuri spre platoul de 800 de metri altitudine unde se afla Bătrâna, satul vestit prin vechii haiduci, bogăția, dar și primitivitatea lui. Ținutul se deschidea și se desfășura ca o corolă de floare în fața soarelui. Aerul tare chema la joc în adieri dimineața albastră și bălaie. Îmi sunau în urechi numele vechi românești

ale satelor pădurenilor de pe hartă, sate vecine și depărtate, adumbrite și îmbietoare: Ferigi, Ulmi, Plopi, Alun, Merișor, Păroasa, Florese. Numiri în două limbi ca Sohodol și Valea-Seacă, Alun și Leșnic, păstrează vestigiile conviețuirii româno-slave. În schimb elementul maghiar în toponimia pădureană nu se află. De abia lângă Deva, dai de așezări cu nume maghiare. În țara Hațegului vecină, care și prin numele dacic de Hațeg înseamnă pădure, pare să fi fost o întregire a ținutului pădurenilor, toponimia slavă e mai bogată, începând cu însăși Grădiștea, vechea Sarmisegetuza a lui Decebal.

Documentul cel mai vechi, amintind nume de așezări din regiunea pădurenilor și Valea Cernei, e din 1297, prin urmare cu cincizeci de ani mai nou decât documentul lui Bela al IV-lea din 1247, prin care se dăruiește cavalerilor ioaniți întreg Severinul până la Olt, dându-se și jumătate din veniturile acestei părți cu excepția Hațegului, amintind că voievodul Litovoi primește ca feudă țara Hațegului de la suzeranul său, regele maghiar. În documentul din 1297 se pomenește de pârcălabul cetății Hunedoarei, de care ascultau pădurenii. Pe la 1446 se pomenește în aceeași regiune a pădurenilor de cnezatul lui Jarislo de Cincis, familie înrudită cu a lui Huniade, care își trage prin mamă obârșia din Silvașul Hațegului.

Urcam și păraseam văi adânci, înguste și împădurite, treceam peste culmi cultivate, acoperite de arături pe fețe. Satele pădurenilor se înșiră de-a lungul culmilor lungi despădurite, la înălțimi între 600 - 800 metri. Ba comuna Vadul Dobrei e la o înălțime de la 1000 - 1100 metri. Astfel retransați și totodată veghiind de pe culmi, în ținutul fără rețea de cale ferată, între Banat și cetățile Devei și Hunedoarei, despărțiți de regiunile înconjurătoare prin păduri, locuitorii băștinași s-au putut păstra într-o viață proprie, tradițională, în ceea ce are românismul mai vechi și mai de preț. Și acest element trebuie deosebit de cel vecin mărginean și țărănesc ca și de cel muntenesc venit mai târziu, sălășluit chiar în satele pădurenești.

După ce m-am înfruptat din prânzul cu mămăligă, brânză și smântână a unui pădurean chiabur, proprietar de oi și plugar, am mers cu toții la cârciuma satului, unde fuseseră convocați sătenii de către preotul administrator al bisericii vacante, în vederea alegerii unui nou preot. Și sosiră în sala încăpătoare bărbați maturi și

bătrâni, tineri vânjoși și înalți din care se recrutează jandarmii călări de escortă regală. Cu profiluri ca de pe basoreliefurile columnei lui Traian.

Încălțați în opinci și doloboni, îmbrăcați în ȋtari strâmți și peste cămăși ȋncinși cu brăuri late (din care nu lipseau cuȋte ȋn tecile lor), cu pieptarul ȋnflorit sobru ȋn cusături negre, se așezau liniștiți pe băncile lipite de pereți. Și pletele negre, cenușii și albe se clătinau ȋntr-o veșnică aprobare cuviincioasă – dar ȋndoielnică. Era adunarea sfatului Țării, din care lipseau Ștefan Voievodul sau Ioan Corvinul.

Părintele luă cuvântul stând ȋn picioare ȋn mijlocul sălii, cetățenii ȋși sprijiniră bărbia ȋn podul palmei, sprijinită la rându-i de nelipsita bătă păcurărească. Se făcu tăcere, fețele se ȋncordară ȋn ascultare.

Ƞnfăȋșarea de preot ardelean uscăȋiv, iute la mișcări, cu fața rasă și cu barbișon, îmbrăcat ȋn impermeabil de călătorie, nu se lovea cu decorul rustic medieval din preajmă. Dar părintele vorbea pe ȋnțelesul tuturor.

Vorbi de urgența alegerii unui preot, de clădirea unei școli, de plățirea unor taxe ȋn parohie, de comisia pentru exploatarea pădurilor statului, ȋn care era numit. Ƞși aducea aminte de multe puncte și hărtia scoasă mereu cu o mișcare din buzunar, lungea pomelnicul.

Ƞn acest timp, din mijlocul semicercului de auditori, un moșneag cu plete albe se tot scula ȋn picioare și da să vorbească, dar vedea după reparaȋia fiȋucii de hărtie ȋn mână, că oratorul mai are. Se așeza iar jos, cuviincios. Se scuza cu „mă rog“, stânga aluneca pe bătă ȋn jos, iar dreapta schiȋa un gest senatorial de răbdare pe care l-ar fi ȋnvidiat mulȋ din parlamentarii noștri.

Când părintele făcu semn bătrânului că poate să vorbească, acesta se sculă, tuși și puse ȋn tăcere generală, răspicat, ȋntrebarea:

– Mă rog, domnule părinte! S-avem iertare! Tăti-s bune, dar noi vrem să știm de ce s-a scumpit șpiru dacă s-a ieftinit grâu.

Ƞn fața ȋntrebării neașteptate, părintele rămase ȋn picioare ȋn mijlocul sălii, nu găsi răspunsul grabnic. Murmurul de aprobare și tăcerea părintelui ȋi dădură săteanului „coraj“. Ƞși scutură pletele și continuă ȋn pilduire cu vocea ridicată, aȋțătoare de răscoală:

– Că să vezi, domnule părinte! Iaca, eu mi-s bătrân și slab; dar tot mai pot lucra ceva când beau o ȋnghiȋtură de șpiru. Pentru noi,

s-avem iertare, dar berea de la târg a domnilor, batâr că zic ei că-i mai ieftină, dar nu plătește nici o ceapă degerată! Nu-i bună de nimica, domnule, și dacă bei o sticlă și două. Dar când beau șpiru, domnule părinte, e hei! Cât mi-s de bătrân, iaca, pui umărul, mă opintesc și scot carul din glod de parcă n-ar fi fost.

Feciorul preotului din Panc îmi șopti la ureche: „Ăsta-i Ion Stănilă, șeful unei bande de haiduci pe vremea ungurilor, de a stat 15 ani în temniță la Deva“.

Și blajinii săteni din Bătrâna, adunați în semicerc în fața preotului care-și mângâia barbișonul pregătind un răspuns, lăsau să vorbească pe moș Stănilă, capu' haiducilor din timpul asupririi de altădată, azi frunțaș al satului. Cine ar fi avut mai mult „coraj“, cine le-ar fi putut apăra „interesele“ mai bine?

România are neasemuitul noroc de a cuprinde în teritoriul ei mase etnice necorupte de „civilizație“. Câți din studenții noștri, au fost la moți sau la pădureni? Câți cunosc admirabila rasă care a dat pe Avram Iancu și pe Iancu Corvinul?

Atât s-a vorbit de „aristocrația românească de sânge“, care nu poate fi decât a țaranului! Câți o cunosc însă într-adevăr așa cum e acolo, în Munții Apuseni sau în Munții Hațegului? Țăranul nostru e analfabet. Asta e tocmai tăria lui. De la țăranul analfabet care n-are tradiția scrisă, ci aceea orală, putem învăța. Dar pentru cunoașterea comorilor lui sufletești, ale cunoștințelor lui „universitare“, trebuie să-l auzim vorbind. Dacă nu vine el la noi (și nu vine) trebuie să mergem noi la el. În cazul fericit al cuiburilor moților și pădurenilor, tinerii intelectuali să poposească în munții lor în lunile de vară. Vor fi răsplătiți peste măsură.

Din sus de Hunedoara, de pildă, prin grohotișuri și păduri, simțurile celor de la oraș se îmbată și se ascut totodată. Zarea conturează la fiece cotitură a potecii, priveliști noi. Ochiul, deprins cu distanța munților, surprinde târcoalele liniștite ale vulturului, plutind la mari înălțimi deasupra coclaurilor. Urechea aude de pe un deal la altul strigătele fetelor și copiilor de la oile risipite pe coastă. Dacă suișul e greu, aerul proaspăt cu miros de rășină și de fân cosit te întărește. Izvoare luminoase sar în cotituri pe potecă, murmurul lor, de abia pierdut înapoi, se aude iar înainte, mai sus. Îți potolești setea după pofta inimii, îngenunchiezi pe rădăcini, pe pietre, dai ramuri la o parte și sorbi din apa gălgâitoare sau bei cu

„cârceagul“ din apa limpede ce zăbovește în „tău“. Și întâlnești oamenii cei mai falnici, în cel mai frumos port al Ardealului. Țărânci înalte cu ochi albaștri și gene lungi negre, cu fața „bălă“, cu păr negru împletit, adus în „cocori“ (cârliionți) pe frunte, iar la spate prins în concii. Conciul vârât ca într-o teacă în „șeapsa“ (plasă) de culoare cafenie, aduce aminte de coafura femeilor dace de pe columna lui Traian. Le dai bună ziua și auzi răspicatul: „Să fii sănătos“, atât de aproape de romanicul: „Să fiți sări!“, al celor din Istria, de sub Monte Maggiore.

Dacă au același drum cu tine, se prind bucuroși ortaci, să-ți arate cărările ascunse prin care se scurtează calea ore întregi. Și drumeții trec pe lângă lanuri de fân unde feciori și fete, bătrâni și copii, sunt la lucru. O față cu obrații aprinși de căldură, în opincuțe și doloboni, s-a suit pe o scăriță în vârful „pătului“ și îndeasă „clania“ în jurul vârfului pomului curățat de frunziș până la baza de ramuri sprijinoare. Pătulul, adică fânul grămadit, înfipt în vârful pomului la un metru și jumătate deasupra pământului, stă astfel ani de zile ferit de căprioarele care scoboară în poienele de deasupra satelor. Trecătorii urează: „Bun lucru!“. „Mulțumim! Să vă dea Dumnezeu sănătate!“ Iată salutul rustic protocolar. Întreabă cum stau cu recolta și-ți răspund cu o străveche „cortesi“, neînvățată în școli: „*Mulțămim de întrebare!*“* Ar fi toate bune dac-ar mai sta o țără ploile!“

Laconismul păstorilor noștri e plin de miez, inspirat de economia naturii. Economia e în gospodărie, în port și în orice creație spirituală. E ordonarea care ne apropie de aceea a cristalelor, ca un adaus de viață transcendentă. Căci nu e numai o clasare, o înșiruire, o repetare de motive. Atunci când nu se desprinde câte un mărgăritar al cugetării în proverb scurt, atunci când intră și puțină compoziție în cumpănă, în orice țesătură, în orice cântec se observă o simetrie în disimetrie: norma supremă în artă.

În ce privește literatura populară, genul cel mai bine reprezentat e cel liric. Textele culese de mine arată bogăția acestui gen. Iată durerea celui înstrăinat cum răsare artistic reliefată:

„Colo jos, maică, pă țară
Este-un nuc cu frunza rară
Și în vârful nucului

* S.a.

Cântă puiul cucului.
Și-așa cântă de frumos
De s-ableacă codrul jos,
Și-așa cântă de cu jele
De stă apa-n loc, nu mere
Cucule, pasăre blândă,
Du-te-n pădure și cântă,
Pe cine-oi avea mânie
Blestemul străin să fie.
Că nu-i trebuie alt păcat
Făr' să fie-nstrăinat.
Nu-i trebuie mai mare funie
Ca străinătatea-n lume,
Nu-i trebuie mai mare sfoară
Ca străinătatea-n țară.“

Acești creatori de elită, pădurenii, sunt analfabeți. În Bătrâna, sat bogat cu peste 1000 de locuitori, singurul „fecior“ care a fost pus la carte prin școli, s-a maghiarizat, a fost înnobilat și e azi unul din cei mai vestiți ingineri ai Clujului.

A fost o mare fericire pentru păstrarea etnică, izolarea geografică a ținutului de centrele de cultură maghiară. Ar trebui ridicată o statuie de mulțumire ungurilor care i-au ținut pe „valahi“ în complet întuneric. Ne-am păstrat de-a lungul veacurilor cea mai curată, cea mai nobilă floare a românismului.

În „izolarea“ țăranilor noștri de la munte s-au născut hora și doina noastră. Acolo, în inima Ardealului, la pădureni, nu sunt țigani, „ceatărele“ nu se aud. Ei cântă din fluier și din „cimponiu“, muzica satului. Unchieșii cu plete albe construiesc și azi cu dibăcie „cimponiul“ cel cu trei sunete deodată. Cărața, pe „hudele“ (găurile) căreia „cumpănesc viersul“, o cioplesc din lemn roșu cu tisă. Tisa (*taxus baccata*), coniferul care dă cel mai bun lemn de mobilă, a fost atât de căutat, încât a dispărut din pădurile Hunedoarei, ca și din cele de peste Hațeg și Carpați, din jurul Tismanei Olteniei. Pădurenii cunosc însă locurile unde se găsesc rădăcinile tiselor doborâte și din lemnul roșu dezgropat, tare de nu-l poți zgâria cu unghia, înjgheabă gingașa cărața a cimponiului. Și la oi, ca și la petreceri, auzi sunetele acestei „simfonii“ antice.

E caracteristic că „cimponiul“ din sudul și „cimpoiul“ din nordul României, ca și „zampogna“ calabrezilor, au cu „synphonia“

grecilor antici aceeași rădăcină verbală. Auzind cântecul și graiul pădurenilor, intelectualul își poate da seama încă odată de vechimea păstorească a neamului acestuia, de romanitatea mai veche decât a romanilor lui Traian.

Acolo, la pădureni, nu sunt nici „monumente“, nici „inscripții“ – și totuși e o civilizație rustică (cum va fi fost a dacilor) pe care trebuie s-o vezi la fața locului ca s-o iei în posesie spirituală. Pornească profesorii și studenții în fiecare an în stagiul de vacanță la păstorii din Ardeal și Maramureș! Undele, izvoarele românismului cântă în sufletele păstorilor noștri. Sus la munte! Cât timp sunt încă neviciate* de civilizație, izvoarele lor spirituale trebuie captate pentru cei care vin după noi. Analfabeții cu graiul de sibile să ne fie dascăli universitari pentru cursuri de vară; ei vor face cu noi, intelectualii, etnografie vie în munții cei vii.

Acolo nu trebuie nici „autori“ nici „cărți“, ci numai lucruri și oameni. Nu putem vorbi decât prin peisajul viu al ținuturilor neaoșe românești. Și niciodată nu vom fi mai „noi înșine“, mai puternici, decât între păstorii confundați cu elementele, lăsând mediul să lucreze asupra trupului și sufletului. O astfel de călătorie la pădureni sau printre moți, va fi un eveniment capital al vieții tinere, o revelație în devenirea creatoare. Acolo respingi istoria de secole și privești neamul nostru oprit în veșnicie parcă, înlăntuit cu Natura, desăvârșindu-se prin ea!

15 august 1933, ora 22,00. Text dactilo, cu corecturile autorului, 8 p. Arhiva SRR, dosar 13/1933.

* Anulat: „neotrăvite“.

Damian Stănoiu

Mănăstirea Căldărușani

MAI ÎNAINTE de a aduce Dumnezeu la scaunul Țării Românești pe Matei-Vodă, din neamul Basarabilor, era în acest loc unde se află acum mănăstirea Căldărușani, un ostrov sălbatic, cu copaci ca butia de groși, șerpi mulți și fiare sălbatice. Dar fiind el – acest ostrov – apărat de apă și de pădure, veneau de se adăposteau aici români* goniți de prin bordeiele lor de hoardele năvălitoare.

Durând urgia vrășmașilor vreme mai îndelungată, s-au apucat bieții bejenari și au ridicat o bisericuță de lemn în cinstea sf.m.m. Dimitrie, izvorătorul de mir. Și aflându-se de această a lor faptă creștinească, au venit câțiva călugări, doritori de pustnicie, din sfânta mănăstire Snagov, și și-au făcut, cu ajutorul creștinilor băjenii, câteva chiliuțe ca să le fie de adăpost în vreme potrivnică. Iar mirenii s-au mutat în sate, ca să se întoarcă în ostrov numai când pornea zvonul despre o nouă încălcare a păgânilor.

Și când a venit Dumnezeu să înfrumusețeze acest mic schituleț, a pus în scaunul Țării Românești, ca să fie Domn, pe Matei Aga, din neamul Basarabilor. Și era acest Matei din satul Brâncoveni, de peste Olt. Și se zice că tare s-au bucurat – și boierii și țara de venirea lui la domnie, căci era cunoscut de toți ca om cinstit, pravoslavnic și cu dragoste de bietul popor care căzuse pradă boierilor lui Leon Vodă și a unor domni de mai înainte.

Și bucuria țării n-a fost deșartă, căci multe locașuri sfinte a zidit Matei Vodă în cinstea Celui de sus și a sfinților Lui. Și multe alte fapte mari a săvârșit.

Și ar fi făcut el și mai multe de n-ar fi avut de vrăjmaș pe Vasile Lupu, ce domnea peste Țara Moldovei.

* Anulat: „băjenari“.

S-a sculat acest Lupu asupra lui Matei pe la leatul 1636. Și a venit până la apa Buzăului, cu gând să ajungă la București și să-l scoată din domnie. Dar Matei, prinzând de veste, a trimis crainici de-au adunat oaste – se zice, vreo douăzeci de mii – și a pornit întru întâmpinarea Lupului, ieșind din București pe la mânăstirea Plumbuitei.

Iar când a fost de-a obosit de atâta mers, a poposit Matei aproape de satul Căldărușani. Și lăsând oastea să răsuflă, a luat câțiva boieri și au plecat să vâneze prin partea locului. Și s-au pomenit deodată în marginea acestui ostrov. Iar când au privit crucea de pe bisericuța pustnicilor, au mers îndată în ostrov și tare s-au minunat găsind aici o bisericuță cu chilli și cu călugări singuratici.

Atunci a intrat Matei în vorbă cu pustnicii și a aflat de la ei că sunt în număr de nouă și că pe stareț în cheamă Partenie.

Și fiind vremea prânzului, au așezat pustnicii masa și au poftit pe Vodă să mănânce ciorbă de lobodă și să bea apă rece din urcior. Și a mâncat Vodă în tăcere, mulțumind lui Dumnezeu. Apoi a sunat din corn și au venit toți boierii de s-au rugat lui Dumnezeu și sf. Dimitrie. Iar când a fost la plecare, așa a grăit Matei către stareț:

– Prea Cuvioase Părinte, rugați-vă cu toții Celui Milostiv să mă întorc biruitor din luptă – și mă leg că voi înfrumuseța acest sfânt și dumnezeiesc locaș.

– Mergi în numele lui Dumnezeu – a zis starețul – și cu rugăciunile sf. Dimitrie te vei întoarce sănătos și biruitor.

Și a plecat Matei – și cu el toți boierii care-l însoțeau – plini de nădejde întru întâmpinarea Lupului-Vodă. Dar acesta n-a mai așteptat să dea lupta, ci a fugit cu oastea lui. Iar Matei, ajutat de oastea craiului din Ardeal, l-a gonit vârtos până la Putna.

Și când a fost la întoarcere, s-a abătut Matei-Vodă iarăși pe la schitul sf. Dimitrie și a dat slavă lui Dumnezeu și mulțumire sfântului – el și cu toată oastea lui. Apoi, după cum își dase făgăduința, a început să rânduiască cele pentru zidirea unei mânăstiri.

Și a durat tot lucrul doi ani de zile – adică de la leatul 1636 și până la leatul 1638.

Iar când a fost la târnosire, a venit Matei-Vodă cu mitropolitul, cu episcopi și cu mulți boieri. Și a înzestrat mânăstirea cu moșii, cu vase de argint și cu alte odoare sfinte. Și au dăruit și din boieri –

care ce l-a slobozit inima. Și ca să nu se strice nimic de alți domni sau boieri, au pus Măria-Șa legături înfricoșate. Ba încă și de la patriarhul Țarigradului a adus carte de întărire și de blestemuri...

*

Astfel vorbește tradiția despre întemeierea mănăstirii Căldărușani. Ctitoria lui Matei Basarab e adevărată de pisană de la intrarea bisericii mari, precum și de o mulțime de hrisoave, de danii și de privilegii. Existența unui sat Căldărușani e și ea confirmată de hrisoave, iar credința că a fost aici mai întâi o mică sihăstrie își are temei în începuturile tot așa de modeste ale altor mănăstiri de la noi.

*

Mănăstirea Căldărușani se află așezată la o distanță de 30 de kilometri de București, în direcția nord-est. Și se înfățișează după cum vrei s-o vezi. Dacă te duci acolo cu același scop cu care mergi la Băneasa ori la Snagov, n-ai să vezi decât fața roz-albă a părintelui Varlaam, care e obligat să-ți deschidă poarta, pe cuviosul Anania de la chelarie și pe părintele Victor care e mai mare peste pește și peste raci.

Dacă te duci însă cu gânduri de pelerin, n-ai să mai asculți, e drept, slujbele pompoase de odinioară, când obștea mănăstirii putea să dea un sobor de douăzeci și patru de preoți, precum și cântăreți vestiți pentru glasul și pentru meșteșugul lor; dar ai să găsești o biserică mare și frumoasă, a cărei pictură reînnoită cu vreo douăzeci de ani în urmă, înfățișează de minune întreaga istorie a Vechiului și a Noului Testament.

În altă biserică, găzduită de mănăstire, se află mormântul fostului mitropolit Ghenadie, rămas vestit mai ales prin dârzenia cu care și-a apărut scaunul de primat al bisericii ortodoxe române.

Dacă te interesează numai trecutul, vei fi mulțumit aflând că la începutul veacului al XIX-lea, mănăstirea Căldărușani a trăit o scurtă epocă de activitate culturală. S-au scris cărți, s-a tradus mai mult, iar la urmă s-a înființat și o tipografie – lucru destul de rar pe vremea aceea.

Iar dacă pornești de-acasă numai în calitate de iubitor al naturii, nu vei avea la urmă nici un motiv să te căiești pentru osteneală.

E posibil ca legăturile pe care le-am avut cu această mănăstire să mă facă să-i văd împrejurimile mai plăcute decât sunt în

realitate; sunt sigur însă că nu exagerez când afirm că nici o mănăstire din România nu are o poziție care să întrunească atât de minunat frumosul și utilul.

Închipuiți-vă un loc înconjurat din trei părți de o apă lată până la 1200 de metri și adâncă până la 9 sau 10 metri, cu ambele maluri încinse cu brâie late de trestie verde. Dincolo de lac o pătură care se întinde peste o duzină de sate. În acest loc, la o înălțime de 50 de metri deasupra apei e așezată mănăstirea, albă și impunătoare.

Când o vezi de departe, obosit de drumul lung și prăfuit, ți se pare că visezi sau că ascuți un basm cu castele de marmură care se ivesc după lupte strașnice cu zmei și cu Sfinte-Vineri.

Și curtea mănăstirii e frumoasă. S-a făcut poate o greșală că a fost plantată cu brazi, când nucii și teii erau mai la largul lor. Iarna însă, verdele brazilor mai înviorează pustiul pădurii năpârlite și al lacului fără pescari și fără trestie.

Dar să fii la Căldărușani într-un miez de noapte când tac broaștele și sună toaca și clopotele! Sau dimineța, în răsăritul soarelui, când pleacă pescarii după raci și după pește! Rămâi încântat și surprins de atâta poezie pe care n-ai fi crezut c-o vei întâlni numai la 30 de kilometri de împrejurimile băltoase și tânțaroase ale capitalei.

*

După o cartografie făcută în anul secularizării averilor mănăstirești, mănăstirea Căldărușani dispunea atunci de averi mari – adunate prin dani și mai puțin prin cumpărături. Vreo treizeci de moșii, aproape 200 de pogoane de vie, prăvălii și hanuri în București, cârciumi prin diferite sate, mori, fabrici de postav și de tăbăcărie, sute de cai din care mulți în stare de sălbăticie prin câmpiile* Bărăganului, mii de oi și un batalion de servitori.

Astăzi, după diferite exproprieri – a mai rămas cu vreo două sute de pogoane de pământ arabil, cam tot atâta pădure, vreo 20 de pogoane de vie, un han ruinat în satul vecin, trei sute de scaune, pentru cai, și... un automobil. E drept însă că puținii călugări de acum – vreo cincizeci la număr – sunt mult mai bine hrăniți decât cei 400 din leatul secularizării. Este știut că gospodarul mai sărac mănâncă numai ouă proaspete, mămăligă de mălai și pâine din făina abia scăpată din câmp și din dârman. În anul 1864, pilarii din

* Anulat: „pustiurile“.

Căldărușani frământau făină acrită și albăstrită prin hambare, iar acum abia apucă să se răcească de la moară.

Când nu se mai știa de numărul oilor și al vacilor cu lapte, se astupau cămărașii la nas ca să scoată brânza – gata să plece singură din putini, iar astăzi o împarte părintele Glicherie ca pe ceva care te scapă de boală.

Mai rău a lovit secularizarea – fiindcă e vorba de mâncare – în musafirii obișnuiți ai mănăstirilor. Când erau bogății, puteau să ospăteze pe gratis cel puțin trei zile; iar astăzi abia dacă mai poate căpăta ceva un drumeț sărac sau un bolnav venit pentru slujbe.

După o însumare pe care am găsit-o în arhiva Căldărușanilor, au consumat vizitatorii din cursul anului 1860 ai acestei mănăstiri, nici mai mult nici mai puțin decât:

6000 de oca de pește,
2 butoaie de sardele,
1000 de oca de lapte,
500 de oca brânză,
100 de oca cașcaval,
300 de găini,
500 de oca de zahăr,
360 -//- dulceață,
1000 -//- untdelemn,
500 -//- orez,
1000 -//- fasole,
10 -//- piper,
1000 de vedre de vin,
130 -//- rachiu,
200 oca de anason,
20 -//- rom,
1200 -//- ceapă,
10 -//- icre negre,
20 de sticle de șampanie,
100 kile de orz și
150 de care de grâu...

Dar în anul 1933 nu există în bugetul mănăstirii nici măcar o sumă care să acopere cheltuielile făcute cu iluminatul arhondaniei.

Hrana de căpetenie a călugărilor din Căldărușani a fost și este ciorba de pește. Pește mărunț, cu sau fără ochi, țepos sau fără solzi, cu măruntaiele scoase numai prin accidente, dar proaspăt. Rar dacă

trece o noapte după ce a fost adunat din matrița năvodului până să dea de cazanul cu borș fierbinte al bunului și smeritului părinte Sava.

În lipsă de pește, se fierbe fasole, ștevie sau cartofi. Câteodată bulgur cu unt și chiar pilaf de lapte sau de raci. Se mai dă și brânză și lapte bătut. Dar fiindcă la mănăstire masa e un lucru secundar, aproape de prisos, se potrivește câteodată să se dea brânză cu pește sărat, sau lapte bătut cu borș de ștevie. Și nu protestează nimeni. Și nimeni nu-și strică stomacul.

Călugării din Căldărușani, în majoritate basarabeni, își trec vremea cum le e priceperea și după cum poruncește cel mai mare. Unii slujesc în biserici – în Căldărușani sunt patru biserici –, alții lucrează la câmp sau îngrijesc de vie și de vite. Vreo doi-trei, mai vechi aici, și-au format gospodării personale – cu păsări, stupi, vie și unelte de pescuit – demne de admirația vizitatorilor.

25 august 1933, ora 20,20, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, cu corecturi, 13 p., pe pag. 1, mențiunea autorului:

„pentru Radio“.

Arhiva SRR, dosar 13/1933.

Radu Boureanu

O călătorie în Făgăraș

CONDIȚIILE în care se poate face o călătorie nu interesează decât din punct de vedere al exigențelor individuale și al obișnuinței. Niciodată nu aş invita pe cineva expunându-i modul de călătorie, mijloacele de transport, fixându-i un orar. Ar fi similar cu faptul de a-i explica unui mesean care a moștenit tradiția tacâmului [care intuitiv ar putea să împlinească ceea ce inutil i-ai dicta]*. Acestea sunt condiții primare, care singure se impun atenției, necesității călătorului. Condiția centrală este ca înainte să fi consultat hartă, posibilități de deplasare, program, să încordezi praștia cu piatră înaripată și să lepezi gândul și viziunea acolo, în punctul terminus, anticipând prin tentație călătoria, prin unda nevăzută. După acest botez, după această sacrală invitație la voiaj, termenul *cum*** nu mai apare cu semnul șarpelui întrebător în vocabularul interior. Această pasiune inițială schimbă pietonul citadin în exploratorul care veghează din totdeauna în sufletul uman, în palmă cu băutura vrăjitoare, imaterială, culeasă de fantasma peregrinajului, din trupul curgător al Fetei Morgana.

Îmi iau seama că spun acestea dintr-o limbuție (neafectată însă) și reeditez obișnuința nostimă a unchiașilor sfătoși, precum eroul unei nuvele de Boris Pilniak, un bătrân lup de mare căruia îi plăcea să pună punctele pe i, să probeze adevăruri cum că de exemplu untura este un corp gras etc.

Nu numai Nansen, Amundsen, Columb, Vespucci sau Vasco da Gama (citând numai unele proeminente) pot să poarte stema exploratorilor. Câte un vârful de rază poate fi încrustat în mod natural pe fruntea fiecăruia. Nomadul în esență e un explorator, și dacă condițiile de viață moderne au închis pe decoloratul funcționar în

* Rând anulat.

** S.a.

umbra unui birou mucegăit, nu înseamnă că nomadul nu a adormit de un mileniu și n-a curs prin sângele strămoșilor în vinele sclerозate ale acestui verzui funcționar. Și de atunci exploratorul a scăzut în miniatură, și explorările, călătoriile îi sunt miniaturale, însă prin aceasta nu se abat total din linia autenticității. Nu merg atât de departe ca Pierre Mac Orlan, care, într-o mică lucrare, *Le manuel du parfait aventurier*, emite părerea că autenticul aventurier (intrând și în linia exploratorului) este acel om care stă comod în fotoliul cu brațe de catifea și imaginează călătorii și aventuri. Aceste stări sunt numai anticipări de călătorii, după cum am spus. După deznădejdea sublimă a reprezentării, omul trebuie să ia atingere cu realitatea. E un finit care creează noi efluvii de tentație către necunoscut.

Turistul este un explorator de senzații, este un fotograf perpetuu, prinzând în cele două lentile viu colorate de capriciu, veșnic noi peisaje... Însă nu cu genul acesta de călători pasionați și nu sub grija acestui haimanalăc colorat și sportiv purcede pasul acestei călătorii în ținutul Făgărașului. Purtătorii de rucsac pipăie cu tălpile ghintuite caravana spinărilor pietroase dinspre Brașov înspre vârful străpungător de senin al Negoiiului, însă drumul călătoriei noastre se scrie urcător de către vale, cuprinzând în rețeaua drumurilor câteva sate, câteva așezări marcate de sigiliul trecutului, legate de capitale de istorie, de legendă. Acest reportaj de călătorie în Făgăraș nu are rodul unei treceri fortuite, nu sunt însemnări sumare, rapide. Este ritmul unei călătorii perpetue, într-un ținut frumos, sufletesc, în care îți rămâne împământenită dragostea și în care ești veșnic călător. Sunt așezări noi pe un ținut cu coloratură de trecut. Aici, între dealurile Oltului și munții Făgărașului sunt locuri unde pasul de azi tremură pe amintirea pasului de acum sute de ani, pus de către făpturi despre care foșnesc pagini de istorie sau coboară prin sonoritatea de orgă a legendei. Prin această albie, pe unde a trecut umbra vieților de altădată, au rămas mărturii prețioase. Iată, în cetatea Făgărașului, acest târgușor de acum, cu populație pestriță, a cărui tabelă nu mă simt ispitit să o fac. Aproape de centru, clopotele inspirate trădează dincolo ziduri și grădini, cazarma sfântă a fraților catolici cu uniformă de catifea și creștetul capului ras, cât un napoleon de piele. Nu departe de acest venerat și venerabil așezământ, sunt ceasuri când trompeta de alamă se zbate între ziduri vechi și cetate ca un strigăt de gâscă speriată. Zidurile vechi ale cetății din mijlocul orașului fac oficiul de

cazarmă. Peste pietrele curții, care ies din pământ ca niște genunchi de uriași îngropați, de-a lungul pridvoarelor largi care privesc în curtea interioară, peste lespezile pe unde a trecut pasul voievodului descăpățânat la Turda, trec soldați adormiți, palizi, supti parcă de strigoii trecutului, disimulați prin unghere negre, prin firide mucegăite. Pe metereze, santinele răzlete cercetează cu ochi orbi viața orașului. Păzesc de aducerea aminte a vieții din afară, umbra captivă rătăcitoare în cetate, a primului realizator al unificării românismului. Din oraș, cetatea oferă viziunea unui bloc de singurătate, de uitare, de moarte, cu șanțul circular de apărare, sterp de apă, împădurit de trestie, care leagănă pământurile ca niște egrete de armate nevăzute. Singură mărturisitoare de viață, în acest sepulcru, tulburat de bocanci, țâșnește peste ziduri ca dintr-un Capitoliu de fantome, strigătul găștei de alarmă. Lăsând în urmă această cetate de importanță istorică, ultragiată oarecum de amestecul cazon, șoseaua desfășoară un covor alb de kilometri până la Sâmbăta de Jos, unde mai ființează unul din castelele Mariei Thereza, clădire în ediție revăzută. Din punct de vedere arhitectonic, castelul a suferit amputări și transformări. Dar a mai rămas un fior de majestate, în anumite linii ale clădirii. Bolta intrării principale, cu arcuri gotice, convergând către miezul de sus de unde coboară lanterne, a rămas cu amprenta trecutului, trecându-te pe sub atmosfera anilor strașnicei împărătese de Austria. Pe domeniul fostului castel, care uneori adăpostea liniștea și visurile împărătesei destoinice, s-au amenajat grajdurile hergheliei statului, iscând o fuziune între romantic și util. O îmbinare ciudată, care crește în tristețe umbrele trecutului. Pe aici, pe unde a fremătat gravitatea și panașul unei curți care reflecta fragmente din strălucirea apusului, stau încarcerate exemplarele cele mai reușite ale rasei cabaline, căreia de fapt i se atribuie blazonul cel mai albastru al faunei terestre.

Ar fi deci o compensație, o mângâiere această mișcare de translație a unei noțiuni peste simbolul alteia, ar fi o continuitate logică, însă dacă ar putea fi absolvite total de umbra unei nuanțe de ironie a destinului. Au mai rămas cu o prezență umanizată, copacii seculari și crâmpoie de legendă, ca aceea care se atribuie unei alei minunate de o ținută autentic romantică, numită alea îndrăgostiților. Nu coborâm în explicarea acestei enunțări de legendă, ca să nu cădem într-un ieftin efect de interpretare. Primim totul în sens auditiv și decorativ și lăsăm veracitatea faptelor trecutului acolo, sub linia lor nebuloasă, peste care nu putem trece, cum spiritele

impure rămân întemnițate de magia unei pentagrame, necunoscând formula eliberatoare.

La depărtare de câțiva kilometri de castelul-herghelie, întunecă o pădure de brazi cu alei dispuse în formă de stea, cu chioșc de lemn în miezul acestui luceafăr de pădure. Chioșc ridicat de zeci de ani, din tinerețea pădurii, din vremea Therezei și până acum. Pe aici, prin trâmbele de soare scăpate ca niște trene de beteală, printre cetina legănată, va fi nălucit fără îndoială imperiala siluetă. Cred că văzută din avion, pădurea cu alei dispuse ca niște raze, ia aspectul unei roți numai cu spițe albe fără cerc, sau pare steaua amiralității, prinsă de pieptul verde al pământului, cum convenea acestor locuri de reședință imperială. Lăsând în urmă islazurile îngrădite, unde rătăcesc herghelii, care adulmecă cu gâturi statuare amintiri străvechi de pustă, șoseaua te duce printr-un ținut de tăcere la Sâmbăta de Sus. În capul satului albește clădirea mare și albă cu aspect prietenos, numită Castelul Scriitorilor. Este o casă boierească de dimensiuni apreciabile, aflată pe ținuturile unde se înălțau așezările brâncovenești. Prin vechiul palat, pământul mărturisește o cocoasă mai ridicată, ascunsă de o coroană de aluni. A mai rămas în picioare poarta de piatră cu aspect vetust și cu emblema Brâncovenilor. Pietrele vechiului palat sunt semănate pe la porțile satului, slujind de bănci bătrânilor ca niște vrăjitori tăinuind trecutul.

Asupra castelului scriitoricesc de la Sâmbăta de Sus nu întârzii cu nici o remarcă. Cercul restrâns care cunoaște chestiunea va fi de acord că nu este aici locul de laudă sau de critică. Dintr-o călătorie multe puncte se pot estompa.

În rețeaua de drumuri a acestor văi, se risipesc sate care păstrează încă impregnată o nuanță din depărtata dominație. Se poate spune că tipul țăranului de aici s-a păstrat într-un românism nealterat, neprimind decât mici influențe formale. În contrast cu gospodăriile din Regat, gospodăriile din țara Oltului au împrumutat de la cele săsești un spirit de ordine și de practici. Izvoadele, cusăturile și întreg portul de aici este sobru, domină negrul. A fost acest cuprins al Făgărașului un izvor, un câmp de studiu pe care recent seminarul social al prof. Gusti l-a cercetat cu râvnă și cu rezultat fructuos. Între Voievodeni, Lisa, Draguș și satele mai de sub munte, peisajul se desface maiestuos în singurătate, cu zbârcituri de râuri peste fața pământului pietros, pe care munteanul, purtătorul veridic al blestemului biblic al izgonirii, se încăpățânează, asudă întunecat și îl rodește. Câmpiile dintre dealurile Oltului și munți

joacă şahul turmelor albe de oi și cele negre de bivoli, de drăgane, pe limbajul de aici. Este patria icoanelor pe sticlă, zugrăvite primitiv cu culori de leașini, vestitele icoane zugrăvite de țărani inspirați. Este patria troițelor semănate la margini de șosele, înfățișând Christoși schilavi. [Întreg peisajul grav al după-amiezei este sintetizat de poetul Adrian Maniu într-o poemă:

Un stol de gauri se înalță ca o nălucă, ziua moare

Un taur negru se ridică în seara galbenă mugind

Și-și freacă coarnele de crucea ce tremură scârțâitoare

Ca un Cristos ce-n zugrăveală stă slab, urât și suferind]*

Urcând în munți prin valea sâmbeteană, întâlnești ultimul semn brâncovenesc, pentru că mai sus încep stâncile goale, unde nu se mai știe pasul cui a trecut altădată. Aici, la răsărirea munților, mai dura ruina unei mănăstiri brâncovene. Pe ea crescuse, din crăpătura zidului, un copac mic. Părea că suie din golul catapetesmei dezvelite, ca un simbol. Azi, biserica e renovată și o față bisericească și-a durat reședința de vară în preajmă. Sus, în căldarea înălțată a munților în cerc magic, curg fire de argint de apă vie. Par dăre albe, imobile, coborând peretele abrupt cenușiu. Aici, ciobani enigmatici păzesc turme de oi, vizitate adesea de urs. Un cioban bătrân poate să-ți povestească, tăind aerul cu gesturi arhieresti. Munții ăștia sunt ai satelor. Munții de peste râul Doamnei au fost trecuți în danie bisericii greco-catolice din Brașov de o domniță brâncoveană.

Peste prăpăstii sar ciutele negre nevăzute, în râurile reci, săgetează păstrăvi, ca niște cravate cu buline negre și roșii. Deasupra apasă tăcerea cerului, în suflet se strecoară oftatul verde al pădurii. De aici, din tovărășia ciobanului enigmă, de lângă somnul din brazi legănat de tilinca subțire, ochiul îmbrățișează, ca o hartă vie, valea sâmbeteană, cu satele și mai depărtate – depărtarea pare zugrăvită, cu nuanțe primitive, aidoma celor așternute de pensula țaranului inspirat, icoanelor zugrăvite pe sticlă.

De aici te ridici în lumea viziunilor.

29 august 1933, ora 22,00, „Program de seară“.

Text manuscris, cu corecturi, 4 p., semnat mp. Arhiva SRR, dosar
13/1933.

* Rânduri anulate cu creionul.

Alexandru Hodoș

Clujul

VECHILE orașe ale Ardealului, fiindcă pe cele noi nu le-am clădit încă, au fost așezări închegate din piatră, var și cărămidă, care, străine de sufletul populației băstinașe, și-au schimbat de multe ori stăpânii. Ele nu mai sunt acum ceea ce au fost odinioară; nu vor mai semăna mâine cu ceea ce au rămas până astăzi. Nevoia de apărare a vremelnicilor cuceritori s-a cățarat pe creneluri de metereze, a ridicat castele, cu porți ferecate, s-a înconjurat de ziduri groase și a săpat șanțuri adânci, lăsând întinderea câmpiilor mănoase, pășunile dealurilor potolite, pe seama bunei noastre țărârimi muncitoare, care cu sudoarea frunții ei a făcut ogoarele să rodească, a plătit bir cetăților semețe și a așteptat ziua cea mare a dezrobirii pe care nimeni nu le-o făgăduise și în care toți credeau.

Clujul ne-a lăsat, moștenire din trecut, aceleași amintiri pline de zbucium, de tăceri și de semne ale soartei schimbătoare. Ca în scoarța bătrână a pământului, în adâncimea căruia învățații știu să deosebească vârste succesive, care s-au așternut de-a lungul veacurilor, unele peste altele, stratificând deopotrivă lava fierbinte a vulcanilor ca și argila moale a mlaștinei, așa se pot desface, din istoria Clujului, perioadele care s-au succedat, suprapunându-se de la epoca vieții libere a dacilor, trecând prin formele aspre ale ocupației romane, încropindu-se în întăriri medievale mai târziu, năzuind spre aspectul unei metropole moderne în timpul regimului unguresc, și revenind astăzi la tradițiile începutului, cu pulsații proaspete de latinătate. Într-un cerc de clădiri pestrice, pe chipul cărora anii se ceartă și stilurile se amestecă, în piața căruia îi zice, de la 1918 încoace, a Unirii, se înalță, maiestuoasă și liniștită, cu ziduri înnegrite de vremuri, în linii gotice autentice, Catedrala

sfinților Mihai și Gavril, mărturie monumentală a evului de mijloc; ea a fost, pe rând, protestantă și catolică, după cum Ardealul trecea din mâna principilor reformați în aceea a regilor apostolici ai Ungariei. În fața Catedralei, falnic realizat în metalul statuii ecvestre, cu sabia lui rezemată pe gâtul puternic al calului înstrunit, se ridică regele maghiar de obârșie românească: Matei Corvinul. E o lucrare de mare artă, a sculptorului șvab Fadrusz; pe deasupra tuturor tendințelor politice, pe care desigur că le-a amestecat în viziunea sa plastică, artistul a încheșat în forme de o desăvârșită expresie, ideea însăși a monarhiei războinice, dominatoare și orgolioase. În platoșa lui de fier, cu picioarele drept înfipite în scări, așezat în așa ca pe tron, nu călăreț pentru a fugi, ca suveran, care s-a oprit să privească omagiul supușilor săi, Matei Corvin privește departe, grav, visător, îngândurat, ca un paznic măreț și inutil al unei împărății pentru totdeauna prăbușite. În nopțile senine, cu lună, sub scânteierea pulberii luminoase a cerului de vară, pare un cavaler uriaș, surprins în inima cetății de cine știe ce blestem din lumea basmelor, care l-a prefăcut în stană de piatră, pentru veșnicie. Lupoaița, de la sânul sălbatic al căreia au supt legendarii ctitori ai Romei, îi ține, alături, tovarășie, până la capătul veacurilor; un mesaj turnat în bronz al solidarității latine, trimis pe malurile Someșului pentru a nu le mai părăsi de data aceasta, niciodată...

În registrele de stare civilă ale Istoriei, mărturisind diferitele lui încarnări, Clujul s-a numit cândva Napoca, apoi Clausenburg, în urmă Kolosvar, ca și cum ar fi fost sortit să îndeplinească un lung ciclu de încercări felurite, până să ajungă, și să se oprească definitiv, la forma existenței lui de mâine. Așa sunt și oamenii, care trec prin diferite dibuiri, prin îndoieli și rătăcirii fără număr, până să se găsească pe ei înșiși!

Urmele castrelor romane nu le mai păstrează la Cluj decât taina adâncă a pământului răscolit din când în când de târnăcoapele arheologilor. Meterezele medievale s-au prăbușit de mult lăsând ici-colo, spre marginea orașului, câte o modestă ruină, pe care crește mușchiul și încolțește iarba. Puține case, ca aceea în care s-a născut Matei Corvin, se pot lăuda, aici, cu o vârstă de mai multe ori centenară. Aducerile aminte mai noi sunt cele care se arată, de după o ușa de biserică, în pragul unei gospodării grofești sau din umbra unor încăperi cu gratii groase la fereastră și cu tavanul boltit în arcade. Clujul a rămas, până la încheierea războiului unității

noastre naționale, o reședință tăcută și mândră a magnaților maghiari din Ardeal, care își aveau aici locuința lor de iarnă, împărțindu-și timpul între Cazinou, unde se angajau interminabile partide de taroc, Teatrul, unde privitorii din loje coborau totdeauna între acte, să ia contact cu farmecul mai apropiat al culiselor, și cafeneaua „Kikaker“, vastă ca o sală de întruniri, unde discutau politică, lipeau hârtii de o sută de coroane pe fruntea ȝiganilor și, când se înfierbântau la chef, dădeau afară pe mojici, trăgeau obloanele și prefăceau în țăndări sticlele de șampanie, oglinzile localului și, de preferință, paharele fragile de cristal. Lumea aceasta, oricât ar regreta-o revizionisții, a dispărut... Pe străzile liniștite ale Clujului nu mai trec echipajele luxoase, trăsurile lăcuite și pictate, cu blazoane și coroane cu cinci și șapte ramuri, trase de cai ca-n povești, cu hamuri ținute în argint și vizitiu înfășurat în fireturi, pe capră. În serile calde de vară, de după geamurile deschise, unde înflorește în ghiveci mușcata roșie, nu se mai aude cântând la țambal grofița sentimentală, cu păcat în ochi și cu gânduri ferecate... Nu mai vin subretele de la Budapesta, să se înhame tineretul la trăsura lor triumfală și să le poarte pe drum presărat cu flori, până la supeu...

S-au dus zilele frumoase din Aranjuez! Cu veniturile retezate de expropriere, conții și baronii, foștii latifundiași fără grijă, s-au retras unii la petecul de moșie ce le-a rămas, alții s-au apucat de negustorie, de afaceri, mulți s-au dus dincolo de Tisa și au lansat faimosul proces al optanților, cea mai rentabilă îndeletnicire dintre toate, nu s-ar putea spune că le merge rău, decât că au învățat să trăiască din munca lor, dar prezența lor nu se mai face simțită la fiecare pas. Nu mai umple, o mână de privilegiați, cu capriciile lor, cu desfătarea lor, cu toanele lor, viața de toate zilele a Clujului românesc, îndreptat definitiv spre alt destin. O lume nouă a ieșit din ascunzătoarea ei timidă, încercând să-și găsească un rost și să se pună de acord cu noua rânduială a vremii. Astăzi, Clujul, mult mai populat decât odinioară, dar și mai sărac, își afirmă din zi în zi tot mai lămurit caracterul lui de metropolă culturală. E un oraș de cărturari, cu prea puțin negoț, cu împrejurimi puțin fertile, al căror pământ lipsit de bucate e din belșug stropit cu sare, fără o dezvoltare industrială deosebită, mai degrabă un centru politic important, adăpostind instituții numeroase, și, mai presus de toate, Cetate Universitară. Viața studentască palpita aici tânără,

entuziasă și gălăgioasă, ramificându-se vie ca apa unui izvor de munte printre zidurile de piatră, var și cărămidă, mereu prezentă, totdeauna spontană, însuflețind cu râs și pași sprinteni popularele plimbări duminicale de pe largile trotuare centrale, umplând cinematografele, cutureierând în pâlcuri aleile minunate ale Parcului, până la Arena Sportivă, unde se dau marile bătălii pe câmpul fotbalului și lăsând în urmă, o dată cu sosirea vacanței, un deficit de animație pretutindeni: pe culoarele Universității, în cămine, prin librării, pe străzi și la cafenea.

Clujul a cunoscut, imediat după 1918, o epocă de creștere, în mijlocul căreia frământarea tinerească a studențimii nu era decât o coardă, care abia începuse să vibreze, deopotrivă cu celelalte. O activitate febrilă se dezlănțuise între zidurile pașnicei cetăți. Un val irezistibil de energie proaspătă se pornise spre capitala Ardealului, unde se instalase atunci cârmuirea provincială a Consiliului dirigent. Ca în epoca legendară a descălecării, veneau din toate județele Ardealului liberat și din toate colțurile vechiului Regat liberator, pâlcuri de frați dezlipiți de pe la vetrele lor, legiuni întregi de oameni întreprinzători, colaboratori firești ai unei mișcări creatoare de renaștere națională. Veneau, de la Sighetul Marmației și dinspre Făgăraș, de la București, de la Craiova, de la Iași, oameni de toate vârstele, români de toate profesiunile, unii dintre ei fără nici una, într-un admirabil avânt de simțire, să pună umărul la întemeierea noii stăpâniri, să-și dea obolul lor de muncă și să-și așeze, între dealul Feleacului și Felegvar, un alt cămin, mai fericit, poate, decât cel părăsit. Au venit, acum cinsprezece ani, la Cluj, purtându-și de la gară în tacticoasele trăsuri cu un singur cal bagajele lor mai mult sau mai puțin numeroase, tot soiul de oameni: avocați, actori, funcționari de bancă, profesori universitari, scriitori, ziariști, generali, magistrați, negustori... Era o forfoteală de călători, o risipă de iluzii și de coroane tipărite pe o singură față, o învâlmășeală la restaurant și o luptă pe odăi la hoteluri, încât localnicii, speriați, priveau spre această viguroasă ofensivă de nou-sosiți ca la o nouă năvălire a barbarilor, iar Clujul, copleșit de atâția oaspeți neașteptați, nu-și mai încăpea în propria lui piele. Prăvăliile făceau afaceri excelente, toate mărfurile se vindeau ca pâinea caldă, oficiile de încartiruire abia mai pridideau cu rechiziționarea locuințelor, musafirii dimpreună cu gazdele trăiau cam la strâmtoare, unul trebuia să treacă totdeauna prin odaia de dormit a

celuilalt, dar în definitiv, nimeni nu era nemulțumit. Treburile mergeau bine, băncile căpтуșite din belșug cu numerar te trăgeau de mânecă la fiecare colț de stradă să-ți dea bani cu împrumut, lefurile se plăteau la vreme, orice român n-avea decât să întindă mâna și-i pica o slujbă în palmă: inspector la Siguranță, administrator financiar sau profesor la Universitate, n-avea decât să aleagă, toți aveau o întrebuințare și nimeni nu murea, la Cluj, nici de foame, nici de sete. E drept că bucătăria rafinată de dincolo de Carpați nu-și făcuse încă apariția cu mititeii ei la grătar, cu ghiveciul ei la tavă și cu frigăruile ei de momițe, așa că bucureștenii exilați de bunăvoie în restaurantele ardelenesti strâmbau puțin din nas când se vedeau obligați să consume zilnic aceeași supă cu găluști de ficat și același gulaș de vițel papricat. În schimb, birtașul nu se lăsa rugat de două ori și scotea de la pivniță niște butelii zvelte de „Tokai Aszu“, ca niște fiole cu zeamă de soare, cu al căror conținut moldovenii își mai stâmpărau puțin nostalgia Cotnarului rămas acasă. Era firesc lucru, ca, ajutate de asemenea stimulente, să propășească deopotrivă, la Cluj, în acei ani, ai începutului entuziast, gazetăria și literatura. La un moment dat, apăreau în capitala politică și culturală a Ardealului, nu mai puțin de cinci ziare zilnice, în redacțiile cărora se întâlneau scriitori dintre care unii erau de mult consacrați, alții aveau să cunoască mai târziu răsunătoare succese: D. Tomescu, Adrian Maniu, Cezar Petrescu, Gib Mihăescu, Ion Dragu, Radu Dragnea... Mi se pare că astăzi nici unul dintre ei nu se mai găsește la Cluj. Apele primăverii s-au retras, repede, lăsând în urmă, totuși, pământul mai fertil. Și nu totdeauna semănătorului îi e dat să culeagă rodul risipei sale generoase...

Valul de lume nouă care a pornit spre Cluj în 1918 s-a potolit, dar în brazda care s-a tras atunci nu s-au ofilit toate nădejdlile. Mulți dintre cei sosiți în pripă s-au reîntors pe la casele lor. Alții dorm somnul de veci, înfrățiți pentru totdeauna cu pământul Ardealului. Băncile, în mare parte, și-au lăsat obloanele, robinetul împrumuturilor facile s-a oprit. Câțiva negustori au dat faliment. Generalii de-atunci au ieșit la pensie. Revista „Gândirea“, întemeiată de Cezar Petrescu și D.I. Cucu, s-a mutat la București și a evoluat. Consiliul dirigent nu mai trăiește de mult, din cele cinci gazete românești a mai rămas doar una, îmbulzeala de lume a dispărut, dar o seamă de realizări sunt și astăzi prezente, roade vizibile ale eforturilor făcute din primul ceas al stăpânirii

românești. E temelia de cultură și de civilizație, pe care se clădește Clujul românesc de mâine. [Călătorul care descinde din tren în gara Clujului și intră în oraș pe larga cale a Regelui Ferdinand, sau coboară în automobil, dinspre Turda, încântat de minunata priveliște ce i se arată din vârful Feleacului, nu se va obosi degeaba și va găsi răsplată pentru curiozitatea care l-a mânat la drum. Va afla, mai întâi, cu surprindere, că acest mare oraș de o sută de mii de locuitori n-are încă tramvai, fiindcă foștii lui stăpâni, magnații maghiari, au împiedicat construirea liniilor electrice, ca să nu-i tulbure zgomotul vagoanelor și să nu li se vulgarizeze cu acest aspect de vehicule demodate elegantele lor plimbări în landou cu patru cai. După ce-și va fi depus bagajele la hotel, va fi foarte mulțumit să dea o raită pe jos, admirând pe dinafară frumoasele așezăminte ale Clujului, vizitându-le pe dinăuntru, prețuind activitatea care se desfășoară pretutindeni și cunoscând oameni încântători, prietenoși și primitivi, de la care, spre surprinderea sa, va afla o mulțime de lucruri noi. Se vor opri astfel, desigur, să cerceteze Teatrul Național, unde gustul artistic și pasiunea literară a lui Zaharia Bârsan a creat un repertoriu ales, o tradiție sănătoasă și un prestigiu sigur primei scene românești din Ardeal. Va urmări apoi, o reprezentație a Operei Române, pe care a organizat-o priceperea impecabilă a regretatului Popovici-Bayreuth, ridicând-o dintr-o dată la un nivel cu adevărat european. Va da o raită pe la Palatul de Justiție, va urmări cu ochi atent construcția îngrijită a Catedralei ortodoxe, pentru ridicarea căreia P.S. Sa episcopul Ioan nu cruță nici o osteneală, și, înainte de a pleca mai departe, se va mira, fără îndoială, că pe locul unde, cu mare fast, s-a pus acum câțiva ani piatra fundamentală a statuii lui Avram Iancu, monumentul proiectat n-a fost așezat încă, deși mijloacele bănești pentru realizarea unui pios gând românesc n-au lipsit. Dacă vizitatorul Clujului nu disprețuiește un pahar de vin bun și nu socotește pierdută zadarnic vremea care se scurge sub zodia unei conversații agreabile, să nu ocolească bodega domnului Bucoveanu, unde se găsește totdeauna o sticlă de „Grasă” la gheață și un tovarăș inteligent de taifas. De la bodegă la Universitate, prin curtea Primăriei sunt numai câțiva pași. Dar Universitatea din Cluj e una din cele mai strălucite ale țării. Iar clinicile medicale care-i sunt anexate, n-au egal. Știința românească, împlinind lipsuri mai vechi și dând un impuls mereu înprospătat dezvoltării așezămintelor

moștenite de la trecutul regim, a arătat aici întreaga măsură a forței sale creatoare. Aceste săli de cursuri luminoase, aceste laboratoare rânduie după ultimele cerințe ale metodelor experimentale, aceste saloane curate și bine înzestrate, unde bolnavii sunt cu atâta atenție îngrijiți, aceste oaze binecuvântate în care atâtea vieți au fost mântuite, merită să fie vizitate.]*

Clujul nu oferă spectacolul acelei mari animații, care caracterizează ritmul orașelor comerciale. În afară de cuptoarele în care se arde porțelanul la fabrica *Iris* sau atelierele în care se confecționează încălțăminte la uzinele *Dermata*, nu sunt întreprinderi industriale de văzut. Viața de noapte nu se agită în sunet de jazz-band și zgomot de pahare. Vremea chefurilor monstre a trecut. La 10 noaptea, străzile sunt pustii și trecătorul poate să asculte ecoul propriilor săi pași pe asfaltul trotuarelor. Dar cine vrea să vadă cum, pe urmele trecutului, care n-a fost al nostru, încolțește o viață intelectuală românească, sub zodia caldă a cărții și a tinereții, cui îi place poezia liniștii și caută un loc prielnic desfătării sufletești, cine se simte bine în atmosfera curată a preocupărilor dezinteresate, să ia drumul Clujului.

E lung drumul Clujului, dar la capătul lui nu v-așteaptă nici o dezamăgire.

*Octombrie, 1933. Text manuscris cu corecturi, 4 p., semnat mp.
Arhiva SRR, dosar 14/1933.*

* Rânduri anulate cu o bară verticală.

ANUL VII
No. 279

Duminică 21 Ianuarie 1934 32 pagini
7 Lei

Radio România
RADIO ȘTIINȚĂ
PENTRU TOTI

ABONAMENTE: UN AN, 100 LEI
6 LUNI, 50 LEI
3 LUNI, 25 LEI
SEMPER: BUCUREȘTI, STR. CONSTANTIN MILA (BARINDAR) No. 57-5. Tel. 34438

RADIO ROMANIA
POSTUL DE EMISIUNE BOD

1934

La 15 Ianuarie cel. s'a inaugurat noua stație emișionantă de radiodifuziune, de la Bod (Cluj Napoca), stația înscrisă
cu 20 kW pe 100 m lungime de undă, pentru difuziune „Radio România”, în Ureștie, a marșali a postului

Al. Bădăuță

Munții Făgăraș, iarna

DINTRE toate drumurile noastre de fier, care au stârnit humorul popular în glume și comentarii spirituale, de bună seamă și îndelungată vreme, fruntea a deținut-o linia Crasna-Huși. Nu știu cum se circula altădată prin acele locuri. Și nici în ultimul timp n-am mai avut norocul s-o constat. Dar mi-aduc aminte de Crasna-Huși din timpul războiului. Din acel trenuleț, mic și negru ca o omidă, numai fum și numai țipete, care se încăpățâna să urce, pe pârtia întortochiată a șinelor de fier, unul dintre cele mai pieptișe dealuri ale României.

Țin minte, bunăoară, concursurile de viteză dintre soldații care călătoreau, și locomotiva trenului, în van cravașată de mecanic și totdeauna matematic bătută de concurenții pedestri, cu zeci și sute de lungimi, până în vârful dealului. Mai re trăiesc, încă, veselia unora dintre ei care găseau, în chiar timpul meciului, suficientă vreme ca să-și încarce toate buzunarele cu fructe din care, apoi, generoși, să trimită și mecanicului câțiva pumni. Și îmi mai stăruie, de asemenea, sub pleoape, chipurile amuzate ale locuitorilor megieși, ieșiți la porți, ca la un așteptat spectacol cotidian, dinainte cunoscut, dar totdeauna de succes, îngemănate cu ilaritatea recomfortantă a celor rămași, din serioase motive de vârstă sau de neexperiență, la ferestrele trenului.

Natural că, asemeni liniei Crasna-Huși, recorduri românești de încetineală, se vor mai fi realizat și pe alte porțiuni ale drumurilor de tren autohtone: dacă nu astăzi, măcar cu câțiva ani în urmă. De altfel, istoriograful acestei probleme, și nu văd de ce nu s-ar găsi cândva unul, nu va avea prea multă bătaie de cap ca să-și adune materialul său, statistic și savuros.

Nu sunt sigur dacă veți fi de acord cu mine, dar această mândrie, înalt și plural trâmbițată, a secolului nostru, viteza – eu nu

o văd ca o nevoie absolută a tuturor părțicelilor din care se articulează acest paianjen imens al hărții românești, rețeaua drumurilor de fier. Dacă mergând spre Cernavodă, spre Bazargic, la Turnu Măgurele, spre Caracal ori la Calafat, visezi pentru tine, călător ostenit, rapiditatea metrourilor din Paris ori recordurile trenurilor americane; sunt, în schimb, în țara noastră, alte nenumărate porțiuni, unde ai vrea să te simți, în tren, ca pe un maldăr parfumat de fân, tras cel mult cu viteza unei perechi de boi.

Un astfel de drum mai este, și azi, linia care pleacă din Brașov spre Sibiu, străbătând toată străbuna Țară a Făgărașilor și vechea cetate, astăzi oraș, purtând același nume.

Dacă ai norocul să faci întâia oară, acest drum, cu trenul care pleacă din Brașov înaintea soarelui, sau, invers, de la Sibiu cu acel în care amurgul te surprinde ieșind din Făgăraș, niciodată, vară sau iarnă, oricât ai fi de zorit de treburi ori blazat de priveriști, nu vei simți ca atunci patriarhala binefacere a trenurilor, rămase pe această linie, tot la viteza începuturilor acestui veac.

Dar, chiar dacă ar trebui să rabzi câteva somnoroase ceasuri de căldură, mai mult decât pe linia cea mare prin Sighișoara, și încă n-ar trebui să pregeți. Eu râvnesc rapidul numai ca un tren de șes, ori pentru bolnavi sau oameni de afaceri. La munte, trenul personal cu antractele numeroase și lungi ale micilor gări, mi se pare infinit mai potrivit.

Iată, bunăoară, această bucată de drum până la Făgăraș: la început cu lanuri domoale de grâu, a căror orgă foșnește muzical sub degetele vântului, mai apoi cu pajiști de fânețe sunând a mătase, în mijlocul cărora oamenii s-au oprit în fața trenului ca niște troițe vii, sub streășina largă a pălăriilor de paie.

Pe urmă, în stânga, Măgura Codlei: singură printre câmpurile geometric parcelate ale Țării Bârsei, ea este acum ca și cum s-ar fi răzlețit de cireada azi depărtată a munților, cândva în preistorică trecere pe aici. Iar în fund: creasta ferestruită a Pietrei Craiului și, în fine, silueta severă și plastică a munților Făgăraș, dominând voievodal tot cerul și fresca vastă a acestor peisaje.

Dacă este adevărat că, asemeni izvoarelor care țâșnesc sprintene din nemișcarea afundurilor geologice, munții sunt *défi*-urile împietrite, lansate de pământ curiozității și pasului omenesc, nicăieri această afirmație nu apare mai valabilă ca în preajma Făgărașilor, idealizați de ochi, fie prin crengile încărcate primăvara

cu toți clopoștii florilor, fie învăluiți de lumina grea a amurgurilor, ori îmbrăcați ciobănește în zăpezi, munții Făgăraș sunt, pentru turist, ca o mută și irezistibilă provocare geografică.

Extrem de frământați, brăzdați de văi, cu vârfuluri care nu odată depășesc 2500 metri, torente care țin mereu treze, între pereții stâncilor, glasurile pietrii, și ape ducând generoase inima munților până în albia Oltului, Făgărașii nu sunt, însă, niciodată mai frumoși, ca în vremea toamnelor timpurii când, brusc căzute peste noapte, întâile zăpezi așează puncte strălucitoare pe i-urile vârfulurilor. Este întâiul avertisment al iernii: năframe pe care munții, de la fereastra înălțimilor, le flutură verii care pleacă.

Bogați în păduri cu esențe variate, munții Făgăraș capătă atunci una dintre cele mai frumoase transfigurări autumnale; de la culorile cele mai joase și mai stinse până la nuanțele cele mai vii și ireale, asociate de arbori într-o gamă a cărei varietate depășește imaginația și paleta celui mai rafinat pictor.

Dar, treptat-treptat, incandescenta vegetală a arborilor se stinge și dinspre vârfuluri, pe poteci și priporuri, coboară compactă puzderia de mioare albe a iernii, sub veghea brazilor schimbați în ciobani.

Făgărașii își merită atunci, întrutotul, numele cu care turiștii străini i-au dăruit: Alpii României. Fără să fie utilizați turistic, bunăoară la nivelul munților Bucegi, masivul cu cele mai numeroase adăposturi, Făgărașii nu păstrează, deschisă și cu suficientă gospodărie astfel încât să poată găzdui chiar o sută de oaspeți, decât o singură casă de adăpost: Bâlea.

Situată la o mie două sute treizeci și patru metri altitudine, în apropiere de cascada cu același nume, una din cele mai impresionante căderi de apă din toți munții noștri, casa Bâlea aparține asociației S.K.V. Drumul până la ea poate fi făcut, de îndată ce zăpada s-a așezat, chiar de acei care nu știu să folosească schiurile și, adesea, fără să aibă nevoie măcar de colțare.

Ruta cea mai frecvent utilizată, pleacă, pentru drumeții care sosesc cu trenul de la Sibiu ori dinspre Brașov, de la gara Cârța. Aici se poate închiria, la nevoie, din satul cu același nume, o bună sanie țărănească, mulțumită căreia în două ore se ajunge, trecând peste apa Cârțișoarei, înghețată acum, dar vrăjmașă ireductibilă a podurilor în timpul verii, până la punctul numit Casa Pădurarului: într-adevăr, gospodăria unui pădurar la care turistul, ajuns în

puterea nopții sau surprins de vremea rea, poate afla odihna, primitivă dar curată, a unui pat țărănesc.

De aici drumul se îngustează în potecă iar, pentru cei obișnuiți cu urcușul, sania se înlocuiește cu calul. Pentru ceilalți însă, dornici de mișcare liberă, pe sub crengile pădurii, grele de rodul iernii, singurul auxiliar prețios al piciorului rămâne bastonul; adesea rudimentar improvizat din trunchiul unui pom, fără măcar ultragiul pavăzei unei bucățele de oțel la vârf.

Ajunși la punctul numit „Belvedere“, de pe o bancă de brad improvizată, drumețul poate cuprinde cu ochiul cea mai frumoasă vedere panoramică a Munților Bâlei; mai amplă chiar decât aceea care se dăruie din pridvorul casei de adăpost, la cel mult o oră și jumătate depărtare de aceste locuri.

Dacă generalizarea afirmației că fiecare drumeț, care părăsește orașul, iarna, poartă în sufletul său bastonul de mareșal al orgoliului unui eroism excepțional, ar putea constitui, pentru câțiva dintre ei, o nemerită exagerare; nu e mai puțin adevărat că e necesar, totuși, să li se recunoască un drept în plus asupra contemporanilor, rămași între zidurile orașului. Ei bine, pentru acești „eroi“, casa Bâlea are la îndemână o răsplată admirabilă și imediată, bucătăria sa, demnă de cel mai reputat restaurant.

Pentru cealaltă categorie de turiști, cei care disprețuiesc facilele satisfacții culinare, preferând firesc marile voluptății ale Naturii, casa Bâlea le îngăduie, iarna, câteva ocazii de excursie spre înălțimile din vecinătatea sa, dintre care cea mai căutată este aceea către adăpostul de piatră Bâlea: geamăn nominal casei din vale și infinit mai incomod, dar cu opt sute zece metri mai sus, el este zidit pe un fel de peninsulă înaintând către mijlocul apelor lacului, cărora dăruind reflexul zidurilor sale primitive, le împrumută în schimb numele.

Dar spre această casă drumul este incomparabil mai anevoios. Închis pentru profani, el este acesibil, în primul rând turiștilor avansați, posesorilor de schi, pentru care el are, de altfel, și răsplata unor terenuri îndeajuns de proprii și întinse; cum și a celor care știu să folosească îndemânatic avantajele colțarelor sau ale unor bune rachete: fără ele, urcușul este penibil, pe alocuri riscant și, în tot cazul, nu se poate efectua decât într-un timp cel puțin îndoit celui normal, altminteri de maximum cinci ore.

Nici un efort nu se va dovedi însă de prisos. Drumul întreg este ca un lanț nesfârșit de frumuseți începând de la cascadă, căreia

bizarele arhitecturi de gheață ale gerului îi dau un aspect fantastic de castel din basme, și până la lacul închis, în orbita concavă de sub creasta Bâlea, ca un ochi al munților, pururi deschis spre înălțimi.

Dacă vara drumețul poate lua casa de piatră Bâlea, uneori drept un simplu popas în drumul spre adăpostul de la poalele Negoilui, iarna această îndrăzneală este cu desăvârșire exclusă, oricât de nemăsurate ar fi temeritățile și fantezia turistului, el trebuie să se oprească aici! Căci, dincolo de creste, începe acum împărăția definitivă a iernii și a munților, închisă pasului omenesc, oricât de abil și-ar alia el acele prețioase aripi de lemn, care sunt schiurile.

De asemenea, dacă regiunea munților Bâlea, mulțumită casei sale de adăpost, este superioară celorlalte eventuale centre de iarnă, mai există, însă în Făgăraș, încă alte două regiuni spre care se pot îndrepta, când vremea este bună, iubitorii sporturilor de zăpadă: drumul spre casa de adăpost Bărcaciul (1550 m altitudine) și cel spre adăpostul Robert Gutt (1546 m înălțime), la picioarele Negoilui.

Normal închise iarna, amândouă aceste cabane pot fi totuși utilizate, centrala din Sibiu a SKV-ului punând, uneori, la dispoziția vizitatorilor, bineînțeles în cazul în care ei își transportă singuri merindele, cheile acestor case – ambele admirabil situate, spre a putea prilejui turiștilor o serie de vederi, rivalizând cu cele mai frumoase ale Alpilor.

Către casa de adăpost de la Bărcaciul, unde pot găzdui minimum treizeci de persoane, drumul poate pleca, fie din gara Sebeșul, la 8 kilometri de stațiunea climaterică Avrig, fie din Porumbacul de jos, aflată și ea pe linia Sibiu-Făgăraș. În primul caz, traiectul urmează acest itinerariu: Sebeș-Poiana Neamțului-Plaiul Țării-Bărcaciul. În al doilea caz, pentru turiștii care descind de la gara Porumbacul, drumul atinge următoarele puncte: cu sania în două ore până la Glăjărie, apoi pe poteca Prisăcii-cota 1497-Poiana Neamțului-Plaiul Țării-Bărcaciul.

Dintre aceste două drumuri, cel care pleacă din Avrig sau din Sebeș, este cel mai potrivit în vreme de iarnă, durata lui maximă fiind de circa șase ore.

În ceea ce privește celălalt adăpost al Negoilui, calea către el, deși îndeajuns de accidentată, urmează o linie mult mai simplă: tot cu sania de la Porumbacul până la Glăjărie, iar de aici, pe poteca directă până la casă, drumul durând în total patru până la cinci ore.

*

Masiv prin excelență turistic, bogat vizitat în timpul verii, cu o plastică extrem de variată și frământată, munții Făgăraș sunt grație acestor trei centre: Bâlea, Bârcaciul și Negoiul – deopotrivă accesibili turismului de iarnă, schiului și, pe alocuri, chiar ascensiunilor limitate.

Cât despre alpinismul hibernal, sport în care noțiunea riscului personal este față de turismul obișnuit, de o potență infinit mai ridicată, el este pentru moment o realitate mai puțin proprie posibilităților făgărășene de iarnă. Din acest punct de vedere, munții Făgăraș sunt, bunăoară în comparație cu Bucegii, încă nedomesticiți de temeritatea alpiniștilor de iarnă.

Zăpezile lor rămân astfel pure, până în ceasul când le sfâșie, chiar de pe văile celor mai înalte vârfuri, soarele viu al primăverii sau mânuțele neastâmpărate ale primelor flori.

*3 martie 1934, ora 20,45, „Universitatea Radio”.
Text dactilo, cu corecturile autorului, 6 p., semnat m.p.
Arhiva SRR, dosar 6/1934.*

Marius Bunescu

Athosul artistic

PRIIN situația sa geografică, Muntele Athos a fost totdeauna mirajul corăbierilor arhipelagului și al locuitorilor coastelor macedonene. Numele său era cunoscut până departe, peste mări și țări, și înainte de era creștină adăpostea statui de zei păgâni.

Pe vârful muntelui înconjurat dimineața și seara ca și atunci și ca totdeauna de o aureolă ce se credea a fi divină, încă din vechime se afla un templu al lui Jupiter, care s-ar fi prăbușit la picioarele Maicii Domnului, când după moartea lui Iisus, ar fi plecat împreună cu Sfântul Ion pe o barcă până în părțile acestea.

Vârful înalt de aproape două mii de metri și mai tot timpul alb de zăpadă era considerat și în antichitate și în evul mediu cel mai înalt vârf din lume, pentru că în forma lui curioasă de piramidă ieșind brusc din mare, putea foarte ușor să facă și bucuria și frica oamenilor ce trăiau din povești și eresuri. Se zice că la apusul soarelui umbra lui ajungea până în insula Lemnos, cam la 70-80 kilometri spre est. Și nu s-a știut niciodată până unde ajungea umbra Olimpului nu prea depărtat spre apus, mai înalt cu un kilometru decât Athosul, și pe sub crestele căruia ducea, ca și azi, drumul spre Salonic.

Podișul macedonean scăpat din cleștele golfurilor Salonic și Orfano, înaintează în arhipelag în forma unei peninsule – Calcidica – terminată în lupta-i titanică cu marea, prin trei limbi stâncoase printre care Egeea își plimbă mândră apele albastre de safir.

Limba dinspre răsărit a Calcidicei poartă numele Athosului, după muntele de la extremitatea sud-estică. Iar pământul acesta lung de 60 de kilometri și lat de 8,5, e ca o șa stâncoasă ce nu trece de 5-600 de metri înălțime și poartă pe creastă un drum undulat în tot lungul lui, din care prin văi sălbatice, stânci abrupte și cascade

pitorești, printre castani și aluni, printre lămâi și portocali, printre dafini și smochini, printre măslini și leandri ca stejarii, curg în toate părțile spre marea înconjurătoare, poteci ce duc la mănăstirile de pe litoral.

Aici, în tot timpul anului e verdeață și căldură, iar asceții ca și păsările cerului își găsesc hrana nu prea departe de ei, necerând-o nimănui și trăind în atmosfera de parfumuri pe care florile și arborii sudici le împrăștie în jurul lor.

Pentru ca teritoriul acesta bine delimitat pe trei laturi, să aibă hotar de veci și spre nord, acolo unde pământul se îngustează formând un gât de vreo doi kilometri prin care se leagă de peninsulă, a fost tăiat un șanț larg de la un golf la altul și astfel și în această parte dinspre lume Sfântul Munte a fost închis, știindu-se până unde locul e al Maicii Domnului – patroana – și de unde începe viața plină de păcate a oamenilor.

Până la acest șanț pot să se apropie și femeile, dar trecerea lui le este oprită încă de la începutul secolului XI, deși patroana Muntelui Athos e însăși Sfânta Maria.

După legende, tăietura aceasta ar fi fost făcută de Xerxes și ar fi fost atunci un canal adânc pentru trecerea flotei sale ce mergea să se lupte cu grecii la Salamina. Dar drumul spre Salamina era mai scurt și mai sigur prin altă parte, astfel că trebuie să ne ferim de prea frumoasele legende și să redăm locului rostul lui adevărat.

La început credincioșii nu se puteau convinge ușor să trăiască în comunități și astfel s-au aciuat prin ascunzișurile stâncilor din miazăzi sub vârful aureolat pe care în locul templului sfărâmat al lui Jupiter s-a clădit capela Sfintei Fecioare. Despre primii anahoreți și eremiți creștini se știe aici încă din secolul IV. Au trebuit să treacă însă câteva sute de ani și ei să se înmulțească foarte, pentru ca tot dintre ei să se găsească spirite mai luminate și energice spre a organiza viața de pe Sfântul Munte.

În felul acesta au luat ființă prin secolul VIII câteva grupări de case, ermitaje transformate apoi în mănăstiri ce nu aveau o viață prea lungă, până ce pe la mijlocul secolului X, anahoretul Athanasie, prieten bun cu Nichifor Focas, el însuși dornic a se retrage din viața agitată a Bizanțului și după îndemnul și cu ajutorul acestuia, a început a clădi o mănăstire după toate regulile, Lavra de azi, care e considerată ca străbunica tuturor așezărilor mănăstirești de mai târziu.

Altosul artistic

Marius Bussese,
9 Bul. Take Ionescu
Muzeul Simn

Pînă sîcchiri se geografică Muntele Altos a fost totdeauna
miragul corăbierilor Arhipelagului și al locuitorilor coastelor macedonene.
Numele său era cunoscut pînă departe, peste mări și țări, și înainte
de era creștină adăpătea statui de zei păgîni.

Pe vîrfurile muntelui înconjurat din toate părțile de apă și de
atunci și ca totdeauna de o aureolă ce se credea a fi divină, încă
din vechime se afla un templu al lui Jupiter, care sîcchiri prăbușit
la picioarele Marii Domnului, cînd după moartea lui Iisus, ar
fi plecat împreună cu sf. lor pe o barcă pînă în părțile acestea.

Vîrfurile muntelui de aproape 2000 m. și mai tot timpul albe se gîndea
era considerat și în antichitate și în zilele noastre, ca cel mai înalt
vîrf din lume, pentru că se forma în curbură ^{pe pînă în} din marea
puta foarte usor să facă și bucuria și frica oamenilor ce trăiau
în pîc și în creștin. Se zice că la apusul soarelui umbra lui
ajungea pînă în insula Lemnos, ca la 70-80 km. spre est, ~~și~~
și nu s'a știut nicîcî pînă unde ajungea umbra Olimpului sau pînă
departe ~~și~~ spre apus, mai mult cu un km. decât Altosul, și pe toate
creștele carăia din ca și azi drumul spre Salonic.

Podul macedonien scîrpat din clădirea golfului Salonic și Orfano,
înălțat în Arhipelag în forma unei peninsule - Calcedonia - terminată
în lîngă; lîngă cu marea, pînă trei limbi stîncose ~~și~~ în lîngă
Egea și pînă în mîntă apele albastre de lîngă.

Sute de călugări din toate părțile, au venit încă din primele timpuri să trăiască în regimul mănăstiresc atât de combătut de anahoreți, astfel că la puțină vreme după aceea s-a clădit Ivironul, apoi Vatopedi.

Cum teritoriul Athosului se umpluse de călugări ce trăiau fie prin mănăstiri ori schituri, fie prin chilii izolate ori văgăuni, încă din secolul X a fost ales un centru al ținutului cu un șef spiritual.

Acest centru așezat cam la mijlocul peninsulei, este azi ca și atunci, Kareia, către care duc drumuri și mai grele și mai ușoare dinspre toate mănăstirile. Iar viața călugărilor s-a reglementat de Sfântul Athanasie și de împărații bizantini Nichifor Focas, Ioan Tzimiskes și urmașii lor, care au fost ctitorii mai tuturor mănăstirilor atonite ce dădeau un prestigiu religios atât de mare imperiului.

Ei le-au dăruit averi și odoare sfinte în care și azi se mai slujește încă liturgia.

Catolicii îngrijorați de strălucirea Athosului, încă de timpuriu au vrut să-l năruiască. Pe la începutul secolului al XIII-lea, papa Inocențiu III a ridicat nu departe de Lavra, pe versantul nordic, o mănăstire catolică, din care însă n-a mai rămas decât ruina și turnul Amalfitanilor, ce se mai vede și acum.

Dar oștile papale au atacat și cu armele locul sfânt. Apoi cruciadele și pirații catalani și sarazini au transformat în ruină multe mănăstiri de acolo.

Le-a fost dată însă voievozilor noștri să reclădească și să întrețină opt dintre cele mai importante mănăstiri printre care și Lavra Sfântului Athanasie și să dăruiască tuturor celorlalte, timp de peste patru sute de ani, multe averi spre a le asigura viața ce dăinuiește astfel și până azi.

Cnezii sârbi și țarii bulgari, mai apoi și rușii, nu s-au lăsat mai prejos. Dar ei și-au clădit locașuri pentru neamul lor și până azi sunt tot ale neamului lor.

Pe când boierii și voievozii noștri au dat mult și pretutindeni, fără să fi cerut nimic în schimb, de la nimeni. Și astfel prin toate mănăstirile li se găsesc portretele și urmele acestor dăruiri, dar nici o piatră de pe muntele Athos nu aparține nației românești, deși sunt câteva sute de călugări români răspândiți prin chilii și schituri peste tot ținutul. Oricum, pe Sfântul Munte se aud azi ca și cu multe veacuri în urmă, toate limbile țărilor ortodoxe. Iar viața din

mănăstiri e tot aceea de acum o mie de ani, și tot ca acum o mie de ani se slujește în biserici, cu pompa cunoscută Bizanțului și în odăjdii purtate de atâtea generații de preoți de pe vremea Comnenilor și Paleologilor până azi.

O vizită pe Sfântul Munte este de aceea o vizită în lumea de acum zece veacuri, pentru că numai aici nu s-a schimbat nimic de atunci. Și oamenii, și obiceiurile, și drumurile sunt aceleași.

Sunt pe Muntele Athos douăzeci de mănăstiri, cele mai multe grecești, stăpâne pe tot teritoriul și cărora le sunt aservite toate celelalte schituri și chilii nenumărate aflate aici, ideea de stăpân și slugă trăind în toată amploarea și pe acest pământ al păcii și contemplației.

Cum toate darurile au fost primite numai de mănăstirile principale este evident că micile așezări răzlețe sunt construite și pictate la întâmplare și nu vom găsi prin ele vreo urmă de artă.

Ctitorii mănăstirilor mari, au fost însă întotdeauna preocupați de înfrumusețarea locașurilor ctitorite, adunându-le lucruri prețioase de artă, podoabe rare și îngrijindu-se de pictura lor interioară.

De obicei o mănăstire atonită este o cetate închisă din toate părțile cu ziduri încrenelate, iar clădirile ridicate în cursul veacurilor au câte patru-cinci etaje pe suprafețe foarte diferite. În centrul curții interioare se află biserica mănăstirii, față în față cu trapeza, adică sala de mâncare, ca un simbol veșnic al credinței și al vieții. Biserica numită catolică spre deosebire de multe biserici mai mici și paraclise din incinta ori din afara mănăstirii, e de obicei joasă, ascunsă privirilor, are mai multe turla și e vopsită de sus până jos în roșu.

Mai lângă toate bisericile se află câte doi chiparoși gârboviți, sădiți de ctitori odată cu punerea temeliei după regula Sfântului Athanasie de la Lavra, iar zidurile groase ale cetății pornesc câteodată de la marginea mării și suie coastele muntoase spre a împrejmui tot ce ține de mănăstire. Ciparoșii rari aproape negri, ies totdeauna în relief în mijlocul verdelui de toate nuanțele al arborilor ce umbresc ținutul. Unele mănăstiri sunt cățarate temerar pe vârful stâncilor, de pildă Simon Petra, Grigoriu, Dionisiu, altele se află zidite în mijlocul pădurii ca mănăstirea bulgară Zografu, cea sârbească Chilandaru, iar cele mai multe s-au ridicat în marginea mării, pe platourile stâncoase ori pe șes, toate având câte un port al lor pentru pescarii mănăstirii ori aprovizionări depărtate.

Arta la Muntele Athos e veche ca și instituțiile din peninsulă. În conglomeratele de clădiri s-a păstrat linia largă cu foarte puține spărturi pentru ferestre și uși. Adesea un relief sculptat e prins în zid, dar el e de obicei adus din altă parte. Chiar ferestrele sculptate în piatră ale bisericilor sunt de origine străină. La Vatopedi se află un frumos basorelief în piatră ce reprezintă pe Ștefan cel Mare.

Zeci de balconașe se suprapun unele peste altele, în toate culorile, pe frontonul mănăstirilor.

Unele așezăminte, ca de pildă mănăstirea Dionisiu, ce nu se bucură de o suprafață prea largă fiind construită pe vârf de stâncă lângă mare, e în întregime un perfect muzeu de artă bizantină prin construcțiile interioare cu coloane și coridoare, prin curțile cu terase deasupra mării, prin pictura păstrată încă originală în unele locuri și unde se vede portretul voievodului român Neagoe Basarab cu fiul său Teodosie, împreună cu multe odoare ale acestuia și ale altor voievozi de-ai noștri. Mănăstirea aceasta e bogată apoi printr-o mulțime de obiect de artă, în argint, sculpturi în lemn, chivoturi, icoane, epitafe, patrafire, și manuscrise cu miniaturi neprețuite.

Pictura prin bisericile Athosului e din diferite epoci, câteodată reîmprospătată fără nici o pricepere, dar orice călugăr îți va spune de biserica lui că e pictată de însuși Pauselinos. Meșterul acesta bizantin a ajuns un zugrav legendar, pentru că nimeni nu știe precis în ce epocă a trăit. Unii îl încadrează în secolul XI, alții în secolele XIII, XIV și chiar XVI. Se credea despre el că a zugrăvit toate bisericile de pe Sfântul Munte și că nu era altul să-l întreacă nici înainte, nici mai târziu.

În realitate, numai la biserica Protaton din Kareia, refăcută de Sfântul Athanasie și pictată în 1293 odată cu biserica Chilandarului, sunt rămase două fresce intacte, care după puritatea stilului și finețea sensibilității artistului, par a fi zugrăvite de Pauselinos. În nici o altă biserică din Sfântul Munte nu se găsesc picturi asemănătoare. Iar fragmentele de o calitate superioară ce se găsesc în biserica și trapeza Lavrei, la Kutlumus, la Xeropotam, Dionisiu, Xenofon și Dochiar, în inscripțiile aflate pe zid sunt din secolul XVI. Frescele celorlalte biserici sunt făcute mult mai târziu, până în secolul XIX, în afară de cea de la Sfântul Paul, făcută la 1423 de Andronic din Bizanț.

Dar în toate bisericile pictorii și restauratorii au ținut seama de reguli permanente, astfel în toate bisericile se poate urma firul unei

tradiții care, dacă a fost scrisă mult mai târziu, prin secolul XVI, ca aceea iconografie creștină găsită aici pe la 1840, învățăturile ei erau cunoscute și urmate încă dintru început și se credeau a fi fost chiar învățăturile lui Pauselinos.

Dacă însă frescele bisericilor au fost prea des repictate, icoanele au rămas intacte, în toată splendoarea lor veche și le întâlnim cu bucurie și prin biserici și prin trapezele mănăstirilor.

Ele erau pictate atât la Athos cât și mai departe, în școala lui Teofan din Creta, alt mare și caracteristic meșter zugrav.

Teofan a creat acel stil atonit de expresie ascetică care se urmează încă în pictura bisericească. Frescele de la Xenofon și Lavra din secolul XVI, în părțile unde au rămas curate, dau o probă evidentă de pricepere a acestui excelent artist.

Unele dintre icoane, de obicei cele bătute în argint, și care reprezintă pe Sfânta Fecioară, se zice că au făcut miracole. Cea mai veche dintre acestea e „Portaitisa“ și ar fi venit în zbor de la Ierusalim prin secolul IX, fixându-se pe locul unde apoi s-a zidit mănăstirea Ivironului. E apoi Madona cu trei mâini de la Chilandaru din secolul XIV, Madona Paramithia de la Vatopedi și altele. De asemenea, icoana Sfântului Gheorghe de la Zograf, dăruită de Ștefan cel Mare în urma victoriei de la Baia și una bătută în aur de macedoneanul Nicolae în secolul XVII, ce se află la Vatopedi.

Mozaicul ce se întrebuințase în secolul VI la Sfânta Sofia din Constantinopol, la Sfânta Sofia din Salonic (marea cupolă de curând curățată), la Sfântul Vital și Sfântul Apolinar din Ravena, apoi la San Marco în Veneția până în secolul IX, la Athos n-a mai avut când să fie întrebuințat, pentru că epoca de înflorire îi trecuse, când lua viață Sfântul Munte și când se întronase fresca.

Totuși încercări rare s-au mai făcut și aici, astfel trei la Vatopedi prin secolul XIV unde se văd zece mozaicuri catolice din Bunavestire, la Xenofon prin secolul XIII și la Stavrohikita prin secolul XII (Sf. Nicolae).

Se păstrează la Athos însă, mozaicuri mici portative, făcute din bucățele milimetrice de argint, aur sau sticlă. Cel mai vechi dintre acestea este un Sfânt Ion din secolul X, dăruit de Ioan Tzimiskes mănăstirii Lavra unde se află și azi. Apoi Sfânta Ana de la Vatopedi, Madona de la Chilandara din secolul XIII și Isus binecuvântând de la Esfigmenu, care e o minune de răbdare și realizare.

Unele iconostase au în locul icoanelor tot mozaicuri, atât cât se pot încadra în fața de sus a pupitrului.

Sculptura în lemn păstrează de asemenea un rang înalt de veche noblețe la Athos. Ușile de la intrarea bisericilor, iconostase, tronuri, catapetesme grele de reliefuri sculptate sunt opere remarcabile din secolele XVIII-XIX, pe care le întâlnim la fiecare mănăstire.

La Xeropotam, prima cetate religioasă la care ajungem pe un drum de suiș greu și obositor după debarcarea la Dafui, ușile bisericii ne salută prin stemele românești sculptate pe ele și dăruite de voievozii noștri.

Se află apoi reliefuri în metal prețios, cupe, sculpturi mici, epitafuri rare, chivoturi și bucăți de lemn din crucea sfântă îngrijite cu smerenie de călugări împreună cu fragmente din moaște sfinte păstrate în relicvare, ori lucrări artistice de argint cu reliefuri și încrustații care dovedesc puterea credinței celor ce strâneau măduarele martirilor creștinismului.

Există la Sfântul Munte mănăstirea Capso Calivia, pe stâncile sudice, nu prea departe de schitul cu români Prodrom, în care totdeauna a existat o școală de pictură și sculptură în lemn, și de unde au ieșit zugravi bisericești. Aici se pictează și azi icoane și se sculptează iconițe de lemn și cruciulițe de sedef ce se vând de călugări la Ravena. Trebuie să constatăm însă cu tot regretul că din școala aceasta nu ies decât lucruri mediocre, în nici o legătură cu trecutul artistic al muntelui Athos.

Pe lângă pictură însă, Athosul posedă zeci de mii de volume și de manuscrise pe hârtie și pergament, dintre care cele mai vechi sunt opt foi de scrisori ale Sfântului Paul trimise din Salonic credincioșilor săi, apoi bule de aur de la împărații bizantini și miniaturi pictate pe evangheliare din secolele VII, VIII, IX și mai târziu.

Câteva mii de hrisoave și alte acte sunt numai de la voievozii români.

Apoi găsim aici manuscrisele Tratatului de botanică al lui Dioscoride, Geografia Ptolemeică, Psaltirea lui Constantin Monomacul din 1050, Cartea de rugăciuni a lui Ion Crisostomul din 1400, Psaltirea din 1200 cu douăsprezece icoane-miniaturi de minunată finețe, și sute de alte manuscrise de muzică liturgică și evangheliare din tot cursul celor zece secole de viață religioasă.

Se poate spune astfel că întreg muntele Athos e un muzeu permanent de artă bisericească și frumusețe naturală și ar trebui comitete internaționale să ocrotească și să facă cunoscut peste tot pământul comorile ce stau ascunse prin mănăstiri și turnuri închise de secole cu câte douăzeci de lacăte.

În aceeași vreme cu ridicarea bisericilor de la Athos, se înfăptuiau și la noi asemenea lăcașuri ale credinței.

Dar cu tot rostul acesta vechi al Sfântului Munte, ce a strălucit zeci de secole ca un far al ortodoxiei împlântat în coastele arhipelagului și cu tot fiorul de credință ce încă și azi ni-l poate da, putem noi oare uita că o viață asemenea celei de aici am avut-o și pe plaiurile noastre?

Lăsând înapoia noastră bisericile joase, vopsite cu roșu ce ne înfricoșază câteodată, putem să nu ne gândim la frescele de sute de ani mereu proaspete și nerefăcute de nimeni, pe dinăuntru ca și pe dinafară, ce ne înalță sufletul privindu-le, la mănăstirile bucovinene, veritabile muzee de artă bisericească, ca și cele de la Horez ori Curtea de Argeș?

Sufletul românesc a legat întotdeauna credința sa de artă și a creat în felul acesta opere prețioase și nepieritoare. Ele sunt aproape de noi. Trebuie să le vedem mereu.

9 aprilie 1934, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 10 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 7/1934.

C. Dron

Impresie dintr-o călătorie pioasă

AM FOST la Ierusalim. Era o veche dorință a mea, care – Anu mă sfiesc s-o spun – ar trebui să fie a tuturor creștinilor. Locurile unde s-au petrecut fapte care au determinat istoria omenirii și o civilizație nouă, sunt locuri imprimate de sigiliul nevăzut al Providenței. Ele ne fac să tresărim, câteodată ne înfioară, dar totdeauna ne duc cu mintea la acea putere covârșitoare, care lucrează dincolo de trup și de sensuri, dincolo de soare și de stele și înaintea căreia „tot genunchiul trebuie să se plece“.

Această plecare a genunchilor este ea însăși, la rândul ei, generatoare a bunei rânduieli, care trebuie să domnească pe pământ și prin care se înfăptuiește orice propășire și se poate ajunge la o lume mai bună, la desăvârșirea pe care o simțim îmboldindu-ne mereu sufletul și ființa întreagă, în tot ceea ce facem aici pe pământ.

Înțelegem acum de ce asemenea locuri poartă numele de locuri sfinte.

Călătoria pe care am făcut-o nu a fost ceva izolat. Împreună cu mine au fost alți două sute de excursioniști, toți conduși de dl. Negru de la Turismul Român. Este o întreprindere care dacă poate nu aduce câștiguri materiale, aduce de bună seamă câștiguri spirituale.

Impresiile pe care le-am căpătat și le capătă oricine, vizitând aceste locuri sfinte, nu sunt greu de precizat, dar sunt greu de pus într-o oră de logică, sau mai bine zis în ordinea logică a gândirii noastre obișnuite.

Căci Palestina este din toate punctele de vedere *o țară de contraste*.*

* S.a.

Primul contrast îl găsim în faptul că ea este o țară mică și totuși considerabilă din punct de vedere istoric. Partea dintre Marea Mediterană, munții Liban, râul Iordan și deșertul Negeb sau al Arabiei, adică Palestina propriu-zisă, abia însumează o suprafață de 15.000 kilometri pătrați. Cam cât vechea noastră Dobroge – județele Tulcea și Constanța la un loc. Adăugând la aceasta, ținuturile de dincolo de Iordan mai puțin frecventate și mai puțin bogate în evenimente, avem 25.000 de kilometri pătrați, ceea ce înseamnă o suprafață egală cu a Olteniei noastre.

Și totuși pe această mică suprafață de teren și-au măsurat puterile cele mai mari și mai civilizate popoare ale antichității. Egiptenii, sirienii, chaldeii, perșii, grecii lui Alexandru cel Mare ca și romanii cezarilor, arabii și turcii s-au luptat pe aceste meleaguri, fie pentru a le stăpâni, fie pentru a le trece de la unii la alții, din motive războinice pentru pradă, cucerire sau ambiții trufașe.

Toate aceste popoare s-au prăbușit dar Palestina a rămas ca o muștrare pentru acei ce, biziindu-se pe deșartele mării omenesci au nesocotit rânduielele Providenței.

Călătorul care aleargă astăzi în automobil pe șoselele netede ca palma, șerpuind printre atâtea mărturii sacre se pot întreba: Unde ești tu Ramses, Nabucodonosor? Pompei sau Mahomed? Ce a rămas din toată strălucirea lor? Chiar tu Israel râvnitor să stăpânești pământul, unde îți este regatul? Tot și toate s-au prăbușit, dar Palestina a rămas ca o expresie a unor adevăruri eterne și ca o muștrare a faptelor petrecute.

Se zice că oratorul Cicerone ar fi spus cândva despre Palestina următoarele: „Dumnezeul Evreilor trebuie să fie un Dumnezeu mic, dacă a dat poporului său, o țară așa de mică“. Această țară mică era totuși destinată unor întâmplări mari pentru că după cuvântul Apostolului Pavel „cele slabe ale lumii a ales Dumnezeu ca să rușineze pe cele tari“ (I. Cor.I, 28).

Este în această împrejurare un puternic motiv de reflecție cucernică. Cercetătorul locurilor sfinte nu trebuie să uite a încerca să dezlege taina care se ascunde în dosul împrejurării că o țară mică și neînsemnată a jucat totuși un rol așa de mare în istoria omenirii.

Un alt contrast izbitor care se înfățișează ochilor este aspectul fizic și constituția geologică a Palestinei. Alături de cele mai fertile ținuturi, stăruie deșerturi nisipoase ca în Sahara și munți de calcar, râpoși, pleșuvi, sterpi și uneori scobiți de peșteri întunecoase. Când

te urci pe dealurile Nazaretului sau pe muntele Tabor în Galileia vezi la poale o întinsă câmpie fertilă și multicoloră. Este câmpia Ezdranonului, o vale întinsă ca lanuri și ogoare acoperite de grâu, orz, linte, susan, bob, porumb – ici-colo în –, alternând toate acestea cu grădinile de zarzavat irigate și îngrijite și cu unele coaste împădurite cu măslini, portocali, lămâi și banani. Aceeași înfățișare se poate avea de pe muntele Galizin, la poalele căruia se află câmpia Dotan, de asemenea fertilă, precum și litoralul Mării Mediterane. Dar spre Iudeea și Marea Moartă până la Hebron stârpiciunea terenului te înfioară și te miri cum s-au putut înjgheba așezări omenești așa de puternice și de vestite prin rolul lor istoric, în aceste părți arse de soare, bătute de vânturi și lipsite cu totul de vegetație.

Și totuși această stearpă Iudee, cu deșertul ei Ghor, a fost patria lui Ioan Botezătorul și locul unde el botezând a strigat: „Pocăiți-vă că s-a apropiat Împărăția cerurilor“. Tot aici Mântuitorul a postit patruzeci de zile și deci a meditat asupra viitoarei sale misiuni. Botezându-se aproape de locul unde Iordanul se varsă în Marea Moartă, El a pus astfel aici temelia propovăduirii sale de mai târziu și tot în preajma acestor locuri – la Ierusalim – a murit și a înviat punând temelia unei noi epoci în istorie.

Cine se duce la Iordan și Marea Moartă și se întoarce apoi cu fața spre apus, are înaintea-i un ținut deșert și nisipos, nelocuit și nelocuibil, cât pot cuprinde ochii. Iar când zarea se sfârșește, apar privirilor lui dealurile pietroase întretăiate de râpi și sterpe ale Carantaniei și Iudeei toate înalte de la 7-900 de metri. Contrastul este izbitor și prin faptul că acest teren e cu aproape 400 de metri sub nivelul Mării, iar spre Ierusalim și centrul Palestinei colinele ating 1000 de metri înălțime. Ierusalimul care se găsește la 40 de kilometri de Marea Moartă este așezat pe o colină stâncoasă înaltă de 790 de metri, iar muntele Scopos din preajma lui are 831 de metri înălțime.

Dar să ne oprim puțin asupra Ierusalimului, locul unde a murit și a înviat Domnul și ținta principală a călătoriei noastre.

Orașul Ierusalim se poate asemăna cu un fruct al cărui sâmbure este cu totul separat de învelișul care-i servește de trup hrănitor și-i dă înfățișare. Avem astfel în mijloc, Ierusalimul vechi, înconjurat de ziduri puternice și întretăiat înlăuntru de alte ziduri mai mici care mărginesc străzi ce-l răzbat ca niște nervuri. Acesta

este sâmburele. În exterior însă Ierusalimul apare îmbrăcat european. Este Ierusalimul nou cu case în stil cubist, cu străzi largi, asfaltate și curate, care se răsfiră pe colinele dimprejurul Ierusalimului vechi. Sunt Orientul și Occidentul, ambele suprapuse concentric, sunt două lumi cu totul deosebite care circulă pretutindeni împletindu-și acțiunea, dar rămânând totuși separate.

Călătoria noastră având caracter pios, fără îndoială că ceea ce interesează mai mult este Sfântul Mormânt sau locul unde Mântuitorul Isus a fost așezat după ce și-a dat duhul și unde s-a petrecut prea minunatul fapt al învierii. Aici este de fapt obârșia creștinismului. De aici a țâșnit fără să se mai poată opri credința definitivă în dumnezeirea lui Isus și în opera sa mântuitoare pentru neamul omenesc.

Să vorbim deci puțin despre Sfântul Mormânt.

Este curios că toți cei ce s-au închinat în acest loc și au privit peștera și lespeda pe care trupul sfânt al Mântuitorului a zăcut întins, de Vineri seara până în zorii zilei a treia, au avut același profund și complex sentiment. Acest sentiment a fost redat cu o expresie desăvârșită de către Evanghelistul Matei în cap. XXVI vers. 28 al Evangheliei sale. El spune despre femeile care au găsit mormântul gol și au stat de vorbă cu îngerul vestitor al minunii petrecute, următoarele: „și ieșind de grabă din mormânt, *cu frică și cu bucurie mare*”, au alergat să vestească ucenicilor lui“.

„Frică și bucurie mare“! Se poate ceva mai ciudat și mai complex? Două noțiuni care se exclud, două sentimente potrivnice care totuși au stăpânit pe credincioasele care s-au învrednicit să afle întâi Învierea. Și totuși acesta este sentimentul care cuprinde pe fiecare în fața Sfântului Mormânt și mai ales în fața lespedei pe care a zăcut trupul Domnului. Rezultă aceasta nu numai din ceea ce eu însumi am simțit, dar și din toate descrierile pe care le-am citit posterior cu privire la această împrejurare.

În fața Sfântului Mormânt – spune unul dintre aceștia – graiul amuțește, buzele înlemnesc și numai gândul vorbește; cu pășirea pragului sfânt, se scutură trupul de păcate și sufletul se leapădă de vrăjmășii; fug duhurile rele, nălucirile urâte și pornirile blestamate dau îndărăt.

Piatră binecuvântată, câte noroade au milostivit cu smerenie minunea ta, în nouăsprezece veacuri!... Câte inimi amărâte le-ai

* S.a.

îndulcit și gânduri stăpânite de diavol ai tămaduit! Lespede, înălbită de sărutările milioanelor și milioanelor de buze, atingerea ta aduce sufletele rătăcite la matca cea curată; tu gonești învrăjbirea din trup, spulberi ura și sădești sămânța cea dătătoare de roade bune; tu ești duhovnicul tuturor păcătoșilor, ești știutoare a multor taine și urziri; piatră sfântă, tu ușurezi trupurile tuturor celor care îngenunche în fața ta și-și lipesc fruntea de tine; ești chilia tainică, primitoare și-a celor buni și-a celor răi, și-a credincioșilor și-a rătăciților; pe toți îi ierți și tuturor le ascuți păsul. Mormânt, ce n-ai putrezit os, în fața ta îmi plec și eu capul, fac mâinile pistornic, îmi îndoii spatele și îngenunchi pe piatra răcoroasă.

Pacea, liniștea de aici și toate miresmele din jurul meu, tămâie un duh sfânt, care-mi mângâie și-mi înalță sufletul; ceva parcă se ridică deasupra-mi, mă dezbrac de gânduri înnorate, tot ce apăsă greu pe trupu-mi acum se ia, fuge de pe grumaz, mă ușurează, mă simt bine, bine ca niciodată. Stăpânit de o izbucnire măreață și dragă, mă supun cu toată cinstea și umilința ce-o avem în fața întrupărilor mari – și sărut piatra lucie pe care Domnul a binecuvântat-o și-a stropit-o cu miresme făcătoare de minuni.

Îmi țin fruntea lipită de lespedea sfântă și răcoarea ei mă înviorează, îmi înflorește sufletul; tot ce-am cunoscut până acum: rău, urât, porniri cărcotase, supărări și necaz pe răutatea omenească, în clipa aceasta s-au stins ca o scânteie și-n ochii minții mele s-a deschis altă zare, largă, frumoasă și luminoasă. E lumina marelui Învățător, care a pățimit pentru patimile întregii omeniri, s-a îngropat, să șteargă batjocura netrebnicilor și-a înviat cu chip dumnezeiesc, să dea învățătură noroadelor, că păcătosul își poate tămădui greșelile și rătăcitul are slobod să revină la calea cea dreaptă. Credința statornică, bunătatea, mila, hărnicia și cumpătarea, sunt cele care îi plac Domnului, căci toate sunt frânturi ale învățaturii Mântuitorului.

Mă simt ușor ca un fulg acum și-n mintea mea sunt atâtea întrupări frumoase; sunt altul și la trup și la suflet; trăiesc în clipa aceasta altă viață, pe care n-o trăiam aiurea, căci... prea suntem păcătoși... și nu vrem, să ne rupem de lângă răutatea omenească!

Spuneam la începutul acestei vorbiri că Palestina este o țară de contraste. Aceste contraste nu lipsesc nici de la Sfântul Mormânt.

Căci iată aici, alături de lucruri evocatoare de amintiri sfinte, alături de izvoarele credinței și evlaviei, lucruri pământești care în

aparență sunt din cele mai supărătoare. Un pelerin care a cercetat cu evlavie aceste ținuturi spune următoarele despre ceea ce a văzut pe drumul crucii, adică drumul pe care l-a făcut Mântuitorul când a fost dus la răstignire și în preajma Sfântului Mormânt:

„Drumul patimilor de azi e mult schimbat, de cum era acum nouăsprezece veacuri. În câteva locuri îl întrerup ziduri mari, abătându-i calea; iar pardoseala de azi a uliței, e mult mai ridicată decât cărarea veche, care, de la Poarta judecății și până la Golgota, era afară din cetate.

După ce trecem de Capela coptilor, al nouălea popas, urzită pe locul unde Isus a căzut pentru a treia oară, sub loviturile grele ale soldatului, – drumul se schimbă apoi într-un bazar, boltit deasupra și întunecos. Pe-aici ulița e și mai murdară, noroiul și apa vărsată din prăvăliile negustorilor, nu se usucă nicodată, căci fața soarelui nu pătrunde aici.

Cu greu ne facem loc printre beduinii, care mișună în dreapta și în stânga, purtând pe spate fel și chipuri de sarcini, toți soioși, nevoiași și zdrențăroși. Aici sunt măcelării, unde nu se vinde decât carne de oaie și capră; sunt dughene cu untdelemn, zarzavaturi și poame de Palestina; aici negustorul arab, ținut pe un scăunel, își poartă mâna de jur împrejur în prăvălioara-i de câțiva coți de largă și luând marfa o întinde cumpărătorului pe taraba înclieată de zoaie...

Acum mergem la Biserica Sfântului Mormânt. Făcurăm colț și intrăm într-o curte largă, așternută cu lespezi mari de piatră. La întâiul pas avusei părerea, că dau într-un bălci, astfel mă izbi în ochi șirul lung al tarabelor și rogojinelor întinse pe jos, unde evrei bărboși și arabi săracăcioși vând cruciulițe, mătănii, iconițe și tot felul de lucruri sfinte, pe care credincioșii, veniți din colțurile depărtate ale pământului le cumpără cu mult drag și le poartă cu smerenie. Prin învălmășeala acestor negustorași, înoată greu fel de fel de milogi, care taie calea trecătorilor și, arătându-și betșugul, cerșesc pomană milostivilor. În fața sfintei Biserici e multă milă și multă pomană. Cel dăruit de Dumnezeu cu trup întreg, îndestulează voios și cu inimă bună pe toți oropsiții soartei.

Plimb ochii peste masa de capete, unde forfotesc pălării, cealmale, fesuri de toate culorile, obraji: albi, negri, arămii – și apoi înălțând privirile mai sus le resfir pe cupola uriașă din față și peste turnul de alături, din care răsună glasul prelung al clopotului. E

Biserica Sfântului Mormânt, întinsă pe câteva sute de stânjeni pătrați“.

Așadar pretutindeni contraste. Credință, evlavie, negoț, curățenie sufletească, murdărie trupească, toate puse parcă anume una lângă alta ca să ne silească a gândi și a înțelege taina zbuciumului nostru pământesc!...

Dar locurile sfinte sunt prea evocatoare de amintiri bune pentru ca să mă pot opri aici. Sper că cu alt prilej voi continua firul și vă voi împărtăși impresii mereu pline de interes.

22 aprilie 1934, ora 11,30. Text dactilo, 7 p., semnat mp: Pr.C.

Dron. Arhiva SRR, dosar 7/1934.

Valeriu Pușcariu

Clisura Dunării și munții Banatului

CĂLĂTORUL din vechea țară ca și străinul care vine din Apus, cu dorința de a cunoaște Ardealul și Banatul, ia de obicei calea obișnuită a trenului. Foarte puțini se hotărăsc să ia calea apei, pornind pe Dunăre în sus cu vaporul, sau coborând pe cursul apei, prin acea despicătură de munți, unică în Europa întreagă, în care fluviul pare că e suspendat de pripoarele de stânci care adună apa grămadă.

Aceasta e vestita *Clisură*, cum o numesc localnicii, podoaba cea mai de preț cu care natura a înzestrat Banatul.

Când părăsești Baziașul cu vaporul, valea larg deschisă a Dunării cu apele de abia legănate între țărmurile de neegală înălțime, nu bănuiești cât de aproape este locul de unde începe lupta titanică între bătrânul fluviu și munți. Îl ghicești doar, după apa care e trasă de iuțea curentului din ce în ce mai mult spre țărmul românesc.

Mai jos de ostrovul *Moldova**, unde stânca uriașă a *Babagaiului*, bătută de vântul aspru al *Coșavei*, se înalță din Dunăre, începe măreața panoramă cu peisaje de fiorduri norvegiene în care gherdapurile și cataractele se țin lanț. Legenda spune că acest vânt, temut dușman al vapoarelor și aliat credincios al Babagaiului, poartă pe deasupra stâncii plânsul disperat al frumoasei dar nefericitei soții a pașei din Golubaci, care și-a plătit păcatul, găsindu-și aici moartea prin foame.

Ceva mai jos, pe malul iugoslav, în peretele găurit de peșteri, răzbunarea balaurului cu nouă capete împotriva lui Iorgu Iorgovan a sortit lăcașul de blestemată pacoste al muștelor columbace.

* S.a.

Apoi urmează două ruine de cetăți: *Sfântul Ladislau* și *Golubaci*, așezate aproape față în față pe cele două maluri ale Dunării, ieșind înainte pe pineni de stâncă și îndată după care începe regiunea gherdapurilor și a cataractelor în care fluviul își mărește sau își micșorează lărgimea albiei după capriciul muntelui, repezindu-și valurile spumegânde sau domolindu-și mersul. De unde până la Coronini malurile erau depărtate de un kilometru, acum se strâng brusc și Dunărea devine un râu mic ce se strecoară* cu iuteala săgeții printre pereții aproape verticali de 200-300 de metri înălțime. Între acești munți ce-i străjuiesc albia, cotită în chip de V, Dunărea formează un adevărat șanț a cărui lărgime pe alocuri abia depășește 100 de metri. În schimb ea câștigă în afunzime, ajungând până la 75 de metri adâncime, adică cam atâta cât au în cea mai mare parte a fundului lor, mările Balticii și a Nordului.

Cascadele și repezișurile sălbatice te fac să te crezi un moment în cheile prăpăstioase ale râurilor din Carpați. Un amfiteatru de munți închide calea Dunării, când posomorât în îmbrăcămintea lui păduroasă, când lăsând să iasă la iveală stânci ruginii și vârfuri pleșuve. Nici o urmă de așezare omenească. Nimic altceva decât natura în energia ei sălbatică: muntele și fluviul. Suntem în *Cazane*, partea cea mai fermecătoare a Clisurei, unde vadul strâmtat abia lasă loc piciorului între râpa stâncoasă și cursul apei.

Așa se explică cum Traian când a pătruns în Dacia a trebuit să-și taie drum în stâncă și să puie pontonierii să-i facă pod de-a lungul Dunării, nu de-a curmezișul ei, cum arată încă găurile în care s-au băgat capetele grinzilor.

Călătorul poate citi de altfel cu ușurință și astăzi numele cuceritoriului Daciei, săpat în stâncă de legionarii săi.

Timp de aproape două ore priveliștea continuă astfel, măreață și înspăimântătoare. Uneori munții se depărtează, Dunărea își ia lărgimea obișnuită, apoi iar se apropie de pare că vrea să se nască și în noul defileu apa spumegă cu furie în vârtoare; alteori un munte (*Greabănul*) înșeală furia apei, vârându-și umărul până-n mijlocul fluviului.

Dar deodată peisajul se schimbă; între munții care străjuiesc acum de departe albia lărgită, Dunărea pare un adevărat lac.

În liniștea care planează între cer și apă, admirația lasă loc și gândului ce se îndreaptă involuntar spre timpul îndepărtat care a

* Anulat: „ce-și poartă valurile furioase“.

fost martorul luptei ce s-a dat între cele două puteri: apa și stânca. Era pe vremea când apele întârziate în Câmpia Tisei formau acel lac imens – *Mediterana Panonică* – care primea apele venite din Alpi, din Munții Pădurea Neagră, ai Podișului Boem și ai Carpaților Nordici, iar în Muntenia și Oltenia se întindea un golf al Mării Negre. Între ele se ridica pragul ce unea Carpații cu Balcanii. Lupta a fost grea, dar în cele din urmă apa a câștigat victoria, găsind în zidurile de granit, brâielele cele mai slabe pe care le-a răzbit rând pe rând, deschizându-și drum în valea în care curge astăzi, Dunărea noastră.

La *Porțile de Fier*, apa Dunării se mai învoldurează odată la țâțâna Carpaților cu Balcanii, dând impresia că clocotește și geme sub bătaia vântului. Plutirea care nu mai e primejdioasă, de când s-au sfărâmat cu dinamită o bună parte din stânci, se face totuși cu multă grijă, în timpul când nivelul apei e scăzut.

Albia e însă largă și privirea alunecă peste apele devenite acum lăptoase, asupra așezărilor pitorești de pe țărmuri, îmbrăcate în verdeața sălciilor.

Cea mai de seamă, *Orșova*, se află la capătul neîntrecutului drum săpat în stâncă, care merge paralel cu Clisura Dunării, pe malul românesc, până la Baziaș. Un cot al Dunării ascunde în apropierea Orșovei, insula Ada-Kaleh, colț de viață arhaică rupt din Orientul îndepărtat, învăluit de bogăția celei mai tipice vegetații mediteranene, al cărui pitoresc ar fi mai apreciat de turiști, dacă gospodărirea acestui serai tănuț n-ar lăsa așa de mult de dorit.

*

Să pătrundem acum în interiorul Banatului pe calea cea mai umblată, drumul de fier ce apucă în sus pe valea sălbatică a Cernei, care străbate poduri de calcar printre izvoarele clocotitoare ce țâșnesc din adâncul pământului.

În preajma acestor izvoare termale de la Băile Herculane, a căror faimă datează din vremea colonizării Daciei de către romani, se ridică Domugledul, de pe vârful căruia privirea cată spre crestele Semenicolui. Înălțimile de pe malul drept al Cernei sunt mai semețe, îmbinându-se cu masivul înalt ce culminează cu vârfurile *Țarcu* și *Godeanu*. Prinsă între cele două șiruri de munți, Cerna își adâncește valea cu cât își apropie izvoarele sale de acelea ale Jiului.

Despărțită de vecinătatea Cernei, după ce urmează câțva timp cursul afluentului ei, *Bela Rece*, calea ferată lasă în urmă târgul

Mehadiei cu urme de ziduri romane și amintiri din războaiele cu turcii, spre a-și croi drum spre câmpia mănoasă a Banatului, peste cumpăna dintre apele Timișului și ale Cernei.

Când ai ieșit la capătul de miazănoapte al strâmtorii Timișului, unde a fost odinioară îmbinarea Carpaților cu munții Banatului, îți iese în cale între luncile răcoroase ale Sebeșului vechiul orașel al Caransebeșului. De aici drumurile se împart, cel principal apucă spre Lugoj și Timișoara, un altul pătrunde în Ardeal prin gâtuitura „Porții de Fier“, urmând valea Bistrei.

Între șanțul Timișului și Clisura Dunării se întind două regiuni muntoase: *Semenicul* și un șir de creste paralele, tăiate de-a curmezișul de apele Bârzavei și ale Nerei și de cursul neregulat al Carașului. În sânul lor se află ascunsă bogăția minieră a Banatului, care alimentează uzinele de la Reșița, cât și o seamă de frumuseți naturale, rămase până acum intacte, cu toată activitatea industrială a regiunii.

Culmile nu sunt înalte, abia dacă trec de 1400 m în Semenik. De aceea, turistul care vrea să le cunoască nu întâmpină dificultăți; drumurile fiind bune și ușor de străbătut, chiar când distanțele sunt mari.

Calea cea mai potrivită pentru a ajunge în miezul regiunii e cea a trenului, care unește Timișoara de Oravița și de Reșița. Ar părea poate paradoxal ca domeniul unei așa de intense activități industriale, în care energia omenească se frământă în ritmul ciocanelor uriașe și al furnalelor înalte, să adăpostească și o natură de o frumusețe neasemuită. Și totuși așa e.

Faceți călătoria cu trenul între Oravița și Anina – acest adevărat Semmering strămutat în România – și vă veți convinge de decorul de basm al regiunii.

Drumul care încalcă și se încovoie după culmile împădurite a fost disputat pas cu pas muntelui, cu toate mijloacele pe care progresul tehnic și energia omenească le-au avut la dispoziție.

Treizeci de apeducte și cincisprezece tuneluri întretaie într-o succesiune întortocheată cei 30 de kilometri de cale ferată, atârnată deasupra văii, care-și ascunde adâncimea cu un covor de nesfârșită verdeață.

Sus pe culme e Anina, orașelul din ale cărui mine de cărbuni se întreține focul veșnic al furnalelor Reșiței; mai sus în aerul ozonat al pădurilor de brad se răsfață vilele și promenadele reputatei stațiuni climatice: „Aurora Banatului“.

Încântătoare sunt și împrejurimile Oraviței, la care te poți întoarce din Anina, tăind muntele de-a dreptul printr-o minunată pădure. Pitorescul peisajului reiese aici din diversitatea rocilor ce alcătuiesc muntele și din contrastele acestuia față de șesul cu care se continuă spre apus. De pe calea șerpuită care alunecă pe creasta dintre Oravița și Ciclova sau de deasupra Marilei, unde exista înainte de război o frumoasă stațiune climaterică, astăzi în ruină, ai de o parte panorama Oraviței, cel mai lung oraș din România, cu casele înșirate în lungul unei străzi de aproape șapte kilometri, iar de partea celalaltă pereții aspri de piatră albă ai muntelui Rol, cu peșteri în care s-au adăpostit haiducii.

Alături, tâlvele împădurite scoboară până în vechile gropi de unde se scotea arama și argintul, urmând și albia bolovănoasă a râului care-ți amintește exploatarea arhaică a minereului de fier.

În depărtare, spre miazăzi, lucesc apele Dunării, în dreptul ostrovului de la Moldova-Veche.

Drumul sălbatic și pitoresc coboară și de-a lungul cursului iute și întortocheat al Minișului, până la frunțașă comună Bozovici, unde râul se strecoară lin printre plopii înalți, spre a întâlni apele umflate și domoale ale Nerei sau ale Nierganului, cum îi zic almăjenii.

28 aprilie 1934, ora 20,45, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 9 p.

Arhiva SRR, dosar 7/1934.

Henri H. Stahl

Drumuri vrâncene

APLECA la drum este o ispravă pe care o fac din ce în ce mai mulți. Munți pe care înainte nu umblau decât ciobanii în căutarea pășunilor, vânătorii după fiare sau fugiții din lume ca să-și piardă urma, sunt astăzi periodic invadați de drumeți care n-au altă plăcere decât aceea a drumeției.

Departa de mine părerea de rău. Dar e ceva care totuși mă supără într-o astfel de drumeție: excursioniștii nu caută, îndeobște, decât natura. Își aleg drumurile care le sunt mai la îndemână și odată coborâți din tren se urcă de-a dreptul spre vârfuri. Lasă însă deoparte colțurile de țară uitate și ocolesc viața ascunsă și tainică a satelor de prin văi.

Adevărata drumeție însă, înseamnă o plecare într-o lume nouă. Lumea aceasta nouă nu este însă numai a drumului ci și a oamenilor pe care îi întâlnești în drum. E o călătorie a înțelegerii cu mintea și cu sufletul pe care trebuie s-o faci, mai grea uneori decât aceea a umblatului și cățaratului, dar în același timp mai bogată în roade, pentru că orișicare fapt de viață nu trebuie să-l trăiești decât deplin și adânc simțindu-l, căci numai așa merită să fie trăit. Și călătorului în lumea oamenilor din depărtate locuri, îi trebuie ca să înțeleagă drumeția patimă pentru trecutul țării și pentru viața populară care păstrează ceva din acest trecut.

Iată Vrancea de pildă. Câți din acei care au străbătut de nenumărate ori Bucegii, s-au gândit vreodată să apuce drumurile vrâncene? Prea puțini. Nu le vine la îndemână. Tare abătute din drumul obișnuit, ele n-au ușurinți pentru cei grăbiți. Și tare deosebite de cele știute, ele n-au farmec pentru cine nu știe să le înțeleagă. În schimb, dacă cineva ar avea răbdarea și îndrăzneala să plece totuși într-acolo, rău nu i-ar părea. Pentru că Vrancea, fiind

ferită din calea oamenilor și stând singuratică și părăsită în cotul acela al Carpaților, ca într-o cetate naturală strajă de hotar între Moldova, Muntenia și Țara Bârsei, a rămas până astăzi în vechile ei alcătuiți și deprinderi, păstrându-se pentru noi, oameni al veacului al XX-lea, ca o țară a minunii.

Aș sfătui pe călător să plece pe calea Odobeștilor, pe Milcov în sus, la munte. Să se uite la locurile unde a fost pe vremuri cetatea Crăciunii, să facă popas la Mănăstirea Mera, veche ctitorie a lui Cantemir Bătrânul, și mai departe, din ce în ce părăsind oamenii din plaiuri, să meargă spre locuri pustii. O să vie o vreme când va fi singur, când locurile vor fi de tot stângace, când drumurile se vor risipi și amesteca în prundul văilor și fiecare pas va fi cu greu străbătut. Începe Vrancea. Începe cel dintâi lanț de dealuri mari, care străjuiește spre răsărit depresiunea subcarpatică a Vrancei, Ulucul Vrancei. Spre nord, Măgura Odobeștilor de lângă satul Voloșcani, este aproape un munte. Umblă carele mocănești, coborând lemne și urcând cereale, pe fundul văilor. Câte o zi și jumătate trebuie să facă mocanul din Nerej, de pildă, pentru cei vreo 40 de kilometri care-l despart de Odobești. Și când dă ploaia și se umflă văile, nu mai e chip de trecut. Vrancea se închide străinilor și doar localnicii care știu drumul pe piscuri, îl mai pot străbate cu calul sau cu piciorul.

Dar odată străbătut lanțul acesta, coborâm în văile Vrancei și acolo se îngheșuie casă lângă casă, „Vrancea cu sate“ purtând frumoase nume: Năruja, Nerejul, Spulber, Paltan, Prahuda, Herăsătau și altele. Ceea ce de la început te izbește sunt oamenii. Cine a mers prin sate de plai în care veacuri de-a rândul au trăit țărani sub sila clăcii, simte deosebirea. Răzeșul vrâncean, stăpânitor al pământului, care îți poate arăta uneori spița lui de neam până într-al 12-lea rând de oameni, nu are nimic din înfățișarea supusă, șireată, temătoare și în același timp mâhnită până la revoltă a clăcașilor. Vrânceanul știe că a fi vrâncean este cu totul altceva decât a fi clăcaș: înseamnă a fi stăpân la tine acasă, neam de neamul tău, pe același loc, necurmat de veacuri întregi. De aceea el te primește boierește, știindu-se boier, cu o discretă bunăcuviință. Un „sărutăm dreapta“ pe care îl spun femeilor orășene, e spus de la egal la egal, cu o trufașă simplitate. Vorba vrânceană pare a fi toată scoasă din cronici și-i de o veche și desăvârșită eleganță. Te simți aproape rușinat și înstrăinat prin

vorba ta stâlcită. Dar la porți, pentru pomana călătorilor, un blid cu poame și o cofă cu apă, te așteaptă. Cu nespusă mulțumire încep atunci oamenii aceștia să-ți placă și să-ți fie prieteni. Visezi atunci la o vreme când toată țara românească va fi fost așa: o țară de țărani semeți și darnici, liberi și stăpâni. Ți se duce mintea spre alte vremi și cauți a-ți închipui traiul satelor acestora sub cnezii și voievozii lor. Valea aceasta a Zăbalei va fi fost a unuia. Valea Nărujii a altuia, a Putnii încă a unuia, aleși de grămada toată a satelor. Și toți vor fi avut undeva loc de întâlnire și de înțelegere. O vezi stând strajă la hotar, oastea asta mare răzeșească, sărind, cum spune legenda, fie în ajutorul lui Ștefan, sub conducerea feciorilor babei Tudora Vrancioaia, fie în ajutorul lui Rareș, pe care l-au făcut scăpat spre Transilvania prin locurile până astăzi numite „scările Domnului“, fie încă spre veacuri mai bătrâne, în ajutorul lui Mircea și alor lui, care aici în Vrancea și-au găsit adăpost înainte de Rovine.

Dar totul pare prea a nălucire. Ți-e frică, tot ascultând poveștile oamenilor să nu intri tu însuși în basm. Tu nu poți crede, așa cum cred ei, că sunt os din osul lui Ștefan și că nu li-i frică nici de Dumnezeu Șoimanul. Tu nu poți lua parte la psihoza colectivă a oamenilor acestora care știu că la cineva, la un om cu vază care nu se dă la iveală, trebuie să fie Uricul cel Mare al Vrancei, scris cu aur, care le dă lor pe totdeauna averea și libertatea și care poate s-a pierdut abia de curând sau poate a încăput în mâini nevrednice de au început prădalnicele exploatații ale societăților anonime forestiere.

De aceea și gândurile tale despre cnezate și voievodate ale căror urme ar fi să le găsești aici, îți par niște plăsmuiri. Ele nu pot fi. Poate prin vechi acte să fi rămas amintirea lor. Dar călătorul, în drumul lui, nu va putea întâlni nimic care să dea sprijin visurilor sale.

Și totuși! Într-un sat, întâlnești din întâmplare o adunare a obștii. Cu mic cu mare, iată-i strânși în sfat. Cine i-a văzut nu-i mai poate uita. Sunt aici întocmai ca într-un trecut dăinuind aieva. Nimeni nu-i silește – nimeni nu le-a spus ce să facă, ci știu ei că așa se cade și este bine ca să-și poată priveghea nevoile pădurii celei mari care le acoperă munții. Pădurea aceasta e a nimănui în parte și a tuturor laolaltă. Astăzi fiecare sat își are muntele său, în care intră vrânceanul de cum se naște, ca „rătușca la baltă“. Și obștea stă de veghe ca să nu se certe și să nu se risipească ceva din averea ei devălmașă.

Înainte vreme, spun bătrânii, nu era decât o singură Vrance și un singur munte. Abia târziu, cum dovedesc și actele rămase de atunci, s-a făcut aruncătoarea munților, adică s-a dat fiecărui sat câte un munte deosebit. Dar a fost aici cândva și o obște a toată Vrancea, o obște voievodală.

Dar și astăzi, ceva din obștea voievodală mai există. Călătorul prin Vrancea, să urce valea Nerujii la schitul Valea Neagră, făcut de vrâncenii toți pentru adăpostul nevoinicilor. Ei bine, epitropii acestui schit se aleg astăzi încă în sfatul cel mare al Vrancei întregi, alcătuit din trimișii aleși ai tuturor obștilor satești. E Vrancea veche, e o frântură din trecutul ei, care mai dăinuie întârziat.

Și aceeași Vrance toată, așa cum o știm din descrierea Moldovei lui Cantemir, ca pe o republică de sine stătătoare, trăind după ale ei legi, mai poate fi și altfel văzută astăzi încă vie: la Valea Sării, la Polnisera și-n alte părți călătorul poate fi martor la chipul cum vrâncenii, liberi față de monopolul statului, scot sare pentru nevoile lor. Dreptul regalian al statului, cedează aici pasul în fața dreptului regalian, întărit prin vechi hrisoave și până astăzi neclintit, al Vrancei. Statul românesc se află în Vrancea într-o ciudată situație: drumurile, locurile nimănui, piețele publice, nu sunt ale statului ci ale obștilor vrâncene. Până și locul primăriilor și jandarmeriilor sunt cedate de către obști, care singure ele sunt în drept de a avea pământ în acest adevărat stat în stat. Situație cu totul necunoscută de dreptul nostru public legal, dar situație care totuși dăinuie prin puterea faptului, a străvechilor obiceiuri și a dârzeniei vrâncenilor. Oare nu sunt ei aceia cărora li s-a dat grija păzirii granițelor țării, care erau și al moșiilor hotar, așa cum spune uricul? Nu sunt ei aceia care au dus lupta grea împotriva cotropirii boierești a lui Iordache Roznovanu și nu l-au răpus, așa cum arată dresurile? Și nu mai sunt printre ei bătrânii care știu citi în slovă veche mărturiile vremilor apuse cu dovada dreptului lor /la o țărănie liberă?/* Toată viața lor sufletească nu este ea și astăzi legată de trecut? N-auzi și astăzi hora cea mare a Vrancei, hora Orânzilor a lui Popa Taftă, de-acum peste sute de ani? Și nu sunt ei încă și acum în stare să spuie, în jalbă, vorba aspră de pe vremuri, că „asemenea drepturi întărite cu luminate hrisoave, nicicând nu s-au întâmplat a se fi clătīt fără cât numai în vremea noastră, a ticăloșilor“!

* Completare autografă.

Sigur că da. O simți la tot pasul, dârzenia vrânceană, atotstăpânitoare, în tot felul ei de a fi. O simți cu nescata ei putere de creație: cântec, vorbe, joc, port, obicei al pământului. Uneori sălbatică așa ca la priveghiul în care mortul e trecut prin foc, legat în lațuri, de către flăcăi mascați; alteori spectaculoasă ca la nunțile în care vorniceii mirelui intră cu cai în curtea și casa miresei, de o fură; alteori nepământească și adâncă de înțelesuri ca în cântecul Mioriței. Pas de pas, oriunde ai merge, cu oricine ai vorbi, Vrancea te prinde, te miră, te farmecă și te lasă cu amintirea neuitată a unei lumi deosebit de frumoase.

Dar bag de seamă că tot vorbind despre Vrancea, mi s-a făcut din nou dor de ducă înspre ea. Nu vreți poate și dumneavoastră să o cunoașteți? Ne-am întâlni de pildă la izvoarele Zăbalei, acolo unde copacii groși de nu-i cuprinde omul, pădurea nepătrunsă, apa albastră și oamenii deplini, trăiesc cu toții, necrezut, în zodia fermecată a unui trecut rămas în urmă, din nepomenit veac.

La vară poate. Sau mai curând.

5 mai 1934, ora 20,45, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 5 p.

Arhiva SRR, dosar 8/1934.

I. Simionescu

Pe Dunăre

SĂPTĂMÂNA trecută am apucat drumul spre Cazane. Cine nu l-a făcut nu cunoaște ce înseamnă frumusețea sălbatică a naturii. De îndată ce pătrunzi în mijlocul lor, te cuprinde fiorul măreției desăvârșite. Dunărea pare loc închis între pereți de cleștar. Colțurile stâncilor se răsfrâng în apa ca oglinda, încât n-ai nevoie să privești în sus spre a admira albastrul cerului. Plutind pe luciul apei, cobori parcă la înălțimea vârfurilor de munți despicați până-n tuneluri.

„Vin vapoare dinspre Viena încărcate de lume, se tânguie comandantul vaporului pe care ne aflăm. Vapoarele noastre fac goale cursele în susul și în josul Dunării, aproape fără pasageri. Nu sunt pline nici în zilele de sărbătoare. Privim cu durere în suflet semnul dragostei de natură la alte neamuri. Pentru noi, Dunărea cu farmecul ei neîntrecut nu e în țara noastră.“

Vaporul lunecă lin pe luciul apei. La un moment, stâncile de la intrare și cele de la ieșire pare că se uneau. Din Dunăre nu rămăsese decât un imens ochi de apă. Liniștea era deplină. Nici un bâzâit de muscă nu o tulbura.

Avea dreptate comandantul. Dunărea e a noastră, dar noi nu o folosim, n-o cunoaștem, nu-i gustăm deplina-i frumusețe. Volga cu malurile ei joase, este cântată în scrierile rusești. În Delta Dunării vin străinii să se bucure de tănuitele cotloane, cu o lume de viețuitoare mai felurită decât aceea din Delta Nilului. Noi n-o cunoaștem. Alții ne descriu farmecul nopților cu lună din desișul păpuriștei, ori frumusețea tropicală a pădurii de la Letea.

Dunărea este calea lesnicioasă a apei pentru grâne. Azi se poate spune că a fost, deoarece vitregia vremurilor face ca în canalul Măcinului să stea la șir șlepurile ca într-un cimitir, așteptând învierea morților ce va să vie.

Dunărea este însă calea farmecului în plină natură, veșnic înviorătoare, căci veșnic verde rămâne oricare ar fi puterea arșitei din ținuturile ce o împrejmuiesc.

O călătorie pe Dunăre însănătoșește deoarece este o călătorie de sănătate, de liniștire a nervilor, de întremare trupească și sufletească. Dunărea în lungul ei ar trebui să fie pusă în rândul stațiunilor climaterice. Noi aceasta n-o știm; nu vrem s-o știm. Nu ne-o spun nici medicii, nici conducătorii NFR-ului. Pentru bucureșteni bunăoară, cu febrilitate zilnică, istoviți de muncă sau agitări sterpe, un drum de la Oltenița până la Galați ori Vâlcov și înapoi, este un balsam leucitor, o loțiune întremătoare, pe lângă prilejul de a gândi, în izolarea și liniștea apelor, la haosul ce-l răspândim noi prin orizontul îngust al preocupărilor noastre zilnice, socotind că țara întreagă este restrânsă la tainețele birourilor, a cluburilor ori a încăperilor oblonite.

O călătorie pe Dunăre, pe vapoarele noastre așa cum sunt ele, și nu sunt chiar mai proaste decât cele străine, înseamnă o reculegere sufletească, o destindere nervoasă, un prilej de mărturisire sieși sau cerului pe care-l privești întruna, cum stai întins pe banca de pe corvetă.

Chiar dacă malurile joase ar fi ca în Ungaria și nu ar prezenta ochiului nici o perspectivă și tot alunecarea fără nici o emoție pe liniștita cale a apei, e o plăcere dar și o purificare. Din fericire, malurile Dunării noastre de la Baziaș și până la Vâlcov ori Sulina nu sunt lipsite de variate priveliști, care alungă plictiseala monotoniei. Să presupun că prin cunoașterea mea de astă-vară hotărâsc pe vreun bucureștean să plece la Oltenița și să se imbarce pe un vapor care apucă drumul către Vâlcov.

Va rămâne surprins chiar la debarcader, când va privi la dealurile pe care sunt cățarate-n amfiteatru casele pescarilor din Turtucaia. Contrastul dintre oazele de plop rămuroși cu frunte ca argintul dinspre Oltenița și impunătoarea seriozitate a cununelor de nuci din viile ce înconjoară orașul Turtucaia, îi va provoca mulțumire; nu se aștepta la asemenea tablou. Și dacă e deprins cu fotografiile din vreo carte în care se descriu frumusețile Rinului cum se întâmplă la mulți dintre noi, fără să vrea, îi trec prin minte cuvintele: Uite colo! Nici nu mi-aș fi închipuit atâtea frumusețe și la noi!

Vaporul se pune în mișcare încet, în josul apei. Dealurile de pe dreapta te țin atent. După Turtucaia vine Silistra, cu întărituri

turcești încă păstrate. Amintirea eroicelor jertfe din războiul din urmă este evocată la tot pasul. Malul dobrogean începe să dispară. Vaporul apucă pe drumul larg dintre Baltă și dealurile dobrogene. E vremea de reculegere, deși malul dinspre Baltă la tot pasul te face să privești când la lunca sălciilor, când la țăruii vii cum par uneori bătlanii, care stau la pândă.

Sălciile! În goana *otomobilului* nu le dai nici o atenție. În mișcarea domoală a vaporului sălciile înlocuiesc lumea. Privindu-le mai îndeaproape le suprapui lumea oamenilor. Nu e mare deosebire în aspectul de ansamblu sau în contemplarea filosofică a acestor viețuitoare, cu un aspect adeseori mai mobil decât al oamenilor. Și în drumul pe lângă ele vezi aceasta. Pe malul jos, părăsit de curând de ape sunt sălciile tinere. Surâd în bătaia plină soarelui, mlădioase, la cea mai slabă adiere de vânt. La spatele lor sunt sălciile bătrâne, cu aspectul măslinilor din Grecia. Unele trunchiuri sunt doborâte de bătrânețe, de furtună. E neînchipuită năzuința lor la viață, tăria lor de a se ține legate de viață. Trunchiul e o scorbură putrezită. Scoarța e ruptă de jur împrejur, ajunge să se țină numai într-o parte, ca pe acolo să se scurgă seva necesară ca să păstreze verde câteva mlăji ce tremură la atingerea vântului. Ultima răsuflare a copacului este tot vieții dată.

O carte frumoasă dacă ai citit-o nu ți-ar procura pagini cu atâta atracție sufletească. Ți se împletește viața proprie cu crengile sălciilor din calea vaporului. Timpul trece plăcut.

Nici nu știi când ajungi în apropiere de Cernavodă. Pe malul de piatră se sprijină piciorul mărețului pod, opera inginerilor români. Nu poți să-ți dai seama de gingășia dantelei de fier întinsă pe masivele picioare decât când treci pe sub ea. Din tren n-o poți vedea în întregime. Din vapor apare ca o jucărie țesutul șinelor încrucișate între ele, spânzurate în văzduh.

Natura pentru o clipă a fost eclipsată. Supremația omului apare prin opera lui. Oricât de frumoasă ar fi natura ea devine mai atractivă prin munca și inteligența omului. Ce ar fi rămas din Coasta de Azur a Franței, admirată de atâta lume? Un țărm stâncos, sălbatic, ca pe vremea lui Napoleon, de țărmurile căruia se izbeau valurile spumegânde ale mării mânioase. Omul a adus sequoia din ținuturile depărtate, a făcut să încolțească frumoasele candelabre numai flori ale plantei yucca, a tăiat trei șiruri de drumuri de-a lungul țărmului, a clădit îndrăzneț palate pe margine de prăpastie și a dat naștere tabloului actual neuitat când îl vezi o dată.

Puntea de la Cernavodă te transportă astfel în câmpul gândurilor constructive, în sfera de slavă a puterii omenești. Simți zvâcniturile inimii întinse la gândul că ai putea și tu înfăptui ceva, chiar în domeniul restrâns al vieții particulare. Drumul pe vapor în lungul Dunării nu este deci numai decorativ, ci și educativ, nu numai liniștitor ci și răscolitor de energii. Vaporul ne duce mai departe. Pe malul stâncos de la Hârșova între două stânci se văd niște ziduri. E tot ce a mai rămas din cetatea de odinioară a căror metereze, nu e mult de când se înălțau, amenințătoare deasupra apei, de pază și de veghe. Alte valuri de gânduri năvălesc, legate de trecutul nu tocmai depărtat cu raialele, ventuzele ce ne sugeau vloga, stăpânirea turcească, războaiele pe spinarea noastră. Mai ieri ne-am scuturat de toate acestea. O viață de om e viața țării, cu așezări de stat de sine stătător. Scurtă vreme spre a ajunge pe alții care au pornit pe drumul culturii temeinice mai de demult. Biserica mărească de pe spinarea dealului și școala impunătoare în care se adăpostea un frumos muzeu distrus de sălbăticia războiului, spun călătorului de pe vapor ceea ce a susținut poporul în vâltoare, și ce-l poate mai ales susține în speranța unei așezări temeinice din viitor.

Vaporul alunecă mai departe. Pădurea de sălcii iarăși îți ține tovărășie. Vrei să pătrunzi în taina ei ca de biserică? La Brăila schimbă vaporul. Te urcă pe altul mai mic, ce taie pieptiș valurile cam zburlite ale Dunării late, spre a pătrunde în canalul Măcinului, alee de sălcii care apoi o dă în alta mai feerică. Când e liniște deplină și sălciile îmbinate sus ca o boltă de frunzar se reflectă în apă, ai impresia că străbați un tunel făcut din împletituri de crengi verzi. E un drum ca din poveste. Iar când te nimerеști în luna când nufării fac ramă lacului Șerban iar privighetorile nu așteaptă amurgul spre a proslăvi primăvara, în adevăr uiți că ești pe pământ. Te scuturi ca să nu te crezi ca în *Alice în țara minunilor*, cartea citită de sute și sute de mii de copii.

Dacă ții să faci drumul mai departe, de la Brăila și Galați pe brațul Chiliei, alte scene te așteaptă, alte coarde vibrează în sufletul descătușat din forfota zilnicelor lupte. Străbați marginea deltei, pământ în naștere.

Puterea marelui fluviu este slăbită. Curge încet cum pășește și un om împovărat de ani. Curge domol și lasă pe fund tot ce a cărat în drumul lung. Din plămada mълului neînchegat, cu ape sărate încă nu pe deplin alungate din casa ei, se naște pământul moale din

deltă, cu păduri de păpuriș, cu ochiuri de apă, cu furnicarul de vietăți, din apă, de deasupra apei. Treci printr-o zonă de zămislire a naturii, mărează în liniștita ei gestație. Ea a inventat moartea ce să poată da mai multă viață, întruna viață. Moare fluviul, dar se naște pământul, pe care omul începe să pună stăpânire (măcar pe grindul de pe mal ferit de pericolul marilor viituri).

Treci prin domeniul vieții zbuciumate a omului, care poposește pe cea dintâi prispă zbicită din zămislirea naturii. E aceeași îndârjită încredere în viață ca a italianului care abia așteaptă să se răcească învelișul lavei ce i-a distrus locul de odihnă spre a-și clădi altul pe aprinsoarea abia răcorită.

Vaporul te duce printre cele două Chilii. Din mijlocul apelor și-al papurii răsar turnuri înalte de biserici. Par atât de stranii și totuși sunt atât de pline de farmec. Dar și evocatoare a timpurilor de eroism național! Trezesc admirația pentru Napoleonul român, care avea grijă să păzească poarta Moldovei lui, socotită și aici la Chilia, unde se înalță cetăți cu întărituri, despre care călătorul Paul de Aleppo din veacul al XVII-lea scrie:

„Vestita cetate cu un castel larg și măreț, vechi și foarte puternic, cu construcția cea mai solidă și înzestrată cu multe turnuri“.

Din ea azi n-a mai rămas nimic sau aproape nimic. Amintirile străbune sunt evocate ușor de turnul bisericii lui Ștefan, zidită de italianul Provano și refăcut mai târziu de Vasile Lupu. Dangățul clopotelor se revarsă peste ape în liniștea zilelor de sărbătoare, făcând să trezească și la cei adormiți nu numai conștiința eroicelor vremuri de demult dar și aceea a drepturilor noastre incontestabile asupra ținutului peste care alunecă glasul clopotelor.

Vaporul intră din nou în izolarea păpuriștei, spre a poposi la cel mai de seamă centru pescăresc al nostru, Vâlcov, la pragul de despărțire dintre apele dulci și cele sărate. E un ținut biologic de toată importanța, care dă importanță și sătucului, cu canale drept străzi.

De vrei, iubite călător, te întorci pe unde ai venit. De nu, cu o căruță lipovenească străbați una din minunile țării noastre, pădurea de le Letea, cu curpene și viță sălbatică acățărata până-n vârful arborilor ca niște liane din pădurile tropicale. Astfel ajungi la Sulina de unde vaporul te duce pe drumul tăiat drept ca o alee prin imensa deltă.

Și astfel printr-o o călătorie de două-trei zile ai trăit în liniște deplină, lăsând să-ți treacă pe dinainte atâtea tablouri variate, încât nu știi când a trecut vremea. La priveliștea din drum, se adaugă și slăvite apusuri și răsărituri de soare, sclipiri de stele în luciul liniștit al apei, apoi puntea de argint în curmezișul ei, dacă se nimereste lună plină.

E un drum plin de senzații molcomitoare; când te-ai coborât din vapor socoți că ai trăit într-un vis. Nu mă credeți? Încercați. Iubiți ascultători, îmi veți mulțumi măcar în gând.

16 iunie 1934, ora 21,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, cu corecturi, 8 p.

Arhiva SRR, dosar 9/1934.

Horia Opreșcu

O vale românească

UN corospondent necunoscut îmi trimite câteva pagini compacte în care, pe alocuri stângaci, pe alocuri savuros – însă pretutindeni cu onestă sinceritate – vrea să înfățișeze impresiile și noutățile unei excursii în munți.

E vorba de notarea meticuloasă a gândurilor unui drumeț pentru care această ascensiune, prima în viața sa, după cum mărturisește, a fost deopotrivă prilej de admirație și trudă, de greutate și izbândă.

Omul acesta, pornit din șesul plat și confortabil, a ajuns în vârf de munte, străbătând nu atât o serie de văi și urcușuri cu sforțări și oboseli, cât mai ales o varietate de gânduri, care vor să fie mai vorbitoare decât pelicula ce ar fi prins o succesiune de peisaje.

Să lăsăm însă pe călătorul nostru anonim să povestească singur.

*

Petrecusem noaptea la casa Diham, punct avansat de plecare către *Omul*^{*}, înfipt chiar sub munte. Acest pisc al Bucegilor trebuia să-l atingem executând ceea ce se cheamă *Valea Morarului*.

Zorile erau tulburi și fumurii. Lumina biruia greu, treptat, alternând în ochii noștri, de după perdele de neguri, petice de stâncă arămie sau pâlcuri de păduri, înghesuite și negre.

Grupul nostru era restrâns: nici zece inși. Din aceștia, abia doi erau „alpiniști încercați“, cum nu le plăcea să se numească. Ceilalți, în jumătăți egale, fete și băieți, neinițiați în tainele și misterele carpatine, echipați totuși după cele mai riguroase catehisme de ascensiune. De la bocancii fioros ținuiți, până la pălăriuța tiroleză cu pană de păun, de la alpenstockul cu vârf metalic, până la sacul plin cu merinde – nimic nu lipsea.

* S.a.

„Alpiniștii încercați“ făcură ochii mici și priviră, cunoscători, vecinătățile.

– Hm! mormăi unul. Nu se anunță o vreme prea bună. Totuși, nu-i de stat. Să pornim!

Și ne așternurăm drumului.

Ascensioniștii cu experiență – în frunte.

Restul, novicii, pe urmă.

Urcam o vale de pietroaie și stânci, un fel de făgaș de scurgere. Piciorul, blindat în bocanci, călca repede, voindu-se viteaz. Inima însă porni curând să ciocănească repede, prea repede, oprind respirația în gât, trimițând șiroaie de sudoare pe frunte.

Unul din căpeteniile caravanei se apropie atunci, șoptindu-mi cu o perfectă politețe:

– Nu așa, mon cher. Calci prea repede! Domol: cu pas rar, egal, cadențat. În timpul urcușului să nu vorbești, să nu cânti...

Și se depărtă competent, luând iar comanda.

Oprii o clipă – să respir. Soarele lupta mereu cu sorți tot mai mari de izbândă. Valea se lățise pentru o scurtă bucată. Brazii ridicau etajere subțiri. La stânga, pereții de granit se înseninau. Înapoi, de unde venisem, mijeau în estompa dimineții pete de verde strălucitor sau mat, iar mai departe stropi de țigla roșie. Printre noi se grăbea la vale un pârâu. O pasăre cu formă și tril neștiut țiui de după un buștean prăvălit de cine știe când, fâlfâind cu grabă. Priveliștii acestea îi lipsea doar penița de baladă a lui Sadoveanu.

Între timp mă ajunse din urmă prietenul meu, arhitectul.

Mic de stat și dolofan, purta pe grumajii voinici un chip fin, căruia o bărbuță mică și neagră îi dădea o înfățișare când de faun, când de Balbo.

– Merge cam greu, oftă el, cu sudoarea șiroaie.

– Auzi ce spune șeful, intervenii eu, pas egal, rar, nu vorbi, nu cânta.

– Ei da, că de cântat ne arde nouă, ripostă el. Știi că e bine!...

Pornirăm apoi înainte, cum stă bine călătorului. Curând ajunserăm la punctul ce se cheamă *poiana cu urzici*. Asta înseamnă un câmp întreg unde această plantă umple uniform toată întinderea. Nesupărată de nimeni, urzica e înaltă până la piept, agresivă și usturătoare pentru pielea turiștilor ce-i împieteză regatul. Străbaterea acestui câmp a fost o mică problemă. În cele din urmă, expediția fu nevoită a ridica mâinile în sus și, așa, călcând atent, ca

în fața unui dușman căruia ne predăm, izbândirăm traversarea, nu fără unele amintiri usturătoare.

Apoi urcușul începu iar.

Pe o mică terasă ce îndulci o clipă ascensiunea, apărură stâni. Oile pășteau domoale, măgarul veghea în pace, ciobanii ne priveau cu ochi mari și – cred – mirați. Grupul însă găsi cu cale să prindă a chiuși și a striga o sumedenie de interjecții și exclamații, scurmând ecou în văile tăcute. Ciobanii ne priviră încă mai uimiți. Căinii hămăiră, răgușit, intimidați. Măgarul ne întoarse spatele.

O dată cu ploaia mărunță ce prinse a cerne din norii ce coborau deasupra capetelor noastre în suluri tot mai compacte, se restabili curând liniștea. Răcoarea ne făcea bine. Însă lespezile și iarba povârnișurilor pe care urcam erau tot mai lunecoase. Mergeam răbdători și cu nădejdea în zile mai bune...

Alpiniștii încercați păreau a nu considera oboseala și greutatea drumului. Nu se sfiau să ne încurajeze adesea cam așa: „Ce? Ai obosit? Dar, dragă, asta nu-i nimic! Să vezi Valea Seacă!...” Apoi ca un divertisment, și amabil și folositor inculturii noastre alpiniste:

– Vezi, colo, sus, în dreapta, piscurile alea trei?

– Da – moțăirăm noi, dând capul pe spate.

– Ei, ăia se cheamă Colții Morarului, iar vârful cel mai lunguieș și ascuțit e degetul prelungit al Morarului.

Mărturisesc, acest precis și considerabil aport ce se adaugă la cunoștințele mele geografice, îmi spori prestața și-mi micșoră oboseala.

Iar dacă întreg grupul suferea de o strașnică sete, în schimb toți știam că, până la vârful *Omul* nu există nici o picătură de apă. Pentru că, așa stabili curând una din căpetenii: „Dragă, dar ce? Nici atâtă nu știi? *Valea Morarului* e complet lipsită de izvoare”.

La această savantă precizare, firește, setea ne dispărură ca prin minune.

Urmară câteva minute de răgaz în care căpteniile ce ne conduceau ținură consiliu asupra drumului ce va trebui să se urmeze de aici înainte. Asta deoarece făgașul pe care ne cățăraserăm până aici se despărțea în două. Controversa nu a fost ușoară. Cei câțiva alpiniști încercați se împărțiră curând în două tabere, ca-n parlament: dreapta și stânga. „S-o luăm pe aici”, „Ba nu, s-o luăm pe dincoace”. Noi, neofiții, ne bucuram de cearta asta, că între timp mai răsuflam. În cele din urmă au învins cei ce susțineau direcția spre dreapta.

Și pornirăm iar!

De aici încolo, lucrurile căpătară o altă înfățișare.

Nu atât decorul care devenise mai sterp și mai vertical, cât în ceea ce privește neînsemnatul lucru ce se cheamă sufletul nostru.

Ascensiunea propriu-zisă se părea că acum începe. Nu era vorba de o pantă pe care s-o urci normal, călcând pământul cu bocancii și ajutându-te de alpenstock. Era o cățărare eroică și continuă ce te obliga să ții pieptul și genunchii lipiți de povârniș, să te servești de forța mâinilor, apucând ici o tufă și dincolo mușchiul ce îmbracă stâncă.

Prima clină fi învinsă de un efort în care nu credeam. De la micul refugiu plat ce ne refăcea forțele, trebuia să mai străbatem până sus încă un piept de munte, nu însă mai puțin repezit decât celălalt. Ne bucuram numai că, și această piedică învinsă, drumul va continua mai domol și până la urmă piscul *Omul*, cu a sa cabană ospitalieră, ne va primi cu un pat odihnitor și cu o cană de apă. A! ce miraj minunat, ce vorbă ideală: apă!

Dar, răbdare! Mai e puțin. Să continuăm urcușul. Este amiază. Ce-i drept, urcăm din zorii zilei, dar, se spune, nu mai e mult.

Iată-ne dar, asemenea înaintașilor /din războiul Neatârării,/* porniți să cucerim a doua redută de la Grivița.

Tăcerea domnea peste întreg grupul. Fiecare, preocupat de el, se concentra atent la fiecare mișcare, la fiecare pas. Parcă un egoism nemărturisit disociase grupul, îl nimicise. Nu mai era o colectivitate amică, o ceată de prieteni porniți să cuture și să petreacă. Era o serie de individualități, izolate, separate, străduindu-se pe cont propriu, utilizându-și aparte forțele personale. Domnea în fiecare, atunci, în clipa aceea, un singur rezumativ: să rezist, *să pot*, să am în mușchii și în nervii mei tăria de a ajunge acolo, sus, să scap de povârnișul ăsta de unde, dacă mi-ar tremura un picior sau mi-ar scăpa o mână, m-aș prăvăli jos, în hăul căruia nu i se știe fundul.

Stăpânea pe fiecare o încruntare, o crispă hotărâtă de a nu ceda greutăților, de a rezista panicii ce ar fi putut transforma o plimbare de plăcere într-o mică dramă.

Cu asta, reușirăm să escaladăm și panta a doua, ultima care ne bara drumul.

* Completare autografă.

Numai că a fost o iluzie! Dincolo de obstacolul abia trecut, se ridica un altul ce se anunța la fel de ispititor ca și celelalte. Și, firește, ascuns de noua ridicătură ce se oferea vitejei noastre, se va înălța o alta, și-apoi alta...

Așa a și fost! Pentru că nici amorul nu e mai amăgitor ca muntele! Ai o piedică în față, te lupți cu ea amar și te bucuri că ai răpus-o, pentru ca, la capătul efortului, fără întârziere, să se ivească una nouă și pe urmă iar și iar...

Adevărul ăsta l-am verificat și noi. A fost, la început, un soi de surpriză neplăcută, un sentiment ce ar fi vrut să descurajeze și să demoralizeze. În contact cu o greutate mare, firea omenească manifestă, întâi, un gest de lașă renunțare. Apoi intervine un reviriment ce pune în luptă resurse noi, a căror origine o lăsăm în sarcina psihologilor, dar al cărui efect duce, foarte ades, la victorie.

Așa s-a petrecut și cu grupul nostru de excursioniști, dintre care numai câțiva erau alpiniști încercați, virtute care nu i-a împiedicat ca, la răscrucea principală a urcușului, în loc s-o ia la stânga pe drumul acceptabil, s-o ia la dreapta, adică pe niște piepturi de stâncă unde circulă doar caprele sălbaticе.

*

Totuși, în cele din urmă, piscul *Omul* a fost atins.

În jurul mesei de brad, curând, fumea mămăliga pripită și ochiurile românești. La temperatura ce domnește acolo, vinul n-a avut nevoie de gheață și a descins la masa noastră cu zâmbete de rubin și voioșie contagioasă.

La ferestrele cabanei, ceața pusese draperii opace. Ploua rece iar vântul chiuia ca pe mare, în tempestă. Alpiniștii încercați sporovăiau despre aventuri și ascensiuni, față de care, cea de azi era floare la ureche.

Prietenul meu, arhitectul, mi se plecă la ureche, clipind șiret și mângâindu-și ciocul lui de satir deportat pe vârf de munte:

– Măi, frati-miu, alpiniștii ăștia sunt mai mincinoși decât vânătorii!...

Ceea ce gândeam, de altfel, și eu...

*

Târziu, o dată cu noaptea pe care negurile o fac aici timpurie, lumânările sclipiră tot mai palid în colțurile camerei noastre.

Patul comun, în care se șiruia la rând, fără protocol, înfrânt de oboseală, întregul grup al caravanei eroice – păru puful cel mai ospitalier.

Afară, vântul spulbera valurile de neguri, le ridica din funduri, le zdrențuia pe piscuri.

Am stat să ascult vitregia de afară. Citadinul slab și laș din mine se simțea rușinat și mic. Îmi fusese frică! Tremurasem o clipă, colo jos, la mijlocul pantei. Ezitasem să mă încred în mine. Adică, scos din colectivitate, din ajutorul mutual pe care ți-l oferă civilizația la tot pasul, fără cârjile rușinoase ale mulțimii, aș rămâne neputincios, lipsit de vlagă, m-aș pierde, m-aș prăvăli.

Și totuși, dintr-un alt ungher al sufletului, stăruia parcă și puțină mândrie: prestanța că totuși am învins, am răpus și greutatea și teama, am răzbit până sus.

Da: o ascensiune e un prilej de cunoaștere a ta însuși. Și e un motiv de satisfacție fără pereche: aceea de a ști că inițiativa, forța și răbdarea ta, numai a ta, te-au înălțat.

*

Zorile m-au prins cercetând cu ochi flămând cerul. De acolo, prin fâșiile călătoare de aburi, mi-a strălucit Luceafărul, ca un zâmbet de cristal. Numai o clipă trecătoare, dar, totuși, îndestulătoare.

*

Nu târziu, camarazii au reconstituit grupul din ajun. Ne-am încâtărămat pentru plecare.

Recunosc: la vale e mult mai ușor.

Într-un ceas, poposirăm pe un mic platou. Un cioban se apropie cuviincios oferindu-mi o frumoasă „floare a reginei“, un edelweiss pe care i-l răsplății cu câțiva lei.

– Ce faci cu floarea asta? mă întrebă omul cu bărbuță, camaradul de care mă legasem printr-o și mai strânsă amiciție în cuprinsul acestei escapade.

– O voi duce iubitei mele – răspunsei.

– Da? interveni arhitectul – și sunt sigur că-i vei spune că ai cucerit-o sus, pe creastă, cu un curaj neînfrânt, pentru ea, tu cavalier fără frică și prihană al munților.

N-am răspuns insinuării – care – trebuie să recunosc, nimerise în plin. Așa intenționez. Să dau edelweissul unei femei – și să mă laud c-am fost erou, că pentru ea, pentru o floare, pentru un zâmbet...

Începuse să reîncolțească perfidia!

Firește: coboram.

Redevenisem citadin!

Privii în sus, spre *Omul*. Era departe, dincolo de muchiile stâncilor și desigur, ascuns în nori...

*

Asta e descrierea pe care un necunoscut mi-o trimite privitor la o ascensiune a sa pe o vale ce s-ar chema a *Morarului*. Încredințez și eu pe calea nevăzută a acestor unde, unor necunoscuți ascultători, spovedania lui – care în definitiv – ar putea fi și a multora din noi.

2 august 1934, ora 20,45, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 7 p.

Arhiva SRR, dosar 11/1934.

Petru Comarnescu

Sfârșit de vară la Charleston, unde vegetează o altă Americă

ERA o zi de sfârșit de vară când am pătruns în portul Carolinei de Sud, *Charleston*,* oraș care în memoria europenilor se leagă de chipul unui dans excentric, o nouă formă de foxtrot ce s-a învechit, /vai/**, atât de repede. Ca și moda acelor pantaloni neobișnuit de largi și de viu colorați, denumiți la fel ca și această așezare cu falnic trecut.

Cine însă se așteaptă să afle excentricitate și originalitate absurdă să nu se ducă la Charleston, cum în cuprinsul țării românești să nu se ducă pentru astfel de lucruri nici la Iași și nici la Brașov. Căci în astfel de orașe vegetează o altă lume decât cea contemporană, planând nu numai o atmosferă de pitoresc închistat, ci și o altă concepție de viață.

Paradoxal doar pentru cei care nu cunosc Statele Unite ale Americii decât după anumite amănunte senzaționale din anumite localități supramodernizate, oamenii din Sudul marii federațiuni iubesc tradiția și istoria cu un spirit aproape conservatist. Și Charleston, centrul istoric al acestui Sud păstrează, ca și Iașii noștri, un spirit falnic și trist în toate clădirile acelea vechi, înconjurate de copaci bătrâni și flori care par veștede.

Pe străzi, copii palizi conduși de servitoare negre apar plâpânzi și de ceară, ca de altfel și femeile albe care calcă pe străzi fără nici o grabă, fără nici un cuvânt, fără nici o excentricitate. Aici moda de a-ți bronză trupul sub razele soarelui n-a prins niciodată. Albii nu știu cum să pară mai albi și să se distanțeze de negri. Acesta este

* S.a.

** Completare autografă.

motivul psihilogic pentru care femeile albe sunt aici de-o albeață imaculată. Dar și negrii, la rândul lor, nu huzuresc aici ca în Nordul tehnicizat. Aici simt prea aproape trecutul lor de sclavi și de copii legați de moșiile marilor plantatori și agricultori. Cei care mai puteau râde au fugit ca văcsuitori de ghetete sau cântăreți de jazz în marile orașe din Nord: New York, Chicago, Boston. La Charleston au rămas doar bătrânii resemnați, obosiți de muncă și de viață, îmbătați de mirosul puternic al florilor de magnolia și al azaleelor din curțile boierești.

Aici florile eternizează istoria și cimitirele, căci întotdeauna istoria devine un cimitir, a cărui viață scursă se prelungește numai în sufletele celor aleși. Prezența florilor, oricât de îmbelsugată este la Charleston, nu înveselește pe nimeni. Oamenii de aici le văd ca pe niște ochi prin care însăși natura plânge soarta omului și apusurile soarelui. O tristețe reținută arată spiritul locului: oamenii de aici nu se împacă nici cu trecutul și nici cu prezentul, dar, legați de ele prin firul tradiției, își duc viața înainte, pentru că nici circumstanțele și nici inima lor nu-i lasă să se schimbe prea brusc.

Oraș pitoresc și istoric, Charlestonul simbolizează feudalismul înfrânt al Americii de ieri. Aici a locuit ultimul guvernator regal al Angliei, lordul William Campbell, după care revoluția și independența statelor americane au înscăunat un chip nou de viață. Sufletește, acest ținut nu s-a depărtat cu totul de Anglia și vițele care-i îmbracă gardurile înalte și casele semănând a fortărețe ne duc cu gândul la Oxford și la unele din vecinătățile Londrei.

La Charleston arta trăiește pe uliți sub forme aristocratice. Toate porțile și grilajurile de fier sunt lucrate ca niște dantele, de care sunt prinse inițialele și blazoanele stăpânilor. Poarta, ca la marile castele, este cartea de vizită a nobilului și oamenii de aici au avut în trecut destui bani și destul timp ca să ciocănească fierul și să închipuie minunate arabescuri de nespasă gingașie. Fiecare casă își are, de asemenea, individualitatea ei, păstrându-și aerul tradițional, adică acela avut în secolul al XVIII-lea. Și astăzi, aceleași familii stăpânesc casele acestea cu câte două-trei caturi, cu cerdacuri înspre grădină și balcoane către stradă, împodobite cu coloane de piatră sau lemn și frontoane, ca faimoasa locuință a familiei Pringle.

Biserici cu legende și amintiri, clopote care au vestit fapte mari, forturi care au rezistat sau au mai fost atacate în războiul

pentru independență sau în cel civil – de secesiune, cum îl numesc europenii –, așezate în oraș sau la apă, grădini străvechi, astăzi publice, ieri stăpânite de câte un om sau o familie, care și-au făcut o fală din a aduce și planta flori din Japonia sau India, ca plantațiile de magnolia și de camelii ale Draytonilor, socotite de John Galsworthy drept cele mai frumoase din lume –, toate dau Charlestonului aparența unui cimitir de mare artă. Căci unde sunt mai multe grilaje și ziduri de flori decât într-un cimitir?

Iată, în această zi de sfârșit de vară, când soarele nu te mai arde pe umeri și când calci sfios pe stradă pentru că moare un anotimp vesel și se naște un altul trist, Charlestonul pare o năzărire, o întocmire ireală scoasă la iveală de arheologia unui visător adormit acum două sute de ani. O melancolie amestecă voluptatea trăirii cu regretul că ceva te împiedică să te bucuri pe de-a-ntregul de viață. Oamenii și vizitatorii de aici își dau bine seama că se află între două lumi, că șederea lor înseamnă renunțare la multe, dar și solidarizare cu un trecut încă puternic, chiar dacă e încremenit și depășit. Același simțământ îl capăt ori de câte ori vin la Iași, unde istoria, pitorescul și apusurile construiesc o melancolie similară. Nu toate spectrele și toți strigoi sunt urăți și nu orice întârziere sau oprire duce neapărat la moarte. Monumentele prelungesc viața istoriei, întocmind muzee. Și Charlestonul și Iașii sunt muzee care dau celor ce locuiesc în ele îndatorirea de a veghea și a păstra formele unui conținut de viață apus. Dar a trăi printre statui și monumente nu este o viață prea plăcută, cu toată onoarea unei astfel de situații. Oamenii din jurul lor se simt mai puțin liberi și mai îndatorați, când nu sunt simple animale, care trăiesc oricum. Trecutul le dă, însă, o astfel de largă perspectivă încât pot mai adânc simți nimicnicia vieții lor, atât de scurte și de trecătoare. Aici intervine acel simț al infinitului, care este obârșia principală a melancoliei.

De altfel, ca și la Iași, și la Charleston ruinele nu lipsesc. Aproape de portul neîngrijit și sărac, case părăsite, magazine murdare și chiar oameni cu picioarele goale. Mai încolo, târgul de sclavi, cu aspect de cetate medievală, întrebuințat astăzi ca piață de alimente.

După astfel de descriții, câți nu se vor întreba oare dacă nu este vorba de o confuzie sau de o imaginație neîntemeiată pe realitate? Căci europenilor care judecă Statele Unite doar după New York și încă după cele mai frivole și excentrice aspecte ale lui,

o astfel de existență nu le poate părea verosimilă. Și totuși Sudul Statelor Unite și Carolina de Sud și Charlestonul sunt astfel cum au fost evocate aici. De aceea ne-am și oprit asupra lor, pentru a arăta că pretutindeni există mai multă varietate și diferențiere decât vor oamenii comozi și iuți la simplificările descriptive să recunoască.

Charlestonul este centrul istoric al Sudului Statelor Unite. Colonie de virginieni, acest oraș a fost numit astfel în cinstea lui Carol I, Charles I, al Angliei, tatăl celui rege care dădu la opt nobili pământul dintre Virginia și Florida spaniolă. Englezii au deținut Charlestonul și Savannah, distrugând armata revoluționară a acestor state, care îi asediaseră. A venit apoi perioada independenței. Apoi cea a războiului dintre Sud și Nord, iscat din pricini economice ca și pe idei noi de libertate și egalitate. Sudicii nu au vroit să renunțe la sclavii negri care le îngrijeau plantațiile de bumbac, zahăr și tutun. Carolina de Sud s-a declarat cea dintâi „națiune liberă și independentă”. Împreună cu alte state, a format în 1861 confederația care din Charlestonul blocat a rezistat armatelor americane din Nordul liberal și democrat. Fortul Sumter a rezistat doi ani.

Dar după triumful ideilor promovate de nordicii americani, Sudul a rămas în trecut. Înfrânt politicește, a pierdut orice influență. Charlestonul pentru America înseamnă evul mediu. Temându-se de o astfel de perspectivă neagră, unele orașe din Sud au căutat o apropiere de cealaltă Americă, progresistă, tehnicizată, eficientă la culme. Au căutat să-și schimbe ritmul și înțelegerea vieții. Procesul acesta este în curs. Dacă vor izbuti sau nu, viitorul ne va arăta. În tot cazul, în cumplita criză financiară prin care trec în momentele de față Statele Unite, suntem siguri că Sudul suferă mai puțin decât Nordul. Pentru că atunci când nu te aștepți la mare lucru de la viață și când nu ai pretenții prea mândre, resemnându-te la un trai simplu și modest, surprizele nu te izbesc prea tare. Acesta e cazul Sudului, unde oamenii trăiesc asemenea bunicilor noștri, de o parte unii aproape în mizerie, de alta mari proprietari și fabricanți. Dar chiar situația acestora nu este, în genere, asemănătoare cu a capitaliștilor din Nord. Oamenii noi pot trece prin orice și cei din Nord încercând totul, au putut uneori ajunge la averi fabuloase sau măcar la un standard de viață ridicat. Oamenii din Sud, legați de un trecut anumit, de o viață care s-a maturizat, s-a stabilizat într-un anume sens, nu se pot schimba oricum. Tragedia Charlestonului este

tragedia aristocratului amenințat de sărăcie, care știe să sufere, dar nu să se schimbe prea brusc, necum să cerșească. Lumea de aici este prea mândră, izolată, stoică, pentru a putea intra cu succes în ritmul Americii superindustrializate și mecanizate. Aici domnește o apatie politică și cei care iau măsuri, le iau de obicei împotriva cuiva decât pentru ceva.

O scriitoare americană care crede totuși în posibilitatea de ajustare a Sudului la industrialismul american – firește, într-un chip nou și personal acestei realități sociale și geografice – citează sceptica părere a unui businessman new-yorkez în această privință:

„Sunt oameni de afaceri în Sud care întreprind afaceri de 100 000 dolari anual și care, asigurându-și un venit de 10 000 dolari, sunt satisfăcuți. Ei spun că nu vor să-și mărească acest comerț. La ce progres te poți aștepta de la oameni ca aceștia“, se întreabă businessmanul din New York.

Vedeți, prin urmare, că și în America sunt două lumi și că și acolo, de la peisajul de sfârșit de vară sau nu, ești împins la considerațiuni mai plate, dar nu mai puțin vitale, ca acelea privind condițiile economice ale vieții de fiecare zi. Pretutindeni viața /este un imens amestec de lucruri contrare și de o diavolească varietate/*.

*24 august 1934, ora 21,00, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, cu corecturile autorului, semnat mp, 5 p.
Arhiva SRR, dosar II/1934.*

* Completare autografă.

N. Crevedia

O vizită la Plevna

PLEVNA! Ce fiori de mândrie ne dă și acum pronunțarea numelui acestei localități bulgărești, în care, sunt aproape șaiszeci de ani, turbanul otoman, cel atât de trufaș și de puternic până atunci, se închină în fața opincii românești, chemată telegrafic să dea ajutor muscalilor. De numele Plevnei, al domnitorului Carol și al celorlalte nume de viteji tot așa de sfinte, se leagă prin firul de aur al celor șase decenii, toată fala și tăria României moderne – și, îți trebuie sufletul și-nchipuirea rumenă a unui copil din clasele primare, ca să te bucuri din plin și să trăiești cald toată măreția, toată amploarea acestei sărbători de sânge.

Plevna – bulgarii îi spun *Pleven** – este unul dintre orașele principale ale Bulgariei de nord, și aici se întâlnesc, linia ferată care vine de departe, de la Varna și cade aproape perpendicular, pe linia Nicopole-Sofia. Râul Vit care izvorăște de pe lângă Tetevenii Balcanici, de aici din Pleven, merge de vorbă cu drumul de fier, până în Dunăre, la Somovit, în dreptul Turnului nostru Măgurele.

Orașul Plevna nu-i departe de noi. Ca de la Zimnicea la Turnu, sau de la Măgurele la Corabia – adică vreo treizeci de kilometri. De la Dunăre, pe harta bulgărească după care mă orientez, văd în regiunea Plevnei, două localități însemnate al căror nume sună la fel cu cel a două comune din județul de vis-à-vis, Teleorman. *Găureni* și *Trestenik* se numesc aceste localități.

Este poate interesant să spunem că Pleven – Plevna adică – e capitala județului – *okrăgului* – cu același nume. Ca așezare cade în mijlocul unui ținut agricol fertil, în împrejurimile sale cresc vinuri cu renume și pomi cu mult rod. Prin poziția ei – e așezată în vale, pe râul Vit, înconjurată de dealuri – Plevna este o fortăreață

* S.a.

naturală. Pentru aceasta a și fost aleasă ca garnizoană de marele comandant Osman pașa.

În sfârșit, orașul are 30.000 de locuitori, adică jumătate din cele peste 60.000 de suflete de ostași căzuți aici și dintre care 50.000 au fost ruși.

S-au împlinit cincizeci și șapte de ani de la asaltul românesc al Griviței; voi da citire câtorva note dintr-un carnet personal, impresii scurte luate cu ocazia unei vizite recente în orașul independenței noastre. Să vedem deci cum se prezintă acest Mărășești al nostru de la '77.

La Plevna, personalul Rusciuk-Sofia oprește 15 minute. Gara e pe stânga – o gară nouă, amplă – și dintre ghivecele cu flori spânzurate de stâlpii peronului, discul de metal al orologiului arată ora 1. Numele gării e tradus și în litere latine, iar intrările, ieșirile, birourile și toate datele importante din stație sunt date, ca de altfel în toate părțile Bulgariei, și pe franțuzește.

E noapte și impiegatul de mișcare pare și mai brun în uniformă lui neagră, polițienească, cu șapca severă, tot neagră și dânsa, șapca specifică, națională, bulgară, a cărei formă e aceeași și la militari și la studenți, la elevii gimnaziilor, la birjari și la hamali, nuanțele observându-se numai în ce privește culoarea...

Doi chelneri, impecabili ca niște infirmieri au ieșit somnoroși în ușa restaurantului bine asortat, să ia în primire niște clienți care ocolesc din principiu birtul, mai ales la această oră târzie.

În gară, trei-patru trăsorele cu câte un cal, încarcă pe cei trei-patru călători care au descins aici. Droșca noastră, deși îi pâraie oasele de vechi și somnoroasă ce este, e așternută cu un cearșaf alb și ne simțim în ea ca niște prunci. (În Bulgaria, un obicei oriental, dar impresionant și cochet, face ca trăsurile să fie îmbrăcate în macaturi de pânză albă. În orașele mai de Sud, trăsura e chiar pictată, iar macatul e galben și prevăzut cu ciucuri lungi.)

– Ascultă, bre, în Plevna este hotel? ne adresăm birjarului, un moșneag care are înfășurat pe cap un brâu pestriț și sărac.

– Estem, cum să nu estem, ne răspunde turcul pe românește.

– Care e cel mai bun?

– *Majestik*. Asta bun hotel. Este bun.

– Du-ne acolo!

Droșca noastră înaintează parcă pe-o gură de infern. De la gară, pornim pe-o stradă lungă, largă – adică pe o șosea, fiindcă e

plină de gropi și de pulbere. În ambele părți, grămezi de gunoaie și bălegar și un miros iute de fum stătut. Pe ici, pe colo câte o casă scundă, câte un depozit. În orașul, adevăratul oraș care este aproape, care vine parcă peste noi cu luminile lui timide – câinii latră ca într-o mare și veritabilă comună rurală. Prima impresie e dezolantă și simți numaidecât protecția unui adăpost de prim rang.

– De unde știi românește, *efendi*?

– He, he, he, dom'le, dom'le – oftează lung musulmanul – eu știu românește de mult. Eu fost la România.

Ne vine însă curând inima la loc. Birjarul apucă pe stânga și de aici se deschide o stradă destul de dreaptă și de largă și simțim subit că ne aflăm într-un oraș. Un oraș, ca toate urbele de provincie, care doarme profund la ceasul acesta și al cărui trotuar de piatră de gârlă răsună, răsună, ca-n codru...

– Dumneavoastră stați mult în Pleven? - ne întreabă birjarul, după ce ne descarcă în fața hotelului.

– Până mâine seară.

– Măine, dumneavoastră merge mai departe?

– Mergem la Sofia.

– Cu *bârzotren* de la ora nouă sau cu personal?

– Cu acceleratul de nouă!

– Atunci, eu vine hotel, luat bagaj, mergem gară.

– Să vii să ne iei.

... Hotelul „Majestic“, socotind și după firma de comenzi. Cadență militară, tropote de cai și urale entuziaste. Ieșim în balcon. O muzică militară cântă în piața orașului care e numai la câteva zeci de metri. Vedem foarte bine toată festivitatea. Prin fața notabilităților orașului și a câtorva ofițeri superiori îmbrăcați simplu, defilează mai întâi, călări, cavalerii ordinului Sf. Gheorghe – așa ni se explică –, toți ofițeri de rezervă. Poartă uniformă tip vechi național bulgar și pe care am văzut-o în multe tablouri și stampe cu scene din Războiul neatârării Bulgariei și chiar, mai recent, în războiul cu Sârbii, de la 1883. Uniforma aceasta impresionantă constă dintr-o căciulă albă, rotundă, cu fundul roșu; o dulamă, tot albă, cu ceaprazuri, care nu-i însă îmbrăcată pe mâneci, ci aninată cochet pe un umăr; pantaloni bufanți, cizme cu rozetă. După ofițerii de rezervă, vin veteranii de la '78, apoi câteva asociații profesionale, apoi, cu dascălii în frunte, cele câteva școli secundare din localitate: un liceu și o școală comercială de băieți,

școala de meserii, un liceu, o școală comercială și alta profesinală de fete. Elevii, în uniforme negre, încheiate monahal la gât, poartă centuri de piele, ca în tot timpul anului de altfel, și păstrează o cadență militară. Fetele, tot în uniforme negre, sărace tot ca ale elevilor, poartă pe cap o șapcă fără cozoroc, de care atârnă pe spate, o panglică. Câteva dintre ele sunt îmbrăcate în port național.

După defilare, muzica atacă o serie de hore și jocuri naționale care îmbrățișează numaidecât pe fete și pe școlari, întărâtându-le tinerețea și patriotismul. La ora 12, festivitatea ia sfârșit. Primarul Plevnei, care privise defilarea într-un frac de șiac gros, ne lămurește că în ziua aceea – 5 Mai, sau 23 Aprilie, după stilul vechi – e mare sărbătoare națională și cavalerii ordinului Sf. Gheorghe își serbează patronul. (E locul să spunem că vecinii noștri, au adoptat și dânșii stilul nou, însă sărbătorile se cinstesc după zodiile vechi. Astfel, Crăciunul cade în ianuarie, iar Sf. Gheorghe în ziua de 5 mai).

Plevna care ne impresionase așa de urât aseară, nu-i un oraș dezagreabil. Pe strada principală, se arată clădiri moderne, cu două, chiar cu trei etaje. Străzile nu sunt prea drepte dar sunt curate. Iată Primăria, construită recent, Teatrul Comunal, în care se rulează acum un film, Muzeul Militar și câteva localuri de bănci și de cooperative. Multe cafenele și *mlekarnițe*, adică lăptării.

Dar peste bucuria de azi a țării și peste cea a orașului Plevna în special, a căzut zăbranicul unei întâmplări tragice. Poetul bulgar Nikolai Vasil Rakitin care funcționa în localitate ca profesor și director al Muzeului Militar, s-a sinucis cu trei zile înainte, aruncându-se sub roțile trenului care-l ducea la Sofia. Nu e cazul să insistăm aici asupra cauzelor pentru care scriitorul și-a dat o moarte atât de crâncenă – fusese acuzat de superiori că înstrăinase din muzeu câteva obiecte. Nikolai Rakitin era autor al câtorva volume de versuri în care cânta frumos peisajul natal, căminul, cânta pomii și florile și, ca toți poeții, femeia. Era un bărbat încă tânăr, frumos, purta barbă distinsă și a lăsat în urmă-i o văduvă cu două domnișoare mari, nemângâiate.

Sufletul lui dalb ca vișinii înfloriți pe care-i cântase nu putuse suporta o atare acuză și de aceea s-a răpus singur și într-un chip atât de drastic. Ca un protest, fiindcă s-a dovedit, a doua zi chiar, că poetul era nevinovat!

La restaurant, un chelner ne servește în cea mai clară limbă românească. A lucrat mulți ani la Brăila.

După masă, ne propunem să vizităm Muzeul, parcurile și împrejurimile istorice ale orașului. Scrisoarea de recomandatie pe care ne-a dat-o distinsul nostru prieten, poetul Iordan Stratiev, secretar la Legația bulgară din București, pentru Vasil Rakitin, se dovedește acum ineficace. Ne adresăm unui grup de elevi care ni se pun la dispoziție, cu o bună creștere de neuitat.

Muzeul Militar este o casă scundă – o casă parcă de țară – așezată în mijlocul unui parc mic, înconjurat de un gard care surprinde: ulucile nu sunt de scândură ci puști cu baioneta în vârf, la rând, ca la o prezentare a onorului. Pe această ulucă, la distanțe egale și apropiate, sunt prinse, încrucișate, o cazma și un târnăcop de tranșee. Și puștile și cazmalele sunt o imitație în fier. În curtea muzeului sunt expuse câteva tunuri prizoniere, mai multe grămezi de ghiulele și bustul în bronz al țarului liberator, Alexandru al II-lea. Casa care adăpostește muzeul propriu-zis este aceeași în care a locuit și a dat comenzi vreme de trei luni inexpugnabilul generalisim Osman pașa. Casa e restaurată în forma ei inițială și în cele câteva încăperi sunt expuse suvenirurile grelelor zile de la '77: arme, trofee, uniforme, documente militare, hărți ș.a. Pe multe din ele se mai vede încă noroiul uscat al redutelor și pete de sânge...

Mausoleul e un monument măreț, cu baza octogonală și se ridică descrescând în formă de dom bizantin, terminându-se într-o turlă cu o cruce deasupra. E așezat în mijlocul unui parc propriu, împrejmuit cu zid. La cele patru intrări, pe stâlpi groși, sunt așezate câte două turnuri. În peretele dinspre răsărit, afară, o placă mare arată recunoștința adâncă a poporului bulgar pentru țarul scuturător de jug. În părțile laterale, săpate în piatră, numele ofițerilor ruși și români, căzuți în jurul Plevnei. Jertfa corpului ofițeresc român reprezintă cam o treime. Înăuntru e o capelă mică în care se slujește la ocazii rare. Intrarea în mausoleu nu e permisă, de altfel, decât în anumite zile și ore. Paznicul sfântului așezământ care este și grădinarul parcului ne introduce jos în osuar. Aici, mâini pioase au așezat în stive simetrice craniile și oasele viteze ale celor sacrificați în lupte. Cele ale oștenilor noștri sunt așezate în dreapta și geamul rond, colorat cu tricolorul românesc, comunică de afară peste sacrele oseminte, o lumină melancolică. La ieșire, cercetăm hărțile din perete, cu topografia cetății și a redutelor, iar ciceronele ne pune la dispoziție registrul în care se înscriu vizitatorii și ne îmbie să cumpărăm fotografii ilustrate care reprezintă mausoleul.

Trecem pe un pod șubred peste râul Vit, destul de primitiv canalizat și ale cărui unde secătuite de secetă abia se mai strecoară printre pietre. Ocolim pe lângă geamia dărăpănată și de aici, pe lângă baia comunală lăsată și ea în paragină, și ne îndreptăm la deal, pe o uliță, spre stadion, unde au loc astăzi manifestații sportive.

Din deal, orașul se vede în vale, așa cum se văd Bucureștii, de pildă, când îi privești de sus de la Bellu. Colinele din jurul Plevnei nu sunt mai înalte decât dealul Șerban Vodă. Poate ceva mai repezi.

Stadionul este un teren în mijlocul unei plantații de salcâmi și a adunat aici toată garnizoana, toate școlile orașului. Tineretul se produce cu diferite exerciții sportive și tot ofițerii de rezervă par a avea și aici cuvântul.

De aici, printre vii și semănături, ne îndreptăm spre est: pe alt deal e Parcul Skobelev și tinerii noștri însoțitori țin să ne arate această mândrie a orașului.

Am uitat să spun că și cu cei doi liceeni bulgari vorbim tot românește! Vorbesc stricat, dar ne înțelegem. Ne spun că sunt de fel din părțile Vidinului, dinspre Dunăre și că, de multe ori, în timpul vacanțelor, trec Dunărea și rămân toată vara prin satele din România, pe la diferiți cunoscuți. Deși tineri și cu toate că poartă încă uniforma gimnaziului, ne vorbesc foarte entuziast despre șefii lor... politici! Unul face parte dintr-o organizație comunistă, celălalt activează în mișcarea dreptei. Ambele ideologii au acaparat în măsuri egale ardoarea tineretului din liceele și universitățile bulgare.

Parcul Skobelev care poartă numele vestitului general rus, merită, într-adevăr, să fie văzut. E un fel de parc-cimitir, dedicat numai eroilor ruși. Întâlnim aici tunuri, grămezi de ghiulele, o capelă și pe aleile parcului, pe unde se plimbă astăzi îndrăgostiții, de-a dreapta și de-a stânga, sute de morminte de ofițeri ruși. Cele mai multe au pe crucile de piatră inscripții funerare în limba rusă sau bulgară. Copiem una: „Aici odihnește Teodor Maximovici Stavroghin, *podporucik* (adică sublocotenent) în *polkul* (în Regimentul) 130 de Infanterie. S-a născut pe Don în Rusia și a căzut în ziua de 4 octombrie 1877, la asaltul asupra Plevnei, în vârstă de 22 de ani“.

Din parc, un bulevard coboară drept în inima orașului, în altă grădină publică, populată de o democrație vestimentară care nu poate să scape atenției.

E cald și poporul s-a îngălămbit pe un ursar care duce de braț... o maimuță căreia-i curge cojoaca. Și ursarul ciupește coardele unei cobze primitive și-i cântă cimpanzeului pe... românește: „Joacă bine, măi Martine, că-ți dau pâine cu măsline“.

Surpriza noastră nu e mică. Ne adresăm țiganului căruia-i ieșea și lui mizerie prin căciulă:

– Ce e, mă, cu tine p’ aici? De unde ești?

– Din Rumânia, mânca-te-ași – îi ia înaintea țiganul – noi suntem rumâni.

Amândoi sunt francamente bucuroși că au întâlnit – mă rog! – *rumâni* de-ai lor, sunt gata să ne sară de gât să ne sărute!

Se născuseră și trăiseră într-adevăr în România, dar de câțiva ani emigraseră aici și vorbeau limba bulgară tot așa de bine.

În cinstea întâlnirii, pune pe Marița – maimuța – să ne facă un joc, iar el, așa din senin, începe să ne cante, cu o nostalgie care i se vădea în lacrimile ochilor:

„Hai, Leano, să trecem Oltul

Să schimbăm vorba și portul...“

Oltul, în cazul lui, era Dunărea.

Ne-a întrebat ce mai e „pă la noi“ și, la sfârșit, ursăreasa ne-a cerut o țigară: „P-aici e sărăcie mare, mânca-v-ași. O să ne întoarcem la toamnă iar în țara *noastră*“.

Ora 4. Zăduf. În piață, birjarul nostru de aseară – turcul – a adormit pe capră, în așteptarea unui client care nu se mai ivește! Turcul are acum pe cap o șapcă pleoștită de muncitor de fabrică și îi stă așa de rău cu ea, tot așa de rău ca și plugarului acela de pe actualele hârtii-monedă otomane, care mână la un plug *de lemn* doi plăvani, iar pe sprânceană poartă o șapcă moale, întocmai ca Mitică al nostru de pe 13 septembrie! Aceeași jalnică impresie am avut-o mai târziu la Constantinopol și cred că sunt de acord cu orice străin care l-a văzut că genialul reformator Kemal, odată cu doborârea fesului, trebuia să secere și crinii minaretelor și să culce la pământ și lanul mișcător al catargelor Bosforului!

– Hei, efendi, scoală...

– A, Dumnevoastră? Salut. Mergem gara?

– Nu. Mergem să vizităm Grivița.

– A, da. Krivița. Mergem.

– Câți kilometri sunt pân’ acolo?

– Puțin. Patra kilometra.

– Și cât ne costă?

– Dacă vrei platit, dacă nu vrei nu platit. Eu tot stai degiab. Dumnevoastră, rumâni, trebuie mergem Krivița.

Ne-am făcut loc tuspătru cum am putut în droșca lui Mehmet – așa-l cheamă – și, haide să vedem celebra ređută.

Mahalalele Plevnei sunt de-a dreptul fioroase. Ulițele cu gropi și cu praf și mai ales cartierul turcesc e înspăimântător de mizer. Colibe mici de lut, învelite cu paie, bălăgarul urcă până pe prispă. Mai curate, par cișmelele, la care vine agale cu căldarea câte-o cadână, otova ca un sac plin cu nămol. La marginea orașului, un pârau în care se tăvălesc bivoli și copiii cu șalvari turcești ai unei șatre de țigani căldărari.

– Când ai fost, Mehmet, în România?

– Demult fost.

– Și cu ce te ocupai acolo?

– Chirigiu cu căruța, în Dobrogea. Eu fost și la Kiustenge și la Kalarashi...

– Câți ani ai?

– Optzeci doi.

– L-ai văzut pe Osman pașa?

– Eu nu văzut dar auzit. Asta mare om. Amar la el pierdut femeile. La război, nu trebuie femei. Asta muskal nu venit cu femeie la război. Osman pașa venit femei multe și frumos. Nu trebuie femei!

După trei sferturi de oră, urcăm dealul Griviței. Krivița e un sat cu totul și cu totul sărac. Casele, învelite cu stuf, ogrăzile împrejmuite cu gard de nuiel. În marginea de vest a satului, pe deal, biseriđu românească, ridicată aici acum vreo treizeci de ani, din inițiativa regelui Carol. E împrejmuită de zid. Vrem să intrăm înăuntru, dar porțile sunt închise. Cheia e la preotul bulgar care slujește aici, ne informează un țăran care, aflând cine suntem, ne pune numaidecât la curent cu toată istoria unui român care a fost însărcinat de guvernul de la București să păzească aici acest sfânt lăcaș. Românul nostru – ne spune mai departe bulgarul – a stat ce-a stat aici și pe urmă s-a înțeles cu popa să-i dea jumătate din salariul ce primește el de la București și să rămână acesta cu grija capelei. Zis și făcut. Și de-atunci nu l-a mai văzut nimeni prin Grivița. Nu știm cât să credem din spusele acestui plugar cu ochii mici și verzi care crede probabil că noi suntem guvernul român și am venit aici

să numim un nou custode. El e gata să-și ofere devotatele lui servicii. Așa avem impresia.

După vreo jumătate de oră veni și preotul și intrăm înăuntru. Capela e mică de tot. Dedesubt, tot ca la Mausoleul din Plevna, osuarul cu câteva sute de cranii.

În registrul vizitatorilor, sute și sute de nume, între care al câtorva foști miniștri și generali. Și cel glorios al fostului comandant de oști, regele Carol I. Apoi, diferite asociații de veterani, de militari, ziaști, preoți, profesori, avocați, ori simpli comercianți din Ploiești ori din Turnu Măgurele care au venit aici să aducă în corpore omagiul lor pământului dezrobirii noastre.

Spre nord, la un kilometru depărtare, se văd câteva monumente – niște cruci de fier – ridicate aici de către români, în punctele unde s-au desfășurat istoricele încăierări. Pornim într-acolo. Nimic, în afară de aceste semne, nu mai arată că aici a fost teatrul unor mari desfășurări de arme.

Ne îndreptăm, emoționați, spre colina cea mai înaltă, unde se văd urmele redutei Grivița.

Celebra întăritură e săpată în forma unui cerc turtit, cu aria cam de-o jumătate de pogon. E brăzdată în interior, cu șanțuri adânci, în zig-zag. Meterezele pe care curcanii noștri se înălțau cu scara, sunt acum înalte numai de doi metri!

Căutăm să ghicim parapetul unde au răcnit Peneș și Candiano Popescu – șanțul în care s-a prăbușit Valter Mărcineanu...

Lui Mehmet îi pică două lacrimi în troscotul care crește acum pe gloria părinților și a seminției sale...

În depărtare, spre nord-vest, monumentul de la Opaneț – pe alte câteva dealuri, alte nume de redute.

Restul, câmp presărat cu pari și cu răsurii.

Arșița și ploaia și-au făcut datoria. Grâul crește ager, până la piept, cu spicul gros ca o mustață de dorobanț. Pâlcuri violente de maci stropesc cu sânge mantaua verde a acestor sfinte semănături.

Colo, în vale, Plevna a ridicat pe coastă câteva vile, ca niște steaguri albe, și se predă, înfrântă, amurgului...

*31 august 1934, ora 21,00, „Universitatea Radio“.
Text manuscris, semnat mp, 24 p. Arhiva SRR, dosar 12/1934.*

Radu Gyr

Povestea Jiului

ODINIOARĂ, în leaturi cu cumpeni de ape și zale de stânci neumblate, când zidurile muntelui Golean zdrențuiau hoardele norilor fierăstruind furtunile și zborul vulturilor, toate apele din Vâlcău se adunau în undele Streiului din Țara Hațegului și se scurgeau prin el, spre Mureș – călătorie limpede – peste curmătura Merișorului. Dar *Jiul*^{*}, râul haiduc, tânăr pandur răsărit, nu a iubit pesemne, albia Streiului. Și, nevoindu-se vasal, și-a scuturat chica răzmerițată a apelor și a pornit iureș și clocote spre miazăziua Vâlcanului, ronțâind stâncile și bând muntele. În răscoala lui de argint și cer și-a opintit izvorul spre Valea Petroșanilor, și ca un balaur tânăr și răzbunător, a prins coada de șarpe a Streiului și, înghițind-o, a adăugat-o la recii lui solzi.

Aceasta se petrecea pe vremea când însăși Dunărea rodea lanțul bănățean, cu marile ei paloșe lichide.

Dintru început, Jiul a fost răzvrătire în cântec, doină leneșă și hoardă.

Viscoalele apelor sale, scăpând din lupta încrâncenată cu cremenea și râpele, se potolesc din ce în ce și tot mai largi ajung visătoare călătoare de-a lungul luncilor cu mierle, care-i arată drumul spre Dunăre...

Astăzi, urmărit spre obârșie, Jiul are două ramuri: *Jiul românesc*, și *Jiul unguresc*. Jiul românesc, cel care a fost odată capătul Streiului mureșan, purcede din Țara Hațegului de sub masivul Retezatului, cu vârtejuri de prăpăstii și cu cerurile coborâte în căldările lacurilor Bucura și Zănoaga. Vine dintr-o țară de legendă și pitoresc medieval și se întâlnește cu *Jiul unguresc*, pornit din răsărit, de deasupra Petroșanilor. Laolaltă, apele înfrățite își

* S.a.

încep năvala prin foarfecele Vâlcanului – spre soare-răsare – pândesc negurile și burhaiul Parângului, munte de basm și restriște. Dar chiotul Jiului nu-l bagă în seamă. Prin pasul alpestru al Surducului, Jiul e platoșă spartă, oglinzi răzvrătite, împrôșcând cu lumini, fulgere lungi despletite în cozi de harapnic lichid, vifor și geamăt, strigăt de victorie și plânset.

Cale de treizeci de kilometri, râul haiduc străbate defileul minunat al Lainicilor, fără a întâlni un singur sat. Valea e strâmtă și sălbăticia ei verde are frumuseți care întrec și majestatea văii Prahovei și larga melancolie a văii Oltului. Cheile Lainicilor sau Surducului se înrudesesc de-aproape cu vijelia de smaragd ce duce spre Dâmbovicioara și cu povestea aspră de sălbatică minune a Bistriței moldovene. Rând pe rând, Jiul fierbe în căldări adânci, deasupra cărora pâlpâie numai un colț de senin, se răsuțește printre stânci, trece pe brânci, prin strâmtori și-și caută loc deschis pentru hora învolburată a apelor.

În stânga și în dreapta albiei, muntele crește cu povârnișuri și râpe, dar mai ales cu coaste suite pieptiș de explozii albastre de vegetații, care împăduresc vârfurile și se țin de goana râului spre miazăzi. O beție de verdeață farmecă ochiul și îmbată sufletul.

Șoseaua cu cotituri repezi și dese, își mlădiază panglica înaltă mult deasupra clocotului râului, pe sub pereții năpădiți de rămurișuri și de freamăt.

Toată valea Lainicilor e un verde cântec de vitejie și de dor de ducă. La fiecare cot al defileului, o altă priveliște, o altă minune. Izvoare se desprind ca valuri fâlfâitoare, din înălțimi de granit și răcoresc pietrele, înfrăgezesc verdeața și buzele însetatului. Mici cascade sar în jocuri vioaie, scânteietoare, de parcă ar fi o ploaie îngustă de curcubee topite, sfărâmându-se cu bucurii și cântece limpezi. Adesea, pădurile escaladează dintr-un pas pânda din fund a apelor. Dar, iată, plin de soare, un luminiș. Valea se deschide și pe o pajiște de sărbătoare, zâmbește unica mănăstire a Lainicilor ca un ostrov însingurat de dimineață și cucernicie.

Până la sfârșitul veacului trecut, numai pașii celor câțiva călugări de aici și-ai ciobanilor călcau sălbăticia potecilor. Cu cât înaintau, însă, de-a curmezișul muntelui, spre sud, surprize noi se ivesc.

Într-o colaborare ciudată – de noi frumuseți – vigoarea primitivă a naturii își dă mâna cu energia uriașă a civilizației.

Începe lanțul viaductelor imense, cu spinări arcuite de monștri de piatră, ridicate, pe un fond verde de basm.

Sunt admirabilele construcții ale căii ferate care-și propune să unească Bucureștii cu Petroșanii – fruntea Gorjului, cu Ardealul. Lucrările au ajuns cam la un sfert din drumul întregului defileu.

Va fi, desigur, una din cele mai încântătoare treceri ferate prin munte, adevărat pas ferecat în fier și granit. Peisajul e elvețian, iar minunea colaborării dintre natură și om de o grandoare puțin întâlnită.

Ajunsă la Bumbești, în nordul Gorjului, rășcoala Jiului a scăpat, cu totul, din sabia de cremene a Vâlcanului. Apele învingătoare își lătesc cântecul și străbat acum o poezie nouă: trec pe lângă liniile unduitoare, ca o melodie, ale colinelor gorjene.

În locul stâncilor repezite se înclină acum frumusețea feminină a umerilor și coapselor a colinelor: Bujorecului, Branului și Cărbuneștilor... iar din preajma de miazăzi a Târgu-Jiului, începe balada de safir și catifele vegetale a luncii Jiului, care merge, haiducească și romantică, până la Dunăre. Sălciile revărsate mângâie coama de beteală a apelor. Răgăliile pun pânde în preajma vârtejurilor care învârtesc capul în loc. Lunca Jiului, mai cu seamă cea din curmezișul Doljului, are tristețile și dorul ei inedit. E un dor mare de pribegie pe țărmuri oltene, pe lângă melancolia răchitelor și zburda cetelor de copii goi care se-mpletesc, ca niște pui de zei arși de soare, cu șerpai lungi ai apelor.

Pe acest drum al luncilor, Jiul primește, dinspre apus, apele Tismanei și ale Motrului, iar dinspre răsărit panduria Gilortului, plecat de sus, din negura Parângului, – și lenea visătoare a Amaradiei cu argintării nostalgice. Sport, Jiul ajunge aproape de Dunăre, prin șesul Doljului, cu nisip zburător, purtat de vânturi, pe care omul îl ancorează prin plantații, ca în landele franceze. Dar lungul drum de răzvrătiri de hoarde înspumate, sau de mari melancolii, sfârșește prin a obosi neastâmpărul balaurului de rouă. Dunărea îl biruie – la Bechet – și aproape de azururile și subțirele foșnet de păpuși ale lacului Nedeia, îl soarbe vasal și captiv și-l duce spre mare, în sabia apelor ei...

Povestea Jiului, de la obârșie și până la suzeranitatea Dunării, căreia i se închină, este sinteza însăși a spiritului oltean de pe țărmurile sau din vecinătatea lui. Această sinteză închide în ea, rând pe rând, spiritul de haiducie, de pandurism, de energie involburată

și de alean, de vis și de dor, de vitejie și de cântec tânguitor, al olteanului de pe Jiu.

Căci Jiul este păunaș al codrilor, tâlhar de vis, zburdă pe coclauri și mare tristețe romantică, în același timp.

De-o parte și de alta a râului, Litovoi cneazul a rămas în istorie și legendă. Aici a fost leagănul principatului muntean, aici s-a făcut tranziția de la dacii bărboși la românii ascunși prin bârlogurile urșilor în timpul năvălirilor barbare, și la întâiele cete pogorătoare din munți pentru a înfăptui primele întocmiri românești. Jiul de sus, Țara lui Litovoi, s-a înfrățit mai târziu cu Jiul de jos, sub o Bănie olteană, unde au bănăit boieri și au domnit voievozi. În jos, pe Jiu, sub vechea Craiovă, fumegă încă mlaștinile acoperite de lîntiță și ierburi ale Rovinelor lui Mircea Basarab. Vântul aduce, încă din adânc de veac, zăngănitul armiei basarabe, plutit peste doine ca un zumzet care nu dispăre. Din bănia Craiovei crește, uriașă, umbra de erou de epopee, fâlfâitoare, luminătoare, ca o punte de foc peste ani, a marelui ban Mihai, care, devenit mai apoi domn, avea să moară pentru visul românilor: Ardealul...

Dar apele Jiului știu și povești. Așa, zvonesc ele, la răscrucea de întâlnire cu apele Tismanei, de popa Nicodim, ctitorul călugăr al acelui giuvaier din ani străvechi, ridicat după 1374: mănăstirea Tismana. Astăzi, bătrâna mănăstire e cu totul refăcută în arhitectura ei exterioară.

Sub trifoiul naosului, doarme însă, zăcământ de aur, umbra celui de-al XIV-lea veac oltean. Tot în județul Jiului de sus, din soare răsare, departe de apele Jiului, se înalță amintirea veacului al XVI-lea, cu mănăstirea Polovracilor, întemeiată – spun unele documente – sub Moise-Vodă, la 1521 sfârșită de Danciul Părăianu la 1643 sub Matei Basarab, și împodobită cu un pridvor de stânci, mult mai târziu, de către Vodă Constantin Brâncoveanu.

O altă amintire de veche mănăstire, i-aduce Jiului, Motrul, trecut pe la Strehăia; iar de vale, lângă Craiova, Jiul întâlnește biserica Bucovăț, ctitorită în 1570 de banul Ștefan, în vremea voievodatului lui Mihnea-Vodă.

Cu ziduri puternice și proporții strânse după tehnica bizantină, biserica Bucovăț derivă din tipul bisericii mănăstirii Dealul, felurit de tipul constantinopolitan al bisericii Sfântul Dumitru Vechi din Craiova. Turlele Bucovățului s-au topit în ani, nelăsându-se decât temelia turlei mari, și planul ei – care s-a regăsit – plan în chipul unui poligon cu zece fețe egale...

Încărcat cu povești adevărate, Jiul ne flutură acum viziunea de feerie a pandurilor lui Tudor Vladimirescu.

Iată cărăruile cu tuzlugi răsuciți pe glezne, cu ipingele în spinări și cioareci albi încrustați cu șerpi negri, strângând mușchii răzvrățiți ai pulpelor vâjnoase. Domnul Tudor pleacă să mântuie țara de fanarioți. Din ostașii olteni ai miliției interioare – de care rușii vroiau să se folosească împotriva turcilor – Tudor înjghebează ceata de panduri... Sus, în Vladimiri Gorjului, Oltenia a închis, ca între scoarțe vechi, aducerea aminte a făpturii fostului sluger de vis viteaz.

Iar Jiul cară și astăzi, de-a lungul colinelor cu coapse de vioară, cântecul pandurilor de la 1821, citat cândva de Ion Heliade Rădulescu:

„Toate plugurile umblă,
Numai plugulețul meu
L-a înțelenit Dumnezeu,
Dar o da și Dumnezeu
De-o umbla și plugul meu,
Să trag brazda dracului
La ușa spurcatului,
O brazdă d-alea sfinte,
Să țină ciocoiul minte!“
și mai departe:
„Uite, mergem să arăm,
Țelină să despicăm,
Că avem să semănăm
Nu plângeți, nu vă-ntristați
Domnul Tudor e cu noi,
Dumnezeu fie cu voi!“

Iar dacă la început de veac trecut, malurile Jiului văd invazia austriacă – o stemă de glorie și jertfă arde însă, peste trecătoarea Lainicilor. Sfinte amintiri și sfinte morminte a lăsat aici superba năvală spre Ardeal, din toamna anului 1916. Și dacă toată valea Petroșanilor e încă ecou al tumultului de acum 18 ani, genunchii se încovoie, cu smerenie, undeva, la un cot verzui al Lainicilor, lângă sângele îngropat în țărână, al generalului erou Dragalina, rămas în paza neclintită a munților.

Dar Jiul știe să curgă și în legendă. El nu poate uita Novacii Gorjului, de unde balada l-a coborât, întâi și întâi, pe *Gruia*, simbol

al învierii românismului, sinteză a neamului nostru, ca în poemul dramatic al lui Alexandru Davila, *Vlaicu Vodă*. Și tot malurile Jiului înflorească cu legenda împerecheată, poate, cu adevăr, a celui viteaz-visător, făptură trasă prin inel, ban al Craiovei, unde „pică rouă“... *Printul-Mărăcine*, plecat să scape Francia lui Filip de Valois... Dar *Iancu Jianu*, crescut, sporit în legendă, doinar în frunză și hoinar pe lună, boierul haiduc rămas icoană vitejească suflată cu argint, în doină veche de pe Jii?

„Florică treia gutui,
Trei gutui, trei alămăi,
Iancule de unde vii?
Ia, de-aici de peste Jii!...
Iancule ce-ai tâguit?
Dat-am aur și argint
Pe vreo cinci oca de plumb
S-o duc la băieți în crâng!“

Și în sfârșit legenda de vis și pură stalactită, fragedul basm de lacrimă și simbol suav – pe care-l pun în preajma *Luceafărului* lui Eminescu – și prin care Jiul se înfrățește ca printr-un pod de fum, cu Oltul: *Legenda Domnului de Rouă*.

Tânăr și tainic baci; poate prinț, poate spelb împărat, nezărit, necunoscut, pornea în rădvan, cu telegari de pe tărâmul Craiovei, spre țarmul de iubire al Râmnicului, unde domnița fragedă îl așteaptă.

Călător numai noaptea, și plecând, din sărut, la cântatul de zori al cocoșilor, Domnul de Rouă întârzie odată prea mult. Aurora îl surprinde în dragostea lui. Vecinii închiudați au ascuns cocoșii în beciuri, ca să nu mai dea de veste voievodului să plece. Vecinii vor să-i zărească fața de lacrimă curată. Domnul de Rouă pornește înapoi, spre Craiova, iar soarele îl prinde lângă un pod.

Străveziul voievod se-ascunde, dar e prea târziu. Razele dimineții îl tolesc, îl sorb, îl seacă: strop de rouă ofilit pe-o floare...

În legenda *Domnul de Rouă* nu identific numai povestea rouăi, dar recunosc în același timp simbolul visătorului îndrăgostit, pe care contactul cu viața reală îl zdruncină, îl topește... Rudenie, desigur, în imaginea lui Hyperion – Luceafărul. Basmul *Domnului de Rouă* se pierde în veac, departe. Astfel, descoperirile arheologice din ultimul timp, cunosc picioarele și urmele unui pod al împăratului Bizanțului, Constantin cel Mare, pod construit peste

Dunăre, între gurile Jiului și ale Oltului, la Celei – în Romanați. Acest pod trăiește însă, străvechi în legende de miază-zi ale Romanaților, pe care ei îl băsnesc că ar fi avut picioarele de aur și că ar fi slujit de trecere *Domnului de Rouă*, pe care fantezia populară îl confundă – chiar – uneori, cu unul din împărații Traian sau Constantin cel Mare.

Și acum un relief sumar al darurilor Jiului. Voi cita firește, comorile, visteriile negre, aurul de infern, de pe țărmurile Jiului superior, din ținutul Hunedoarei: *lignitul vechi*. Minele cărbunelui brun mișună de lucrători: *Petroșani, Lupeni, Petrila, Lonea, Livezeni*.

Totalul cantității lignitului care îmbogățește acest bazin se ridică la 1,5 miliarde de tone.

Visteriile brune din jurul Petroșanilor le voi adăuga comoara mai mică lăsată azi în părăsire a *antracitului* de la Scheia Gorjului. Dar câtă deosebire între aceste tezaure ale întunericului pietrificat și talazurile de flăcări și de chihlimbar ale holdelor Doljului.

Doljul – grânarul Olteniei – e de-o încântătoare poezie, în legănatul câmpiilor aurite, legănări de adevărate nave ale belșugului.

Jiul despică în două marea aurărie a holdelor celor 174.000 de hectare de grâu și a celor 186.000 hectare de porumb, pe care Dunărea le clatină, culese, în pânțele lacome ale șlepurilor.

Așa curge Jiul – prin fierăstraie de stânci, melancolii de coline, bogății de holde, topaze de podgorii sau verzi balade de zăvoiuri și lunci –, restriște și haiducie, dor de ducă și vitejie încrâncenată, visătorie și dor și doină. Căci Jiul nu e numai poveste haiducească și oftat de doină – evocator al imaginilor istorice oltene și oglinditor de bogății... Jiul e însuși un simbol al românismului oltean; iar în șuvoiul lui adie ceva din foșnetul larg al spiritului oltenesc, izbucnit iureș cu *Domnul Tudor*, visător cu *Domnul de Rouă*, sau cioplitor în eternitatea frumosului artistic, cu *Tudor Arghezi* și cu acea întreagă și tânără pleiadă a scrisului și artei oltene, de după război.

14 decembrie 1934, ora 22,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 11 p.

Arhiva SRR, dosar 15/1934.

R.I. Călinescu

Cămilele de la Duranlar

[DUPĂ ce ieșim dintre zidurile cenușii și scunde ale Cavarnei și o luăm spre apus, câmpul se întinde neted, cât vedem cu ochii, acoperit cu o vegetație săracăcioasă, arsă de soare și formată mai ales din spini și scaieți.

Trăsura apucă pe un drum de țară care de abia se distinge de restul câmpului, necultivat, pe alocuri pietros.

Din loc în loc câte un popândău traversează stângaci drumul, mai mult târându-se pe pânțele, ca să piară apoi repede în vizuină, de cealaltă parte a drumului.

În depărtări se văd lanuri de porumb, de o culoare verde-închis.

Deasupra, cerul albastru e luminat puternic de un soare extrem de arzător.

Ici-colo câte o rândunică străbate văzduhul în zigzaguri.

Numai din când în când câte o căruță, cu zgomot de fierărie, tulbură liniștea acestui peisaj pașnic și monoton.

În ușoarele unduiri ale stepei, se pitesc sătulețe cu acoperișurile de olană și împrejmuite cu primitive ziduri de piatră cenușie.

Cam după două ceasuri de mers cu trăsura de la Cavarna, apare Duranlarul, pitit într-o vâlcea largă, arsă de soare.

La marginea satului, câțiva măgăruși pasc scaieții verzi, cu pământurile roze.

La stânga vedem o schelă ciudată de lemn, legată cu o frânghie, de care trage deznădăjduit un măgar. Este o fântână de stepă, adâncă de mai multe zeci de metri.

Așa sunt toate fântânile în această regiune, în care apa se găsește la foarte mare adâncime, din care cauză un om ar obosi trăgând mereu de funie până să scoată găleata la suprafață.

Duranlar, localitate altădată turcească, este astăzi locuită mai mult de bulgari și români.

Deși un sat foarte modest, celebritatea sa a trecut de mult hotarele județului Caliacra, de care ține din punct de vedere administrativ.]*

Multe automobile au stopat în satul Duranlar și multe figuri distinse au coborât din ele în această localitate, pentru ca să vadă un lucru unic în România: cămilele!

Într-adevăr, în țara noastră numai aici se pot admira în voie câteva cămile bactriane, proprietatea d-lui Zaharia Holveici, moșier la Duranlar, cu care stăpânul lor își ară în fiecare an moșia.

Cămilele bactriane se deosebesc de dromaderi prin faptul că au două cocoase pe spinare, corespunzând una greabănelui și alta crupei. Blana lor e mai deasă, de culoare mai închisă, cafenie. Ele au corpul mai mare ca dromaderii, dar picioarele lor sunt mai scurte, ceea ce le face să nu fie tocmai simpatice la vedere, ba chiar să inspire un fel de teamă și repulsie.

Cămilele bactriane înlocuiesc dromaderii în Asia centrală și orientală, unde încă din timpuri imemorabile, sunt întrebuințate ca animale de povară de către tătari, mongoli și chinezi. Din cauza marii sale greutate, cămila bactriană nu poate fi folosită ca animal de șa, cum e dromaderul.

Ca animal de povară în schimb, cămila cu două cocoase este un animal neprețuit, cu care și astăzi se face un întins comerț în interiorul Asiei. Caravane numeroase pornesc tocmai din Pekin, pentru a traversa toată China, ca să ajungă până în Siberia.

Blana deasă a acestui animal îi permite de altfel să reziste și unui climat mai aspru, putând fi astfel folosit chiar în timpul iernii.

Bukharienii posedă mari turme de cămile bactriane cu care fac schimburile de mărfuri între India și Rusia.

Pentru calmuci, cămila bactriană este animalul domestic cel mai folosit, deoarece grație lui ei pot să-și ducă viața lor nomadă.

Într-adevăr, cămila bactriană le transportă familia întreagă, cu toate bagajele, peste câmpurile nesfârșite ale stepei; le cară lemne și trestie; le dă lapte, lână, carne și piele.

De altfel și oamenii le apără cum pot mai bine contra frigului, acoperindu-le cu păături făcute adesea din chiar lâna cămilelor.

* Anulat cu bare transversale.

În aceste ținuturi, cămila cu două cocoșe are aproape aceeași soartă ca și dromaderul în Africa, cu deosebirea că aici avalanșele de nisip sunt înlocuite cu avalanșele de zăpadă care le cotropesc, iar căldura este înlocuită cu frigul grelelor ierni ale stepelor asiatice.

Domesticirea cămilei e de dată foarte veche, urcând se pare, până la timpurile protoistorice.

De altfel, cămile sălbatice nu se mai găsesc nicăieri astăzi, nici în Asia și nici în Africa.

Cămila se hrănește cu o hrană exclusiv vegetală și ea nu este deloc dificilă în alegerea alimentelor, mulțumindu-se cu nutrețul cel mai prost și chiar cu resturile de nutreț de la celelalte vite.

Acest animal este capabil să se hrănească timp de mai multe săptămâni cu plantele cele mai uscate și mai chircite ale stepei și deșertului, cu ierburi tăioase și ramuri pe jumătate uscate. La nevoie, cămila se mulțumește și numai cu un vechi coș de nuiele împletite sau cu o rogojină!

Ba s-au văzut cămile care s-au pus să mănânce chiar și niște cozi de bice, uitate în bățatură.

Până și gardurile vii, de mărăcini, trebuie protejate contra acestor animale care le-ar mânca până la rădăcină.

Țepii, ghimpii cei mai ascuțiți, nu rănesc niciodată gura cămilei!

Brehm a rămas odată înmărmurit când a văzut o cămilă mâncând o ramură de mimoză, acoperită complet cu niște spini atât de ascuțiți și de tari încât pot pătrunde chiar și prin talpa ghetelor!

Evident că o cămilă nu disprețuiește nici grăunțele, iarba verde și frunzișul tufișurilor, arbuștilor și arborilor.

Dacă o cămilă are destule ierburi succulente la dispoziție, dacă nu e prea încărcată nici prea forțată, poate rămâne săptămâni întregi fără să bea.

În timp de secetă, lucrurile se schimbă.

În ținuturile lor de baștină, ele simt de departe apropierea unei fântâni sau a unui râu. De altfel, cât sunt ele de stupide, nu uită niciodată locurile unde au fost adăpate. Când le miroase a umezeală, ele ridică capul, clipesc din ochi, aspiră aerul cu putere, pleacă urechile înapoi și se pun apoi pe alergat, atât de repede încât călărețul trebuie să se țină bine pe șa, pentru ca să nu cadă.

Cum ajung la fântână sau la izvor, ele se-mping unele pe altele și caută a se-ndepărta reciproc prin niște urlate îngrozitoare.

Când cineva vede o cămilă în repaus, nici n-ar crede că acest animal poate să rivalizeze în viteză cu un cal.

Și totuși nimic nu este mai adevărat.

Vocea cămilei este un urlat înfricoșător, greu de descris. Grohote, strigăte, behăituri, urlete, toate sunt amestecate.

Cât privește simțurile, auzul este cel mai dezvoltat, deși micile sale urechi par niște organe destul de imperfecte pentru aceasta; vederea este mai puțin bună; mirosul e rău.

*

După cum am spus mai sus, localitatea Duranlar are celebritatea de a poseda câteva cămile bactriane, pe care doream să le vedem.

Luând-o cam pe la marginea satului, cotim la stânga și intrăm pe poarta larg deschisă a proprietății d-lui Holevici, stăpânul cămilelor, care și apare în mijlocul curții.

După recomandările de rigoare, domnia sa, obișnuit cu vizitatorii și știind dinainte scopul vizitei acestora, se grăbește să ne spună că dacă am venit după cămilele sale, acestea se află la dispoziția noastră, în câmpul din apropiere, unde sunt duse la păscut.

Pentru a ne arăta drumul, domnia sa însăși ne însoțește peste câmpul întelenit, acoperit cu scaieți și mărăcini, printre care trăsura se strecoară cu oarecare dificultate.

După câțva timp de mers, apare deodată silueta ciudată a cămilelor, cu aspectul unor animale apocaliptice, sau mai bine, al unor reptile mezozoice.

Văzute printre tufele de scaieți, impresia că suntem în stepele asiatice este foarte puternică.

Oprim trăsura la oarecare distanță, pentru ca aceste ciudate ființe să nu se sperie de cai.

Armați cu aparatele fotografice în mâini, ne apropiem tiptil.

În total sunt cinci la număr: un mascul tânăr, trei femele dintre care una bătrână și un pui de un an, de sex masculin, ce aduce la înfățișare cu o lamă.

Sunt masive, înalte, de culoare cenușie gălbuie. Pasc liniștite și cu oarecare plăcere scaieții câmpului, păzite fiind de un turculeț cu fes, ascuns după niște mărăcini și pe care nici nu-l băgasem în seamă până atunci.

Masculul e frumos și voinic iar cocoșele sale sunt pline și stau drepte în sus, cea dinainte aplecată puțin spre dreapta.

Femela bătrână și chioară este legată cu o frânghie, la căpăstru, de altă femelă mai tânără, formând o pereche, iar cocoșele din spinare-i atârnă mai în jos, pe partea stângă a spinării.

Puiul de un an e culcat pe pânțe, în iarba firavă a stepei și printre scaieți, ținându-și picioarele îngenuchiate sub el.

Din când în când, animalele ne privesc indifferente, cu ochii lor mari și ficși, rumegând înainte. Masculul face câțiva pași spre noi, legănându-se încet pe picioare.

În acest peisaj, presărat cu scaieți, în fața acestor animale atât de caracteristice pustiului, care pasc liniștite și indifferente printre mărăcini, impresia să suntem în stepele Asiei devine din ce în ce mai puternică.

Numărul cămilelor de la Duranlar a fost altădată mult mai mare, atingând și cifra de 25 de capete.

Azi numărul lor s-a redus foarte mult și aceasta nu din cauza climei sau din cauza lipsei de hrană, pentru că am văzut că aceste animale sunt cele mai puțin pretențioase din câte există.

De asemenea, ele trăind și în ținuturi mai reci decât Dobrogea și chiar în Siberia, ele pot suporta foarte bine climatul dobrogean care dacă e cald vara, nu este prea rece în timpul iernii.

De altfel, domnul Holevici ne povestește că într-o iarnă, fugindu-i cămilele de acasă, acestea n-au mai venit câteva zile sub șopronul lor.

Ieșind într-o bună zi pe câmp, la oarecare distanță, domnul Holevici a observat o movilă de zăpadă, cu o gaură la mijloc, prin care ieșeau aburi. Ducându-se să vadă ce este această minune, nu mică i-a fost mirarea când a constatat că sub zăpadă erau chiar cămilele sale, strânse cu toate bot la bot și având puii sub părul de la gât, așadar la căldură, pentru ca aceștia să nu sufere de frig.

Nici munca nu le omoară, cămilele trăgând la plug mai bine ca bivoli și fiind mai răbdătoare și mai rezistente decât aceștia din urmă.

Deși carnea lor e fragedă și bună de consumat, costul lor extrem de ridicat (cel puțin 40.000 de lei un exemplar) face ca aceste animale să nu fie amenințate a pieri din cauza cuțitului.

Totuși, după cum s-a arătat mai sus, din 25 de exemplare au mai rămas 5, iar puii se nasc piperniciți, degenerați, neviabili, murind adesea peste câteva zile.

Cauza este *consanguinitatea**. Numai aducerea unui nou mascul, din altă cireadă, le-ar mai putea salva.

[Soluția ar fi cumpărarea acestui mascul de la vreo grădină zoologică din Europa sau Asia Mică. S-ar putea cumpăra și de la vreo întreprindere comercială care se ocupă cu negoțul de animale, de pildă Hagenbeck-Stellingen sau Ruhe-Hanover.

Altă soluție ar fi efectuarea unui schimb de exemplare cu una din instituțiile de mai sus. Poate că această din urmă modalitate ar fi și mai convenabilă.

În tot cazul, dat fiind că prin calitățile lor aceste animale sunt cele mai potrivite pentru Dobrogea, căreia îi împrumută și mult pitoresc oriental, ar fi foarte bine dacă s-ar găsi o soluție, oricare, pentru conservarea și perpetuarea cămilelor bactriane în provincia noastră dintre Dunăre și mare.]**

15 ianuarie 1935, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu adnotările autorului, 7 p.

Arhiva SRR, dosar 7/1935.

* S.a.

** Completare autografă.

D. Iov

Vraja Nistrului

NISTRUL este apa cea mai fermecătoare din România.

Cine n-a coborât, din pădurile Bucovinei, cu plutele până la Limanul Cetății Albe, sau n-a urcat, leneș, cu vaporeșele – acele delicate *parahoade** ale vechii stăpâniri –, nu-și poate face o idee de cursul vrăjit al acestui fluviu.

Mersul Nistrului este greoi și visător. Parcă curgerea lui scormonește trecutul călăuzind pe unde amintirile, trezind din adânc de vremuri izvod de fapte și îmbătându-se de doina codrilor ce-i grăniceresc malul basarabean. În somnolența lui curgătoare parcă nu-și cunoaște drumul. Călătorește, moșneag pierdut pe gânduri, trezindu-se din când în când, cotind mereu în falduri de rochie drotată. Nici primăvara, când râurile stâncilor și pâraiele ce izvorăsc tumultoase din zăpezile topite vin să-i tulbure volumul, Nistrul nu-și grăbește mersul de urs somnoros. Își umflă sânul, aruncă la maluri munți de sloiuri și dacă ploile și apele îl podidesc, iese liniștit din fâgaș inundând puterea lui uriașă, mâhnit că i s-a tulburat visarea.

Cum intră în Basarabia la satul Onut, îngăduie pârâului Negru să-i facă hotar spre Bucovina, apoi, ca să-l știe de stăpân, intră adânc în Ucraina, amenințator ca un pumn, împietrind un hotar de apă, iar mai jos de Perebicăuți se desfurie și până la Hotin își drumulește oarecum cursul în linie. Măreața cetate a Hotinului, cu ziduri de Ceahlău, îl primește ca într-un altar unde se roagă o geamie veche lângă o biserică nerefăcută. Aici, la vad, strămoșii chibzuiți, au ridicat ziduri de granit pe care deseori Nistrul le-a spălat de sânge vrășmaș și moldovenesc din belșug. În dreptul Hotinului, Nistrul parcă stă pe loc, atât de încet îi e mersul; vrea să

* S.a.

toarcă din caerul trecutului firul istoriei jalonată cu mii de vieți; vrea să ghicească pe meterezele înalte și la creneluri înguste mustăcioase chipuri de moldoveni sau răsărit de fesuri...

Ca să apere orașul lui Cotizon, începe de la vechiul sat Darabani să unduieze un cot, pregătind acea minunată furcă cu trei colți pe care o înfige în ținutul vecin, croind un traseu fără asemănare și adăpostind satele Verenovîța, Macareuca, ale cărui dealuri Valul lui Traian și Valul Turcilor le ocolește și moșneagul sat de la 1550, Negoreni.

Aproape peste tot, de la Onutul Hotinului până la Cetatea Albă, malul românesc stâncos și împădurit, predomină malul stâng. Când călătorești cu trenul de la Lipnic la Otaci, rămâi fermecat de șviteriana poziție ce o străbați. Drumul croit sus, străjuit de stânci uriașe, pleșuve sau mai potolite pe care vitele se zăresc abia ca pete mișcătoare, se furișează pe sub înălțimi, iar în vale satele Paustova și Naslavcea odihnesc pe malul Nistrului care le mângâie și le cântă. Pe aici trenul își domolește goana ca să poată călătorii admira priveliștea de vis. La Otaci, Nistrul își îngustează albia între dealurile podgorite ale târgului și colinele Moghilevului ucrainian. Otaci, târgul Cantacuzineștilor, rămâne în strachina dealurilor, potopit de lumină, privind peste Nistru frumoasa așezare a orașului Moghilev cu case mărețe, cu străzi, prelungindu-se până în fața mănăstirii Calarașauca unde sunt așezările militare. De acum fluviul își aliniază cursul până aproape de Sobarii Sorocii unde croind o șa, pregătește genunchiul cu care izbește pământul basarabean la Soroca. De la Căsăuți până la Soroca, Nistrul își învinețește fața după stâncile de granit ce-i fac zid.

În fața cetății își lărgeste albia între orașul cu așezări pe deal și șes și satul Țichimovca, Soroca, cu case ghirlandate pe stânci, cu podgorii cățarate pe ponoare, cu argintate fâșniri de izvoare, privește ca dintr-o clopotniță largă desfășurare a șesului ucrainean.

Aici, Nistrul, zăgăzuit de frumosul cot de la podul Bechirului, încetinește mersul, pare că stă pe loc să privească cetatea, stâncile cu schitul de călugări săpat în ele, pârâul zastâncii ce șoșotă sub pod de granit, pădurea Trifăuțului cu vulpi în pietrării și cu pichetul de grăniceri, pe sân de piatră, ca o troiță la hotar de împărății. Aici, la podul Bechirului, Nistrul primăvara are de luptat cu sloiurile de ghiață. S-aud noaptea, în început de primăvară, guri de tun: crapă ghiața. Sloiurile, la cotul Bechirului, izbesc în malul stâncos al

pădurii, s-opresc și fac dig de ghiață. Numai dinamita sau tunul poate deschide calea. Așa a fost în 1932. Stăteau sorocenii pe mal și priveau cum pe sânul umflat călătoreau stânci cenușii de ghiață. Deodată cineva strigă: Ian priviți! Veneau dinspre Cosăuți sute de butoaie noi, cum le-a găsit într-un depozit din Moghilev, pluteau la vale, spre Marea Neagră, ducându-le parcă anume pescarilor de la Liman să pună în ele scrumbiile de mare ori peștele apelor dulci. Nistrul creștea mereu cucerind malul, răzbătând prin poteci, mâncând drum și izbind cu berbeci de sloiuri uriașe. Orașenii, ca la o manifestație, stăteau pe mal. La podul Bechirului primejdia creștea. Sloiurile s-au suprapus, au făcut dig, au rupt podul și apa nemaiputând străbate, s-a întors în oraș. Nistrul își căuta vechea albie. Apa creștea nebunește. Între Țichinova și dealurile stâncoase tremura o mare crescând mereu, de un metru, de doi, de cinci... În case, oamenii s-au urcat pe scaune, apoi pe mese, pe dulapuri... Și Nistrul creștea, sfărâma pereții, izbea, morocănos, sloiurile în copaci, dezrădăcinându-i, culca stâlpii de telegraf, ridica acoperișurile, purtându-le ca pe corăbii și amenința să acopere orașul. Și cu cât creștea prăpădul, inserarea cernea spaimă. A fost o noapte de păcură și de moarte. Uzina chimică și-a stins viața și iadul se lăți împânzit de țipete, vaiete, de plute improvizate, de părinți ce-și smulgeau copiii din spasmul necunoscutului.

Această năvală a Nistrului, pricinuită din nepăsarea oamenilor, se întâmplă la jumătăți de secole. Căci bătrânul fluviu, măcinând amintirile, își toarce existența între liniște și poezie.

Pe sub poale de stânci, Nistrul apucă în zigzag și de la Slobozia Voroncău formează o pălărie sub bordurile căreia oploșește satele moldovenești Voroncău, Nimireuca și Cenlina. De la Sănătăuca și până la Oxintea Orheiului, Nistrul nu se mai joacă de-a ascunsul și cursul lui lenevos urmează drum drept până la Crâuleni. Aici dorește parcă să facă popas între satul moldovenesc și târgul Dubăsari de pe malul stâng, târg unde și-a trăit o parte din viață vestitul mitropolit al Moldovei întregite, ardeleanul Gavril Bănulescu-Bodoni. De la Crâuleni pe sub podgorii, Nistrul se îndreaptă spre Chișinău să-l viziteze, dar la Vadul lui Vodă se răzgândește și o ia înapoi, răzând creț și formând un cap până la Gura Bâcului. Își croiește o ținută dreaptă spre Varnița, unde a trăit marele rege al Suediei, Carol al XII-lea și intră la Tighina să ude cetatea și orașul Tiraspol, dincolo. Se joacă în drum, cotind mereu,

până la mănăstirea Chițcani, iar de la Talmaz, bătrânul sat înființat de moldoveanul Tălmăciu, cotește mereu în crețuri de carâmb pe la Purcari și Olănești și după ce lasă Palanca în urmă își pregătește apele și intră maiestuos în gura de rechin a Limanului.

Când se călătorea pe Nistru, zile întregi făceau de la Cetatea Albă până la Moghilev vapoarele, urcând și până la Hotin, când apa era mare. Fiecare cotitură descoperea o priveliște. Prin ținutul Cetății Albe, privirea călătorului urmărește șesul întins cu ușoare coline și cu cât urcă, malurile cresc iar de la Vadul lui Vodă și mai ales prin județele Soroca și Hotin, privirea se fărâmă în stâncile uriașe, în codrii Orheiului, în dealurile de calcar ale Sorociei.

Întâlnești mănăstiri și schituri săpate-n stânci, cum este schitul Țipova care ține de mănăstirea Saharna, schit căruia i se zice și Horodiște, după numele unei cetăți ce ar fi existat cândva. Se văd, de pe vapor, chiliile săpate în peretele de piatră, chiliile unde în trecut se adăposteau creștinii de frica tătarilor.

Bătrânul Nistru este apa cea mai liniștită din țară. Dacă uneori își iese din matcă, îl silesc numeroasele pâraie care se umflă primăvara, sau, în toial verii când se topesc zăpezile în Carpați. Acum câțiva ani s-a supărat pe vecinii noștri, a ieșit din albie, a luat-o razna la stânga, și-a croit un drum nou, și-a rupt din Ucraina vreo 5000 de hectare. S-au minunat moldovenii de îndrăzneala aceasta și l-au botezat „Nistrul cel chior“, acolo mai jos de Tighina.

Natura a binecuvântat ca malul românesc să fie înalt și inundarea Nistrului să se reducă la cercetarea vechii albiei ocupată de așezări omenești. Primăvara, când apele cresc și-n sunete de război Nistrul își sparge sânul, coboară pe sloiuri, sau pe valuri umflate, gospodării din nord, animale moarte sau câte un pâlci de gobai pe-o punte de ghiață. Dar și în timpul verii, prin iunie, când omătul Carpaților pornește în puhoai, Nistrul iarăși vine mare, se revarsă și culege, pe apele lui, tot ce întâlnește. Într-o vară s-a vestit că vine Nistrul mare, că-n județul Hotin a luat satul Moldova și-l duce spre mare. Ieșiseră locuitorii la mal să aștepte. Au trecut case, au trecut poieți cu orășanii și apoi, ca în romanul lui Sadoveanu *Venea o moară pe Siret*, a minunat apariția unui turn. Era o biserică veche, călătoare pe valuri liniștite. În clopotniță, de zile și nopți, un dascăl, nebun de spaimă, trăgea clopotul într-una iar pe acoperișul de șindrilă veche, un cocoș neclintit cucuriga rostind primejdia. Era un spectacol biblic, călător pe apă, pierzându-se în deseale cotiri și

apărând în tulburări de apocalips. Iar îngânarea de clopot și cocoș se-nfrătea pe apă și pătrundea tășuri de spaimă în suflete.

Hotar la răsărit, Nistrul adânc și lat este greu de trecut. Istoria, cu miile ei de lupte, ne-a lăsat numiri de vaduri pe unde moldovenii noștri treceau în goana cailor iuți, făceau un iureș în Ucraina, urmărind o hoardă de tătari sau răzbunând o năvălire în satele frățești. Vadul lui Rașcu, Vadul lui Vodă, Vadul Tighinei, sunt denumiri zămislite de istorie și botezate de întâmplări rămase în poveștile bătrâne. Printr-un vad au trecut frații Potcoavă ai lui Ion Vodă Armeanul să dea ochii cu trădătorul Golia, printr-un vad Duca Vodă s-a dus să ia hătmănia Ucrainei. Prin vadurile Nistrului au trecut înfumurații craii Lehie, Cazimir și Sobiețchi și s-au întors rușinați, fără a le mai nimeri. La malul Nistrului au fost bătălii, izbânzi și înfrângeri. Mândrii leși, tătarii cei barbari, cazacii aprigi, turcii și alte seminții asiatice l-au trecut, au ajuns unii, pustiind până la Iași, de unde s-au înapoiat în fugă, loviți de moldoveni, mulți făcând pod din trupuri în valurile primitoare. Au trecut peste el și alaiuri ducând în depărtările tătarăști acea mlădiță înflorită la Iași a lui Vasile Lupu Vodă, Domnița Ruxandra.

Voievozi darnici au milostivit pe războinici cu pământ la hotarul Nistrului. Iată răzeșii Neiciu și Cozma Răzan, dăruindu-li-se moșii de Ștefan cel Mare prin hrisovul din 12 martie 1470.

De la Cozma Răzan se trage și numele târgului și satului Rezina din ținutul Orheiului, legate azi cu Bălți printr-o linie ferată, care trecând Floreștii, străbate una din cele mai frumoase și sălbatice regiuni stâncoase din Basarabia. Acești străbuni, prin stabilirea la hotarul cel mai primejdios dovedesc cu câtă vitejie și dragoste de neam erau înzestrați. Străjeri de margine, mereu în primejdie, țineau piept năvălirilor până ce unii aprindeau focurile vestitoare pe movilele care încă dăinuiesc, iar alții alergau la Prut să ducă știre. Goana aceasta trăiește până azi în cântec:

De la Nistru pân' la Prut

Murgul iarbă n-a păscut

Și nici apă n-a băut.

Nistrul e bogat în pește, stau vara locuitorii cu undițele așteptând cercuri pe apă. Pescarii, în lotci înguste ca suveicile, trag cu năvodul sau, în locuri tănuite, prin coșuri, iar iarna din produsele săpate în ghiață scot belșug de pești. Când frig căldurile, din Marea Neagră urcă pe Nistru, la apă dulce, păstruga și morunul, ajungând până la Rezina să procure icre negre târgoveților.

Toamna, malurile Nistrului se-aprind. În viile culese clipocesc pleoapele de aramă ale frunzelor. Pădurile, crescute în piatră, îmbracă un strai de aur fără asemănare de frumos. Și o liniște înlăcrămată plutește ca-ntr-un țințirim. Trec cârduri de găște ținând firul apei, vestind, în noapte, sinistru, călătoria... Nistrul le oglindește și albia lui se îngustează parcă să le îmbrățișeze imaginea. Pescărușii săgeată alb malurile în pregătirea unui drum de ei știut. Nistrul nu cunoaște tragedia plecării rândunelelor. Aceste gospodine negre nu se abat pe la el, deși hrana și apa nu le-ar lipsi.

Când dimineța, din stepele fără hotar, se-arată soarele, malul românesc ațâță focul. Apoi podurile înfățișează colorit de aramă nouă, pe urmă după ce creștetele stâncilor ascund soarele, pădurile îmbracă straie de rugină veche, sub falduri de umbre...

Primăvara, Nistrul are zile de supărări. Pâraiele vremelnice îl scot din casă și-n mânia lui de moșneag tulburat, se-apucă de unele stricăciuni. Dar, o dată cu sfârșitul lui aprilie, sloiurile se tolesc, apele se trag în matca lor, undele se limpezesc și chipul de bătrân zbârcit capătă luciri de oțel, Nistrul devine un fluviu mut. El ascultă doinirea numeroaselor izvoare, din stânci și coline, venind în sculuri de argint să-i înviorizeze basmele. De pe tăpșane înverzite, pe umbre de piatră, în poienițe de codru, toporașii îl privesc cu ochi albaștri de fată mare. Prin crăpături de stâncă flori galbene scot capete de granguri. Primăvara năvălește cu lumină, flori și dragoste. Tinerețea o zbuciumă fiorii. În potopul soarelui sau în umbrele parfumate ce vestesc înserarea, la Iarova pe malul cu mătasea ierbii, la Napadova coborâtă din stânci, la Jabca și-n atâtea alte sate ce-l străjuiesc, pe mal, cu dragostea în ochi și jaru-n suflet, melodios și trist glas de femeie se spovedește apei:

Frunzișoară trii zmicele
Plină-i inima de jele
Ca Nistru di chetricile,
Frunzișoară odolean
Plin mi-i trupu' di alean
Ca Nistru din mal în mal...

Începutul lui mai deschide de-a lungul Nistrului raiul. Vin privighetorile, sosesc puzderii prin toate fereștrile zării. Nu zeci, nu sute, mii și mii pun stăpânire pe crânguri, pe livezile înflorite, pe pădurile cu frunză nouă. Le farmecă Nistrul cu povești? Le potolește setea cea mai limpede apă de izvoare? Ce le adună aici în

verdeața malurilor? Vin privighetorile o dată cu mai, cu lăcrămioarele și cu luna plină. Dumnezeiasca lor cântare, de la Hotin la Cetatea Albă, farmecă o lume. În satele de pe mal, pe prispe, când înserarea și-a tras tulpănu în răstimpul celui dintâi concert, rezemați în pod de palmă stau bătrânii și ascultă tăcuți și fără gânduri. Pe tineri îi prinde și cântarea din miez de noapte și cea după, pierduți în neștiut, străini de lumea aceasta cu un singur dor; cel mai scump, cel mai drag, dorul dragostei.

Și Nistrul fură cântul privighetorilor, ca un moșneag doina pe-un fluier, și-l duce Mării Negre pe sân liniștit de unde.

26 ianuarie 1935, ora 20,45, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului,

9 p, semnat mp: D. Iov, Soroca. Arhiva SRR, dosar 7/1935.

Emanoil Bucuța

Valea Dâmboviței

MĂ TEM că dintre toate râurile, cel mai puțin cunoscut e Dâmbovița. El e ca un lăntug la gâtul țării, de care atârână acest mare galben, Bucureștiul, cetatea de odinioară a Dâmboviței. Mărimea orașului și soarta lui strălucită au umbrit cu totul biata apă care se strecura tot mai umilă printre palate și biserici. Vechiul și duiosul cuvânt: Dâmboviță, apă dulce, cin'te bea nu se mai duce, a fost întors în derâdere. Dâmbovița era acum o gărlă mâloasă care începea sub sălciile de la moara lui Ciurel, un fel de rămășiță a Dâmboviței rurale din vremurile eroice de dinaintea canalizării și sfârșea la zalhana, între maghernițele strâmbe cu nume de fabrici de clei sau de nasturi. Pentru cei însărcinați cu grija Capitalei, ea a ajuns până într-atâta o privire de urâtenie și o pricină de încurcătură, încât oamenii s-au apucat de lucrări de acoperire. În curând poate numai hărțile vor mai arăta că Dâmbovița trece prin București.

Noroc însă că mai sunt îndrăgostiți ai acestei văi, care nu vor lăsa ca numele să i se piardă între alte nume mai zgomotoase, deși de-atâtea ori cu mai puțin drept la asemenea vâlvă decât ea. Ei au urmărit-o pe îndelete, în toți cei 270 de kilometri de curs, anul acesta o bucată, celălalt an altă bucată, într-o primăvară cu zăpezi curate și în părțile ei de munte, și în verile coapte, în revărsările leneșe de la șes. Au trăit pe malul ei, într-un cort, sub niște stânci albe de chei, și au ieșit în fiecare dimineață căutând păstrăvi în unda rece și singuratică, sau au înopțat la grădini de zarzavat, din sus de linia forturilor, învărtind la roata de adus apă pe jgheaburi și pe șanțuri, la răzoare. Ei cred că au trăit îndeștulat împreună cu râul ca să-l cunoască în toate tainele lui, să-l iubească și, la nevoie, să-l apere.

Valea Dâmboviței e la începuturile ei o apă de munte dintre cele mai sălbatice. La Podul Dâmboviței, acolo unde drumețul obișnuit o întâlnește pentru întâia oară, după ce și-a rupt o ieșire în lume, ea aproape s-a liniștit. I-au trebuit însă mai înainte patruzeci de kilometri de luptă cu piatra, o strecurare de necrezut într-un arc printre culmi de 2000 de metri, de o parte, spre miazăzi, Iezerul și Păpușa neguroasă, iar de cealaltă, spre miazănoapte și apus, cele din urmă învălurări ale munților Făgărașului și spinarea aspră, aruncată de-a curmezișul, a Pietrei Craiului. Nici un râu românesc subcarpatic nu cunoaște această largă și stăruitoare îndoitură pe sub marginea muntelui. Ca s-o aibă, semenele lui mai vijelioase, Jiul, Buzăul, Trotușul și Bistrița au trebuit să ferăstruiască zidul Carpaților și să treacă dincolo, în plaiurile transilvănene. M-am cățărat deseori pe urma sau pe spatele cailor mici ciobănești, încărcăți de desagi cu roți de cașcaval, către obârșia Dâmboviței. Nu e un drum și nu poate fi dus până la capăt. Bușteni, pereți de stâncă sau căderi de apă, chei neașteptate țin locului până și pe cel mai îndrăzneț. Sate nu mai sunt de mult, sălașele sau căsoaiele de fân au pierit și stâne nu se văd. Aici nu e decât muntele în toată măreția și pustietatea lui. Apele n-au pătruns atât de departe decât ca să-i țină de urât cu cântecul lor, atunci când vântul se așează, iar tăcerea s-ar face înfricoșată. Când te întorci de la Berevoiescu Mare pe cărarea grănicerilor, știi că toate izvoarele care șiroiesc la vale, către un șanț de adunare numai de ele simțite, se îndreaptă spre Dâmbovița, sunt firele foarte subțiri din care ea începe să se urzească. La fel de pe Iezerul Mare sau de pe Bătrâna, piscuri de peste 2450 și 2300 de metri, când zărești ciudatul munte Oituz, îți dai seama că de pe povârnișurile lui păduroase, cu creștături de umbră pe care le-au tăiat șuvițele de apă, își ia naștere cu toată sfiala, râul nostru. De pe cealaltă coastă se reped gureșe și cristaline pârlăiașele care dau ființă râului Doamnei. De sub Bătrâna, picură Valea Bătrânei, care întărită cu ape din Iezerul, face râul Târgului, adică Valea Câmpulungului. Râurile celor patru capitale ale Țării Românești sunt foarte aproape, Curtea de Argeș, Câmpulung, Târgoviștea și Bucureștii. Pe-aici a bătut mai din plin viața trecutului românesc, fac de pândă la strâmtori cetățile pline de fapte sau de nume răsunătoare, cum e pe râul nostru, sub Stoenești, cetatea lui Negru Vodă, între Valea Chiliilor și Colții Doamnei, pe aceste plaiuri înalte și viforoase s-au plimbat oștile cu căpitani,

negustorii cu carele, oile cu ciobanii și cântăreții cu cântecele. Nicăieri lumea nu e îmbrăcată în straie mai mândre și mai luminoase, limba nu e mai curată și mai plină, datinile mai clocotitoare și mai vădite, bărbații mai sprinteni și mai întreprinzători, femeile mai sigure de sine și mai domnești. Bisericele voievodale și amintirile nu sunt ca în atâtea părți aiurea, parcă numai niște biete ruine lăsate în seama unor străini de oameni și de gândul care le-au născut. Simți că te afli și astăzi în mijlocul aceluiași popor de odinioară, că urmașii sunt moștenitorii de-a dreptul ai celor dintâi și că oricând viața de-atunci s-ar putea reclădi, cu o chemare din munte în munte, un cântec din fluier și o baladă cu strălucitoarele curți și întâmplări ale vremurilor duse. Râul cu firidele și terasele lui ar fi martorul cel mai neschimbător al acestui decor dumnezeiesc. Pe el îl vom mai căuta și cred că din ce în ce mai mult, atât pentru glasul cu care ne vorbește cât și pentru frumusețile până acum mai curând neumblate, cu care ne așteaptă și ne îmbie.

Această Dâmboviță munteană, de la izvor până la scufundarea văroasă de la Podul Dâmboviței, cheamă pe drumeț cu tot bazinul ei de cotituri, dar fără poteci și fără punți, punându-i grele sarcini și răspătindu-l cu sălbatice frumuseți. Să nu se aștepte nimeni nici la Valea Ialomiței de la obârșie, trasă aproape în linie dreaptă și bine încadrată între Bucegi și Munții Dâmboviței, ori de unde ai pătrunde în ea, coborând de pe Omul, venind pe culmi de la Poarta din fundul Branului, suind de la Moroeni sau tăind dinspre Caraiman, chiar deasupra peșterei. Și nici la Prahova, mai strânsă încă decât Ialomița și ea însăși un adevărat drum între Predeal și bazinele Câmpinei și ale Ploieștiului. Dâmbovița se ascunde și nu duce nicăieri. Ea nu poate ispiti acolo, în bârlogul ei de râpi și de peșteri, decât pe puțini, râu muntean pentru munteni, și nu pentru plimbătorii hai-hui, care își înseamnă cu grijă hotelul sau hanul unde să tragă la capătul zilei. Prin aceste ascunzișuri nu te așteaptă de-atâtea ori decât adăposturi de Mioriță, cu acoperiș de cer cu stele. În schimb, de la același pod al Dâmboviței, sub care apa se vede între pilonii foarte înalți, albastră și poleită ca o iezătură, drumețul dornic de isprăvi mai omenești, se poate abate pe una din cele mai minunate șosele datorită mi se pare trecerii pe la Ministerul Lucrărilor Publice din România de dinainte de război a lui Ionaș Grădișteanu. De atunci, șosele s-au mai făcut și șosele s-au mai

stricat, dar nici o mână nu s-a mai gândit să le pună podoabă de odihnă și de bănci cu acoperiș de șindrilă, popasurile apărate de vânt și de ploaie la răspântiile cu vederi largi, fântânile cu șipot, captat pentru oameni și cu jgheab mare pentru vite. Trecătorii pe șoseaua dintre Sinaia și Predeal să-și aducă aminte numai de terasa astăzi descoperită și de fântâna cu cap de berbec de aramă, care a plecat de atunci cu vreo turmă în munte, de la intrarea în Poiana Țapului. Același om de treabă care nu dădea de gol altminteri prin nimic înțelegere estetică și montanism, a prefăcut drumul rău de cai și de căruțe dintre Podul Dâmboviței și peștera Dâmbovicioara, într-o șosea frumoasă de automobil, intrând în munte vreo cinci, șase kilometri, printre cele mai fantastice ziduri, ferestre și turnuri de cheie. Apele din care se încheagă Dâmbovicioara sticloasă, înghețată și nebună se scurg de pe coastele Pietrei Craiului, strânsă astfel în brațe de Dâmbovița și de afluenții ei și se cheamă Valea cu Apă, țâșnită tocmai de sub ceardacul Stanciului, Valea Muierii, Valea Copilului, Valea Brustureului. Ea poate mișca mici joagăre și face și alte trebușoare industriale și gospodărești prin sătulețul Dâmbovicioara, cuibărit aproape de capătul șoselei, pe un neteziș neașteptat de grohotișuri la o întâlnire de văi. De-acolo, cine vrea să nu se mai întoarcă pe același drum și se gândește să iasă la Giuvala, o ia spre răsărit pe cărări de văi și printre înălțimi, ca să ajungă la șoseaua cea mare în dreptul cantonului, dacă va mai fi acolo, cu vesela coamă de țiglă, și nu-l va fi măturat războiul, de când n-am mai fost decât pe sus prin aceste locuri și numai pe căile largi, și nu pe cele lăturalnice. Mi-aduc aminte ce binefacere era acest canton, într-o vreme când casele de adăpost în munte nu se cunoșteau pe aici și ieșeau din munte zdrobit de drum greu și ud tot de zăpadă. Un ceaun de lapte prins la crăcană, deasupra unei vetre numai jărat, ne aduna în jurul lui, fericiți, tăcuți și în așteptare, ca în seara unei mari bătălii. Nu mai știam nici de crivățul de-afară, nici de vameșii vecini, înaintea cărora trebuia să ne înfățișăm, ca să trecem spre Bran, pe serpentinele înalte și cu Piatra Craiului de-a stânga, orbitor de albastră în soare, întâi aproape la aceeași înălțime cu noi și apoi, pe măsură ce coboram, tot mai cerească și mai singuratică. Peștera mai avea stâlpi, suluri și țurțuri, cămăruțe neașteptate în care te strecurai de-a bușilea sau prin deschideri ascunse ca niște uși secrete. Astăzi umezeala, marea lucrătoare, picură și pufnește din toate ungherele, clădind și cârpind distrugerile

călătorilor fără suflet, sau ale țăranilor din Dâmbovicioara, printre care crește gușa și care s-au jucat spărgând toată dantelăria de stalactite și stalagmite, lăsate fără nici o supraveghere și fără nici o îndrumare. Peștera se va umple încet de vechea ei frumusețe.

Aceeași Dâmboviță munteană, după ce topește și scufundă pietrăria de var de la Podul Dâmboviței, ajunge în marginea Rucărului și merge vreo zece kilometri alături cu șoseaua, în linie aproape dreaptă miază-noapte, miazăzi, până intră în Dragoslavele. Aici cobori peste Pravățul repezit și cleios de la Nămăiești, cu biserica lui cioplită în munte, și din valea Argeșului. Alt drum urmează râul și se îndreaptă cu el spre Stoenеști și apoi spre Târgoviște. Șoseaua Câmpulungului începe să urce însă pe după Mateiaș și drumetul are asupra întregii văi a Dâmboviței, rămasă în albia ei la peste 300 de metri adâncime, șoseaua cred că la mai mult de 900 de metri, iar lunca la mai puțin de 600 de metri, una din cele mai frumoase priveliști din țară. Apoi drumul cel mare cotește și, într-adevăr ca o vedenie de basm, valea Dâmboviței se șterge. De la Malul cu Flăute, ea intră bine între coline, iar de la Persinari și Nucetul, în câmpie. E de acolo aproape un alt râu, râul pe care-l cunoaștem, cu apă puțină și mai puțin frumoasă decât în adâncul munților. Geografii îi zic locului prin care trece, „un teren de rătăcire“. Și n-a lipsit mult ca în dreptul Târgoviștei Dâmbovița să nimerească în lunca Ialomiței, în care să se piardă, iar mai încoace, spre județul Ilfov, să stea la îndoială pe care din văi s-o apuce.

În schimb, tot câmpul, în mare parte mulțumită și Dâmboviței, e o adevărată grădină. Toată această pânză de apă, coarde paralele de harfă hidrografică, duce după ea verdeața și florile, belșugul și viața, între margini de bărăgane ocolite de ploi, de vegetație și de sate. Cine se îndeamnă nu numai să coboare cu Dâmbovița la vale, ci trece de-a curmezișul, de la Neajlov până la Colentina cu stăvilare și lacuri sau chiar mai adânc spre răsărit, rămâne uimit de toată felurimea și bogăția, a câmpului și a omului, cu care îl întâmpină întinderile brăzdate de văi puternice, de-atâtea ori parcă pentru alte ape, retrase în cursul secolelor în fundul pământului sau sorbite de soare. Dâmbovița a ajuns aproape numai un scoc de grădină, chiar în ajun să-și facă intrarea în București, unde era așteptată pentru alte meniri. Acele meniri nu și le poate împlini și nu și le va putea probabil împlini, chiar dacă s-ar da drumul în albia ei la o parte din apele Argeșului sau s-ar lega vreodată cu salba de

lacuri ale Colentinei prefăcute în lacuri de vaporeșe și de parcuri, și de aici dezamăgirea. Ea e vrednică de mai multă iubire, chiar Dâmbovița deleană și câmpeană, fără s-o mai amintesc pe cealaltă, cu locul ei de frunte pe tabla frumuseților turistice ale pământului românesc. Trebuie să ne dăm numai osteneala s-o cunoaștem mai mult, așa zice s-o descoperim din nou. Ea ne așteaptă, cu o albie care parcă dinadins a ocolit orice așezare omenească mai mare, deși a trecut destul de aproape de turlile lor de aur, ale Câmpulungului sau ale Târgoviștei, păstrându-se neprihănită până când a fost în stare să dea din ea acest nufăr mistic al Bucureștiului. Bucureștiul însă o ia în derâdere. Suntem datori să-i pregătim alte timpuri.

9 februarie 1935, ora 20,45, „Universitatea Radio“.

*Text dactilo, cu corecturile autorului,
semnat mp, 4 p. Arhiva SRR, dosar 7/1935.*

Emanoil Bucuța

Alte drumuri prin țară

LA UN CEAS de după-amiază, când soarele fierbe în piața primăriei din Balcic, ne-am cuibărit câți am putut la umbra autocarului albastru. Face parte dintr-un serviciu de automobile, pe care Direcția Căilor Ferate le-a pus la îndemână pentru călătoria între Bazargic și coastă. Dacă Direcția Căilor Ferate a venit, nu se poate ca trenul să întârzie mult. Sus pe podiș, steagul țării fâlfâie la clădirile aerodromului și chiar adineauri un aeroplan și-a luat zborul spre Constanța. În port, caii trag la căruțe încărcate cu stânci găunoase, legate cu trei rânduri de lanțuri, pentru digul care înaintează încet în mare. Nu se poate zice că e așa de lungă depărtarea de la starea de vis la starea de aievea. Cale ferată, aviație și port la Balcic nu erau acum zece ani decât închipuiri, de care, dacă le dădeai glas, lumea făcea haz. Astăzi, aceeași lume sau alta le discută cu seriozitate, la umbra autocarului albastru, în jumătatea de ceas de așteptare până la plecare.

La fiecare nou venit băieții turci, care încarcă bagajele, se reped ca la o pradă. Se ceartă, fără urmări, numai din trebuința să iasă din nemișcare, se cațără cu picioarele goale pe scara de fier până pe acoperiș, așează acolo geamantane și boccele, stricând de fiecare dată tot ce potriviseră cu mare grijă adineauri și înveliseră cu o pânză nouă cauciucată. Ei, care sunt o ruină în hainele și în rosturile lor de neam cu rădăcinile asiatice, sunt îmbătați de toată această organizare modernă și noutate strălucită de material. La plecare, unul dintre acești turculeți benevoli, pentru că nimeni nu se gândește să le dea un bacșiș, are să-și facă loc între lucruri, ca să le păzească prin hopurile drumului, ca un sigiliu. Atunci are să-și regăsească în sfârșit liniștea seculară, subliniind-o parcă mai mult, cu despicarea monotona între dinți a semințelor de dovleac. E ca un

fel de cântăreț al marilor porniri, căzut din nou în somnolență după împlinirea zvăpăiatului ritual.

Primăria cea nouă, care e albă și tăiată parcă din soare ca o clădire siriană, e plină pe trepte și pe băncile de piatră, cu o lume tânără îmbrăcată de apă, mai mult în piele neagră arsă, decât în haine. Petrece pe călători sau petrece, când n-are pe nimeni între ei, călătoria însăși și se bucură de aceeași bucurie a plecării, care zbuciumă și umple deodată de zgomot pe turcii schimbați în hamali numai ca să simtă fiorul pribegiei. Între două chemări de sirenă, care trebuie să aducă pe întârziați, toată această lume ciripește. Când are să pornească, într-un răbufnit puternic de motor, autocarul albastru, ea are să se risipească în toate părțile, țipând și râzând pe cărările mării, ca un stol de pescăruși. Acum face repede grupuri și se fotografiază, sau își exercită clonțul critic, sau, cei ce au ajuns o adevărată instituție a acestor plecări, de la care nu lipsesc, orice s-ar întâmpla, până la propria lor plecare, ronțăie plictisiți semințe.

Primăria e acum mult mai frumoasă și mai ales mai legată de locuri, decât era înainte. Poate că ar fi fost mai bine să fie mutată cu totul, îndărătul statuii Reginei Maria și la marginea grădinii publice, pe unde nu dă aproape nimeni și numai noaptea licuricii se amestecă prin ierburi cu stelele și cu sclipitul mării. Așezată acolo pe înălțime și cu fața spre miazăzi, ea ar fi văzut și ar fi fost văzută de foarte departe. Cuvântul de ordine n-ar mai fi fost, pentru arhitect, ca acum, cât mai scundă, ca să nu apese piața și să nu acopere vederea. În al doilea rând, însăși piața și-ar fi eliberat unul din colțuri, câștigând aer și orizont. Chiar prin aceasta, piața s-ar fi întins peste bulevardul către port, închizând în ea primăria de peste drum cu turnul și cu parcul, statuia Reginei și cișmeaua cu inscripție arabă dedesubt, și care astăzi rămâne pe dinafară. E ciudat că scara de piatră roșioară și cu mare meșteșug așezată în lungul zidului și lipită de el, spre deosebire de cea veche, care urca de-a dreptul ca o scară de hambar sau de gură de pod, duce la o ușă cu pătrate obișnuite de geam. Ai imaginea unei mici îngrămădiri de cetățeni cu petițiile în mână, căzând fără vină în contravenție de spargere de geamuri. Și, în sfârșit, o casă a orașului, care ridică în cer și un turn monumental, poate că ar fi trebuit să aibă o poartă adevărată, cu tăblii de stejar, prinse în șuruburi înflorate de aramă. Ferestrele însele, care trebuie să se facă portocalii pe inserat când soarele se lasă între colinele de cretă, sunt așa de dese și puse numai într-o

parte că parcă sunt geamlâcul unei sere. Turnul așezat cu fața la strada îngustă, a pierdut din monumentalitate și i-a luat clădirii fața firească. Stăm înaintea Primăriei celei noi, care e un cuib de frumusețe pe lângă cea veche, și fiecare ar fi gata să colaboreze cu arhitectul ca s-o facă mai bună încă. Numai sirenele cheamă mereu.

Acum câțiva ani, Balcicul se umplea la vremea aceasta de conferențiarilor universității libere. Astăzi oaspeții sunt mai mulți, orașelul e mai vioi și mai împodobit, dar conferințele nu se mai aud. Până și pictorii, care își întindeau șevaletul la toate răspântiile, de unde albăstrea marea sau se coșcovea o streășină de casă preistorică, s-au rărit. Balcicul și-a dat ca un fel de răgaz de artă, prefăcându-se de doi ani într-un șantier. El se pregătește, îmbogățindu-se de noi posibilități, pentru o nouă înflorire. Cei care l-au cunoscut mai demult și au certat pe toată lumea că nu-l caută în mai mare număr și nu pune umărul ca să-l salte din uitare și păragină, acum, când începe să li se împlinească voia, stau pe de lături și cam mormăie, să zicem ca soldații din garda lui Napoleon. Ca aceiași soldați însă, ei mormăie și se luptă. Balcicul le-a rămas drag și toate îmbunătățirile menite să-l ridice, îi încântă în întâiul rând pe ei. Iar îmbunătățirile sunt vădite.

Balcicul e în întregime un monument natural, ceea ce face ca lipsa monumentelor artistice să se simtă mai puțin. Brâul de case de pe țărm, cu același turn alb, prispe și streșini de umbră, lucrate în mare parte tot de arhitecta care a ridicat Primăria cea nouă, e pe cale să creeze și un stil arhitectonic al Balcicului, așa cum orașelul a creat unul plastic, și era cât pe ce să creeze unul poetic, dacă strofele de evanghelie sau de priveliște scitică ale lui Pillat și Maniu s-ar fi înmulțit. Primejdia ar fi o oarecare repetiție, și deci monotonie. Han are meritul, tocmai el care nu făcea parte din comunitatea Balcicului, să fi așezat în una din cele mai frumoase răspântii, bustul de bronz al Reginei Maria, cu privirea ei înaltă și atentă, parcă ar asculta peste acoperișuri de olane bătrâne și grădini de migdali, glasurile mării. Rochia ei e numai o drapare plastică, înfiorată de oarecare mișcare la umeri, dar mîntea care întregește o vede ca o domniță bizantină, venită pe aici ca să-și cerceteze* oamenii și pământurile. Ea e de astăzi cum e de totdeauna, cu o asemănare, care nici n-are nevoie să fie de portret, ci de simbol și

* Anulat: „vadă“.

de veșnicie. O fântână veche îi cântă la picioare, ca o manea de la cornurile de aur ale Răsăritului.

Odată ce s-a făcut începutul, orașul ar fi dator să mai aibă cel puțin două statui: una e a unui om care poate să fie uitat în toată România, oricât ar fi făcut pentru ea, dar nu trebuie să fie uitat la Balcic. E vorba de Murgoci. Lui i se datorează, între altele, întâile vești și rânduri însuflețite despre tot acest ținut, pe care l-a străbătut pe jos încă din 1913, și i se datorește mai cu seamă numele, Coasta de Argint, bogat de neasemănate putințe, ca orice lozincă fericită. Vechii iubitori ai Balcicului nu și-au uitat de această datorie. Statuia a fost comandată unui sculptor, foarte legat de Balcic și care a lucrat-o până la turnare. Banii însă care să facă se se topească și să curgă bronzul nu s-au găsit, și Murgoci așteaptă. Avem numai mulțumirea că, la nu știu ce congres de geologi, organizatorii în dorința să sărbătorească pe omul de știință, au putut să găsească lucrarea gata la Storck și chipul care trebuia să privească malurile muzicale ale Balcicului, se uită azi la fuga automobilelor pe șoseaua Kiseleff, de sub plopilor rotați ai Grădinii Institutului Geologic. El trebuie însă dus dincolo, în locul pentru care a fost gândit. A doua statuie este a aceluia artist și om de gust, căruia poate Balcicul își datorește cea mai mare parte din faima lui. El ar fi rămas astfel o fostă schelă de grâne, sărăcită și uitată.

E vorba de pictorul Alexandru Szatmari, de curând și atât de timpuriu plecat dintre pământeni, portarul Balcicului, care cel dintâi a deschis de perete pentru noi toți porțile lui de mare, de verdeată și de visare. Capul lui ascuțit de barbă și plin de lumina zâmbetului, care în autoportrete aducea aminte de chipuri italiene văzute de Van Dyck, ar fi tocmai potrivit în cadrul acesta pe jumătate dionisiac și pe jumătate panic. Balcicul era locul dragostei lui și abia ne-am plăti o mică parte din datoria față de el, dacă l-am ajuta să se întoarcă și să trăiască pentru totdeauna aici, nu în bronz ci în piatră, ca o făptură găsită în niște săpături din zilele elinești și ca un fragment prelucrat artistic din aceste stâncării.

În locul conferințelor universității libere, Balcicul are astăzi altceva care, poate, ca experiență socială, e mult mai puternic. Pe pământul de la intrarea în oraș, sus pe podiș, s-a înființat în anii din urmă un sat de coloniști. Români din Macedonia bulgară, bănățeni din Banatul iugoslav și alți oameni de-ai noștri, plecați tot așa de departe, s-au așezat aici ca să înceapă o viață nouă. Satul se cheamă

Regina Maria și a acoperit locul de case gospodărești, vesele cu roșul acoperișurilor lor în zarea cu pășunile îngălbenite de arșiță. E mai mult un cartier de margine al Balcicului, decât o unitate administrativă aparte. Populația lui a sporit locuitorii români ai așezării din vale. Ea stă în legătură zilnică cu ei, le vinde rodul muncii și cumpără în schimb marfă de prăvălie și mai ales păreri și înrâuriri de tot felul.

Pe ulițele Balcicului răsare pe neașteptate, ca un sol al altor pământuri, aromânca cu fusta ei neagră, cu capul îmbrobodit și cu salbele de argint bătute la gât, privind lacomă împrejur, la toată lumea ciudată care o înconjoară. Un popor nou se încheagă în acest părți, din toți acești oameni adunați de pretutindeni, în lungul coastei albastre a Balcicului.

30 iulie 1935, ora 21,00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 4 p.

Arhiva SRR, dosar 11/1935.

Alexandru Marcu

În Corsica

DRUMUL de la Ajaccio la Piana a decurs fără peripeții. Autocarul și-a pierdut grăbit urma pe asfaltul serpentinelor, fără popasuri, fără să ocolească oameni; mai n-am întâlnit nici unul vreme de câteva ceasuri. Satele, câteva: crescute pe muchii de munte, din aceeași piatră. Încolo, văgăuni împădurite cu tufe de ginestră și brazi; colibe de pădurari pe la cărbunăriile din vale; catâri la păscut scaieți.

Mediterrana nu s-a văzut încă.

Peisajul e pitoresc, deoarece așa îl aștepti în închipuire. Singurătate monotonă. Prinde a te ocupa mai mult dibăcia conducătorului din față. Privești la roți, înalți ochii în văzduhul albastru: nori albi. Mai jos de ei, o albină.

Dar iată și marea aventură. La o fântână, un om, cu brâul galben de cartușe, ocheste pușca spre noi. Un bandit corsican. Oprim. Țeava puștii se sprijină în podul unei palme de voinic, pe care conducătorul nostru îl salută și-i întinde o țigară. Vorbesc în dialect. Italienește. Îi pricep. Sunt prieteni. Omul nostru îl lămurește că zadarnic s-ar mai fi ostenit cu pușca la ochi. În autocar nu era nici o pereche de logodnici americani, care să fi plătit suplimentul prescris pentru întâlnirea cu briganzii. Și pornim.

La mijlocul drumului dintr-a Ajaccio și Calanches, popas într-un sat, la o cantină, de lângă monumentul corsicanilor din acel cătun de munte, căzuți în marele război. Sunt câteva sute. Cantina e o gheretă. Prin peretele din față, îndoit pe balamalele drept vitrină, se întrezăresc borcane cu miere, o vioară, o chitară, o paletă și o pușcă. Apoi multe tablouri, toate semnate de „maestrul“, care acum ne cântă la pian. Un călător nedibaci l-a supărat: întrebându-l dacă tablourile erau de vânzare. Ca să-și răzbune jignirea, îi oferă o

porție de miere, dar îi atrage atenția să nu comită cumva imprudența de a i-o plăti. Mânia „maestrului“ o îndură cu resemnare clapele pianului. După aceea, ne depărtăm de cantină. Pe o tăbliță, zugrăvită de penelul aceluiași „maestru“, descifrez firma: „La arta pentru artă“. Ceva mai jos, o reclamă: „Miere proaspătă, stupărie proprie“.

Hotelul „Roches Rouges“ din Piana, în preajma celei mai pitorești părți a coastei corsicane: Les Calanches. În cel mai retras colț al insulei, tot ce a putut concepe eleganța franceză mai de gust. În cadrul ferestrei deschise, spânzură balonul umflat al lunii, prima de firul nevăzut al scamatorieii casnice. În dreapta, „stâncile roșii“, întărite parcă sub ochii mei în cele mai bizare forme, din lava unui vulcan submarin. În stânga, pe muchia muntelui, câteva case ale satului Piana. Un patefon cântă în una cu ușa deschisă, un măgar răcnește de jale. Apoi, liniște ca la munte, ușa deschisă când dorești marea. În fața ferestrei mele, se întinde tăietura netedă pe orizont a Mediteranei, pe care nici atracția lunii n-o poate frânge în valuri. Vântul s-a tras în peștera unui zeu de sub pământ.

Mă îndrept spre sat. Corsicanii stau la sfat pe treptele bisericuței lor. Singurul ochi deschis cu lumină asupra-le – ceasornicul din clopotniță – nu-i poate vedea pe ei. Cată spre un rost mai înalt: să poarte cu bine corăbiile pe mare. Și satul Piana își are farul lui! Femeile cară apă, cu amfore de aramă pe cap. Mă cred tot așa de bine într-o cătună din Sicilia, ori din Macedonia.

Mi-am găsit un prieten. Un „intelectual“. Scriitorul corsican Marcaggi din Ajaccio, autor de mai multe studii asupra trecutului insulei și asupra aceluia care a făcut-o faimoasă în istoria lumii: corsicanul Napoleon Bonaparte¹. Stăm de vorbă, la rând cu umbrele de pe treptele de piatră. Mă întreține cu patos despre piesele-i de teatru, despre folclorul corsican. Începe să mă intereseze, mai ales când îmi vorbește de sufletul „insularilor“. Munteni cu suflet viguros, de multe veacuri în luptă cu primejdiile și cu încălcătorii neatârnării lor, de la fenicieni, greci, etrusci și romani până la goți sarazini ori genovezi. Retrași prin văgăunile munților, de dragul acestei libertăți, înfrățiți cu fiarele. Izolarea și conștiința reducerii la mijloace proprii, le-a îndoit energia, combativitatea, instinctul de acțiune și inițiativă, individualismul,

¹ J.B. Marcaggi, *Le souvenir de Napoléon à Ajaccio*, Ajaccio, Rombaldi, 1930 (n.a.).

semeția, mândria violenței, orgoliul, dibăcia, dorința de afirmare prin orice mijloace, stăpânirea de sine, până la atingerea scopului, ambiția unui suflet pătimaș, arzător, în stare de mărînimie, ca și de cea mai sângeroasă „vendettă”.

Înrăurirea mai mult adâncită în Corsica a rămas până azi cea romană și italiană; evidentă prin actul spiritului de castă, prin înjghebarea primitivă a vieții de familie, prin grai. Mai ales prin grai. Îmi amintesc de întâmplarea cu tovarășul de drum parizian, care nu se împăca cu gândul că n-aș fi corsican, văzând ce bine mă înțelegeam cu localnicii, cărora le vorbeam cea mai curentă italiană. Și îmi amintesc de un crâmpoi de conversație între doi negustori din Ajaccio: „Si tu ne veux pas accepter les conditions... è impossibile concludere... l'affaire!” Prietenul meu din Piana îmi vorbește despre „vendetta corsa”. Prin întuneric văd, cu sclipiri de oțel, cuvintele gravate pe lama cuțitului cumpărat drept amintire: „Che la mia ferita sia mortale” (Rana mea fie ucigătoare). Mă gândesc la dușmănoasa război a corsicanului Pozzo di Borgo, care, din pricina unor neînțelegeri de măruntă politică locală, l-a urmărit cu ura lui pe Napoleon toată viața, determinându-i, în parte, exilarea la Sfânta Elena, pentru a spune că putea închide ochii războiului. Iar Napoleon – încarnare a sufletului corsican și din acest punct de vedere – în apogeul gloriei sale imperiale, nu încheiase căteva tratate de pace, în scopul de a putea pune mâna pe odiatul Pozzo, vechiul său rival de acasă?

Dacă lui Maurice Barrès i-a plăcut să vadă în Napoleon „un maestru de energie”, iar lui Stendhal reîncarnarea unui „condotier” italian din epoca de decadență a Renașterii, nu este mai puțin adevărat că tot ce a fost sensibilitate specifică, exaltare, retorism, energie, șiretenie, pasiune a primejdiei în manifestările sale, îl poate încadra în această precizare: Napoleon a fost corsican. Insula i-a dat nu numai zilele, dar i-a făurit sufletul, după chipul și asemănarea ei. Ca și umilii săi concetățeni, pus pe luptă – până la capăt – de împrejurări. Altfel, cel mai pașnic om. „... Dușmanii mei au avut dibăcia de a mă face să-mi irosesc viața pe câmpurile de bătaie; au travestit în demon al războiului omul care nu se gândea decât la monumentul păcii”, îi mărturisea Napoleon, îndurerat, unui prieten, în preția morții.

Dar dacă el este cea mai de seamă întruchipare a sufletului corsican, insula e toată obsedată de amintirea lui Napoleon. La

Ajaccio, în seara sosirii mele, descoperită prin ulițele înguste, neguroase, drapate cu bandiera albă a rufelor întinse de la fereastră la fereastră și păzită de fidelitatea câinilor, însărcinați cu ridicarea gunoiului comestibil din fața gangurilor pustii, i-am văzut casa părintească, am silabisit cu emoție cuvintele sculptate deasupra ușii: „Napoleon I s-a născut în această casă, la 15 august 1769“. A doua zi am cercetat-o odaie cu odaie, mobilă cu mobilă, de la leagănul neautentic până la masa de scris a celor dintâi studii. Casă de modești aristocrați provinciali, dominată de gustul îndătinății origini florentine a Bonapartilor. O închipui în clipa nașterii celui care avea să fie Împăratul lumii: tânărul său tată avea pe atunci 23 de ani – mai prins ca oricând în luptele politice locale, își terminase de câteva luni studiile în Italia. Admis în corpul magistraturii locale, îl covârșea mai mult ca orice pasiunea politică; de curând, francezii puseseră stăpânire pe insulă. În vreme ce noul-născut – al patrului copil – venea pe lume, în după-amiaza zilei de 15 august 1769, soldații francezi, în luptă cu „rebelii“ corsicani, descopereau în odăile de jos ale casei Bonaparte, puști ascunse și butoaie cu pulbere. Auspicii cât se poate de semnificative pentru viitoarea carieră a războinicului împărat. Mamă-sa, o italiancă dâră, destoinică, energică, tânără de abia 19 ani. Pe punctul să nască, fugise totuși în munți, la aflarea veștii că se apropiu francezii. Casă grea, cu furnicar de copii mici și rude. Avere puțină, la țară.

În capul uliței, catedrala – cu interiorul de cel mai tipic „barocco“ italian – cu cristelnița de marmură lângă ușă, în care a fost botezat abia după doi ani Napoleon, de un bătrân preot, rudă cu părinții. După datină, actul de botez fusese ticluit în limba italiană.

Trec anii: alți copii în casa Bonaparte. Unii se nasc, alții mor. Și frământare mare, din pricina luptelor de partizani, aducătoare aminte de Italia lui Dante și a comunelor.

Napoleon – poreclit de tovarășii de joacă „Ribulione“ – de tovarășii de joacă pe care i-am revăzut – zdrențăroși, bățuși, guralivi, zorindu-se cu un câine de-acasă după ei, pe treptele catedralei – dat la școală mai întâi la Ajaccio, mai apoi la Autun, în Franța, unde-și făcea prima oară intrarea – cu tatăl său de mână – în iarna anului 1778.

Trei luni îi fuseseră de ajuns să învețe franțuzește și nu prea. Din cauza accentului corsicano-italian, orgoliul său era pus din nou

la grea încercare de ironia tovarășilor de studii, pentru care viitorul împărat era acum „Napoliene Bonaparte“. Iată-l elev la Școala Militară la Paris, străin printre francezi, cu nostalgia pentru Corsica, potolită numai de izolare și lecturi multe; cu bani puțini de acasă. Iată-l ofițer de artilerie la Valence, îmbătut de ideile lui J.J. Rousseau, chinuit de setea de acțiune și de afirmare, la 17 ani.

În toamna anului 1786, în concediu la Ajaccio, de unde lipsea de șapte ani, unde avea să-l surprindă în 1789, Marea Revoluție. Prilejul era cum nu se poate mai nimerit, pentru ca tot ce ar fi fost frământare și energie în sufletul lui de corsican să se afirme în sfârșit. Ales de concetățeni locotenent-colonel al Gărzii Naționale, iată-l persecutându-și cu vehemență rivalii, înfruntând comploturi și atentate, punând la cale o nefericită expediție în Sardinia apropiată, fugind din Ajaccio, adăpostit în munți de ciobani, arestat și apoi eliberat cu armele de partizani, proscris, împreună cu familia, din patrie.

Și apoi, după campania din Egipt, din nou la Ajaccio, pentru câteva zile, pentru cea din urmă oară.

Aclamat de cei care-l goniseră cu câțiva ani în urmă, tânărul general nu văzuse pe cheiul portului copilăriei lui decât rudele și prietenii de joacă, alături de umila țărăncă, bătrână acum, care-l alăptase și pentru care Napoleon a păstrat totdeauna o deosebită afecțiune. Căci în acest scurt răgaz al vijelioasei lui tinereți războinice, vrea să fie numai al casei, al bunelor amintiri de odinioară, al țăranilor ce coboară pe catări din munte, să-i strângă mâna, să-i întindă mână de ajutor la nevoie.

Pe urmă Consul pe viață, Împărat, Erou al lumii și – stânca pustiită de vânturi a exilului din Sfânta Elena.

Când fusese dus acolo – în toamna rece a lui 1815 – având abia 46 de ani, mai avea să trăiască, cu încordare de șoim rănit, numai șase. Ani de pătimire, de strângerea gândurilor în *Amintiri*, de mărturisirea dorințelor din urmă, de covârșitoare nostalgie pentru Corsica.

Aprilie 1821. Napoleon scrie ultimele cuvinte lucide din testament: dorește să fie îngropat lângă străbuni, în catedrala din Ajaccio, în Corsica, dacă Parisul îi va proscrie cadavrul, „comme il a proscrit ma personne“.

5 Mai 1821. Corsicanul murea, părăsit, departe de munții și marea lui, pe stânca bântuită de valurile unui ocean fără întoarcere.

În seara aceleiași zile, se arătase pe cerul Mediteranei, în fața micului port din Ajaccio, o cometă. Își luminase o clipă fosforescența siderală și apusese după culmi, arcuindu-și căderea peste o casă părintească.

Tărani de pe treptele bisericii din Piana și-au isprăvit sfatul. Am rămas singur, cu prietenul meu și al memoriei lui Napoleon.

Farul din clopotniță a descoperit pe zarea Mediteranei o lumină. Un felinar de catarg.

Închipuirea vede corabia de război care-l duce pe tânărul general spre Franța, depărtându-l pentru cea din urmă oară de Corsica.

Profilul liniar i se deslușește la provă. Agerimea ochilor caută să lege, cu învăluirea privirii din urmă, firul care-i va uni pentru restul zilelor sufletul de pământul patriei corsicane.

Lui Maupassant, trecând odată prin dreptul coastelor italiene, i se păruse că marea ar fi adiat de mirosul florilor și al poamelor coapte.

Napoleon, cu fruntea aureolată de vântul mării piramide, pe care l-a sfidat în temerara-i victorie egipteană, se depărtează în noaptea aceasta de malurile „Stâncilor Roșii” din Piana și adulmecă, prin briza mării, boarea pământului natal, pe care – după cum mărturisea – nu i-a mai fost dat s-o regăsească în nici un alt colț de lume.

Lumina din larg s-a stins în noapte. Privesc pe cer umbra vulcanică a stâncilor din dreapta. Și avântarea culmilor abrupte, trezește în închipuire acordurile finale ale unei fanfare ce ar intona, undeva, uvertura la *1812* a lui Ceaikovski.

11 februarie 1935, ora 22,00, „Universitatea Radio”.

Text dactilo, cu corecturile autorului, 5 p.

Arhiva SRR, dosar 7/1935.

Romulus Dianu

Târgul campionar din Milano

NU ȘTIU dacă și pe domniile voastre v-a impresionat, ca pe mine, faptul că în mai toate convențiile internaționale de colaborare economică s-a introdus o prevedere unică: *încurajarea turismului**. Nu fusese vorba de așa ceva până acum câțiva ani. Este un progres pentru că în concepția celor care au înscris acest lucru printre promisiunile reciproce pe care și le fac statele amice și aliate, turismul este o forță economică, un factor de circulație a bunurilor. Este o formă de export. Un turist care vine la mine în țară înseamnă o pâine vândută străinătății în fiecare zi, cu ingredientele de rigoare, un export în interior, deci un spor al consumului, un excedent invizibil.

Cu atât mai bine dacă acest turist va sosi în locul unde va descinde, un loc astfel organizat încât acesta să devină o sursă inepuizabilă de tentații, deci iar de schimb. Pe schimb se pune un accent deosebit, în afacerile dintre state, ca și în cele dintre indivizi. Sentimentul averii nu-l dă decât circulația și cheltuiala.

Italia a priceput cu foarte frumos realism această chestiune și a căutat să dea turismului în Italia un scop mai imediat, o dezlegare mai practică, având în același timp grija superioară a comerțului și industriei naționale.

Târgul internațional de mostre din Milano a fost în această privință unul dintre cele mai strălucite examene ale economiei italiene, și dacă mi-am luat obligația de a referi, în câteva minute, asupra acestui târg campionar, pe care l-am vizitat, este exclusiv pentru a reflecta în opinia noastră ceva din mândria statelor participante și concurente, printre care România ocupă un loc modest.

* S.a.

Bernard Shaw demonstrează foarte subtil în *Ghidul femeii inteligente* cum indivizii pot trăi din rezervele averii lor, în timp ce statele sunt nevoite a trăi de azi pe mâine, dintr-un schimb continuu. Dacă eu aş avea o sută de pâini, pentru ca acestea să nu se strice şi să le pierd, şi pentru ca nimeni să nu sufere de foame, te voi ruga pe dumneata să mănânci din ele câteva, chiar dacă ar trebui să-mi rămâi dator cu valoarea lor. În acest mod, indivizii se pot aranja uneori pentru o existenţă întreagă. Statele însă nu. E adevărat că şi în relaţiile dintre state, timpul intervine în operaţiunile de schimb şi de îndată ce timpul intervine aici, acest timp se cheamă credit, dar frecvenţa schimburilor în natură este mai mare între state decât între indivizi şi prin urmare jocul compensaţiilor imediate mai activ.

O piaţă care precede schimbul de mărfuri trebuie să fie un târg de mostre, aşadar şi prin felul cum a fost realizat târgul din Milano, el răspundea perfect acestei condiţii esenţiale.

Pentru Italia, târgul din Milano a fost una dintre acele manifestări prin care domnul Mussolini întreţine şi stimulează orgoliul naţional al fascismului. Nu organizează nimeni un târg internaţional fără a şti mai dinainte că în cadrul lui statul organizator va fi calificat în primele rânduri. Italia contemporană s-a format după asemănarea ducelui şi o întreagă generaţie creşte contemplând un mare exemplu de umanitate romană. Impresia că acest popor este unit ca o singură familie este atât de străbătătoare, încât ca străin în Italia, ai ocazia să observi şi să fii observat că eşti străin, că nu aparţii colectivităţii aceleia decât ca un element trecător şi că ceea ce era italian a devenit sub imboldurile şefului statului, ceva tipicament italian.

Târgul expune sub pavilionul tuturor statelor europene produse specifice industriale şi agricole. Italia a ținut să prezinte însă tot ceea ce produce solul ei şi munca cetăţenilor ei; de la ţesături până la marea metalurgie. Se poate vedea acolo un model de mitralieră, cu ţevi de schimb, cu tuburi de răcire rapidă, un model de carabină scurtă, cu foc de repetiţie extrem de activ, un model de tancuri care fac demonstraţii parcurgând o groapă adâncă şi plină de obstacole, în sfârşit, ceea ce impresionează pe vizitator încă de la intrare, un pavilion în forma unui bastiment, înăuntrul căruia sunt o sumă de obiecte interesante. Printre ele, industria siderurgică a Italiei expune o bombă submarină demontată, o mină submersibilă, cum se spune, a cărei plutire se reglează cu precizie,

înainte de a fi lansată și a cărei forță distrugătoare este neînchipuită. Desigur că în acest domeniu Italia nu a expus secretele de care dispune, dar vederea acestor arme defensive dă o idee precisă despre conștiința trează a națiunii.

Interesant este acolo pavilionul Germaniei. Bine construit, somptuos, larg, el prezintă un etalaj enorm de cărbuni, mașini industriale, chimie, hidrogen, vopsele, fosfați, precum și procedeul științific al extragerii benzinei din cărbunele de lemn, lignitul, în sfârșit, toată munca uriașă de care este capabil germanul.

O profunzime de prospecte îndreaptă publicul vizitator către centrele bancare și industriale prin care Germania își activează turismul. Dacă vorba „organizare“ are vreun sens în raport cu economia veșnic trepidantă a unui stat, în puține locuri această organizare s-a făcut mai perfect și rareori geniul organizator a luat proporții mai epice, ca în cadrele economiei germane.

Interesant este însă că între pavilioanele Italiei și ale Germaniei se profilează acela al Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice. În plină societate fascistă, Sovietele și-au ridicat palatul propriu unei demonstrații industriale. Am intrat în acest palat mânat de o curiozitate legitimă. Știm cu toții cât de mult s-a discutat în jurul industrializării statului rusesc. Nu de mult, gânditorul și ziaristul Radek spunea în fața scriitorilor convocați în congres internațional la Moscova, că la fiecare trei-patru ani trebuie lucrate hărți aeriene noi, într-atât întinderea industriei schimbă peisajul și-l face de nerecunoscut pentru aeronauți.

Pavilionul sovietic de la Milano nu avea însă nimic ostentativ. În saloanele de sus, am văzut un enorm număr de statistici. Sovietele exportă diagrame și statistici foarte instructive. Rezultă din ele cantitatea de săpun pe care o consumă țăranul de astăzi, modul de hrană al acestuia, lecturile lui de toate zilele și cele selecționate prin propaganda culturală la sate, rezultă în sfârșit o seamă de lucruri pledate foarte discret și cărora fiecare cititor le acordă o valoare variabilă.

Dar au mai expus rușii, în Italia, și altceva. Trec peste monumentală schiță în gips, asupra metroului din Moscova, unde o mulțime de scene vii, traduc, în miniatură, munca uriașă a acelora care lucrează la căile de comunicație subpământeană, în curs de realizare, în orașul de capitală.

Un stand impresionant înfățișează comerțul mondial sovietic, care este, cum știm cu toții, monopol de stat. Alt stand prezintă tablouri demonstrative de construcții, căi ferate, stațiuni hidraulice, linii de navigație, canalizări etc...

Aș putea spune că toate aceste reprezentări tind să ne arate ce se face cu banul public.

Știința modernă sovietică, oferă în târgul de mostre din Milano, câteva episoade din expediția în Oceanul Înghețat de Nord, a vaselor Krasin, Litke, Lenin și Celinskin. Este un lucru impresionant. Apoi iarăși numeroase tablouri comparative privitoare la nivelul de viață a maselor muncitoare – desigur unele exagerări se fac remarcate, dar sunt lucruri de propagandă și toate impun o margine de rezervă. Nu e mai puțin adevărat că, din punctul de vedere al propagandei, demonstrațiile sunt foarte izbutite. Într-un dulap refrigerant, de sticlă, sunt cărnuri congelate, alături se pot vedea conserve și semințe, apoi mostre de pe piața cărbunelui, a industriei chimice, a energiei electrice, a naftului. În saloanele de sus se află mai cu seamă materii prime: coarne și cartilagii animale pentru industrie, clei organic industrial, blănuri extraordinar de frumoase, în special lutru, astrahan, vulpi albe, negre și roșii. Într-alt salon sunt expuse covoare, pietre vulcanice ca: obsidian, rodonit, ametist, oarecare pictură în smalt și câteva bucați de sculptură în lemn.

Cehoslovacia are un pavilion foarte elegant, unde expune cristaluri de Bohemia, strasuri, cusături naționale, cu multă artă, cu multă pricepere.

Iugoslavia și-a construit două saloane unde se pot vedea foi de tutun, fotografii de vite de rasă, semințe agricole, gogoși de mătase, broderii, parchete din cel mai frumos stejar, plante medicinale și lemn de nuc. E un pavilion excepțional făcut pentru a folosi comerțului exterior al Iugoslaviei.

Pavilionul României am spus că e modest. E foarte modest. Lemnul nostru de export figurează acolo într-un cadru care n-ar fi avut nimic de pierdut dacă ar fi fost mai atractiv. Cusăturile naționale foarte frumoase, merg bine în casa de țară care ne servește drept pavilion. Dar petrolul și benzina din România compensează îndeajuns modestia înfățișării exterioare.

Trec peste cea mai mare parte dintre lucrurile interesante pe care le-a expus „Fiera campionaria“ din Milano. Folosul pentru noi,

al acestui târg, este că ne-am măsurat cu vecinii noștri. Am ieșit într-o piață europeană și am arătat ceea ce putem vinde. Dacă nimic nu este deasupra criticii, nu e mai puțin adevărat că un examen de bunăvoință dezarmează orice critică. Acest examen, România l-a trecut de mai multe ori, în condiții onorabile.

Fiindcă succesul unei asemenea manifestări este în funcție de afluența vizitatorilor străini, deci de un turism bine organizat, nu știm dacă putem trage concluzii, în ceea ce ne privește, pentru a imita bunul exemplu. Este vorba ca în cadrul statelor amice și aliante, din Mica Înțelegere și din Înțelegerea Balcanică, asemenea manifestări să se producă nu prea târziu și pe aceste meleaguri. Energii neobosite și capete politice eminente astăzi fac eforturi pentru ca ordinea colaborării politice să dea expansiune unei emulații în domeniul economic, în cadrul amical al alianțelor României. Experiența altora, în privința aceasta, ne-ar putea fi de folos, și dacă o pot sublinia prin câteva cuvinte deplin înțelese, scopul comunicării mele radiofonice de astăzi, a fost servit.

30 aprilie 1935, ora 19,00, [„Radiojurnal“].

Text manuscris, 11 p.

Arhiva SRR, dosar 10/1935.

Romulus Dianu

O călătorie la Ankara*

PENTRU omul civilizat, un oraș nu e numaidecât interesant prin ceea ce posedă sau îl decorează, sau prin istoria lui, ci, cred eu, el este mai curând prin latura personală care-l deosebește de alt oraș.

Cei care au călătorit mult, cunosc sentimentul de indiferență nemulțumire cu care, coborând de dimineață de la hotel, întâmpină un peisaj banal pe planul căruia se mișcă oameni banali, ca niște furnici pe nisip care nu mai știu încotro se duc. Sunt în Europa orașe de un tip foarte puțin variat. Sub grimasa lor modernă și care se schimbă neîncetat, un ochi atent deosebește imediat vechile tipare ale burgului german, sau forma nițeluş barbară, dacă voiți, dar vitală, a unui sat care a evoluat.

Ankara însă e un oraș de tip nou, un tip aproape inexistent în Europa. E orașul-șantier. Orașul monument al necesității omului de a trăi. Nu e necesar a trăi. Necesari sunt a trăi bine. Ankara afirmă acest lucru elementar.

Să ne gândim că lumea Islamului cuprinde astăzi 240 milioane de suflete despre care nu auzim nimic. E o rasă somnolentă. Cuceririle militare în Europa, în secolul trecut, au cufundat-o într-un somn care a accentuat și mai mult splendida ei izolare arabă.

Acest somn nu e o floare de stil, ci o realitate vie, întreruptă doar de fenomenul splendid al renașterii turcești, în zilele noastre. Ankara nu este, cum cred mulți, o creație întreținută în mod artificial în mijlocul platoului Asiei minore, ci dimpotrivă o floare a eforturilor uriașe răsărită în Anatolia, ca un fenomen natural al schimbărilor de acolo.

* Titlu precedat de prezentarea: „...va face un reportaj vorbind despre...”

Până la Ankara, călătorul depășind periferia civilizației europene, care este Istanbulul, traversează niște regiuni sălbatice, câmpii necultivate, arse de soare. De la Haidar-Pașa înainte, continentul asiatic se face simțit sub toate formele. Începe marea liniște a Asiei. Populația luptă cu foamea, cu căldurile de peste zi, cu frigul de peste noapte, cu malaria, cu sărăcia pământului, cu lupul cenușiu al tundrelor, cu triburile nomade, cu străinii care vin să cumpere și să vândă, dar să înșele în ambele aceste operațiuni, cu lipsa căilor de comunicație. Într-un cadru care nu oferea nimic, marele erou al Turciei moderne, Kemal Atatürk a ridicat orașul Ankara, rezumativ pentru întreaga sa acțiune.

Orașul de reședință al Eroului, se întinde înspre Yeni-Şehir, urcă înspre Kavaklıdere, înspre Kankaya și Çebedgi și escaladează muntele lui Tamerlan înspre niște pustii locuri, situate la 900 de metri deasupra nivelului mării. 40.000 de metri pătrați de bălți malarice, care infectau orașul, au dispărut sub cazmalele urbanistului Jansen. Pentru a face o capitală, în pustiu, s-au cerut sacrificii mari. Cartierele sărace, mizerabile, murdare, au fost incendiate în 1930. Locuitorii au fost adăpostiți în blockhausuri special construite. În locul sinistrului se ridică azi extraordinare hale moderne.

Aceste lucruri simple și mari se înfățișează călătorului de la primul aspect. Ele însă trebuie aprofundate și urmărite, fiindcă tot ce s-a făcut în Turcia kemalistă are la bază o puternică rațiune de a se fi făcut.

Ankara este o insulă de igienă și de confort în mijlocul unui ocean de malarie, astfel încât călătorul, cercetătorul sau turistul are nevoie de un *cachet* de chinină pe zi, imediat ce a depășit barierele orașului. El trebuie să știe că în timpul verii temperatura de 63 grade la soare nu e rară și că în timpul nopții termometrul coboară cu 45 și chiar cu 50 de grade. Iernile sunt însă uscate și agreabile.

La 500 de kilometri depărtare de Bosfor s-a ridicat astfel, acest oraș pentru a se afirma caracterul național al unei revoluții, pentru a scoate din sosul internațional al Istanbulului ideea turcă, ambiția și voința de afirmare a unui popor jenat în aspirațiile lui naționale de incompatibilitatea evidentă dintre legile firești ale unui mare port și acelea sorocite unui popor agricol și păstor care începe dincolo de Istanbul.

Nu pot vedea Ankara fără a-mi aminti de o foarte frumoasă pagină scrisă de Nietzsche, unde se spune că este în om ceva care

caută să moară neîncetat. Viața este o neîntreruptă luptă cu această ceară moale, gata în fiecare clipă să-și strice forma și să se risipească. Dacă există în Europa un oraș unde omului nu-i e permis să trândăvească, să adoarmă, să adopte religia minimului efort și a unei vieți comode, acest oraș care modelează în fiecare locuitor al lui un suflet de soldat este fără îndoială Ankara.

Aș spune însă că Ankara este o carte deschisă în care nu oricine ar putea să citească. Negreșit, știm cu toții că de acolo a pornit ideea turcificării Turciei, prin abolirea a tot ceea ce nu era turcesc, începând cu fesul egiptean și terminând cu alfabetul arab. Mai puțini sunt însă aceia care știu bunăoară că înlăturarea Coranului a fost una dintre cele mai radicale reforme din zilele noastre și una dintre cele mai fericite. Coranul perpetua o mentalitate absolut neconformă cu nevoile unui stat național modern. El interzicea formal împrumutul de bani pentru dobândă, ceea ce a făcut ca în Turcia sultanilor și a califatului, băncile și finanța să fie în mâini străine, iar această nenorocire nu a fost fără consecințe pentru întreaga economie națională.

Adevărata și cea mai mare calamitate a acestui Coran era însă că el n-a fost în timpurile noastre altceva decât o carte necitită. Se află pe masă, în casele cele mai bune, printre relicve. Cineva ar fi putut să spună că bunicul lui știuse să citească Coranul. Urmașii lui, fie că ignorau scrisul acela arhaic, fie că din cauza pe care o voi spune îndată, nu mai puteau citi versetele Cărții Sfinte a Profetului, – acești urmași pierduseră orice contact cu spiritualitatea de acolo. Ion Creangă povestea, în *Amintirile* sale, cum la Humulești, ucidea muștele cu ceaslovul. Muștele, ca să spun așa, aterizau pe foile ceaslovului și când zumzetul lor era mai impunător, băiatul închidea repede cartea peste ele. Această dizgrațioasă evocare servește însă pentru a spune că pe ceaslovul lui Creangă se mai putea totuși citi ceva, pe când în vechile scripte arabe nimic nu mai era descifrabil, din aceleași cauze. Închipuți-vă ce poate deveni, în contact cu bietele insecte zburătoare, un text în care un punct înseamnă *b*, dar două puncte înseamnă *mi*, iar trei puncte înseamnă *ghe*. Nu sub această aparență amuzantă, vreau să spun un lucru foarte serios și anume acela că nu Kemal Atatürk a lovit Coranul, ci că acest Coran era de mult o carte moartă, devenise un obiect de cult și nu o colecție de principii normative, igienice și sociale, cum fusese destinat să fie.

Ankara din zilele noastre e un oraș modern, cu universități, cu profesori eminenți, cu savanți. Lucrul cel mai de laudă care se poate afirma despre această metropolă este că prin aparatul de cultură creat acolo de marele erou Kemal Atatürk, Ankara dezgroapă din negurile istoriei, perioadele strălucite ale poporului turc. *Astăzi** se scrie adevărata istorie a turcilor. Ea începe în perioada civilizațiilor hitite, care au strălucit cu două mii de ani înainte de era creștină, se continuă în perioada frigienilor despre care vorbesc tabletele asiriene ca de niște strămoși indo-germanici și despre care Homer, Herodot și Strabon pomenesc ca despre niște civilizații îngropate. În sfârșit, Ankara, prin săpăturile neconținute ce se fac în platoul Anatoliei, dezgroapă semnele unei civilizații galice, a unei civilizații romane, bizantine, până la perioada musulmană, mongolă, otomană și până la perioada turcă republicană din zilele noastre. Acestea sunt capitele mai importante ale operei gigantice de reconstruire a sufletului unui popor, căreia i s-a dedicat șeful republicii amice și aliate de dincolo de mare.

Dar desigur nu acest aspect este cel mai izbitor călătorului grăbit care se duce la Ankara, în enormul șantier al civilizației turcești moderne. Europeanul are ochiul artistic, el caută aspectul estetic al lucrurilor și lumea valorează pentru el mai ales în măsura în care spectacolul estetic al ei îl satisface. Ei bine, și sub acest raport, Ankara e un loc demn de văzut. D. Mamboury, profesor la Ankara și autor al unui excelent *Ghid turistic* va conduce cu valoroasa lucrare a sa pe orice străin care ar trece dincolo de Turcia Europeană și va fi ușor acestui străin călător să descopere de-abia acolo că există „o mare diferență din punct de vedere decorativ, între arta persană și cea otomană. În timp ce arta persană întrebuințează figura omenească și animalele, pentru a ilustra cărțile și a decora obiectele cele mai uzuale, arta otomană întrebuințează acele imagini cu mult mai rar. Într-adevăr arta turcilor se inspiră mai mult din flora locului decât din fauna lui și geometria deține un loc foarte important în inspirația otomană. În ceramica de la Ankara, în stofele și covoarele platoului anatolian, în enluminurile, în incrustațiile, în gravurile și în decorativul mural din autentică țară turcă, în Asia Mică, vom întâlni adevăratele elemente ale inspirației naționale, emotive și evocatoare pentru un

* S.a.

cunoscător al istoriei. Vom întâlni picturile florale foarte frumoase și delicate, în Komyolou Kavhé, datând din secolul al XIII-lea.

Ankara și-a exercitat influența asupra acestor păragini, o influență la început militară, ilustrată de genii ca Timur și Tamerlan, mai apoi o influență spirituală și estetică desigur, vizibilă în moschei dar mai vizibilă în piatră, în plasma moale care a figurat odinioară zei, flori și simboluri sau forme geometrice. Artiștii Ankarei sunt prezenți în versetele Coranului, transcrise de ei, ca buni caligrafi, cu motive decorative remarcabile, ca și pe ziduri sau manuscrise ale poeziei. Sculptura și arhitectura își vor găsi strămoși de laudă în această patrie a moscheilor dantelate în piatră și a minaretelor smălțuite.

Ankara din zilele noastre, Ankara laică și republicană, Ankara ideilor constructiviste, este unul din locurile cele mai interesante din jurul nostru. Pentru un călător atent, influența ideilor Revoluției Franceze și influența culturii franceze nici pe departe nu se pot măsura în intensitate cu influența ideilor lui Kemal Atatürk, creatorul unui nou naționalism pe baze istorice și raționaliste, spre deosebire de naționalismul mistic din Europa Centrală. Suprimarea califatului otoman de către Adunarea Națională din Ankara, și apoi căderea marelui șerif de la Mecca, proclamat calif în 1924, aceste două evenimente au fost ultimele semne de viață ale unei tradiții nenorocite.

Astăzi, dogoarea civilizației care e dezgropată în platoul anatolian fecundează o întreagă artă, stimulează un avânt științific al cărui factor motor este Ankara. Nu numai alfabetul arab și fesul au căzut, dar kemaliții au introdus în practicile justiției țării lor codul civil elvețian; au suprimat confreriile, vătămătoare unității de comandament necesară într-un stat tânăr. Emanciparea femeii este un fenomen social care în Turcia a dat rezultate frumoase. Gândirea europeană a pătruns în Turcia.

Un curent de naționalism suflă din toate părțile printre intelectualii musulmanii formați în spiritul de la Ankara. Dreptul de liber examen și de liberă discuție în materie religioasă a dus la separarea bisericii de stat și se poate spune că Turcia modernă, fără să se atingă de Dumnezeu, a înlăturat pur și simplu pe intermediarul lui, căruia i-a găsit prea puține virtuți și prea multe vicii.

Această reformă a atins și cimitirele turcești, al căror farmec de liniște și mister este unic. Cimitirele din împrejurimile Ankarei au

fost dezafectate și redatelor celor vii. Din punctul de vedere arheologic însă, nu s-a pierdut nimic, pentru că blocurile antice de piatră, coloanele, ornamentele tombale, monumentele funerare de tot felul ce au putut fi strânse, au trecut în posesia savanților care lucrează acum la recompunerea fizionomiei spirituale a Turciei. Nici o inscripție arhaică nu rămâne necitită la Ankara, niciodată și nicăieri trecutul nu a fost mai insistent întrebat asupra valorii prezentului ca în Turcia.

Timpul nu-mi îngăduie să vorbesc mai întins asupra unui popor trezit la viață la apelurile aspre sau dulci ale magului și eroului Kemal Atatürk.

Din imperiul acela asiatic al pietrei, unde fiecare construcție vorbește despre strânsa legătură dintre om și stanele cenușii ale munților fără vegetație, din acest imperiu al unei munci care nu se va isprăvi niciodată și care va întreține viața cu inimaginabile sacrificii, pleacă un suprauman spectacol.

Dacă ar sta în posibilitățile mele să schimb unele stări precare și de altfel trecătoare, caracteristice zilelor noastre, n-aș sta o clipă pe gânduri când ar fi vorba de a trimite pe cineva în călătorie de studii. Să se ducă tinerii de vârsta mea și mai tineri ca mine în Turcia; să vadă cum se muncește și cum se ridică o țară. Să vadă un efort care înnobilează pe om și dă vieții un sens de aproape inaccesibilă splendoare. Acolo unde n-a fost decât puntea pe unde civilizația Asiei a pătruns în Europa se clădește astăzi edificiul omului nou, care nu va fi nici american, nici rus, nici german, ci va fi cu siguranță, omul pozitiv, omul convins că minciuna nu mai poate servi, că e o armă pentru timpuri primitive.

Trebuie să meargă cineva la Ankara pentru a vedea noul orient musulman, pe omul care a rupt brutal cu tot ce fusese turcesc, cu poligamia, cu negoțul, cu alfabetul arab, pe omul care-și caută regenerarea în pământul pe care-l cultivă țărani de secole. Vecinii turcilor și rudele musulmanilor sunt și astăzi în stare de somnolență. Egiptul este ros de instabilitatea vieții naționale, Africa de Nord e moleșită de o europenizare prea grabnică, Insulinda degenerează din cauza unor voluptăți prea libere, Arabia se răsfiră, se risipește, dispare. Fondul alfabetului islamic rămâne flotant, așa cum îl zugrăvește Élie Faure. Singura piatră stabilă în această lume nomadă sub toate formele ei, fie de comerț, fie de viață militară, fie de viață de trib, singura piatră de construcție solid așezată se află în Republica Turcia.

Lipsit de exuberanța sentimentală a latinilor din Europa, poporul turc își reface legăturile cu trecutul sub ochii vecinilor, care nu știu să înțeleagă nimic din asta. Va fi o mare forță. În general, turcii sunt foarte rău cunoscuți la noi. Pierre Loti a turnat prea multă dulceață peste o realitate vie și neliniștitoare. Renașterea poporului de peste mare trebuie să ne intereseze.

*29 iulie 1935, ora 20,00, „Universitatea Radio“.
Text manuscris, semnat mp, 14 p. Arhiva SRR, dosar 11/1935.*

Romulus Dianu

Elveția, țara sporturilor pe zăpadă

SUNT multe popoare care iubesc munții, dar în intimitate cu munții nu trăiesc decât elvețienii. E o idolatrie. Alpii sunt pentru Elveția niște idoli uriași. Poporul lui Wilhelm Tell cere de la ei sănătate, bani, decor pentru o viață mai cumsecade și sfaturi pentru politica externă. Elveția a fost și va rămâne pentru Europa un imens stadion sportiv, cel mai confortabil desigur, și un imens hotel în natură, deschis tuturor căilor de comunicație care străbat continentul. Așezată la răscrucea drumurilor dintre Franța, Germania, Italia și Austria, țara sporturilor pe zăpadă, semănată cu lacurile Alpilor și decorată cu frunțile albe ale ghețarilor eterni, poate fi umblată cu piciorul, cu automobilul, cu bicicleta sau cu trenul, fără nici o dificultate.

Pentru că însă o concepție sportivă guvernează acest popor, ski-ul este un mijloc de locomoție extrem de răspândit și astfel, de îndată ce vine iarna, țara e frământată de o adevărată mobilizare sportivă.

Dacă stai în cușeta dumitale de călătorie, citind un roman, nu poți ști cu precizie, în orice minut, unde anume te afli. Dar în Elveția este imposibil să nu știi când ai intrat. Eu disting Elveția într-un chip foarte simplu: în timpul verii văd o vacă roșie, iar în timpul iernii văd un schior albastru.

E legea pământului. Elvețianul e schior, cum e românul agricultor. În mod cu totul natural. Se poate intra în Elveția cu avionul, prin douăzeci de linii aeriene. La Zürich și la Geneva, călătorul găsește imediat legături de cale ferată extrem de rapide, pentru a ajunge în seara aceleiași zile în stațiunile sporturilor de iarnă din Grisons și din Elveția centrală. În Elveția Romandă se poate ajunge pe o linie Germania-Spania, care are cursă în fiecare

dimineată la ora 9.30 din Stuttgart și ajunge la 11 și un sfert la Geneva. Mai este o linie, prin Lyon, a companiei Air France, alta din Londra, alta din Rotterdam, alta din Anvers, alta din Bruxelles, alta din Paris, alta din Viena. O linie germană unește între ele Barcelona, Marsilia și Geneva. Trec peste detalii pentru a spune că această enormă dezvoltare a turismului aerian, într-o țară cu altitudinile excepționale ale Elveției, presupune un extraordinar de exact și de rapid serviciu meteorologic. Călătoria în avion se face astfel în condiții optime de securitate și este destul de ieftină pentru că avioanele nu zboară goale. Sunt adevărate tramvaie aeriene care-și fac cursa lor cu o viteză medie de 240 de kilometri pe oră. Turismul, da, dar nu numai turismul este servit. Rapiditatea transporturilor a devenit o necesitate pentru afacerile de tot felul și de aceea pe fiecare vârf de munte elvețianul a retezat și a netezit piscul de piatră, așa cum ai tăia o brânză și a construit acolo un aeroport, chiar și două. Aeroporturi de prim ordin sunt de exemplu, aeroporturile vamale din Bâle-Birsfelden, Zürich-Dübendorf sau Geneva-Cointrin. De clasa a doua se află unul la Berna-Belpmoos, altul la Lausanne-Blecherette și altul la Saint Gall-Altenrhein. Însă, în afară de acestea, mai în toate stațiunile de iarnă sau de cură, s-au creat posibilități de aterizare și s-au construit hangare pentru aviația particulară. Se fac zboruri circulare, în jurul gulerelor albe ale Alpilor și Jurei și dintr-un asemenea zbor călătorul hotărăște unde vrea să-și petreacă vacanțele. Este ca o privire în albumul țării, căci întreaga Elveție e îngrijită să încapă toată într-un album.

De la Zürich sunt curse aeriene înspre Saint-Moritz, care se țin la dispoziția turiștilor, deci sunt curse neregulate.

Pentru ce spun toate acestea? Pentru că vreau să dau ascultătorului meu binevoitor o idee exactă despre pasiunea sportivă a elvețianului. Această pasiune este în strânsă legătură cu educația lui militară. Nu se poate concepe liberarea din armată a unui tânăr elvețian înainte de a-și fi trecut examenul său de bun schior. Trenurile lor rapide și curate au compartimente speciale pentru a depozita schiul. Schiul este cartea de legitimație, după care casierul gării îți acordă reducerea la costul biletului de călătorie, și după care hotelierul te avantajează cu o sumă de atenții speciale. Unele piste de schi au fost în ultimii ani electrificate, pentru ca sportivul să nu-și risipească energiile în ceea ce sportul are dezagreabil și obositor: urcușul. Riscurile de accident au fost astfel reduse, pentru

că muntele nu mai face din om, cu atâta ușurință, o zdreanță care de-abia se mai reazimă în baston.

Expedițiile pe munte nu întâmpină riscul de a sfârși cu o decepție, adică de a nu găsi zăpadă la capătul drumului, sau de a găsi acolo ploaie sau dezgheț. Serviciul meteorologic al Elveției înștiințează ziarele, hotelurile, pensiunile și gările despre starea timpului, în orice moment, pe toată întinderea țării. Lacurile romantice, căile ferate îndrăznețe, înfricoșător de îndrăznețe, atât prin peisajele pe care le traversează, cât și prin viteza cu care își execută cursa, coastele pitorești, obiceiurile locale, stabilimentele școlare, industria hotelieră, toate acestea se mențin într-o prosperitate evidentă numai datorită faptului că, instinctiv, după prima zăpadă, elvețianul își ia șipcile la spinare și urcă munții.

Nu e o simplă oboseală. Nu. În luna ianuarie, de exemplu, are loc la Davos campionatul mondial de hochei pe gheață. A rămas, prin tradiție, ca rezultatul fiecărei întâlniri de hochei să se anunțe provinciilor nici prin telefon, nici prin telegraf, ci prin porumbelii călători. Fiecare stațiune se abonează la Davos, plătește abonamentul și lasă acolo un porumbel dresat, căruia i se dă drumul după meci, cu un bilețel la picior.

Înainte de război, la Davos erau numai competiții europene. Acum participă toate continentele și până în prezent, la aceste olimpiade, clasamentul e următorul: Cehoslovacia a câștigat șase campionate, Suedia 4, Austria și Germania fiecare câte două, iar Elveția, Anglia, Belgia și Franța câte unul.

De când se dispută însă campionatul mondial, steaua europenilor în sportul de hochei pe gheață a apus. Canada a luat campionatul de șapte ori, Statele Unite o singură dată, iar Europa niciodată.

Această inferioritate era necunoscută până în 1924, când la Chamonix s-a disputat una din aceste Olimpiade. Canada este țara unde se joacă cel mai bun hochei și de atunci încolo Europa a fost întârcată de la orice glorie sportivă pe gheață. Iată, sunt unsprezece ani de când se fac eforturi uriașe în această direcție, dar Canada își menține poziția.

Acest lucru e un paradox istoric, pentru că sportul de hochei pe gheață este o invenție europeană și anume olandeză. În Țările de Jos el se cunoștea în secolul al XV-lea. În Anglia s-a jucat de-abia în secolul al XIX-lea, iar în Canada el a fost introdus de soldații

englezi. Față de această situație, Europa se resemnează să dețină cupa Spengler, care e un trofeu celebru, dar nu unul de prima dimensiune.

Anul trecut, la campionatul din ianuarie, la Davos, s-a prezentat în fruntea listei concurenților, bineînțeles, tot Canada, cu echipa sa Winnipeg Monarchs, care a dat douăzeci și una de lupte în Europa și nu a pierdut nici una. Germania și-a apărât titlul de campioană a Europei. Suedia, Elveția, Italia, Cehoslovacia și Anglia au ocupat primele locuri ale clasamentului. Franța, Belgia, Polonia, Ungaria și Austria și-au menținut clasa lor. Olanda, România și Letonia învață acum acest sport.

Nu mai puțin interesante sunt turful alb, vreau să spun cursele de cai pe gheață, la St. Moritz, concursurile de schiori zburători, după o tehnică absolut nouă, și cursele de bobsleigh. Există o carte foarte interesantă, pe care am avut-o în mâini, dar am pierdut-o într-o călătorie, care prezintă admirabile lucruri despre sporturile de iarnă în Elveția. Cartea se cheamă *Livre de bord d'un pilote de ligne* (Jurnal de bord al unui pilot de linie) și e scrisă de dl. Walter Ackermann. Aș fi vrut să înlocuiesc această comunicare a mea cu o lectură din această carte, dar mi-a fost imposibil să o găsesc în librăriile noastre.

Îmi aduc aminte însă cu plăcere de unele dimineți orbitoare de lumină, când îmi apăram ochii cu ochelari negri și găseam pe munte sus, la Arosa, „le Courentul pour Monsieur Dianu“. Era o plăcere fără egal să citesc ziarul, departe de lume, acolo unde a trăit anii războiului eroul lui Thomas Mann din *Zauberberg*.

Mai am și acum într-un dulap bocancii mei de atunci, o legătură de lână care era cravata mea și un baston. Este tot ce mai păstrez din anul acela și cu toate că nu sunt un om bătrân, când revăd paradisul acela de un alb virginal care devenea roz la amiază și albastru seara, mi se pare că a trecut multă vreme, că locurile acelea sunt tare departe și că timpurile tot mai grele care vin vor face să nu le mai revăd niciodată.

Este drept însă că acolo ajung în fiecare an tuberculoșii de familie bună ai Europei și se încălzesc în pleduri de cămilă, la fereastra hotelului, iar când dă în primăvară, familia îi înfășoară în scânduri și îi aduce cu un vagon de marfă ca să-i depună în confortabile cavouri.

Când mă gândesc așa, mi se pare bun Păltinișul și Poiana Brașovului și micile noastre stațiuni unde o tinerime sănătoasă violează tăcerile albe ale munților. Și dacă această comunicare a mea trebuie să aibă un sens practic, acela nu poate fi altul decât să stimuleze sporturile de iarnă. De altfel, turismul a devenit azi un termen diplomatic și e vorba de turism în toate pactele de alianță. E timpul să ne cunoaștem mai bine propriile noastre peisaje.

21 decembrie 1935, ora 19,00, [„Radiojurnal“].

Text manuscris, semnat mp, 7 p.

Arhiva SRR, dosar 13/1935.

Horia Oprescu

București, expoziție retrospectivă

SUNT mai bine de 10 ani de când organizarea de expoziții naționale – dar mai ales internaționale – constituie o vogă europeană.

Diverse state, conduse de variate tendințe ori călăuzite numai de dorul unei manifestări care să scoată în lumină și în valoare bogății autohtone, pun la cale și realizează lucruri menite să rețină cu interes atenția publicului – o scurtă perioadă de vreme.

Mai toate națiunile occidentale la date diferite, și-au înălțat drapelul chemând pe rând vizitatori străini. Anglia, cu masiva expoziție de la *Wembley**. Franța cu artele decorative și, mai apoi, cu mult comentata expoziție colonială. Spania cu Barcelona. Italia cu manifestări aproape anuale. Germania cu internaționala presei de la Colonia. Belgia cu arta flamandă și acum cu expoziția de la Bruxelles.

E o scurtă enumerare cuprinzând doar numele fruntașe.

Încolo, Berlinul, Viena, Praga, Budapesta și încă alte orașe mai secundare perpetuează endemic cultul modern al expozițiilor cu nume și reclame strălucitoare totdeauna, cu succese veritabile numai câteodată.

La noi, manifestările de acest fel au avut un aspect aproape numai național. Și au fost rare, deși pe alocuri nu lipsite de interes. În materia asta avem ca prototip tradiționalii *Moși bucureșteni*. Respectuoși trecutului, s-a adăugat prea puțin și doar superficial, peste ceea ce se face din bătrâni, primăvară de primăvară, pe Câmpul Heliade.

Fără pietate față de înaintași, bravând ineditul și nesocotind scepticismul, *Luna Bucureștilor* s-a inaugurat în acest an – pricinuind, înainte de toate, surpriză.

* S.a.

Pentru că, orice s-ar spune, lumea se aștepta să vadă tot un fel de Moși, poate mai stilat, mai gătit, mai parvenit, însă în orice caz Moși! Un Moși boieresc!

Omul renunță cu greu la făgașul unei mentalități și de aici se iscă surpriza.

Dar ce înseamnă *Luna Bucureștilor*?

O definiție rezumativă e greu de dat. S-o numești prima expoziție urbanistică din țară ar fi un adevăr incomplet.

Luna Bucureștilor este, înainte de toate, un gest energetic și novator care, surpând noțiunea bâlciului, o înlocuiește cu aceea de muzeu viu, de expoziție documentară.

Este o succesiune de expuneri și înfățișări din care poți vedea și învăța, ca din filele unei cărți miraculoase, tot ce privește orașul-capitală a României.

Este o incursiune în trecutul pe care-l reeditează cu chipuri, cu lucruri, cu atmosfera de atunci. Cu toată sărăcia de prestanță a vremii, când boierii purtau fes, mâncau zaharică și făceau zaiafet.

Este un salt în viitor, scrutând semnul de întrebare al vremii. Cum se va tăia orașul acesta de răscruce, cum va primi el croiala pe care o cere noua lui haină de ciment, de asfalt și de granit? Cum își va căli sufletul lui de credință, de cultură, de gând? Cum se va defini, în timp, tovărășia materiei cu a cugetului, născând în generația ce va veni, pe cetățeanul nou, pe insul ce-l dorim mai fericit decât cel de azi, mai îndestulat, trăind mai în confort și poate mai ușor.

Luna Bucureștilor mai este o cronică vie a locului de mlaștini și păduri din timpul când își purta pe aici turma chiabură și instinctul religios, ciobanul legendar – și până în zilele astea ce ne place să le numim rafinate și suficiente.

Este încă, o vastă școală de învățătură pentru mulți, pentru toți. O spunem fără frica de a fi dezmințiți. Cuprinsul pavilioanelor, păstrează atât materialul informativ și documentar, atâta adevăr lămuritor, încât nimeni nu poate exclama cu pedanteria ieftină și curentă: „știam, domnule“ sau „nu mă interesează“!

Acum, când peste tot, se deplânge părăsirea aproape totală a cititului, când bibliotecile stau deșarte și cărțile rămân nemișcate în raft, străbaterea unei expoziții asemenea celei din Parcul Carol, echivalează cu lectura a mai multe volume succulente. E un sistem de culturalizare ingenios.

Să pornim împreună prin parcul ce și-a ridicat pavilioane noi, prin parcul ce și-a construit o nouă intrare surprinzător de simplă și armonioasă.

Pavilionul numit al Cadastrului, oferă o serie de diorame ce reînvie scene din trecutul bucureștean. Sunt execuții, în miniatură și pictură, după desenatorii și pictorii străini ce au trecut pe aici. Preziossi, Raffet și Bouquet, sunt temeuri după care realizatorul modern s-a ținut respectând epoca și atmosfera.

Alături se poate vedea cum s-a născut locuința și ce drum a urmat până azi. De la coliba umilă a trogloditului, prin bordeiele epocii de piatră și mai încoace – când s-a găsit fierul. Succesiunea de reconstituiri călătorește odată cu veacurile, până în timpul nostru, trecând prin romanțioasele saloane Biedermayer, străbătând iatacurile turcești, cu mobilă încrustată în sidef, cu vitralii și narghilele, până la garsoniera studio, așa cum o expun vitrinele Căii Victoriei.

Într-o altă secțiune urmărim în machete de diverse suprafețe, cum se înfățișa câmpia unde treptat-treptat s-au durat Bucureștii.

Primul relief arată înjghebările preistorice din partea locului, stațiuni străvechi asupra cărora s-au făcut în ultimii ani sondaje și săpături, cucerindu-se date deosebit de importante pentru preistoria* orașului.

Apoi, alte realizări în relief arătând configurația Capitalei la date diferite, lămurind caracterul fiecărei etape trecute până la starea actuală a orașului. Aspectul pe care-l va avea în viitor Capitala românească, ni-l arată o imensă machetă colorată, în suprafață de 100 metri pătrați cu toate arterele ce se vor deschide, cu toate piețele ce se vor crea, cu toate modernizările ce se vor adăuga, potrivit planului de sistematizare.

Cronologic, pe pereții pavilioanelor, stau față în față fotografiile ale prezentului și ale trecutului. E o alăturare aproape stridentă, dar care arată elocvent salturile pe care le-a urmat orașul.

Casa de Depuneri sau Poșta, Cercul Militar sau Palatul Telefoanelor, Fundația Regele Carol I ori Ateneul Român – au alături clișee sau desene umile, arătând ce se găsea pe locurile acelea altădată, amintind că timpul trece. Dar trecutul acesta nu mai e motiv de melancolie, pentru că e dovada unui progres incontestabil.

* Anulat: „istoriografia“.

Din colecția de fotografii și diapozitive se poate vedea că n-a fost o legendă epitetul de „sat mare” ce s-a dat Capitalei de către anumiți străini. Și tendința stăruitoare și nervoasă a acestui *sat* către linia și amploarea orașului adevărat, o avem cât se poate de vorbitoare în șiruirea clișeele care alătură trecutul de acum câteva decenii cu realitatea de azi.

Celelalte pavilioane ale *Lunii Bucureștilor* expun cu mijloace la fel de sugestive, diferitele și variatele elemente ale unei administrații municipale.

Starea medicală, realitățile precare, tendințele de urmat și dezideratele de împlinit.

Maternitatea – care poate fi deopotrivă leagănul sau mormântul unei mari aglomerări omenești.

Chestiunea, vastă și dificilă a hranei orașului, sistemul de alimentare, „pântecul Bucureștiului” cum arată pavilionul respectiv.

Valoarea nutritivă a diferitelor alimente, arătată nu cu o cifră rece și uscată, ci cu reprezentări grafice, capabile să rețină și să instruiască.

Pericolul cărnurilor neverificate, a abatoarelor clandestine.

Un desen cu îndemnuri moderniste arată adevărul penibil că o pereche de șoareci procrează în trei ani 250.000 de indivizi.

O tabelă precizează că în București, potrivit calculului statistic sunt mai multe cazuri de turbare decât la Praga în cinci ani.

E o alăturare de date ce poate uimi. Dar nu e singura.

În pavilioanele celelalte vedem istoricul și progresul poliției, telefoanelor, serviciului de pompieri din București.

Pavajul arată mostre începând din vremea bănelor străvechi, trecând apoi cu documente și exemple reale, prin toate sistemele de pavare, semnalându-le cu competență virtuțile și defectele respective.

*

Vizitatorul poate studia încă de la intrare, vreme de un minut, ghidul-călăuză al expoziției.

Astfel se poate orienta și își va orândui cercetarea, potrivit timpului ce are la îndemână sau preferințelor sale.

Muzeul retrospectiv al Teatrului Național, pavilionul aviației, al uzinelor comunale, al tramvaielor, al vânătoarei.

Sunt încă numai câteva indicații care cuprind, în amănunt, o organizare deosebită, sistematizată și pusă în valoare în așa chip, încât să servească și diletantului și specialistului, fără pedanterie și fără oboseală.

Clou-ul expoziției, pentru mulți, îl formează cartierul „Bucureștii de altădată“.

Aici s-a căutat reînvierea unui colț bucureștean cu viața și aspectul lui de acum un veac.

De-a lungul unui pod de bărne, copie a renumitului Pod Mogoșoaia, au răsărit case și balcoane, bolți și firide, portaluri și tinde. Un negustor de chebab s-a instalat cu toată tabăra într-un colț. Alături este „rachateria“, unde boierul, în giubea, își consuma tacticos dulceața sau cafeluța gingirle. În casa cu cerdacul înflorit, o fată tânără coase cântând. Câțiva boiernași se opresc o clipă pentru un scurt sărindar la Biserica Sf. Gheorghe, ce păstrează coloane și fresce afumate. Apoi se grăbesc spre Hanul lui Manuc, unde cântă Barbu Lăutaru, unde a poposit pentru câteva zile o ceată de măscărici și unde, în sfârșit, va fi zaiafet mare. Cultul omenesc al băuturii se unește și aici o clipă – ca în atâtea alte împrejurări – cu eternul cult al Domnului.

La cișmeaua de lângă Casa Antim, robii țigani zoresc să ducă apa spre bucătării, pentru că nu-i departe ceasul cinei.

Seara a început să cadă, iar în vârful Turnului Colței, străjerii focului au aprins opaițele și-și pregătesc schimburile ce vor veghea toată noaptea.

În ograda pestriță a lui Manuc, ultimele care și-au oprit scârțâitul și mesele de brad, cu picioarele cruciș, suportă talere și cești. Mămăliguța frige, mielul din proțap e gata, vinul e de gheață și petrecerea începe.

Cântărețul cu anteriu și mustăți ninse își trece mâna pe la gură, zumzăie de-a lungul coardelor cobzei, oftând cu ochii închiși, ca pentru sine:

„Eu sunt Barbu Lăutaru
Starostele și cobzaru’...”

Pe uliți noaptea a învins. Arar, felinare cu lumânări de seu clipesc din ochi bolnavi. Un câine latră departe. Lacătele scrâșnesc sporind singurătatea. Doar pașii pândarului poliției calcă cu zgomot ce-ar vrea să-i alunge propria frică.

Cerdacul înflorit a rămas văduv. Fata cu gherghef o fi dormind sau va fi visând cine știe la cine, în iatacul de după gratii, pe unde poate numai roaba tuciurie mai spionează.

Un cer de primăvară, înalt și pur, se deschide deasupra, anume pentru o noapte ca asta.

Peste ogrăzi și uliți adormite răzbate, mai mult ghicit decât rostit, melancolia cântărețului, care spune că se duce, că se prăpădește „ca un cântec bătrânesc“

*

Iată dar cum, în loc de a vizita un iarmaroc orășenesc, un „bâlci stilat“ și bine utilat cu „încercarea forței“ (2 lei lovitură!) și „încercarea norocului“ (la fel de ieftină!) poți, ajutat de puțină imaginație, să reușești o bună *călătorie în trecut*.

Din zarva și circulația aleilor populate ca la orice expoziție, te poți smulge spre a te deda, o clipă, deliciului amintirii, ce poate te va tulbura, ce sigur te va scoate o clipă din cotidian, din linia așa de cenușie și aspră a existenței de toate zilele.

Refugierea în trecut înseamnă situarea ta în locul cel mai prielnic de a vedea, și cele ce au fost și cele ce sunt.

„Bucureștii de altădată“, o filă veche de album!

Prefața metropolei către care nădăjduim.

*31 mai 1935, ora 20,00, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, cu corecturile autorului, titlu autograf, 7 p.
Arhiva SRR, dosar 10/1935.*

Demostene Botez

Itinerar bucovinean

CÂND eram mic, îmi aduc aminte, venea la noi în ziua de Sânziene, la coasă un bucovinean.

Plopul înalt de lângă poartă avea la rădăcină un postament îngrădit. În aceeași zi de Sânziene, spre seară, bucovineanul își așeza coasa și desagii pe postamentul acela și se odihnea înainte de a veni spre casă.

Pentru mine totul era nou la omul acela: felul lui de a vorbi stricat românește ca și costumul și bondița albe, curate și înflorite, și totul căpăta ceva de basm: drumul lung și necunoscut, gândul că venea dintr-o altă țară, ideea că se vorbea și pe acolo românește. La toate acestea se adăugau povestirile lui spuse trăgănat. Venea pe jos din Solca până în județul Botoșani, ca să cosească hârtopul nostru de iarbă și să câștige câțiva bani.

Era ca un om al casei noastre care dispărea o bucată de vreme și se întorcea ca după o lungă călătorie.

Pentru mine, cum eram copil, bucovineanul acesta care venea din Cordon, se asocia cu cocostârcii. Era și el un fel de om călător venit vara la noi pentru două luni și care apoi se întorcea acasă. Duminica la horă, îmbrăcat în alb, părea chiar o vietate exotică printre toți ceilalți oameni. Sta, de preferință cu degetul cel mare de la mâini, vârat prin ochiul mânecii bondiței, sub umăr, și așa, semăna cu un fel de pasăre călătoare și albă, care și-a strâns aripile să se odihnească.

Seara, până ce se întuneca, și când numai cămașa lui albă se vedea prin întuneric, de parcă ar fi fost un om din lună, îmi povestea viața de acolo din Cordon, unde este un împărat... și eu ascultam curios și-l întrebam mereu.

Așa am cunoscut acum 30-35 de ani, Bucovina.

Imaginația mea o alcătuiuse din vorbele corduneanului Ilie, cu case curate, cu vaci pestrițe, cu pomi și păduri, cu oameni în bondițe ca el, și, peste tot, cu acel dor nostalgic pentru locurile și limba noastră, pe care-l purta Ilie în ochi, în glas și în suflet. Era ceva ca la noi, dar era altfel.

Și azi după ce am văzut cu adevărat Bucovina, „Cordunul“ din copilăria mea, imaginea ei reală nu a putut să șteargă cu totul închipuirea de atunci, și s-au suprapus și s-au amestecat laolaltă ceea ce visasem eu atunci cu ceea ce am văzut aievea mult mai târziu.

De altfel, imaginea Bucovinei, este și în realitate un basm. Atât sunt de armonioase priveliștile și atât sunt de frumoase liniile dealurilor cu păduri și câmpiile lor cu seacă subțirică.

De când am văzut Bucovina, eu acolo am fixat toate întâmplările din poveștile noastre românești. Pe acolo trebuie să fi fost și Făt Frumos și Cosânzeana, și peria fermecată ce s-a aruncat în urmă și care s-a făcut păduri dese peste tot.

Nici acum parcă nu ar fi cu totul miracol, să-i întâlnești. Pe acolo trebuie să fi trăit și haiducii legendari.

Între aceste două epoci cu viziunile lor s-a intercalat ca un motto, versul lui Alecsandri, care nu mai poate fi despărțit de Bucovina:

„Dulce Bucovină
Veselă grădină
Cu pomi roditori
Și mândri feciori.“

În grădina aceasta nu se cade să intri și să umbli cu trenul. Mi se pare o profanare. De altfel, în afară de cel care merge la Cernăuți, celelalte trenușoare laterale de legătură, pe linii ca pârlăieș care șerpuiesc printre dealuri, s-au adaptat oarecum decorului, și au devenit familiare și fără ostentație mecanică.

Intrarea în Bucovina, cu trenul, se face de la Burdujeni-Ițcani, unde gări mari cu peroane late au rămas pustii și răsunătoare.

De acolo, încă și acum câțiva ani, se mai urca în vagoane un conductor nou, care era întotdeauna bătrân, corect îmbrăcat, politicos, purta favoriți gen Franz-Iosef și semăna cu toți ceilalți conductori care se suiau în aceeași gară.

Și iată Suceava, ca o muștrare favoriților celor care ne găuresc biletele, cu orașelul istoric sus, pe malul râului Suceava, și în umbra

cenușie a cetății lui Ștefan cel Mare. Așa însă, cu trenul, ești un pasager grăbit al acestui veac, și dealul cu cetatea și cu Suceava și cu biserici cu tot, curg repede pe lângă tren, de parcă un vânt iute ți-ar *filni* dinainte pagini de istorie. Și dacă vrei să vezi Bucovina cu adevărat, trebuie să sari din tren și s-o iei frumușel pe jos dacă ai scăpat teafăr, ca să urci, fie și pe soare, dealul Sucevei și acel al cetății, ca să umbli printre zidurile ei de piatră, să contempli priveliștea de jos cu ochi de vultur, și să stai de vorbă cu gardianul.

Așa trenul merge înainte și începe a urca ușor, printre coline împădurite, printre sate ale căror case toate ies curioase și curate la drum. Și tot timpul ai impresia că mergi cu trenul printr-o grădină și ți se pare curios.

Nu, în Bucovina, nu-i de mers cu trenul. E păcat. Numai cine are afaceri la Cernăuți să meargă astfel. Ceilalți să pornească fie cu automobilul, fie cu motocicletă, și la urma urmei chiar cu bicicleta sau pe jos. Mărsăluirea prin Bucovina nu-ți dă satisfacția unei performanțe de ascensiune muntoasă, dar te face una cu plăieșii lui Ștefan cel Mare, cu care te amesteci, așa cum erau ei pe atunci și așa cum au rămas aidoma și astăzi.

Bine este să intri în inima ei pornind de la Fălticeni pe șoseaua ce duce la Păltinoasa, pe valea largă și fără de pereche a Moldovei, având în stânga valea scrijelată de coamele munților, în fund după ce privirea se odihnește pe linia calmă a văii Moldovei.

Turistul care ia dimineața cafeaua în gara Pașcani și care are în dosul gării automobilul, de preferință proprietatea altuia, – are de ales între calea care duce pe valea Siretului și apoi pe aceea a Sucevei prin Suceava, Dărmănești, Rădăuți, Putna, și între calea care duce pe valea Moldovei și de la Câmpulung urcă spre Vatra Dornei... pe acolo pe unde „ne-au mâncat omida cornii“.

Dilema aceasta se poate împăca ușor, fiindcă drumul are un dus și-un întors, și deci se poate vedea la dus valea Sucevei, până la Putna, și apoi prin Marginea și Solca la Păltinoasa și de acolo, prin Câmpulung, spre Vatra Dornei.

Valea Siretului începând de la Lespezi, prin Dolhasca și Liteni, adică din acea parte de nord-vest a Moldovei, înseamnă și ea o bună introducere la Bucovina. E plină de pitoresc și de belșug. Vine până acolo aerul grădinii de aproape.

Din Suceava, unde e chip de popas, se pot vizita mânăstirile Dragomirna și Pătrăuț, care se află numai la vreo zece kilometri

spre nord. Căci Bucovina aceasta e o grădină plină de mănăstiri, cum nu se găsesc în nici o altă parte a țării. În ele nu-i numai semn de vitejie și de evlavie, dar e o preocupare de artă cum nu se vede în alte mănăstiri. Și-n Rădăuți, pe același drum, se poate vedea mănăstirea, care-i simplă, copleșită de acoperișul de șindrilă înnegrită și pe care o păzește lateral un turn vechi și izolat.

Din Rădăuți prin Vicovul de jos și după ce treci prin satul Putnei ajungi la Mănăstirea Putnei, așezată într-o înfundătură, parcă pentru a păstra departe de lume rămășițele lui Ștefan cel Mare. Izolarea aceasta dă parcă măsura înțelepciunii domnilor moldoveni și climatul unei stoice filosofii. Totul este ales fără ostentație. Parcă n-ar fi fost decât preocupare de a se reculege în sine și de a se concentra într-o tăcere prelungită peste veacuri.

Este oare ideea preconcepută și pregătirea sufletului care impun această stranie emoție ce vine din simplitatea maiestuoasă a locului și din tăcerea lui, sau în adevăr acest lăcaș ales pentru odihnă de veci de către un domnitor neodihnit în viață, poartă în liniștea lui ceva adânc și etern?!... Simți delaolaltă și veșnicia și trecătoarea viață, înfrățite între ziduri și în tainele pământului și ale pădurilor.

Mihai Sadoveanu, înviind aceste locuri așa cum numai el știe, pune undeva acest dialog:

„– Îți place? I-a întrebat Ștefan Vodă pe fiul său.

– Îmi place, a răspuns acesta.

– Mă bucur, Alexandre, deoarece aici e locul nostru pentru odihna cea lungă.“

Mănăstirea a fost întemeiată de Ștefan cel Mare la 1466 drept mulțumire pentru izbânda de la Chilia, isprăvită la 1469, după izbânda de la Lipnic contra tătarilor.

Clopotnița și poarta cu turn strânse între ziduri, cu întărituri suprapuse, marchează stilul masiv al vremii, în care cetatea și biserica însemnau un singur mijloc de apărare, la un loc.

Legenda amestecă și aici romantism și închipuire cu faptul real că acolo, sub acea îngrădire simplă de sticlă și sub piatra care poartă data 7000 (1492) este ce a mai rămas materie din cel ce a fost Ștefan cel Mare.

În legendă se amestecă și Daniil Sihastru, a cărui chilie săpată în piatră se vede și astăzi la vreun kilometru de mănăstirea Putnei, și după al cărui sfat s-ar fi făcut Mănăstirea. Colinele au și ele

legenda lor. E acolo colina Crucii, de unde se zice că Domnul a tras cu arcul, și unde a căzut Săgeata, acolo s-a făcut altarul.

Biserica de acum datează de la Vasile Lupu care a dăruit-o pe cea veche, și a fost terminată de Ștefan Vodă. Ea a fost apoi succesiv renovată.

Ce simplu e mormântul lui Ștefan cel Mare! Parcă ar fi al unui țăran chiabur, *chitar* de biserică. Și simplitatea aceasta șade așa de bine, și-i atât de impresionantă...

Aici sunt și mormintele soției Magda, și al lui Bogdan și al lui Petru.

În Mănăstire se găsește și un muzeu de relicve de preț: cuvertura de mormânt a Mariei de Mangop, a treia soție a lui Ștefan cel Mare, crucea de lemn sfânt, adusă de el din Târnăveni, evanghelii slavone și coșciugul de chiparos, artistic sculptat, în care au fost aduse moaștele Sfântului Ion de la Cetatea Albă la Suceava, de către Alexandru cel Bun la 1402, moaște care azi se află în biserica Sfântul Gheorghe din Suceava.

Trecutul ne învăluie, intrăm în atmosfera lui mistică și profundă. Ne simțim mai solidari cu trecutul pe care aici îl simțim aievea, plutind ca un spirit nevăzut în tăcerea fără de sfârșit.

La ieșire ai impresia că oamenii din sat sunt de la 1400 și păzesc și acum trecând din generație în generație, parola de a se păzi neatins lăcașul domnitorului lor. E satul gărzii celei de pe urmă.

În zi de sărbătoare, dimineața, prin Vicovul de Jos, poți vedea fetele și băieții ducându-se la biserică, și poți admira eleganța sobră a costumelor. Nici nu se putea ca puritatea naturii să nu impună costumele acelea.

Din Marginea trebuie să faci o deviere la dreapta pentru vizitarea mănăstirii Sucevița, mândra mănăstire a Movileștilor, păstrată și azi cu picturile ei murale în cea mai perfectă stare. Ziduri puternice, cu turnuri la colțuri și cu clopotniță deasupra porții de intrare păzesc și azi lăcașul sfânt, de invazii care nu mai vin, și în contra cărora n-ar mai putea face nimic.

Pictura acestei biserici are o frescheță unică. Cea exterioară este neterminată. Legenda spune că pictorul a căzut de pe schelă și a murit înainte de a o isprăvi. Motivele primitive ale acestei picturi nu se pot evoca. În fața lor simți un fel de bucurie de copil. Nu te poți satura să analizezi amănuntele variate, care sunt de un amuzament de nedescris.

Și aici sunt morminte de domni: Eremia Movilă și Simion Movilă. Și aici legenda ne urmărește, cu vieți eroic romanțate, cu acea tragedie a Doamnei Elisabeta, dusă prizonieră la Constanținopol, care și-a tăiat părul de mâhnire și l-a încredințat boierului Todirașcu să-l ducă la Sucevița să-l așeze lângă mormântul lui Eremia Movilă... Să fie numai legendă? Părul i se păstrează doar și azi în mărul de argint al candelabrului.

În istorie, pe acolo unde memoria nu poate străbate cu nici un chip, legenda se amestecă mereu și fermecător cu relicvele unei realități. Și parcă ne amestecăm cu trecutul, și parcă viața care a fost nu-i pierdută cu totul și trăiește încă într-o taină pe care n-o putem pătrunde. Bănuim doar tragedii și suferințe care au fost și de la care ne-au rămas semne, cum este acest păr de domniță, tăiat și ținut acolo... cum este scrisoarea aceleiași Elisabeta, cu care a trimis şuvița de păr, cu rugămintea să se facă rugăciuni ca să i se ierte păcatul căci a fost necinstită de păgâni, scrisoare păstrată și ea până azi.

Ce vieți zbuciumate și aprige își arată umbrele, prin aceste legende și relicve?!...

Poate fi târziu. Dar de la Mănăstirea Sucevița nu se poate pleca fără vizitarea muzeului din casa pitorească de la curte.

Drumul se întoarce prin satul Marginea și de acolo prin Solca prin mijlocul unor peisaje de toată frumusețea, duce la Păltinoasa și de acolo, la Gura Humorului, târg înșirat, lung, de o parte și de alta a șoselei.

Și dacă nu-i prea târziu, trebuie neapărat văzută minunata mănăstire Voroneț care-i numai la 6 kilometri, și care-i una din cele mai frumoase din câte a construit Ștefan cel Mare, de urmele căruia dai mereu în toată Bucovina, cum dai de urmele lui Napoleon în Europa.

Nu se poate cuprinde nici în cuvinte, și nici în desen farmecul acestei mănăstiri cu prispă, care parcă a fugit de lume, dincolo de râul Moldova, între păduri. Un călugăr, singur și el, păstrează cheia ca s-o predea, prin vreme celor care vin după noi. Artistul bizantin și necunoscut care a pictat pereții acestei biserici pe dinafară și a cărui operă a rămas acum cu toată armonia de culori, a fost un mare artist.

A doua zi se poate pleca din Gura Humorului prin Vama, la mănăstirea Moldovița a lui Petru Rareș, și de acolo, prin Câmpulung,

spre Iacobenii, Cârlibaba sau Vatra Dornei, după preferință. Pretutindeni te urmărește pădurea, și muntele, și pâraiele și o atmosferă cum numai Bucovina are.

De aici însă îmi las tovarășii de drum. Mie mi se împlinește sfertul de oră, iar ei pot continua singuri, și vor continua pentru că, cine a intrat în Bucovina nu a ieșit până ce nu i-a cunoscut toate frumusețile.

*11 iunie 1935, ora 21,00, „Universitatea Radio“.
Text dactilo, 7 p. Dosar 10/1935.*

George Vâlsan

O Veneție rustică în Delta noastră

CÂND Dunărea părăsește șesul muntean și se apropie de mare, un șir de munți mărunți și crestați se ridică din pământul Dobrogei și i se pun de-a curmezișul, în fața Galaților. Dunărea se încovoie într-un arc maiestuos în jurul acestei creste de stâncă tare, primește ultimii săi mari afluenți, Siretul și Prutul, mângâie fața blândă a Moldovei, apoi se îndreaptă spre Deltă, atingând în treacăt când malul dobrogean când pe cel basarabean.

Dacă vremea e limpede, priveliștea care se desfășoară de la Galați până la Isaccea e una din cele mai frumoase ale pământului românesc. Spre mieznoapte, malul basarabean, scund și cu forme foarte line, înaintează uneori până în apa fluviului arătându-și lutul galben în râpe verticale, sau se retrage foarte departe, lăsând loc unui liman lunguiet să se înfigă în trupul Basarabiei, ca lama unui cuțit de oțel. Spre miezăzi, pământul bătrân al Dobrogei se înalță la început ca o creastă cu zimți de safire, apoi se domolește într-o platformă înaltă, în bună parte acoperită de păduri de tei și de vii. Pe alocuri se deschid în această platformă văi leneșe pe fundul cărora e așternută o lumină blondă, de culoarea mierii sau a strugurelui copt, care parcă nu vine din cer, ci izvorăște din inima pământului. Mai în fund se văd alte culmi, tot atât de domoale, culcate ca niște [...] ^{*}prelungi. Iar în față de tot, pădurile de sălcii își leagănă verdeața fragedă deasupra fluviului care le răsfrânge tremurat în apele sale tulburi.

La Isaccea, unde debarcaderul e așezat pe o insulă și are o frumoasă clădire de piatră roz, se află cea din urmă strămtoare a luncii Dunării, ceva mai îngustă decât cea de la Galați. De la Darius până la ultimele războaie ruso-turce, pe aici au trecut toate oștile

^{*} Indescifrabil, manuscris deteriorat.

mari din peninsula balcanică spre Sciția și din Sciția spre peninsula balcanică. Aici, pe o insulă, pare să fi fost Vicina, misterioasa cetate medievală. Aici a fost Oblucița, atât de des pomenită în cronicile noastre. Dar de aici, pământul românesc parcă se despică. Dobrogea se depărtează tot mai mult de Basarabia și în unghiul format de aceste două ținuturi își face loc Delta, la început îngustă, apoi largă până la 60 de kilometri între Jibreni și Dunavăț, apoi și mai largă dincolo de grindul de nisipuri marine care se întinde între colțurile extreme ale Basarabiei și Dobrogei. De aici, pe o suprafață vastă cât un județ, se desfășoară lumea Deltei, deosebită de tot restul pământului românesc.

Deltei nu îi poți spune pământ, căci e mai mult mlaștină. Nu îi poți spune nici apă, căci și lacurile sunt acoperite mai toate de vegetație. E un ținut tânăr care se naște din mărul adus de ape, cu sprijinul puternic al vegetației. Nu mai puține grinduri înguste de nisip ies deasupra Deltei. Mai tot restul e desigur de trestii, ochiuri de apă și pâlcuri de sălcii. Dar desigur de trestii domină. Dacă Balta Brăilei și a Ialomiței se pot numi țara sălciilor, Delta este *Țara trestiilor**. Aceste trestii au însemnătatea lor: ajută la ridicarea nivelului Deltei. Când se sapă în grind, se găsesc straturi alternative de nisip și de trestii până la adâncimi de peste 10 metri. Trestiile au însușirea de a trimite sub fața apei rizomi, un fel de mustăți orizontale din care răsar alte trestii. Rizomii se pot împreuna și împleti, alcătuind un fel de rogojină groasă până la un metru, care înaintează pe fața apei. Toate lacurile Deltei sunt cu încetul invadate dinspre țărmuri de acest pod plutitor, care se numește plaur. Pe vremuri de furtună, bucăți mari de plaur, purtând animale, se desprind și sunt purtate de vânt în chip de insule plutitoare. Din pricina lor, după fiecare furtună, forma lacurilor se schimbă. Mai ales prin această formație vegetală de plaur, Delta noastră nu seamănă cu celelalte Delte cunoscute. În alte delte, lacurile sunt numeroase, dar pământul precumpănește. Delta noastră e un smârc uriaș, cu foarte puține grinduri și cu lacuri vizibile tot atât de puține. Ce se vede sunt infinitele întinderi de trestii, ascunzând sub ele apa, care curge tăcută, plină de hrană și de pește. În afară de aceste viețuitoare, Dela mai adăpostește o numeroasă populație de păsări: berze, cocostârci, egrete, lebede, pelicani, cormorani, rațe și

* S.a.

gâște sălbatice. Toate se hrănesc pe seama peștilor. [Numai oameni are puțini Delta, care e pământul cel mai slab populat al României.

Aceasta nu înseamnă că Delta nu merită să fie cercetată.]* Nu există ținut românesc care să-ți lase o impresie mai ciudată și mai puternică. Orizontul neted al mării, înfățișează depărtări strivite și vapoaze. Distingi linii foarte subțiri de argint, care trebuie să fie vaste suprafețe de lacuri văzute în perspectivă; apoi, printre alte linii albastru-verzui, tot atât de subțiri, care reprezintă imense întinderi de plaur. Abia din loc în loc rare buchete de arbori plutesc deasupra zării, fără rădăcini, ca în mirajele pustiei. Linia verticală a dispărut și numai zborul unui stol de păsări sau fumul trecător al unui foc de trestii se înalță spre norii cerului, ușurând apăsarea pe care ți-o lasă în suflet această plată orizontalitate. O poezie aspră, simplificată până la extrem, plină de melancolie.

[Cine vrea să vadă în fugă și fără oboseală Delta, are de ales între două drumuri de apă: unul e canalul Sulinei, iar celălalt brațul Chiliei. Pe canalul Sulinei străbați chiar prin mijlocul pustului de trestii foșnitoare; o după-amiază de monotonie, în care apariția unui vapor sau a unui cătun cu case risipite în jurul unei bisericuțe albe, adună pe o punte pe toți călătorii vaporului. Mult mai interesantă e însă o călătorie pe marginea Deltei, pe brațul Chiliei. Interesantă și prin priveliștile mai variate și prin popasurile mai multe și prin punctul ei terminal, orașelul Vâlcov de la gura Chiliei, orașel mai mare decât Sulina și neasemănat mai original.

Brațul Chiliei se desface din sus de Tulcea. Dar vaporul care duce spre Vâlcov înaintează până la Tulcea unde se oprește și apoi se întoarce, ocolește furca Dunării de la Ceatal și la urmă apucă pe brațul Chiliei. Tulcea îți face impresia unui oraș curat, simpatic și cam adormit. Este cel mai bine așezat din preajma Deltei: în amfiteatru, pe dealuri cu grădini, având spre pod clădiri noi și luminoase. Mai poartă „monumentul“ pe botul de deal care o apără dinspre răsărit, dar a pierdut multe din uimitorile mori de vânt care se înșirau pe marginea cerului, agitând brațele lungi și făcând semne disperate vapoarelor. Aceste mori erau caracteristice peisajului tulcean și lăsaus o amintire neștearsă. Prin ele, Dobrogea parcă protesta tăcut, la drumul Dunării, că a fost lăsată în părăsire timp de atâtea veacuri.]*

De la Tulcea vaporul se întoarce, ocolește Ceatalul care înseamnă vârful Deltei și se îndreaptă spre nord până la Ismail.

* Anulat.

Această parte a Deltei e destul de bine poziționată. Un grind larg îngăduie așezarea a câtorva sate umbrite de sălcii, cu casele până în marginea apei, cu copii care se bălăcesc lângă bărci, cu femei care întind la soare năvoadele. Sunt toate sate românești. Le cunoști după sprinteneala copiilor, după costumele albe, după mișcărilor grațioase ale femeilor, după floarea din fereastră, după graba cu care se adună un cârd de pui lângă picioarele goale ale unei fete.

La Ismail atingem iar malul basarabean. Din port nu se vede mare lucru. Cazărmi – în stil de cazarmă – magazii de cereale, un chei vast așternut cu piatră. Lângă ponton s-au adunat lipoveni bărboși, școlari cu șapca peste un ochi, câteva doamne venite în trasură muscălească să privească sosirea vaporului care trebuie să fie marele eveniment ale fiecărei zile. Impresia e că orașul și locuitorii au întârziat în epoca de la 1890. Orașul, destul de mare – 26.000 locuitori – e mai departe, așternut pe lutul galben și uscat al Basarabiei, cu străzi cadrilate ca desenul unei basmale popești, cu o imensă piață în mijloc, pe care dacă o străbați în miezul verii riști să cazi fulgerat de insolație.

Împrejurimile Ismailului sunt destul de pitorești. Malul basarabean, înalt până la 20 m, cade drept în Dunăre, săpat de viroage adânci, pe alocuri cu peșteri și cu punți naturale. Satele ascunse în grădini și vii se înșiră pe fruntea malului și locuitorii, ca să coboare la pescuit, au săpat în lut poteci repezi în zig-zag.

La satul Pardina, lângă grindul Stipoc, fluviul parcă alunecă peste un prag nevăzut. Apa e plină de vârtejuri mari și fundul albiei ni se spune că atinge adâncimi neobișnuite. Tot de aici fluviul se desface într-o infinitate de brațe, din care numai trei sunt mari și navigabile. Ai impresia că Dunărea a intrat pe un vechi fund de liman și că grindul Stipoc ar fi marginea de altădată a acestui liman spre Delta. Apucăm brațul cel mai nordic și ne oprim puțin la târgul Câșlița, apoi ne îndreptăm spre orașul Chilia. Pe toată această distanță, trecem printr-un ținut cultivat și binișor locuit. Frumoase sălcii se înalță ca pe o alee, de o parte și de alta a fluviului. În umbra lor apar căsuțe și colibe pe grinduri de pământ atât de moale, încât locuitorii îl apără cu lese de nuielă împletite împotriva valului răscolit de vapoare. În dosul caselor se văd grădini de legume, vii și pomi de rod, mai ales gutui.

Încep mlaștinile cu trestii, care vădit se află la un nivel mai coborât decât al apelor crescute ale fluviului. Dacă pe vremea dezghețului de primăvară inundațiile nu ar acoperi sub o singură

pânză de apă toată întinderea Deltei, aceste ținuturi cu înfățișare de parc ar semăna cu delta Rinului și ar fi tot atât de îngrijite și de locuite. Epocile de inundație împiedică orice așezare statornică. Dar se pare că în schimb sunt foarte folosite înmulțirii peștilor. După marile revărsări, producția peștelui se mărește și uneori se înzecește. Astfel că ce se pierde într-o privință, se câștigă în alta.

Orașul Chilia Nouă, mare de 17.000 de locuitori, se profilează frumos pe o limbă de pământ care înaintează mult spre Dunăre. Din grădini ies cupole de biserici în stil rusc, vaste ca niște baloane captive, vopsite în verde deschis. Chiar lângă port se află ruinele cetății lui Ștefan cel Mare. Cheiul e urât și neîngrijit. Cetatea, odată cheie și poartă a creștinătății, e azi loc de păscut pentru găște și vite. Stăpânirea românească de aici nu a descoperit încă valoarea relicvelor trecutului, chiar când acestea sunt celebre pentru istoria universală.

În fața Chiliei Noi se află Chilia Veche, pe un dâmb de lut galben, despărțit de fluviu din pământul basarabean. Nici o urmă nu a mai rămas din cetatea medievală care comanda gurile Dunării. Azi nu se mai vede decât un sat de pescari, cu pomi puțini, cu case scunde și sărace, dominate de o monumentală biserică, un fel de catedrală cu două turnuri uriașe care surprind ca ceva neverosimil. Explicarea care ni se dă e următoarea: înainte de alipirea Basarabiei, locuitorii din Chilia Veche au dorit să aibă o biserică mai frumoasă decât cele de pe malul basarabean. Au ridicat-o, au învelit-o, dar nu au mai avut bani spre a-i împodobi interiorul. Apoi a venit războiul, încorporarea Basarabiei, dispariția graniței, legăturile dese cu Chilia Nouă, vremea de criză. Chilia Veche nu a mai simțit nevoia unei biserici proprii, deoarece a ajuns un fel de suburbie a Chiliei Noi. Astfel că monumentală biserică, rămasă neisprăvită, se macină de vreme, fără a-și fi îndeplinit menirea.

Fluviul, care își adunase toate ramurile în fața Chiliei, acum iar se depletește în nenumărate brațe, mărginite de chenare de sălcii și de grădini de gutui. Această predominanță a gutuilor pare curioasă. Brațul Chilia, pe toată întinderea lui, e renumit pentru cultura gutuilor. Toamna se încarcă șlepuri întregi cu aceste fructe auri, parfumate, de o mărime neobișnuită. Se vând ieftin în toate porturile dunărene, până la Galați. Se pare că gutuiului îi priește și solul și umezeala Deltei. Dar mărimea fructelor și predilecția pescarilor pentru îngrijirea lor are și o altă explicație, pe care o găsesc într-o carte de acum o sută de ani. Înainte de răpirea

Basarabiei, se afla de mult în Deltă o înfloritoare colonie de turci grădinari, care cultivau din vechi timpuri meri, peri, piersici, cași și mai ales gutui. Când Delta a trecut, o dată cu Basarabia, în stăpânire rusească, grădinarii s-au refugiat în Turcia, iar frumoasele grădini au ajuns pe mâna muscalilor care, în timpul iernii, le tăiau pentru foc. Când s-au terminat pomii, s-a început tăierea pădurii Letea și astfel, încheie autorul amintit, a ajuns Delta o pustietate, în care numai în răstimpuri vin pescarii sau cazacii grăniceri care taie și pădurile de sălcii și plute. Se pare însă că, cu toată devastarea de atunci, locuitorii Deltei au mai păstrat ceva din dragostea pentru pomi și numeroasele grădini înșirate în tot lungul brațului Chilia sunt o dovadă.

Pe seară vaporul ajunge în Vâlcov, pe care îl bănuiești între copaci, pe limba de nisip a grindului marin Jibieni. Nu ai vreme să te miri de gura unui canal, chiar lângă port, nici de începutul deltei secundare a Chiliei, care amenință cu împotmolirea brațului Sulinei, căci, un stol de copii de lipoveni, simpatici și stăruitori, se îmbulzesc cerând să-ți poarte sacul. Înaintezi pe o stradă largă, cu trotuare de scânduri suspendate pe stâlpi, dovadă că și aici, lângă mare, Dunărea tot poate să inunde ulițele. Case curate, scunde dar încăpătoare, se înșiră de o parte și alta. Hotel nu există în Vâlcov. S-a proiectat unul mare, dar sondajele au întâlnit un sol prea moale și elastic ca să poată susține o clădire grea. De aceea, hotelul se va face pe un vapor – când se va face. Până atunci casele lipovenești sunt curate, spațioase și suficient mobilate. Lipovenii sunt îndatoritori, dar își prețuiesc cam scump serviciile. O masă bună, în casă particulară, te costă ca și la un restaurant din București. Sunt și câteva hanuri unde poți avea ciorbă și friptură de pește cu un vin care înveselește prea repede, și unde ai prilej să ascuți coruri rusești și să privești dansuri cu mâna după ceafă, cu răsuciri de toc și cu lăsări pe vine. Aceste dansuri sunt executate numai de flăcăi, singuri sau câte doi. Femei nu se văd, iar bătrânii cu formidabile anexe bărboase, pe care s-a uscat sarea mării, cu ochi de copii și cu hainele mirosind a untură de pește, stau liniștiți la mese și se cinstesc.

Chiar de cu seara îți poți da seama de marea originalitate a Vâlcovului. Strada pe care mergi e întretăiată de numeroase canale mari și mici. Pe cele mari le treci peste poduri înalte și curbate, ca Rialto din Veneția. Pe sub aceste poduri pot trece bărci mari. Dar sunt și canale mici, acoperite în dreptul străzilor de punți joase pe sub care la nevoie poate trece o flotilă de rațe, dar nu o barcă. Și

totuși bărci negre se văd pretutindeni și pe aceste canale. Desigur, circulația se face prin transbordare sau prin ridicarea punții.

Numai a doua zi, la lumina soarelui te lămurești asupra pitorescului acestor canale. Ele pornesc dintr-un fel de „Canal Grande“, Belgarodski, pe care se află cherhanalele statului, niște magazine care nu au nimic impozant, deși reprezintă capitala icrelor negre în România. Celelalte drumuri de apă se strecoară printre case, pe linii cotite. La fiecare clipă se schimbă perspectiva. S-a adunat aici tot farmecul pe care îl poate da lumina, apa și vegetația. Din barcă vezi cum defilează grupuri de sălcii și plopi piramidali, podurile arcuite, curioasele trotuare de scânduri suspendate deasupra apei, gospodăriile cu garduri de treții, care au săpate spre apă un mic golf în care se adăpostește luntrea casei, grădinile de gutui și floarea-soarelui ale cărei semințe se mănâncă pe toate drumurile. O plimbare de noapte cu lună pe aceste canale e o minunăție. Lumina lunii dă transparență și mister grădinilor. Apa e răcoroasă, cu un miros mai agreabil decât al canalelor Veneției. Când treci pe sub punțile negre, auzi râsete deasupra capului. Pământul umed duduie sub picioarele goale. Dintr-un colț se desprinde o barcă cu tineri care te urmăresc cu cântece. Sălciile mlădioase își pleacă toată umbra liliachie peste barcă, te mângâie pe față și printre ramurile lor rare, stelele apar ca niște cireșe de aur.

E riscant să apropii Vâlcovul de Veneția. Evident, Veneția, cu palatele sale de marmură, cu trecutul său de splendoare și cu monumetele sale de artă, e cu totul altceva. Acum, dar nu la început. Când în secolul V, venețienii, speriați de năvălirea lui Atila, s-au refugiat în smârcurile Adriaticii, satul de pescari care s-a născut acolo trebuie să fi fost mai urât decât Vâlcovul, căci lagunele sărate nu au avut niciodată exuberanța de vegetație a Deltei noastre. Vâlcovul nu e decât o Veneție născută cu 12 secole mai târziu. E o Veneție rustică plină de surprinderi, de o vegetație admirabilă, de neastâmpărul tinereții, neavând nimic din solemnitatea și melancolia unei cetăți milenare. Așa cum e, Vâlcovul e foarte simpatic și merită să fie văzut. Întrucât mă privește, nu aș dori să imite pe regina Adriaticii, ci să-și păstreze chipul de țărancă sănătoasă și veselă de la gurile Dunării.

23 iunie 1935, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, semnat mp G. Vâlsan, 8 p.

Arhiva SRR, dosar 10/1935.

Simion Mehedinți

De la Nistru

IUBIȚI ascultători,

În seara asta să vorbim puțin de marginea dinspre răsărit a țării. E greu lucru să povestești cuiva despre locuri în care cel ce ascultă nici măcar n-a pus piciorul. Dar să încercăm cât de cât.

La răsărit, România se isprăvește la Nistru. Iar Nistrul, după a mea părere este una dintre cele mai frumoase ape ale țării – poate cea mai frumoasă dintre toate. Dunărea se știe că e cea mai mare. Întrece toate râurile din Europa. Când se strecoară prin munții Banatului, apele ei ating pe alocuri adâncimi ca ale Mării Nordului, iar în Balta Ialomiței și a Brăilei, pe timp de revărsare, e atâta întindere de ape, că abia mai zărești malul celălalt. Și mare și slăvită e Dunărea noastră.

Și totuși, nu m-am sfiit să spun că în privința frumuseții Nistrul stă să întreacă chiar Dunărea. Se cuvine deci să ne lămurim puțin asupra acestui lucru.

Adică, în ce-o fi stând frumusețea Nistrului? Iubiți ascultători, întâi și întâi de toate, frumusețea Nistrului stă în făptura malurilor lui, într-adevăr fără pereche cu oricare alt râu al țării. Gândiți-vă cum sunt de obicei malurile apelor, fie mici, fie mari.

Fiindcă râurile își sapă mereu albia și tot ele o potmolesc cu prundiș și stâncă ruptă din mal, mutându-le mereu la vale, bătaia apei se schimbă și ea mereu. Ca o funie care neconținut se împletește și se despletește, ea se împarte neconținut și iarăși se unește apa din albia unui râu. Se zice de obicei: nestatornic ca vântul. Dar apele ce cusur au? Nu sunt și ele destul de nestatornice? Tot alte unde curg aceleiași pârâu... și tot altă albie își crește orice râu. Când te duci după mai mulți ani să vezi locul unde te scăldai în copilărie, rămâi uimit câtă schimbare se petrece în albia unei ape și ce repede i se schimbă malurile!

Și, tocmai asta e una din marile însușiri ale Nistrului – cel puțin în partea lui de miazănoapte, unde începe a face hotarul țării noastre. Malurile sunt nu se poate mai bine statornicite.

Într-adevăr, când străbate Moldova în curmeziș, după ce te sature de privești dealurile domoale, ale căror culmi fug în zare aproape ca liniile nedeslușite ale unui șes; după ce timp de ceasuri nu mai vezi măcar nici o pădure și vezi că te-ai apropiat de bărăganul nesfârșit al Rusiei, deodată, câteva pâlcuri de pădure înveselesc ochiul și iată, ca la un film care își schimbă repede vederile, în fața ochiului se desfășoară minunata panoramă a Nistrului, o vale adâncă și împădurită care îți aduce aminte de poalele Carpaților. Nu cumva se vor ivi spre răsărit niscaiva munți? Nu. În zare, dincolo de această vale încântătoare a Nistrului, linia orizontului e ca pe mare. Acolo e stepa adevărată, lanțul bărăganelor peste care poți călători săptămâni și săptămâni, fără să le mai dai de capăt. Așadar valea Nistrului e hotarul dintre aceste două lumi deosebite.

Minunat hotar! Închipuiți-vă un șanț uriaș adânc de o sută-două de metri..., uneori mai larg, alteori mai îngust, – parcă ar fi o tranșee gigantică săpată odată pentru totdeauna, să fie mereu gata în vederea războiului între cele două lumi deosebite. Cu drept cuvânt, fiindcă aici se sfârșește Europa și începe o lume cu totul și cu totul alta decât a Europei. Cei care cunosc măcar geografia învățată în copilărie știu că aici ne îndrumăm spre lumea asiatică. Cu doi ani înainte de război, cea mai mare revistă de geografie din lume a tipărit o hartă, în care aici se însemna hotarul cu Marea Siberie, iar congresul internațional de geografie cu puțin mai înainte la Roma, arăta cât de îndreptățit e acest hotar care desparte Europa adevărată de marea câmpie rusească ce se întinde din Marea Neagră până în Oceanul Înghețat. Cine vrea poate găsi și în cărțile românești destule amănunte cu privire la acest mare hotar legat de istmul dintre Baltica și Marea Neagră.

E drept că geograful care face harta nu cunoaște cu destule amănunte locurile noastre. De-ar fi văzut el numai un ceas valea Nistrului și-ar fi dat seama că nicăieri nu se vede mai bine ca aici cum se mărginesc cele două continente, nu mai amintesc nimic de clădirea pământească de ape, de vegetale și de oameni. E destul să vă gândiți la șirul de mari cetăți: Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă, stând ca niște străji, simțiți că Nistrul e adevărata graniță a

Europei. De la Nistru până la gura *Loarei*^{*}, cea împodobită cu atâtea castele, Europa e plină de cetăți întărite și de burguri medievale, dintre care avem și noi destule în Ardeal. La răsărit însă, în câmpia rusească, nici urmă de cetăți. În bălăriile stepei, cea mai bună apărare era fuga și ierburile aprinse în calea dușmanului, cum fusese obiceiul din timpul goților în lupta lor cu Darius al lui Histaspel! Așadar ultima graniță apărută cu cetăți europene este Nistrul.

Și fiindcă am zis adineauri tranșeu, să lămurim puțin lucru. Închipuți-vă că v-ați apropiat de Nistru și ați zărit în față valea lui cea adâncă. Cea dintâi întrebare este: cum ai să te cobori până în vadul Nistrului? Abia când începe priponul vezi ce urâtă trebușoară trebuie să fi fost suișul ori coborâșul în vremuri mai vechi când nu erau drumuri. Astăzi șoseaua care începe de la Florești la Soroca, în apropiere de oraș e acoperită cu pietre destul de mari în care copita calului să se poată sprijini, fie că suie, fie că merge la vale. Dar pe vreme de ploi mari și noroi, sau pe vreme de iarnă, cu lunecuş de zăpadă sau de gheață, să-ți iei nădejdea că poți intra sau poți ieși din valea Nistrului. Cei nedepriși cu vremea rea își fac semnul crucii ori măcar își mișcă limba închipuind semnul crucii. Prăpăd, nu glumă! Cine alunecă, s-a dus ca să nu se mai întoarcă. Era destul arcașilor lui Ștefan Vodă să păzească bine ieșirea din gârliciul pe unde suiau potecile sau cele câteva drumuri din valea Nistrului, și hotarul era bine priveghiat. Iar pentru o apărare și mai temeinică este minunata strajă a cetăților, adevărate străji ale Moldovei în fața vagabonzilor de stepă.

Ștefan Vodă, Ștefan Vodă! Ce-ți pasă ție de tătari și alți hămesiți, când pârcălabii cetăților tale se chemau Almașu, Buhlea, Isaia, Oana și toți cei de un fel cu ei, iar bărboșii tăi călăreți stau cu piciorul în scară privind de sus din pripor vadurile adâncului Nistru apărute nu numai de viteji ci și de codri străvechi ca și cei din Carpați!

Căci asta e a doua însușire de seamă a Nistrului: bogăția de pădure. Azi ce-a mai rămas? Puțin lucru. Dar și puținul acesta e plin de farmec. Când te-ai coborât în fundul tranșeei Nistrului și te uiți îndărăt, povârnișurile repezi și pline de pădure te fac să crezi că te afli în cine știe ce vale vecină cu Carpații. Iar imaginea e

^{*} S.a.

deplină, când vezi ici și colo pâraie sprintene care alergă tinerește la vale, săltând cu atâta putere, încât mișcă uneori roți de moară (cele mai mari din câte am văzut în viața mea). Moara scundă, cât o căsuță (un om voinic ar putea-o prăvăli în Nistru), dar roata uriașă, mișcând domol cupele sale pline de apă... Stați numai, că iluzia muntelui se spulberă iute, îndată ce privești apa cea lată, lină a Nistrului. Simți îndată că ești departe-depart de munte. Trebuie să fii din contră pe un ținut oblu, pe care Nistrul l-a săpat încet-încet, adâncindu-se domol nu în țărână și cine știe ce piatră slabă cum fac Prutul, Bârladul, Siretul, Buzăul, Ialomița și alte ape nevoiașе. Nistrul a săpat până la stânca din care s-a ursit pământul cu sute și sute de milioane de ani îndărăt, într-o vreme pe când nici nu se ridicase zidul Carpaților. (Ți se uluiește mintea, când privești îndărăt spre atâta prăpastie de timp).

Dar Nistrului nu-i pasă de ani. El a săpat și sapă și în aceste temelii străvechi ale pământului... Iar urmarea a fost un lucru aproape fără pereche în Europa: o vale cu niște maluri așa de frumos arcuite, parc-ar fi fost trase cu compasul. Iată, la dreapta o firidă bine arcuită, înaltă și dreaptă ca un perete (doar șopârlele să se poată cățăra pe ea), apoi apa ocolește domol la stânga și lunecă la vale sub altă răpă iarăși înaltă. Și arcuirile acestea se repetă, ca șerpuiturile unui balaur. Are, e drept și Tisa, au și alte râuri de șes arcuiri de acestea, dar nu cu atâta rânduială. De câte ori apele lor se umflă, malurile se pot schimba, iar vadul vechi poate fi părăsit. La Nistru însă așa ceva nu se poate, chiar când sloiurile de gheață îl zăticnesc ici și colo, apa se umflă grozav.

Acum câțiva ani, la Soroca s-a ridicat cu 12 metri, așa că a prins și temelia cetății. Dar malurile înalte opresc apa să năvălească prea mult. Îndată ce zăporul trece, râul curge tot în albia lui cea veche, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Iată de ce arcuirile (geografii le zic meandre), iată de ce sunt atât de frumoase. Cum îți face plăcere un leit-motiv în muzică, repetarea lui, așa îți face plăcere eleganta repetare a meandrelor Nistrului. Dacă se întâmplă să treci în aceeași zi și peste Nistru și alte ape ale Moldovei, nu se poate să nu privești cu milă la sălbăticia Prutului, a Siretului și altor râuri fără albie temeinic sculptată... râuri barbare, cu maluri neisprăvite, în care firul apei rătăcește la întâmplare.

În vremuri de ploi mari, pripeală grozavă, ca a nebunilor, apoi pe vreme de secetă, istovire netrebnică: prundul rămâne uscat, gol,

lipsit de orice podoabă, râul întreg e ca un bolnav în agonie, care trage de moarte.

Câtă deosebire la Nistru. Vadul lui adânc și frumos sculptat cu piatră nu lasă apele să se risipească; le păstrează toate la un loc... apa adâncă, apa lină – aproape ca un lac, în care ziua se oglindesc norii ori seninul cerului, iar noaptea luceferii. Ați băgat de seamă în minunata poezie *Limba noastră* a poetului moldovean de peste Prut, răposatul Mateevici, cum tânărul ucenic al lui Eminescu leagă luceferii de străfundurile Nistrului? Imaginea asta nu e o vorbă de umplutură, cum se întâmplă la alți neputincioși care cred că poezia stă în potriveala șireată a cuvintelor. Nu. E copiată aici după natură. Numai o apă lină ca a Nistrului poate oglindi, întocmai ca și un lac, imaginea cerului înstelat.

Iată de ce spuneam la început că Nistrul e unul dintre cele mai frumoase râuri ale țării. Singur Mureșul și Oltul pe unde e lin se mai aseamănă puțin cu straja de răsărit a țării. Dar și Oltul și Mureșul sunt râuri chinuite, ca toate cele care întâlnesc și munți în calea lor. Nistrul singur, după ce și-a luat rămas bun de la munte și a rătăcit prin Galiția, pe alocuri mergând la întâmplare, ca și Tisa, apropiindu-se de țara noastră, capătă o personalitate nu se poate mai bine definită. Amintește în unele priviri Rinul dintre Mainz și Bonn, Rinul castelelor și legendelor. Dacă s-ar fi nimerit în țara lui Siegfried, Nistrul cu cetățile lui minunate ar fi fost glorificat ca un al doilea Rin...

Noi românii, mi se pare că n-am fost destul de drepti cu Nistrul. Alecsandri cu *Dan căpitan de plai* e, după câte știu, cel dintâi care a împrăștiat o aureolă de mare lumină spre răsăritul Moldovei și spre Nistru. Lui Alecsandri i-au fost dragi apele Moldovei și mai ales i-a fost drag pământul și poporul ei.

Undeva el spune o vorbă plină de mare înțeles: când aud doina, parcă aud toată Moldova plângând... Cel care a făcut apoi să pătrundă și mai mult Nistrul în conștiința noastră etnică a fost Eminescu, cu acel vers *De la Nistru până la Tisa*, care răsună în sufletul oricărui român, cum răsună începutul evangheliei din ziua Paștilor pentru orice suflet creștinesc. De aceea e de mirare că nici muzica nu ne-a spus ce-ar trebui să ne spună despre Nistru. Știu ceva muzicanții de valurile Dunării, dar de marele *andante* al Nistrului nici o veste, nicăieri. În schimb, ne spun destul privighetorile. Cine trece primăvara prin valea Nistrului știe că,

dacă ar fi să judecăm România după cântecul păsărilor, adevărata primăvară românească e cea de pe malurile Nistrului.

Iată, iubiți ascultători, de ce în vorba asta de șezătoare, unde lăsăm cuvântul mai slobod decât în scris, am îndrăznit să pun apa Nistrului în locul cel mai de cinste. Dar să nu credeți că mă amăgesc asupra puterii vorbelor mele. Povestirea cuiva despre locurile pe care nu le-ai văzut e slab, tare slab lucru, e așa ceva, ca un fel de nisip. Puțin-puțin să bată vântul și tot desenul s-a spulberat fără urmă. Și, ca să dovedesc că e așa, iată, gândiți-vă la un lucru: înainte de a vedea un ținut, o apă, un oraș, fie și un sat... ai din auzite o închipuire despre el. Dacă privești și niscaiva fotografiilor sau o hartă ți se pare că ai prins în minte chipul cel adevărat al lucrurilor.

Vai de prinsul acela... Te duci la fața locului și vezi singur. Îndată, parcă te-a atins cineva cu o nua vrăjită, ca cele din fermece. Tot ce știai din auzite sau din citite, piere ca o ceață în bătaia soarelui și o imagine nouă îți cuprinde mintea, alungând pe cea veche și osândind-o la uitare. Așadar nu tu ai prins imaginea cu ajutorul cărții sau al hărții, ci imaginea reală te prinde pe tine, dacă ai norocul să vezi cu ochii tăi, nu cu ochii altuia acel ținut.

Atunci, la ce slujește geografia, veți întreba, și de ce ne-ai mai ținut de vorbă aici la Radio?

Ei, aici e aici. O vorbă românească spune: când n-ai fragi, mănânci și căpșuni; iar când n-ai nici căpșuni, te mulțumești și cu frunzele căpșunilor... Măcar să le vezi, să le pipăi. Tot e ceva... Așa și cu descrierile geografice: când n-ai realitatea, te mulțumești și cu umbra.

Gândul meu a fost numai atât: nu să vă arăt valea Nistrului, că este cu neputință, ci numai să vă îndemn s-o vedeți singuri.

Dacă am izbutit cât de cât să deștept în unele suflete românești dorința de a vă apropia de malul slăvitului nostru Nistru, sunt mulțumit și prea mulțumit.

Acum, pe malul Nistrului cetățile îngrijite de Ștefan Vodă își trimit umbra lor pe apa molcomă a frumosului râu, dacă cerul o fi pe acolo senin și privighetorile au început să cânte. Noapte bună.

25 iunie 1935, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, cu adnotări, 10 p.

Arhiva SRR, dosar 10/1935.

Al. Bădăuță

Prin Munții Argeșului

DIN SERIA de însemnări de drum, grupate sub titlul *Prin Munții Argeșului*, desprindem în conferința de astăzi o primă parte, despre Curtea de Argeș.

Ea se situează astăzi între cele câteva vechi orașe românești, în care liniștita poezie a naturii s-a unit cu ecourile unei istorii pururi vii, spre a crea un farmec și o ispită, dintre cele mai neobișnuite: altădată capitala Țării Românești, astăzi simplu târg de munte, colorat însă de aspectele cele mai pitorești ale unei bogate vieți etnice, care se păstrează încă pură în toate satele dimprejur, Curtea de Argeș, găzduind două dintre cele mai impresionante monumente ale țării, constituie unul din principalele ei centre de atracție turistică și de artă.

Așezat pe malurile cântătoare ale apelor Argeșului, la poalele munților, între dealuri împădurite, orașul își datorează, de bună seamă, numele faptului că, pe la 1330, curtea domnească de la Câmpulung a coborât spre a se așeza în aceste mai adăpostite ținuturi ale Argeșului. De aici și titulatura Curtea de Argeș; deci „curtea domnească de pe Argeș“, cum era altădată curtea de la Baia sau, mai târziu, curtea domnească de la Târgoviște.

Palatul care s-a construit cu acel prilej, recent dezgropat de săpăturile Comisiei Monumentelor Istorice, păstrează în liniile lui fundamentale, toate semnele unui superior simț de gospodărie și arhitectură. Succesiv locuit de o serie de domni, el a adunat în juru-i casele, câte trebuiau unui oraș de pe vremea aceea ca să fie mare și să se poată intitula capitală. Paraclisul curții, evoluat mai apoi în biserică de sine stătătoare, cunoscută în timpurile noastre sub numele de Biserica Domnească, a însemnat primul monument de seamă al acestor locuri și, prin urmare, al Țării Românești.

Începute sub Basarab Voievod, continuate sub Vladislav, lucrările paraclisului n-au fost încheiate decât în timpul domniei lui Radu Negru: voievod pe care și-l dispută, egal, atât legenda cât și istoria noastră; deopotrivă ctitori de biserici, cât de țară. Dar adevărata faimă a Curții de Argeș se urzește, de fapt, sub marele voievod Neagoe, despre care epica noastră populară povestește lucruri cu adevărat miraculoase; și din ceasul când el hotărăște să înalțe cea mai frumoasă biserică a timpului: mănăstirea de la Curtea de Argeș, devenită cu vremea centru religios al țării, reședință episcopală până în zilele noastre. Din acest moment, dominat de așezarea episcopală, orașul capătă această atmosferă de liniște patriarhală, care sporește atât, astăzi, farmecul acestor locuri, printre cele mai poetice din câte cunoaștem în România.

Pentru călătorul contemporan este interesant să se știe că după Radu Vodă Negru, Biserica Domnească a fost temeinic restaurată, după incendiul care a ruinat-o în 1894, de către Comisia Monumentelor Istorice. Zidirea ei în brăie de cărămidă și piatră după timpul constantinopolitan, este întregită de una din cele mai frumoase picturi bizantine din câte s-au descoperit la noi în țară: remarcabilă, prin atitudinea și mișcarea personajelor izolate, ca și prin compoziția, costumele și coloritul din micile scene, această pictură are cele mai caracteristice scene ale ei în altar, bunăoară scena intitulată *Cortul Mărturisirii* în care șefii semințiilor iudaice aduc daruri. De asemeni scena înfățișând *Împărtășirea Apostolilor*. În biserica propriu-zisă, toate picturile aflate deasupra ciubucului sunt din veacul al XIV-lea. Profeții din turlă, de o frumusețe incomparabilă, sunt de asemeni din veacul al XIV-lea. Toate bolțile, ca și tâmpla și stâlpii, sunt acoperiți de zugrăveli din același veac. Dintre toate frescele, cele mai demne de interes sunt: pe zidul de sus *Isus ducând crucea*, *Sărutarea lui Iuda* și *Rugăciunea de pe Muntele Măslinilor*; pe peretele nordic *Împărtășirea celor cinci pâini*; pe peretele de apus o scenă minunată prin compoziția și coloritul ei intitulată *Schimbarea la Față*, apoi *Fuga în Egipt* și *Adormirea Maicii Domnului*. În pridvor scena *Întâmpinării Maicii Domnului* e de asemeni de reținut, ca și portretul ctitorului Radu Negru, reprezentat în genunchi dinaintea hramului bisericii: Maica Domnului între Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Nicolae.

Cu prilejul săpăturilor pe care le-a făcut, Comisia Monumetelor Istorice, a găsit, în interiorul Bisericii Domnești, mai multe

morminte voievodale printre care, în dreapta, într-un sarcofag de piatră a fost aflat chiar domnitorul care a terminat biserica, Radu Vodă, nepotul lui Basarab. Tot în acel timp, s-au scos la iveală osemintele unui cavaler teuton cu numeroase podoabe și nestemate.

Urmele care se văd în curtea bisericii, sunt vechile temelii ale palatului, dependințele din față și din poarta de intrare în curte, casa paznicului de astăzi fiind zidită pe înseși temeliiile vechiului corp de gardă.

Între Biserica Domnească și mănăstire, pe partea dreaptă a drumului care le unește, drumetul distinge și poate vizita, ruinele bisericii catolice Sânicoadă, ridicată de soția lui Basarab Voievod; fostă episcopie catolică până în 1602 când s-a desființat. Biserica s-a dărâmat apoi, sub apăsarea veacurilor și după câteva cutremure de pământ.

Dar, din toate monumentele care alcătuiesc patrimoniul de artă și arhitectură religioasă românească, de bună seamă că acel care impresionează mai adânc pe vizitatorul român sau străin, este mănăstirea Argeșului. Astfel cum se prezintă astăzi, mănăstirea este compusă dintr-un pridvor ai cărui stâlpi interiori susțin o mare turlă și două turnulețe: răsucite ca o frânghie, aceste turnulețe fac impresia că stau să cadă unul asupra celuilalt. Biserica propriu-zisă și altarul cu sânnuri care îi dau forma de cruce susțin o mare turlă, a cărei racordare cu restul clădirii se face prin bolți plastice, care dau bisericii o frumoasă siluetă.

Înainte de intrare se află un pridvor deschis de marmură, în care se oficiază la anumite împrejurări. Exteriorul mănăstirii are o bază puternică. Pereții se despart în două zone printr-un ciubuc împletit care înconjoară biserica. În zona de jos ei sunt împărțiți în spații dreptunghiulare, în care se află cadrele ferestrelor și numeroase plăci de marmură cu ornamentația cea mai felurită; în partea de deasupra, acești pereți sunt decorați cu serie de arcaturi în mijlocul cărora se află discuri de piatră cizelate cu mare pricepere și bogăție de ornamente, iar la întretăierea arcurilor s-au lucrat alte discuri mai mici pe care stau porumbei cu aripile întinse și cu câte un clopoțel în cioc. Acești clopoței sună la adierea vântului, ca niște glasuri tainice de îngeri. Deasupra arcaturilor, clădirea se termină printr-o cornișă decorată în stalactit: cu un ornament arab, astfel numit pentru că elementele care-l compun, par a fi formate din pictura elementelor imediat suprapuse. Aceeași variație de arabescuri îmbogățește și suprafețele celor trei turlă care încoronează clădirea.

În interiorul mănăstirii, sub portretul lui Neagoe Basarab și al soției sale, Despina Doamna, se pot vedea pietrele celor trei fii ai lui Neagoe și mormântul fiicei sale, Stanca. La stânga ușii de la intrare, e mormântul lui Radu de la Afumați, ginerele lui Neagoe Basarab. Lespedea înfățișează un domnitor călare, cu buzduganul în mână și mantia fluturând. În dreapta ușii, sunt mormintele întemeietorilor Regatului Român: Regele Carol I și Regina Elisabeta, iar în stânga mormântul Făuritorului Unirii tuturor Românilor: Regele Ferdinand I.

În Muzeul mănăstirii sunt numeroase pietre mormântale, rămase de la restaurarea bisericii, resturi din costumul lui Neagoe Basarab, evanghelia scrisă de Regina Elisabeta și altele. În apropierea mănăstirii, se află un izvor captat, pe care localnicii îl numesc „Fântâna lui Manole“, în amintirea meșterului care, după terminarea zidirii, nemaiputând coborî, și-ar fi făcut aripi de șindrilă și s-ar fi prăbușit, ca un alt Icar, în acest loc. De altfel, mănăstirea Curtea de Argeș s-a bucurat, din cele mai depărtate vremuri de mare faimă: dovadă legenda de la Argeș, una din cele mai frumoase creații ale poeziei populare românești, ca și multiplele ei reluări de către literatura noastră modernă.

Dacă, pentru călătorul de până mai ieri, Curtea de Argeș nu era altceva decât orașul Bisericii Domnești și al Mănăstirii lui Manole, așa cum se vede astăzi, între timp lucrurile s-au schimbat: o edilitate tânără și pricepută, animată de cele mai bune intenții și sprijinită pe reale principii de urbanism, a transformat târgul prăfos de odinioară, lipsit chiar de confortul elementar, într-un orașel curat și agreabil. Drumul la mănăstire e acum un bulevard civilizat, iar piața adună în fiecare dimineață, săteni din toate comunele vecine, cu pitoreștile lor costume și atitudini, ca într-un adevărat muzeu animat al regiunii.

Din oraș de pasaj, Curtea de Argeș tinde să devină o veritabilă stațiune climaterică, cum o îndrituiau altfel de mult, puritatea aerului său și vecinătatea munților. Mai mult, Curtea de Argeș va fi în curând, grație străduințelor Înalț Prea Sfinției Sale Episcopului Nichita și, poate, organizației locale a Casei Pădurilor, un centru de excursii în munți. Posibilitățile nu lipsesc. Dimpotrivă: valea și cheile Argeșului cu prelungire spre Negoiu, cetățile de la Poienari și Căpățâneni, nenumăratele biserici vechi presărate în tot ținutul acesta de munte cuprins între râurile Topolog și Vâlsan, noua

stațiune balneară Brădet, cum și drumurile care pleacă din Curtea de Argeș spre Câmpulung sau spre Valea Oltului, fie peste Dealul Negru, fie prin Arefu, mănăstirea Văleni, Boișoara, ca să răzbată tocmai la Căineni.

Dintre toate acestea, de bună seamă, cel mai impresionant este drumul prin Albești-Oieși-Corbeni, pe sub cetățile Poienari și Căpățâneni, prin Cheile Argeșului, la Cumpăna. Până aici cu trenul forestier, iar mai departe: peste Piscul Negru, unde s-ar putea ușor clădi o casă adăpost, la stânilor de la poalele Negoiiului, călare sau cu piciorul. Apoi, peste vârf, la casa de adăpost Robert Gutt, sau de cealaltă parte a masivului Făgărașilor. Drumul traversează toți munții Argeșului și adună, sub ochii turiștilor, frumuseți de o măreție tulburătoare. Căci, în puține locuri, bătălia între apă și piatră s-a putut realiza mai plastic și impunător, ca pe această vale superioară a Argeșului: adevărată cronică geologică, de înfrângeri și biruinți a munților, în milenara lor luptă cu apele Argeșului.

Dar despre ea, în conferința următoare...

9 iulie 1935, ora 21,00, „Universitatea Radio“.

Text dactilo, cu corecturile autorului,

titlu și semnătură autografă, 6 p. Arhiva SRR, dosar 10/1935.

V. Tudor

Munții noștri

PRIVIȚI DE JOS, din vale, cu profilul lor vânat, munții par ca zimții din spinarea unui dinozaur uriaș. Crestele lor pleșuve, ca și ale marilor gânditori, se profilează uneori pe seninul cerului înalt – iar alteori se ascund în perdele lăptoase de nouri, ca zeei antici ce nu vor să fie văzuți de muritori.

Majestatea lor e calmă și impresionantă.

A te urca pe stâncile lor, tu furnică neînsemnată și slabă, pare, de jos, o temeritate /lipsită de judecată/* și inutilă.

Dar omul are rezervele sale, rezerve nebănuite.

În sufletul său, nostalgii și tendințe nestăvilite. Tendința de înălțare spre cer, spre presupusul locaș al dumnezeirii, a fost întotdeauna una din acele care a impus nervul și mușchiul uman.

Încet, încet, cu răbdare de misionar, nu cu impetuoșitate de năvălitor, pe albii pietroase de pâraie, pe streșini de stânci, pe jgheaburi de torente, omul și-a croit drum spre înaltul munților – și a ajuns în vârful lor luminat și /singuratic/** – cuceritor lent dar sigur al unei majestăți solemne și tăcute.

Și acolo, ca o dovadă a stăpânirii lui și-a întemeiat așezări din piatră însăși a muntelui, strajă și dârzenie în răscrucea vânturilor, cu care muntele a voit să rostogolească în prăpastie, jos, furnica îndrăzneată și stăruitoare.

*

Cabane și schituri – poteci și semne – ceai fierbinte și radio.

Munții astăzi au devenit un loc pitoresc și aproape comod de recreație și largă priveliște.

* Completare autografă, șters: „prostească“.

** Completare autografă.

De la Bușteni – drumul urcă încet și ușor, atrăgător la început și potolit, pe sub funicular. Funicularul! O lucrare de răbdare și iscusință a oamenilor, străbătând singurătățile munților, coborând văile, traversându-le, pentru ca să ajungă din albia Prahovei tocmai în Dobrești Dâmboviței.

Neostenit și răscolind tăcerea munților, așezat pe picioare vârtos înfipte în stâncă, funicularul poartă lemne și fierării, indicând cu pilaștrii lui, pe lumină, sau cu zgomotul lui prin ceață, drumul, de multe ori rătăcit, al turiștilor.

Tuneluri drepte pe sub fagi și stejari – și pe sub brazi, mai abrupte. Apoi poteci sub soare, printre colțuri de stânci – scări de piatră, cu prăpăstii în care bolovanii aruncați nu se mai aud când ajung în fund. Arșița și lumina înmoaie încheieturile. Pașii se îngreunează, drumul se îndârjește.

Muntele nu se lasă cucerit cu ușurință.

Sus, la cabană, priveliștea e uluitoare. Numai tăcerea o poate cuprinde – când sufletul nedezechilibrat în cuvinte, se strânge în el și admiră cu teamă – fără strigăte, fără comentarii.

Orășeni în genere, excursioniștii nu se pot totuși stăpâni de a comenta priveliștea, ca pe un spectacol de revistă.

– O ce frumos e!

– Da, îmi place, îmi place!

[Ca frou-froul unei dansatoare, sau o prăjitură cu frișcă proaspătă.]*

Depărtările albastrii însă nu repetă ecoul admirativ al contemplației /searbede și zgomotoase./**

Platoul e pleșuv și neted. Jepii se întind, se răsucesc pe pământ, înălțând brațe de ajutor pe coaste. Apoi dispar. În singurătatea platoului, vântul e în împărăția lui Cenușiu-Împărat. Un vânt constant, stăruitor și ascuțit, ca un plânset funebru la o moarte scumpă.

În urmă valea Prahovei se întunecă – orizontul se închide.

*

Deodată apare înaintea ochilor, înlăcrimați de vânt, Caraimanul, purtând pe fruntea lui Crucea gigantă a eroilor – ce se aprinde uneori pe culmea muntelui – în amintirea celor căzuți în

* Anulat.

** Completare autografă.

văile cotropite de război, cum s-a aprins în evul antic crucea împăratului Constantin – învingător într-un semn al ei pe cerul de la Milvius. Înfiptă în creștetul munților, ea pare mai mult coborâtă ca o minune divină de undeva, din albastrul înalt, decât ridicată de migala și truda omului până acolo, piatră cu piatră, fier de fier, șurub cu șurub.

Mai departe se văd Babele – în singurătatea platoului. Babele sunt câteva stânci stând la sfat, clevetitoare de mii și mii de ani. Moartea lor e departe – oamenii vor muri, dar clevetirea lor nu se va sfârși. Oare despre cine vor fi vorbind?

Și apoi, de lângă ele, valea Ialomiței se deschide largă, gătită numai într-un loc de Cheile Tătarului și apoi mai liberă, mai largă, spre câmpiile Munteniei, vizibile până departe, într-o ceață cenușie, incoloră aproape.

Coborâm în peștera Ialomicioarei.

Un capriciu al apei, o sculptură subterană, la fundul căreia oamenii n-au ajuns încă.

Apa e cel mai mare și iscusit sculptor al naturii. Dar în miezul operei sale subterane nu îngăduie nici unei gândănișe să se aciuze, nici să viețuiască. Numai oamenii cu picioarele lor neastâmpărate și mintea mereu /cercetătoare/*, au reușit să intre spre a-i vedea galeria de capodopere. Nici ei însă nu pot rămâne prea mult timp înăuntru. De la un colț, lumânările ard cu flacăra mai îngălbenită, iar răsuflarea devine greoaie, ca la astmatici.

O bisericuță străjuiește intrarea.

S-ar spune că e un schit înălțat de un Făt Frumos în gârliciul peșterii, din care un balaur a ieșit cândva să-și ceară tainul lui omenesc și pe care l-a înfrânt cu sabia sfințită tânărul cel viteaz și blând. În realitate însă e ridicată din osârdia câtorva binecredincioși, care au socotit locul destul de ascuns și prielnic pentru un lăcaș de rugăciune și călugărie. Nu e veche. Pe o stâncă stă scrisă data ctitoriei – 1819. Odată bisericuța a început să ardă – dar mâna Domnului – spun călugării, a apărut-o /de sfârșit/**. Altădată au călcat-o hoții. Au ucis lângă altar pe preotul slujitor, stropind lespedele bisericii cu sânge creștinesc. A fost curățată de nelegiuire și resfințită. Acum nu-i mai tulbură liniștea decât turiștii. Dar din belșug și fără osteneală.

* Completare autografă, anulat indescifrabil.

** Completare autografă.

Părintele Gherasim stă în chilia lui, în care o sumedenie de amintiri eteroclitice îl privesc din polițe rudimentare.

Îl scoți cu greu din bârlogul lui monahal. E ursuz la început. Apoi se recomandă spontan: Gherasim păcătosul! Te privește cu ochii neîncrezători și temători ca ai tuturor sălbăticiunilor prinse în culcușul lor. După un timp însă, râde larg și te poștește înăuntrul chiliei lui modeste, să-ți dea un rachiou de cuișoare.

Starețul schitului e un om voios și veșnic nedumerit. Mereu întreabă cu un *ha?* invariabil ce i-ai spus. Inutil să-i repeți, te va întreba din nou – și până la urmă tot nu se va dumiri.

Un alt călugăr e surd și bătrân. De 32 de ani n-a ieșit din văgăuna munților. Străjuiește intrarea peșterii și vinde făclii groase de ceară galbenă. Acum trei ani a aflat c-a fost război în țară. Știe că domnește pe tron un rege, Carol – care domnește de mult, de mult, de când s-a pustnicit el. Tot pe primul nostru rege Carol I îl știe stăpânindu-ne țara.

Călugării ne găzduiesc uneori cu voie bună, alteori însă cu greutate. Neastâmpărul lor grijuliu – îi agită mereu ca pe furnici, tot așa fără larmă și /fără mult spor./^{*}

Ne liniștim într-o chilie destul de comodă pentru oboseala care te topește ca un narcotic.

Seara se aprind focuri – miroase a aburi de mămăligă și lapte cald.

Ialomița vuieste între stânci înalte, drepte, abrupte. Zgomot insistent de șuvoi – de viață dârză – nu de potolire, nu de molcomă contemplare. Turmele coboară de pe munte și se înșiră într-un nesfârșit monom de mărgelile mobile – coborând pe coastă. Mai târziu clopotul schitului începe să sune – metalic – melancolie de aramă – multiplicată de sonoritatea stâncilor în ecoul văilor.

Noaptea călugării se adună – stafii negre – la utrenie. Luminițe se aprind și umblă în noaptea înspăimântător de neagră a muntelui. Iar cum nu disting haina monahală de haina neagră a nopții, luminițele plutesc parcă singure și bizare pe cărările schitului.

La foc de vreascuri în pădure stau puțini excursioniști. Există lângă schit o adevărată stațiune climaterică cu pathefon, radio, dans, petreceri și chiar lumină electrică.

^{*} Completare autografă, anterior anulat indescifrabil.

De departe, micul sat /cu pretenții de vagă civilizație/* e fără rost și anacronic în văgăuna înfrigurată de noapte a munților. Îmbujorarea focului aprins în marginea pădurii e însă de acolo. În jurul lui ai aștepta, ai voi să vezi, parcă, haiduci.

Dar nu sunt decât excursioniști.

Unii tăcuți, alții somnoroși. Alții însă, orășeni incurabili, guralivi și neobosiți, ca la cafenea.

[Iată un fragment de conversație nocturnă, lângă foc:

– Îți spun eu că la Fain e numai 400 de lei cămașa.

– Nu te cred!

– Dacă îți spun!

– O fi altă calitate.

– Mătase, mă, mătase!

Păcat! Păcat!]**

Respectați munții! Respectați munții!

Și dacă nu puteți, rămâneți acasă.

Ei nu vă roagă să le impuneți o vizită zgomotoasă și neobligatorie.

Respectați munții!

Pentru tot ce vă dau, această răsplată e fără îndoială din plin meritată.

20 iulie 1935, ora 19,00 [cu mențiunea] „în cadrul Radiojurnalului de la ora 19“. Text dactilo, cu adnotări, titlu autograf, semnătura mp. Arhiva SRR, dosar 11/1935.

* Completare autografă.

** Anulat.

Nicolae Roșu

Drumeții

FERICIȚI sunt acei care au nostalgia drumurilor prin țară. Călătoria îți dă prilejul să te cercetezi și să te regăsești în adâncurile necunoscute ale sufletului. Să îndrepti un ochi plin de atenție și de admirație acolo unde nu credeai că vei ajunge vreodată. Nu ne referim numai la puterea educativă a unei călătorii prin țară, la completarea culturii prin informația orală, ci în primul rând la satisfacția sufletească, la plăcerea pe care o cauzează contactul cu natura și a lucrurilor izvorâte din sânul ei.

Avem în fața noastră o hartă a României și privirea aleargă neobosită în toate unghiurile, se oprește la ispița unei călătorii în deltă, se odihnește contemplând priveliștea minunată a piscurilor din munți, lunecă pe vârtejul spumos al apei, sau poposește la marginea răcoroasă și umbrită a unei păduri. Trăim într-o țară completă de la munte și până la mare, și nimănui nu îi este iertată lenea, acea istovitoare și comodă odihnă sedentară. Cunoaștem greutatea zilei de azi, grija celei de mâine, prudența excesivă a celor care se tem de rătăcirii pe drumuri necunoscute. Ne punem însă, din punctul de vedere al bucureșteanului, deși în situații similare ne puteam afla în oricare oraș din țară. Căci trebuie să recunoaștem: majoritatea orașelor noastre sunt așezate pe maluri de ape curgătoare sau în vecinătate. Altele la poalele munților, și prea puține izolate într-o câmpie monotună și fără pic de variație pitorească a decorului. În Ardeal sau în Moldova, la Târgu-Jiu sau la Timișoara, omul care nu are vreme să se îndepărteze prea mult de sălașul său, citadinul corect și mărginit în venituri, va găsi o luncă răcoroasă, o apă curgătoare, un loc de odihnă unde poate poposi fără a fi tulburat de nimeni. Privim la bucureștenii noștri, care, în fiecare duminică sau sărbătoare se revarsă valuri, valuri,

către parcul de la Băneasa, către pădurea Snagovului sau, mai vârtos, înspre mănăstirile din apropiere, la Cernica, Țigănești sau Căldărușani. Și totuși, nu s-ar putea spune că lângă fiecare oraș din țară nu se află un loc de preumblare mai apropiat, sau mai îndepărtat, pentru fiecare categorie de excursioniști. Posibilitățile de a călători pe jos sau purtat de vreun vehicul, în trăsură sau automobil, se calculează după preferințele personale, timpul și îndemânarea fiecăruia. Aflându-ne odată la Târgu-Jiu, zăbovit-am câteva ore de dimineață în grădina publică a orașului, mai mult un parc, situat chiar pe malul Jiului. Nu era aceasta, doamne ferește, o excursie, dar niciodată nu-i bine, chiar atunci când te-ai înhămat la un drum lung, să nu cercetezi locurile pitorești sau cele instructive prin valoarea lor istorică din orașele prin care treci.

A doua zi însă, când soarele își resfiră primele raze aurii prin brazii parcului, am pornit-o în grabă mare către Bumbești, și de aici, pe jos pe defileul Jiului, în sus, spre trecătoarea Lainici. Locurile pe care le calci sunt într-adevăr neînchipuit de frumoase. Drumul șerpuieste. Podurile stricate în timpul războiului, au fost refăcute complet. Dacă însă ai avut grijă, ca din vreme, înaintea plecării, să-ți strecuri în raniță un studiu științific, de preferat acel al dlui Constantin Kirițescu tipărit într-un singur volum rezumativ în Editura *Cartea Românească*^{*}, atunci, te poți din când în când așeza pe iarbă lângă un izvor răcoritor și cerceta locurile istorice. Aici s-au dat crâncene bătălii, și dacă avem în vedere mai întâi valea Susiței de la Mărășești, Mărăști până dincolo de Soveja, atunci a doua excursie din care se pot face tot atât de luminoase evocări este aceea pe valea Jiului. Plecând de dimineață, și mergând pe îndelete fără grabă mare, dar nici zăbovind la fiecare crâsmă care-ți răsare în cale, căci, vorba cântecului, călătorului îi șade bine cu drumul, vei avea tot timpul ca seara să ajungi la Petroșani. Înainte de a te gândi să pătrunzi în galeriile subterane ale minelor de cărbuni, privești admirativ în urmă, la isprăvirea drumului de o zi. Adăpostul se găsește ușor, nu însă cu prea mari pretenții. A doua zi, consacrată vizitării galeriilor, începi să faci cunoștință cu o nouă viață, a minerilor. Explicațiile unui inginer inteligent îți vor fi tot atât de mult de folos ca și întârzierea îndelungată în capitolele unui tratat de geologie. De aceea, recomandăm tuturor drumeților care

* S.a.

nu au plecat cu o treabă oarecare, duși de cine știe ce nevoi neplăcute, ci numai cu scopul de a face vreo excursie, să-și aleagă mai întâi tovarășii de călătorie. De cum vor fi acești prieteni, de comunicativitatea și de spiritul lor de solidaritate cu grupul, de subordonare a unei discipline unitare, fără discuții și neînțelegeri prealabile, în sfârșit de hazul și de sănătatea lor sufletească, depinde succesul unei excursii. Să vă feriți de oamenii care tac. Înnoptând cu ei pe un drum neumblat, într-o pădure sau pe o potecă, tăcerea lor vă poate oferi surprize, veți avea viziuni neplăcute la fiecare pas. După cum iarăși, să vă feriți de acei care trângănesc vrute și nevrute, nu obosesc niciodată dar vă obosesc pe dumneavoastră, și în primul rând, vă sustrag atenția de la obiectivele cele mai interesante ale unei excursii. În al doilea rând, neputându-vă încărca ranița cu prea multe tratate de istorie, zoologie, botanică și geologie, veți avea grijă ca unul din dumneavoastră să cunoască de minune locurile prin care treceți, sau în lipsa lui o călăuză tot atât de pricepută. Faptul acesta, are o însemnătate deosebită. Având o călăuză bine informată, nu vei regreta niciodată că ai trecut prin anumite locuri și nu le-ai cunoscut îndeajuns. Nu trebuie să ne bizuim niciodată numai pe explicațiile orale ce eventual le-am căpăta de la oamenii din partea locului. Fără îndoială, ele nu sunt de lepădat, dar făcând abstracție de aceea ce omul își poate aduce aminte de la alții, puterea lui de evocare sau priceperea intelectuală sunt foarte reduse. Într-o duminică din primăvara acestui an, scoborându-mă pe valea Oltului, am poposit încântat de pitoreasca priveliște a locului tocmai în poarta mănăstirii Cornetu, așezată la marginea drumului. Mănăstirea este de un rar efect fotografic. Dar, nu ne-am mulțumit numai cu atât. Am cerut explicații și nici unul dintre călugării aflați acolo nu ne-au putut da mai multe decât ceea ce am putut descifra noi. Dar, acest lucru se întâmplă în multe părți, și ținând seamă de el să ne întoarcem de unde am plecat, la posibilitățile de călătorie, căci drumurile odată pornite de la un anumit loc, se ramifică, dau unele în altele, și cât sunt ele de drumuri izbutesc prin a te rătăci, dacă nu ai avut grijă să-ți croiești un plan de la început. Fără acest plan, niciodată nu vei ajunge bucuros la capăt.

Sunt oameni care nu cunosc decât anumite locuri, acelea din regiunea lor. Le proslăvesc atât de mult, exagerează aprecierile lor și nici nu vor să mai audă de altele. Acești oameni nu știu să

deosebească specificul unei regiuni de al alteia, nu înțeleg ceea ce se numește o disociere de nuanțe, și în primul rând, dovedesc, că nu au pasiunea călătoriei. Să luăm cele patru posibilități fundamentale din țara noastră: a litoralului Mării Negre, a muntelui, a șesului și a Deltei Dunării. Fiecare dintre ele, se realizează pe un alt plan, natura dovedindu-se nu numai neînchipuit de darnică, dar excepțional de variată. Un tânăr doctor, dl. George Sârbulescu, a avut interesanta viziune a unei călătorii cu o bărcuță de două persoane, cu lopeți, de la București pe Dâmbovița, pe Dunăre și Marea Neagră până la Constanța. Cunoscând riscurile acestei călătorii, ivite la fiecare pas, fie din vârtejul apelor, din stâncile colțoase sau din nămolurile cleioase, încercăm să credem că dl. George Sârbulescu este în mic un fel de Alain Gerbaud al României. Trecerea riscantă prin zăvoaiele Argeșului, popasurile pentru cină la pescăriile din deltă, alunecarea pe canalul Regele Carol I, sunt tot atâtea momente specifice acestei călătorii și care prezintă un farmec deosebit. Evident, călătoria pe ape a dlui Sârbulescu este un început, ea nu poate deocamdată constitui un îndemn pentru toată lumea. *Raro nantes in gurgite vasto*,* după cum spunea poetul. Dacă trecem însă mai departe, de la o extremă la cealaltă, de la mare la munte, aici, orice om valid și cu puțin curaj, atât cât îi trebuie pentru a nu se înspăimânta de minunatele creații ale naturii, are prilejul să vadă lucruri neînchipuit de frumoase. Moldovenii preferă călătoria în județul Neamț sau în Bucovina, după cum, noi ceilalți, care locuim în București preferăm masivul Bucegilor; ardelenii se îndreaptă în mod firesc spre partea munților dinspre apus. Niciodată însă nu vom face greșea de a confunda o regiune cu cealaltă, ci vom rândui astfel lucrurile, încât să avem din toate părțile noțiunea clară a unei perspective noi. De cum ai ajuns la Piatra Neamț sau la Târgul Neamț ți se pune problema urcării pe munte. Mulți se opresc numai în vale, la mănăstirile prea bine cunoscute din județul Neamț: Agapia, Văratec, Mănăstirea Neamțului și Secu. Toate având poziții foarte frumoase, cu împrejurimi împădurite, aer curat, hrană din abundență și drumetie ușoară. Mănăstirile, trebuie însă să recunoaștem, sunt mai mult locuri de odihnă și de recreere, foarte prielnice scriitorilor sedentari, intelectualilor nervoși care au nevoie de liniște, dar

* S.a.

improprii pentru turistul care a încălțat bocancii cu cuie și sacul cu merinde pentru mai multe zile. Aceștia, atrași de vraja muntelui, de la Piatra Neamț se vor îndrepta către Bicăz. Aici drumurile se despart. Unii preferă să treacă prin cheile Bicazului ducându-se fie spre Gheorgheni, sau mai curând spre lacul Ghilcoș situat într-o admirabilă regiune împădurită cu brazi și având în împrejurimi vile cu tot ce trebuie chiar celui mai pretențios călător. Alții, de la Bicăz se îndreaptă spre Mangu, și de aici, încep urcușul către schitul Durău și muntele Ceahlău, situat la 1904 metri înălțime. Drumul acesta poate fi făcut cu piciorul sau călare. În tot cazul, el nu este o prea mare încercare de rezistență a turismului. Coborâșul de pe Ceahlău pune însă alte ispite în calea călătorului. Se va întoarce el cu plutele pe Bistrița sau se va îndrepta către Borsec prin Tulgheș găsind apoi alt prilej, de data aceasta cu trenul, sau cu automobilul, de a vizita regiunea secuiască unde se află unele dintre cele mai frumoase localități balneare: Sovata, Tușnad, Malnaș și Bodoc.

Dar, văd că ne-am apropiat de Brașov, și cine știe dacă timpul trecând, ne vor mai rămâne câteva momente pentru a reaminti un adevăr cunoscut de altfel de toți acei care au noțiuni elementare de alpinism. Masivul Bucegilor, se ridică magnific în fața noastră, cu piscurile lui cele mai înalte, cu pitorescul așezării, cu poteci marcate de societățile de turism, cu cabane de adăpost. Pe toate văile, în apropiere, vei afla o stație de cale ferată, o alta de autobuze, și trecând din vechiul regat în Transilvania și înapoi, niciodată nu te vei rătăci prea departe. Valea Prahovei, prezintă într-adevăr această caracteristică, de a îmbina impresionantele creații ale naturii cu ceea ce a putut să realizeze civilizația. Plecând după-amiaza din București, seara, cam la 3 ore de drum, vei ajunge la Sinaia, Poiana Țapului sau Bușteni; unii preferă să se ducă direct la Brașov. Acestea sunt câteva din punctele de plecare ale turiștilor. Și aproape în fiecare zi din vară, sute de oameni, iau toiagul călătoriei și se îndreaptă pe poteca Urlătoarei, la cunoscuta cascadă, pentru ca la orele prânzului pe iarbă de stâncă, sus la casa Schill, baierile ranițelor să se dezlege, și foamea pantagruelică să se reverse asupra merindelor. Infinit de multe posibilități, care pot fi selecționate după gusturi personale, obișnuința cu urcușul muntelui sau un anumit plan de călătorie. Am ales-o pe cea mai bine cunoscută: poteca spre Urlătoarea. Aici își încep ucenicia turiștii, pentru ca, odată ajunși sus pe culme, să năzuiască vrăjiți de puterea și

încrederea pe care ți-o dau munții către piscuri mult mai înalte. După o masă zdravănă, așadar, trecând prin jepii mari, drum ușor de platou, vei ajunge seara la Casa Peștera unde te așteaptă deși nu ai telefonat din vreme, un pat bun, o mâncare caldă și chiar un păhărel de vin, *radio** și alte distracții dacă intenționezi să stai mai multă vreme. Dacă nu, cercetează împrejurimile, cheile Ialomicioarei, peștera și te îndreaptă cu pas domol ca la un drum lung, către vârful Omu. La coborârea prin Valea Mălăieștilor spre Râșnov și Zărnești să nu te surprindă, dacă vei călca pe zăpadă, apoi te va ploua torențial și aproape de târg, vei merge în cămașă pentru a te răcori mai bine de căldura serii. Acestea sunt surprizele călătoriei, care fiind surprize, evident că nu le poți prevedea, decât cu prea multă chibzuință. Drumeția în timpul verii este superioara obligație [de plimbare]** a omului valid.

31 iulie 1935, ora 20,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 11 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 11/1935.

* S.a.

** Anulat.

Mircea Damian

Câteva drumuri și orașe din Ardeal

I

COBORÂND de la Cluj pe valea fără șerpuiți a Someșului-Mic, călătorul întâlnește orașul Gherla, împrejurat de coline mai mult cu semănături decât împădurite.

În trecutul zbuciumat al Ardealului rob, alături de Brașov, Sibiu, Blaj, Beiuș și Năsăud, Gherla era una dintre cetățile de rezistență ale românilor ardeleni.

Până mai ieri, a fost reședința Episcopatului român-unit la Gherla, azi mutat la Cluj.

Seminarul teologic și Școala Normală din acest oraș, au dat generații de preoți și învățători, îndrumători luminați și luptători vajnici pentru ridicarea și apărarea poporului românesc din această parte de nord a Ardealului, în care presiunile de deznaționalizare a elementului românesc – din partea ungarilor – s-au dezlănțuit cu mai multă violență.

Din gară, o gară ca orice gară mică din Transilvania, luând una din cele cinci-șase trăsuri care așteaptă sosirea trenurilor (de cele mai multe ori zadarnic) ajungi în cinci minute în piața orașului, largă, pătrată și înconjurată de castani.

Peste tot domnește liniștea și împăcarea vieții de provincie scursă lent.

În fața cafenelei-restaurant „Coroana” un șir de mese. (E localul cel mai de seamă al orașului). Localnicii se opresc la aceste mese în tovărășia unui pahar, discută, privesc lung pe trecătorul străin, sau se uită în gol. Între ei, după raporturi, se salută plin de importanță, fragmentar, sau spunând „servus”.

Gherla mai are și armeni. Și încă mulți. Niciodată nu lipsesc „reprezentanți” de-ai lor la aceste mese. [Uite, unul cu burtă, țigară

de foi, baston, lanț gros de aur peste vesta bombată, purtat cu gravitatea și mândria omului „chiabur“.*

În cafenea câțiva joacă biliard, asistați de nelipsiții „chibiți“. Chibiții sunt ca pretutindeni – oameni fără nici o treabă. Peste piață în dreptul cafenelei-restaurant „Coroana“, se ridică veche și masivă „Biserica Armenească“, marcând cele două extreme ale îndeletnicirii omenеști: paharul și rugăciunea.

Biserica are în turn un ceas – noaptea iluminat. Un clopot grav împarte liniștea orașului în ore, jumătăți și sferturi. Acest ceas – în lipsă de concurent – este adevăratul regulator al orașului.

De-a curmezișul întâlnirii Bisericii armenеști și Restaurantul „Coroana“, Școala Normală de fete, privește subordonată, părând a stăruia în „reverență“ spre fosta clădire a Episcopatului.

Înainte de a părăsi piața subliniem că singura notă care-ți amintește de viața frenetică a orașelor mari o constituie afișele ziarelor și fotografiile filmului ce rulează, atârname în fața „Coroanei“ la etajul căreia se află cinematograful.

Sala cinematografului e locul de care se leagă cele mai importante momente ale orașului. Aici se fac seratele, întrunirile, și o dată sau de două ori pe an, reprezentații culturale organizate de societatea „Junimea“.

Gherla are unul din cele mai frumoase parcuri de pe valea Someșului. Aici, sub bolțile plopilor uriași se împletesc idilele orașului, gânguresc copiii plimbați în cărucioare și își deapănă sfârșitul pensionarii.

În marginea orașului se află „Cetatea“. Cetatea era pe vremuri o faimoasă pușcărie. Azi adăpostește Institutul corector pentru minori.

II

La întâlnirea Someșului-Mic (care pornește din Țara Moților) cu Someșul-Mare (izvorât din munții Rodnei) se află Dejul (capitala județului Someș) din mijlocul căruia se înalță turnul bisericii reformate – un enorm brad de piatră – coborând cerul în oraș.

În partea aceasta valea Someșului e largă. Cele două Someșuri de multe ori se răzbină pe corsetul malurilor revărsându-și apele în larg. În asemenea momente Someșul pare un fluviu fără vapoare.

Privind de pe Dealul Florilor în sus spre lunca Someșului Mare priveliștea e încântătoare. Șesul larg, bogat în lanuri urcă printre

* Anulat.

dealuri până se pierde în zare. În acest leagăn de verdeață Someșul pare un enorm șarpe de argint. Satele se înșiruie de-o parte și de alta a Someșului la poalele dealurilor, începând în stânga cu comuna [...]*, – unde se găsesc urmele unei cetăți străvechi. Peste colinele cu vii ale acestui sat se înalță în zare culmi împădurite, dominate de piscul pleșuv al Ciceului, pe care se află ruinele Cetății Ciceului care împreună cu 52 de sate au aparținut temporar domnilor Moldovei Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

În apropierea Dejului se află comuna Ocna-Dej, renumită prin minele ei de sare, și băi sărate.

Din piața Dejului drumul spre Ocna-Dej se poate face cu mașina, cu trăsura sau o plimbare de trei kilometri pe jos. Drumul urcă printre case un deal, ca și cureaua peste umărul soldatului. Din pricina caselor e greu să distingi unde începe Ocna și unde se sfârșește Dejul.

Un localnic te va lămuri simplu: „Cât urci ești în Dej. Din vârful dealului cobori în Ocna.“

Ocna Dejului are o așezare dintre cele mai interesante. Comuna pare așezată într-un mare crater vulcanic cu o singură ieșire. Casele urcă, jur împrejur, ca într-un amfiteatru. Jos în mijloc biserica; chiar invers de cum se află în alte sate pe un loc mai ridicat de unde domină. Deci locuitorii satului, mineri mai mulți, „urcă“ spre casă, „coboară“ spre biserică.

Tot în planul de jos este Administrația minelor și a băilor, școala; și într-o parte intrarea în mină.

Ca să ajungi în mină, urci într-un vagonet care te duce câteva zeci de metri până la locul unde începe coborârea în mină, care se face cu ascensorul sau pe scări de lemn în spirală.

În mină, priveliștea e feerică. Te pomeniești de-adevărat într-un templu cu bolți imense de sare, de-o stranie frumusețe, luminată electric. Minerii cu dălți și ciocane trudesb tăind blocuri de sare.

În mină se află o capelă, și într-un fel de amvon larg e „sala de dans“ – firește totul cioplit în sare.

În puține locuri se îmbină atât de armonios „frumosul cu utilul“ ca în minele de sare de Ocna-Dej.

10 august 1935, [mențiune cu creionul pe mss:] „Jurnalul vorbit“.
Text manuscris, 4 p. Arhiva SRR, dosar 11/1935.

* Lecțiune imposibilă.

Claudia Millian

Ultimele zile de vacanță

CÂND au fost ultimele zile de vacanță n-aș putea să precizez. Adevărul este că fiecare sfârșit de lună din timpul verii, *devine** sfârșit de vacanță, pentru unii vilegiaturiști. În orânduirea acestui timp de libertate, un rol important îl joacă climatul stațiunii alese. Bunăoară la Balcic, vacanța se prelungește până în octombrie. Acolo adăpostul meridional al coastei oferă o *mare** mereu liniștită, cu adieri de evantaie ușoare și cu un cer transparent de un prețios lapis-lazuli. La munte luna septembrie este de multe ori o minunăție frescă de culori sângerate și aerul adânc e plin încă de miresmele înflorite ale munților și de căldura încropită a soarelui. Pentru visători, desigur, că toamna la munte este un prilej de bucurii contemplative, de un rar efect sufletesc. Oricum ar fi însă, ultimele zile de vacanță, sunt întotdeauna cele mai intense. Ele resfrâng în jurul nostru, recapitularea tuturor mulțumirilor trăite. Sfârșitul vacanței strânge în esența ultimelor zile, toate regretele, toate iluziile, toate bucuriile și toate libertățile, ca un parfum rămas în colțul unei batiste. Vacanța a trecut ca o iluzie, ca un zbor de pasăre măiastră. Când vii înapoi ai senzația că ai adus cu tine un album de poezii și un album de imagini noi. Un buchet de edelweis poartă în el secretul unei plimbări pe înălțimi, într-o dimineață minunată de iulie. Un șirag de melci albi pare un zbor înlănțuit de pescăruși în apusul unei mări de safir.

Toate reeditează o trăire scurtă dar fericită, dincolo de rigorile vieții orășenești. Bronzul aurit cu care soarele și apa au poleit trupurile, toarnă în interiorul căminului statui de viață nouă și de frumusețe proaspătă.

* S.a.

Copilașii au adus, în micile lor găleți, polenul strălucitor al plajei de nisip, și fetițele, colanuri de scoici sidefate.

Una lângă alta se înșiră micile volute ca un cântec de clape marine, pline încă de vraja valurilor albastre. Arome de brad și de alge se răspândesc dintre rufe și rochiile azvârlite în grabă, în valizele întoarcerii. Poeții au visat iubiri imposibile și au trăit aieva poeme nescrise încă.

Ultimele zile de vacanță nu reprezintă numai un spațiu scurt și palpitant trăit de oameni – ci ele sunt și bilanțul vieții, trăit de peisaje, de natură, de localități. Fiindcă nu numai ființa omenească a băut nesățios ultimele ceasuri și ultimele zile din cupa de beție a vacanței. Ci însuși peisajul părăsit își trăiește propria lui nostalgie. Da, în aceste ultime zile de sărbătoare petrecute laolaltă între om și natură, peisajul a respirat mai agitat, mai nerăbdător, mai intens.

Aerul s-a bucurat mai adânc de freamătul omului și potecile au tresărit de neliniștea pașilor. Marea s-a azvârlit mai grațios, printre trupurile înlănțuite de valuri. A fost atunci o trăire intensă, un banchet final de bucurii comune. A fost un schimb darnic între elemente și ființe, o comuniune zgomotoasă și veselă, dar sfâșietoare de regrete, în ultimele zile ale vacanței.

Acasă, începutul toamnei strecoară prin perdele, raze subțiri de lumină. Ferestrele sunt deschise larg și aerul piperat al ultimelor zile de răcoare, vântură încăperile pline de miros, de paciuli și naftalină. Ca să uite farmecul lăsat în urmă, Doamna începe o călătorie nouă – de data asta în jurul odăilor. Se deschid dulapurile și sertarele. Hainele groase apar pe scaune și peste ferestre, cu dor de respirație nouă. În vitrine au apărut cele dintâi ziare de modă. Filele lor sunt deschise cu nerăbdare. Ce va aduce toamna asta, ca linie și culoare? O confruntare grăbită, între hainele scoase din dulap și desenele de modă, azvârle peste nostalgia vacanței, cea din urmă problemă estetică feminină. În natură, vegetația schimbă vechea paletă a verdelui, amestecând tonuri de galben cromatic, cu nuanțele trezite ale castanelor. În coloritul hainelor, se urmărește acordul lor cu peisajul.

Orașul devine mai atrăgător. Când treci pe bulevardele tivite cu arbori înalți, ai impresia că te-ai întors pe aleile vacanței de astă-vară.

Grămezile de struguri cum e chihlimbarul, și prunele violete și colinele de roșii, ca flacăra, fac la colțurile străzilor un Eldorado încântător la vedere și plin de viață sănătoasă.

E rândul proviziilor și al preparatelor succulente, în borcane strălucitoare, și în straturi bine ticluite de mâinile gospodinelor. Femeile rămân mai mult în interior, pentru această apetisantă ocupație. În schimb copiii, se învârtesc mereu în fața librăriilor, îndrăgostiți de vitrinele pline cu bunătăți și jucării de școală. Cine nu cunoaște entuziasmul unui început de an școlar? Și bucuria care o dezlănțuie lista de cărți cu tot neprevăzutul textelor noi! E un mister, cartea cu foile netăiate. Cu un gest grăbit, elevul își taie marginile duble și dinlăuntrul lor, slove necitite și imagini necunoscute, zâmbesc celei dintâi curiozități școlarești. Cine n-a călătorit ore întregi în atlasul de geografie, urmărind cu degetul cursul fluviilor, și minunea orașelor îndepărtate, simplificate într-un punct negru, pe coloritul de acuarelă al cărții?

Ultimele zile de vacanță petrecute la țară sau în orașe, poartă în ele o sevă clocotitoare de nerăbdare și de curiozitate. Ele leagănă o mie și una de iluzii, și pregătesc poate, o mie și una de înfrângeri. Iată, teatrele capitalei au înfipt primele afișe pe zidurile cetății. Ca un steag de mătase, o viață nouă foșnește în aer. Se pare că deslușim susurul unui izvor de apă. Între culise, aleargă rolurile, în costume de epocă. Se fac pronosticuri și se discută zgomotos. Două evenimente culturale bat gongul pentru începutul unui nou an de muncă intelectuală. Teatrul și Școala pășesc peste ultimele zile de vacanță, cu încredere și cu grabă. Pentru mulți evenimentele astea par timpurii. De aceea, mulți încă își prelungesc libertatea, dincolo de jumătatea lui septembrie. Între vacanța plină de ieri și ocupația de astăzi, se așează împăciuitor, acel binefăcător weekend. Acel sfârșit de săptămână, care cheamă înapoi spre munți și spre mare, adoptat cu atâta însuflețire de toată lumea, ca un admirabil remediu, de liniște și de uitare. Septembrie a continuat glorios ultimele zile de vacanță ale unei veri calme, anunțând cu grație, începutul unei toamne dulci. Și-n acest timp, dacă ni se pare muntele prea rece și marea pustie, în geografia frumoasă a țării noastre, găsim colțuri de neînchipuită frumusețe. Modeste, pitorești și fermecător de calde, mânăstirile cu atmosfera lor cucernică și intimă, ascund privesți de o rară frumusețe.

Așezate smerit pe margini de lac, între vegetații bogate și suflete umile, cu tot zbuciumul unei existențe tănuite, mânăstirile sunt popasuri minunate pentru sfârșitul săptămânii românești.

În jurul Bucureștilor, foarte aproape de noi, în peisaje necunoscute celor mai mulți, sunt câteva mănăstiri simple, dar de un farmec nebănuț. Cu o arhitectură patriarhală, cu cerdacuri întinse și chilii curate ca niște stupi de miere, ele sunt o încântare a sufletului. M.S. Regina Maria, vorbește în *Memoriile* sale, de aceste mănăstiri cu o caldă însuflețire. Aici, principesa de odinioară, a cunoscut întâia oară câmpenescul plaiurilor românești.

Desigur că ultimele zile de vacanță, cu preludiul întoarcerii acasă, ascund în ele embrionul altor plecări. O nevoie de pribegie, de respirație adâncă, de emoție nouă, ne poartă mereu, de la mare la munte și de la munte la câmpie. Bucuria de a trăi dincolo de griji și de clădiri înalte, dincolo de zgomot și praful ulițelor – ne cheamă în aerul curat al cerului deschis. E atâta frumusețe în mijlocul naturii și atâta bogăție în creația firii, că putem spune că omul este menit de Dumnezeu să aibă un destin excepțional. Sensibilitatea lui de a trăi intens o bucurie și fericita memorie a sufletului, în care își poate strânge toate comorile văzute, îi creează o viață de extaz și de permanentă sărbătoare. Stăm, aici în oraș, departe de tot ce am trăit și vedem în fața noastră marea singură, căutându-și tristețea în vâlmașagul valurilor. Pe potecile părăsite ale munților, privim vârtejul frunzelor însângerate de toamnă. La mare, șiruri de cormorani și de muete, le auzim plângând în aerul sărat. La munte, revedem veverițele dansând printre crengile foșnitoare. Închidem ochii și retrăim, nu numai ultimele zile de vacanță, ci vara întreagă, cu toate gamele și concertele ei.

Și mai putem spune, că destinul nostru nu este excepțional?

16 august 1935, ora 21,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, 11 p., semnat mp.

Arhiva SRR, dosar 11/1935.

Lucian Marcu

La Maglavit de Sfânta Maria

AM PRIMIT din partea Societății de Radiodifuziune însărcinarea de a merge la Maglavit în ziua de Sfânta Maria, pentru a povesti ascultătorilor noștri cele văzute și auzite acolo pe locul unde ciobanul Petru al lui Lupu a văzut arătarea lui Dumnezeu. Asupra întâmpărilor de la Maglavit s-a vorbit și s-a scris mult, s-au lansat păreri diferite, unii cred, alții tăgăduiesc.

Noi nu vom face nici una, nici alta, ci vom arăta numai constatările noastre, fără nici o podoabă literară sau vreun adaos al închipuirii noastre.

Pâlcuri, pâlcuri, în fața caselor curate, pe marginea șoselei largi și bine îngrijită – Maglavitul fiind una din cele mai bogate comune din județul Dolj – sătenii vorbesc de săptămâni întregi despre una și aceeași întâmplare: „despre omul care a vorbit cu Dumnezeu“.

Comuna Maglavit se află la jumătatea distanței între Calafat și Cetate, pe moșia bisericii Maica Precista Dudu din Craiova, care se întinde până la Dunăre. Împrejurul bălții Maglavitului, făcându-se săpături s-au găsit o mulțime de obiecte care dovedesc că pe aici au trăit sciții, apoi romanii.

În întregime această regiune, toate bălțile, zăvoaiele, plaiurile și satele sale au fost totdeauna proprietăți bisericești și mănăstirești.

Drumul spre Maglavit – toate drumurile duc azi la Maglavit – sunt parcă tivite cu mărgele albe.

E șirul nesfârșit și neîntrerupt al credincioșilor, care în portul alb, milenar al nației, își caută, la locul minunii, mântuirea prin credință.

Zi și noapte o mulțime tăcută, istovită de calea lungă în focul soarelui de Sfântă Mărie, se scurge fără popas, pe potecile din dreapta și stânga șoselelor.

În mijlocul drumului caravana de automobile a Societății de Radio înaintează din ce în ce mai greu. Șoseaua e pestrițată de mii de căruțe care se duc sau se întorc din satul sfânt.

În căruțe se află însă numai bolnavii și copiii mici. Cei mari și sănătoși merg alături, pe șosea.

Când intrăm în sat nu mai trebuie să căutăm drumul. Dunga albă a poporului ni-l arată. Coborâm cu greu și cu oarecare strângere de inimă râpele ce ne duc în lunca minunii.

Motoarele gâfâie, roțile se afundă în nisipul fin rămas din vremurile când Dunărea curgea încă prin partea locului.

Primarul îmi spune că acum două luni toată întinderea aceasta de nisip era încă acoperită de iarbă verde și deasă. Sutele de mii de oameni și căruțe au călcat-o însă și au transformat-o în praf.

Ajungem în sfârșit la *buturuga sfântă** unde Dumnezeu s-a arătat prima oară ciobanului Petre Lupu.

S-a înserat.

Flăcările unui rug de lumânări înroșesc cerul și dau luncii o lumină supranaturală.

În jurul buturugii sfinte sute de schilozi, cu trupuri supte de boli, surzi, muți, orbi, buboși, epileptici, canceroși, zac lungiți de săptămâni, în arșița soarelui, sub aspra pișcătură a rouăi de dimineață, în ploaie și în vânt, rugându-se – transfigurați, lepădându-se de tot răul ce ar mai fi rămas în sufletul lor – rugându-se fierbinte Atot-puternicului pentru mântuirea lor.

În această atmosferă de lumânări și candelă, fum de tămâie și mirodenii, vaietele suferinzilor și strigătele de ajutor către Domnul, un cor al „Oastei Domnului” înalță** rugi cântate, contemplând tabloul cel mai zguduitor, cel mai fantastic pe care l-am văzut în viața mea.

Îmi frec ochii, încerc să-mi stăpânesc nervii, șterg inconștient o lacrimă ivită în colțul ochilor. Nesfârșită e durerea acestui popor adunat în jurul troițelor.

Visez oare?

Vor veni aici alții, care, mai pricepuți ca mine în tâlmăcirea lucrurilor sfinte, vă vor lămuri faptele minunate de la Maglavit.

* S.a.

** Anulat: „intonează”.

Cum v-am spus la început, eu am sarcina să vă povestesc numai și numai ceea ce am văzut cu ochii mei, în ziua de Sfânta Maria, când s-a sfințit troița ziarului „Curentul“, dăruită de dl. Pamfil Șeicaru și crucea ridicată pe marginea Dunării, în luminișul în care se află târla lui Petru Ciobanu, de către doctorul Mihai Albu din Craiova.

În dimineța Sfintei Mării, Petre Lupu, împreună cu preotul satului sosesc în luncă pentru sfințirea troițelor.

Cum să vi-l descriu pe Petre Lupu ca să-l vedeți înaintea dumneavoastră? Nu cred să existe între dumneavoastră cineva, iubiți ascultători, care să nu fi văzut în viața vestitul portret al lui Napoleon în tinerețe.

E profilul și statura lui Petre ciobanul.

Mii de oameni îl înconjoară, fiecare vrea să-l vadă, să-l pipăie, să-i vorbească, să fie atins de omul sfânt pe care Dumnezeu l-a învrednicit cu arătarea sa.

Femeile îi sărută cămașa, adună praful pe unde au călcat opincile ca de copil ale lui Petre.

Nu e nevoie de nici o măsură de pază. Un singur jandarm – simbolic – reprezintă ideea ordinii.

La un gest al lui Petre mulțimea face loc. Fără voie am viziunea lui Moise spintecând Marea Roșie. Începe slujba sfințirii troițelor. Rugămintile, vaietele, cântecele încetează ca prin farmec și mulțimea credincioasă urmărește, transfigurată, buzele ciobănașului care îi vorbește.

Tot norodul pornește apoi spre crucea ridicată pe malul Dunării, lângă *târla* lui Petre Lupu.

La buturuga sfântă și troițe rămân numai bolnavii și neputincioșii care zac, nemișcați, murmurând fără încetare rugăciuni, în așteptarea minunii pe care o nădăjduiesc.

În jurul crucii o mare de capete. Să fie 30-40 poate 50 de mii de oameni. Cine ar putea să-i numere?

Ciobanul repetă cuvântarea sa de la troiță, descrie vedeniile avute. Mulțimea se închină, se roagă și îi promite pocăință.

După aceea Petre Lupu, întovărașit de preotul satului se întoarce acasă unde îl așteaptă alți credincioși.

Am cercetat și controlat cu scrupulozitate, atât la autoritățile cât și la locuitorii satului trecutul lui Petre Lupu. Am aflat că toată viața lui a fost un om de o cinste fără pată. Că înainte de revelația

divină era surd și așa de găngav, că numai puțini se puteau înțelege cu el. Că nu primește de la nimeni nici un fel de dar și că nu mai e surd și că acum vorbește ca toți oamenii.

Am mai aflat că la primăria locală și la Pretura din Calafat se află numeroase procese verbale oficiale dovedind vindecarea unui mare număr de paralitici, surzi, muți, orbi și alții.

Oameni, cărturari, de a căror cinste, bună credință și spirit critic nu am voie să mă îndoiesc, mi-au afirmat vindecări numeroase. Mai ales afecțiuni nervoase, cum e spre pildă invalidul din Hațeg, devenit în război, în urma unui șoc nervos, surdo-mut – care azi vorbește și aude perfect.

Polițaiul din Calafat mi-a declarat personal și mi-a dovedit că în timpul din urmă lumea ținutului s-a făcut mai bună și mai respectuoasă față de legile țării și poruncile bisericești. Astfel de pildă anul trecut poliția Calafatului a avut în epoca aceasta 96 de contravenții și delikte. Anul acesta pentru perioada corespunzătoare numai 2 cazuri.

Primarii satelor din tot ținutul imediat îmi povestesc că nici un român nu-și mai înjugă boii duminica și că bisericile sunt iar pline de credincioși.

La Maglavit – de la minune – adică de aproape două luni – în mulțimea fără număr ce vine zilnic, nu s-a furat nimic.

Mai mult.

Toate obiectele pierdute – și au fost sute de cazuri – au fost depuse la Petre Lupu, ciobanul, care le-a înapoiat proprietarilor.

Am văzut cu ochii mei – faptul este perfect controlabil – și cum să nu te impresioneze mulțimea credincioșilor – cum, spre amurgul zilei de Sfânta Maria s-a dezlănțuit o furtună crâncenă peste regiunea Maglavitului.

Șoseaua spre Calafat era plină de copaci smulși. Orașul fusese inundat de o rupere de nori. La *Cetatea*, în cealaltă parte a Maglavitului a căzut o grindină grozavă. În lunca minunii, unde se aflau – fără nici o putință de adăpost și la 5 kilometri de sat – mai multe zeci de oameni, bolnavi și copii, soarele de august nu a încetat o clipă să lumineze și numai o ușoară adiere răcoritoare și binevenită a dat de știre că în jurul luncii Maglavitului a fost prăpăd.

Iar sus, în Maglavit, pe când mă aflam la masă cu primpretorul plășii, în curtea lui Tomescu, cârciumarul satului, o creangă smulsă

de furtună lovește în cap pe un sătean, pare-mi-se îl cheamă Curelava, chiar în clipa când pune la îndoială minunile ciobanului. Dumnealor mă ascultă acum, și știu că a fost așa.

Am expus pe scurt – cât mi-a permis timpul fixat în program – cele văzute cu ochii mei la Maglavit în ziua de Sfânta Maria.

Fiecare din dumneavoastră, iubiți ascultători, va trage concluzia sa, va putea judeca tot efectul moral și social al întâmplărilor din lunca Maglavitului, în momentele acestea când poporul nostru cotropit de griji și dezorientat, începuse să-și piardă reazemul sufletească și încrederea într-un viitor mai bun și mai curat.

*18 august 1935, ora 19,00. Text manuscris, 13 p.
[Pe prima pagină, prezentarea]: „Anuntarea Radiojurnalului de
la ora 19. D. Lucian Marcu, redactorul nostru, trimis special al
Societății de Radiodifuziune, va arăta cele văzute la Maglavit, în
ziua de Sfânta Maria“. Arhiva SRR, dosar 11/1935.*

Gala Galaction

La Mânăstirea Neamțului.

Note de călătorie

CU TOATE că sunt mulți ani de zile, de când am făcut întâiul meu pelerinaj la această sfântă mânăstire, ori de câte ori o văd din nou mă simt cuprins de aceeași cucernică duioșie ca și întâia oară.

Mânăstirea Neamțului este unul din odoarele cele mai sacre ale pământului nostru românesc. Și obârșia ei, mai veche decât descălecările tradiționale, și viața ei de lavră, vestită în tot orientul ortodox, și tiparnițele ei, răspânditoare de lumină creștină, peste veacuri și peste țări, au ridicat numele și prestigiul ei, sus ca un vârful de munte, în cerul sufletelor noastre. Câte zile bune, dar și câte zile rele au trecut peste această străbunică a credinței strămoșești! Ne bucurăm din toată inima, că azi, în vremuri destul de vitrege, această mânăstire se află în preajma unei epoci noi de reîntinerire. Aproape împotriva oricărei așteptări, prin stăruința neobosită și neînvinsă a celui pe care Dumnezeu l-a răsplătit ridicându-l Mitropolit al Moldovei și Sucevei – Mânăstirea Neamțu a ajuns iar stăpână pe codrii și imașurile sale.

Nădăduim puternic că o viață duhovnicească nouă, o revenire la jâțul de vrednicie și de înțaietate de altădată, sunt păstrate acestei sfinte stupine românești.

Am revăzut-o deunăzi, într-o zi de septembrie, cristalină și împărătească, așa cum numai la Mânăstirea Neamțu poți să trăiești.

Am notat pretutindeni că pe temeliile și pe ceardacul vechilor așezări, o hârnicie sporită și stăruitoare dăruiește și sădește o frumusețe nouă. Se simte și se vede că un stăpân cu dragoste de străvechiul locaș, caută, în tot felul, să-l împodobească și să-l întinerească.

Mănăstirea Neamțu, până mai zilele trecute, a avut parte, de un tratament dublu, contradictoriu și curios. Autoritățile firești o considerau fără emoție și cu ierarhică suficiență. Lumea cealaltă, lumea laică, lumea multă, care vine valuri-valuri, în mănăstire, în fiecare vară – dacă aducea cu valurile ei și ceva poeți și scriitori – o plângea, o descria și o mângâia ca pe o mireasă în doliu, nemângâiată după mirele mort în chip năprasnic...

Mănăstirea Neamțu, pentru sensibilitatea noastră, *interpretată** de poeții ultimelor decenii, avea ceva din măreția funerară a Venetiei pentru Eminescu.

Mi se pare că această epocă de condoleanțe, de elegie s-a sfârșit. Mănăstirile și bisericile, care sunt monumentele credinței noastre creștine, nu mai sunt mausolee – cum se părea până mai deunăzi – ci sunt încă o dată, forturi și cetăți. Cu problema resurecției Mănăstirii Neamțu se pune, în categorică lumină, problema revenirii noastre la seriozitatea creștină.

Firește că toate aceste preocupări – menite să umple de activitate și de glorie viața generației nerăbdătoare să ne ia locul – nu sting nimic din strălucirea cerului de toamnă și nu clatină nimic din sumbra măreție a codrilor de brad.

Mănăstirea Neamțu va fi într-o zi – vrem să fie – o înaltă școală de știință și de viață eroică creștină. Dar nici atunci, nici azi, poezia acestui scump sân moldovenesc nu poate, nu va putea să rămână ascunsă subț obroc.

Cine vine la Mănăstirea Neamțu, și nu cercetează Schitul Vovidenia, cel așezat deasupra pieptului de deal, plin de căpițe de fân și încovoiat în două părți!?

Cum să nu cobori lângă pâraul Ozana, sau cum să lași necercetat izvorul cu ape sulfuroase, când drumul până acolo este o alee tăiată printre brazi!

Și apoi Schitul Procov și suișul ocolit pe potecă, prin măreția codrului secular și însuși arhaicul schit, numai cu doi-trei călugări și încremenit lângă iezerul lui cu ape vii!...

Dar frumusețea și stăpânirea Mănăstirii Neamțu se întinde și mai departe, fiindcă Mănăstirea Secu, mai înainte satelitul Neamțului, azi a fost alipită din nou la mănăstirea matcă, după o trecătoare și rău inspirată despărțire.

* S.a.

Depărtarea dintre Mănăstirea Neamțu și Secu înseamnă un intermezzo încântător de brazi și de fagi care se ridică spre ceruri, de livezi și chiar de parcuri închise – unde pasc cerbii – și de largi albiu cu bolovani târâți din creierul munților... Pârâiele Ozana, Secu și Nemțișorul rămân, uneori, în aceste văi uscate și pline de pietroaie, numai niște stingheri și inegali nasturi de cristal, înșirați rar pe un fir de argint.

Drumul la Mănăstirea Secu, fie că-l faci pe potecile care scurtează și dau drept la cerbărie, fie că-l faci pe șoseaua Pipirigului, este de-a pururi un prilej de sărbătoare sufletească. Ce păduri încă neatinse de prăpădul exploatarei, ce pășuni groase și fericite! Ce viguroasă și sfântă dărnicie a naturii, pare ca de-abia ieșită din mâinile Creatorului! Și cu toate acestea, pe această cale sălbatică, tăiată azi de convoaie imense de bolovani, iar uneori înecată de puhoaiile coborâte din munți, s-a scurs atâta istorie, atâta viață națională, au trecut atâția eroi ai neamului și atâția năvălitori, s-au perindat atâtea povești adevărate și dureroase!

Mănăstirea Secu e tot atât de vorbitoare inimii, tot atât de subjugatoare pentru cugetul creștin, ca și sora ei mai mare de pe valea cealaltă. Poate că are însă, o și mai pătrunzătoare putere cucernică.

Coastele pline de codri și exaltate de soare, care o înconjoară de toate părțile sunt mult mai apropiate și mai intime decât dincolo, la Mănăstirea Neamț...

Croncănitul corbilor în văzduh este simbolul unei sihăstirii și mai adânci...

Iar amintirea tristă a surghiunului vornicesei Ureche, se reazimă și se mângâie ca pe o pajiște de flori de toamnă pe Câmpia Sfântă – scrisă toată cu mătase și cu mărgăritare – a sacrului aer, rămas acestei mănăstiri.

O deosebire mare se dă brutal pe față între Mănăstirea Neamțu, de unde venim, și această prea sihastră mănăstire, de lângă apa Secului. Ordinea cea nouă, hărnicia reînviată și mâna energică a I.P.S. Mitropolit Nicodim al Moldovei, n-au avut încă timp să cuprindă și mănăstirea Secu. Suntem încredințați că în programul acestui mare iubitor și organizator de mănăstiri, mănăstirea Secu va avea parte de o deosebită și devotată luare aminte. Putem oare, să mai răbdăm ca aceste chilii, pline de bogăția amintirilor istorice, să ajungă, din ce în ce mai mult, gazdele părginirii și ale bufnițelor?

E jalnic să vezi că tavanele plesnesc, că tencuielile sunt pline de lepră, că zidurile se macină de ploi și barbaria ignorantă și hâdă amenință acest juvaier al cucerniciei strămoșești!

O, cum suspinăm după acele zile viitoare, când de la Mănăstirea Neamțu, la Mănăstirea Secu, vor curge netede, disciplinate, definitive, potecile și șoselele unei superioare stăpâniri monahicești! Cât de nerăbdător întrebăm viitorul asupra acelui ceas prea fericit când această scumpă mănăstire va vedea, încă o dată rânduiala, primenirea și dragostea de podoabe Casei Domnului!

Închipuiți-vă Mănăstirea Secu restaurată, însănătoșită și albă, prefăcută într-un seminar monahal, într-o cetate cu adevărat duhovnicească!

Vedeți acest sfânt lăcaș, redat cu totul sfintelor țeluri ale ctitorilor lui, ierarhi și principii preacreștini, convinși de adevărul continuității noastre sufletești, dincolo de pragurile morții, în grădinile de veșnicie ale Împăratului Isus Christos! Credem cu putere și vedem venind aceste zile... Am socotit atâta vreme, că aceste fortărețe ale creștinismului și ale părinților noștri nu mai pot fi bune decât ca locuri de vilegiatură și de reverie romantică! O înțelepciune superioară, pe care am agonisit-o cu multe dureri și cu multe pagube, ne-a făcut să înțelegem clar de tot că nu putem să ne lipsim tocmai de pârgھیile și de zestrea sufletească lăsată de părinți. Mănăstirea Neamțului, Mănăstirea Secu și celelalte de primprejur – oricât ne vor chema, la odihna codrilor de brad, în arșițele verii – trebuie să ne cheme încă o dată, la odihna și la primenirea inimii, azi, în arșița mult mai grea a prăbușirii și a dezordinii sufletești.

3 noiembrie 1935, ora 21,00, „Universitatea Radio“.

Text manuscris, II p.

[Pe prima pagină, prezentarea]: „Gala Galaction va citi notele de drum «La M-rea Neamțu»“. Arhiva SRR, dosar 11/1935.

Gala Galaction

La Schitul Măgura. Notele unui duhovnic

NU mi-a fost dat să trec de prea multe ori pe valea Trotușului. În vreo 25 de ani, poate că am trecut de zece ori. Odinioară, veneam prin valea aceasta, cu porunci administrative, bisericești sau cu cercetări canonice. De câteva ori, am venit pentru conferințe și pentru predici. La Onești, într-un conac cu terasă și cu parc, deasupra volburilor Trotușului, am lucrat o zi și o noapte la sfârșitul nuvelei mele, *De la noi la Cladova**.

Mi-aduc aminte de câteva după-amiezi aurii și albastre, pline de șiraguri de arini, de spinări de dealuri și de depărtate și dalbe profiluri de biserici, înfipite în plaiul transfigurat. Dar la Schitul Măgura, deasupra orașelului (atât de bogat în amintiri), deasupra Târgului-Ocna, n-am urcat decât în anii din urmă.

Privind în jos, dintre bisericile Târgului, sau de lângă clocotitoarea revărsare a Trotușului, privind în sus spre coastele îmbrăcate în fagi și în carpeni, deslușești, dincolo de monumentul ridicat întru pomenirea marilor fapte militare petrecute pe aceste culmi – deslușești crucile unui sfânt lăcaș: este schitul Măgura. Pare apropiat și ușor de ajuns**, după o silință de o jumătate de oră.

Dar cine s-ar încumeta să pornească la schit fără să mai întrebe pe alții și, mai ales, cu picioarele apostolești va vedea cât de ușoară și de fericită este încredințarea ochilor, dar cât de trudnică și de zăbavnică este verificarea cu picioarele.

Drumul până la schit e o problemă destul de întortocheată, cel puțin pentru cel ce face întâia oară această ascensiune. Azi, când distanțele cele mai mari sunt străbătute în timpul cel mai scurt, cu

* S.a.

** Anulat: „câștigat“.

minunatele mașini moderne, urcarea pe înălțimi a pierdut și prețul* de altădată și eroismul încordărilor trupești. Însă cu o singură condiție (pe care Schitul Măgura nu o îndeplinește până acum): să fie o cale bine tăiată și bine consolidată, până în vârful muntelui.

Am venit în Târgu-Ocna, cu prilejul adunării în congres anual a părinților misionari, din eparhia Romanului. Este o deprindere foarte lăudabilă pe care biserica noastră încearcă s-o adopte. Este de mare folos pentru clerul nostru să se adune în chip regulat și să dea un fel de examen general sufletesc, sub conducerea șefilor legali sau a unor duhovnici experimentați. Adunarea din anul acesta este adunarea fruntașilor clerului P-ei Sale Episcop Lucian al Romanului, întrucât este congresul preoților misionari ai eparhiei.

Înaltul chiriarh mi-a făcut și anul acesta cinstea deosebită să mă cheme la consfăturile și la lucrările congresului, alături de statul major al Eparhiei, compus din P.S. vicar Ilarion și din protopresbiterii Ion Vornicel, Nicolaie Tudorache și alții. Râvna și bunăvoința acestor slujitori ai altarului înduioșează și dau largi perspective de îmbunătățiri viitoare.

S-a stabilit mai demult că locul de concentrare al misionarilor va fi, ca și acum doi ani, Schitul Măgura. După câteva conferințe publice ținute jos în Târgu-Ocna, după o liturghie arhierescă, în Biserica Sfinților Arhangheli (urmată de o procesiune la Monumentul Eroilor), congresiștii s-au urcat la Schitul Măgura, pentru conferințe intime și pentru clădirea cea dintre frați.

Nu cunosc lucru duhovnicesc mai impresionant și mai răscolitor de suflete ca aceste sfinte exerciții ale cucerniciei. Dacă învățătorii poporului – de toate gradele: școala primară, școala secundară și Universitatea – se pot aduna laolaltă și pot discuta cu multă roadă nevoile, interesele și primejdiile chemării lor, dacă apărătorii patriei – adică armata națională – se simte absolut dator să repete, în timp de pace, lecțiile pe care le va aplica, într-o zi supremă, pe câmpul de război – apoi, cu aceeași legitimitate apostolii Evangheliei sunt datori să se adune, să-și comunice experiențele, să-și deslușească nesiguranțele și să se fortifice, ei între ei, prin recapitularea adevărilor credinței și prin măreța taină a Sfintei Spovedanii.

*

Schitul Măgura, cu biserița lui, cu clopotnița lui și cu minusculul-i cimitir, în care dorm câțiva închinători, stă pe o terasă

* Anulat: „farmecul“.

strâmtorată de codrii și proeminentă deasupra cascadelor de carpeni și de fagi... Când te uitați de jos, acum două ceasuri, n-ai fi putut să bănuiești, nici pe departe, ce vastă desfășurare de plaiuri, de contorsiuni ale Troțușului, de ceruri albastre și de haos auriu vei dărui ochilor, odată ajuns în cerdacurile schitului... Privești, ispitești depărtările, întrebi: cum îi zice satului de sub coastă, ce este perdeaua din fundul zării – și simți fericita furnicare a înălțimii și a plutirii, deasupra vieții și a pământului!

În partea opusă, adică spre culmea dealului, schitul nu este cu totul covârșit, întrucât în masivul plin de codrii șerpuesc vâlcele, se desfac ochiuri de fâneată și se lasă în jos unghiuri de pădure, săpate la fund de torențele azi uscate.

Pentru adunarea noastră de trei zile, lunga secetă din toamna aceasta este, propriu-zis, o împrejurare binevenită. Zilele rămân limpezi, de dimineață și până seara. Apele Troțușului scapără, la întorsături, ca niște potcoave de argint, iar în nopțile petrecute la schit, luna aprinde pe după miezul nopții, sus între crucile bisericuței, o candelă de aur și de safire.

Dar toate aceste frumuseți sunt numai secundare și privite, în treacăt, de pe linia severă a preocupărilor noastre celor mai presus de cadrul pământesc. Ne adunăm, într-o poiană, ocolită de fagii ruginii, doar ca să ascultăm lucruri și adevăruri mai presus de încântarea ochilor. Ne-am ridicat în această singurătate monastică, pentru ca să fim mai aproape de vechile și de nemuritoare glasuri pogoarate din ceruri.

Aceste întâlniri duhovnicești, instructive și ziditoare, dintre preoții mai mici, profesorii și conducătorii lor au înțelesul și valoarea grăunțului de muștar, din parabola Mântuitorului. Grăunțele va putea să încolțească și să odrăslească; planta va putea să se facă mare și pasările cerului să vie și să se adăpostească în ramurile ei.

Astăzi ne dăm seama cu toții că ni se cere, de la mare până la mic, mai multă muncă și de mai bună calitate. Așa s-au ascuțit vremurile și nevoile, că neamul nostru întreg, cu toate clasele, cu toate categoriile, cu toate breslele și cu toți fiii lui trebuie să-și dea silințe mari și stăruitoare ca să lucreze și mai mult și mai bine decât a lucrat până acum. Toți câți înțelegem și respectăm în noi obârșia, nădejile și demnitatea neamului nostru, suntem cu scumpătate datori să părăsim lenea, păcălelile și evaziunea și să îndoim silințele noastre și seriozitatea noastră.

În rândul celor întâi chemați la o mai bună îndeplinire a datoriilor breslei sunt, fără îndoială, vistiernicii patrimoniului religios. Toată biserica neamului nostru, înțelegând asprimea și poruncitorul glas al vremii, trebuie să dea pildă mai bunei harnicii și a superioarei activități, impuse nouă tuturor.

Nu ni s-a spus oare de atâtea ori – și indirect și direct – că neamul nostru ne vrea mai harnici, mai buni, mai folositori, mai devotați carierei noastre duhovnicești?

Vrem preoți, vrem semănători duhovnicești, de pe urma cărora să secerăm îndoit și întreit, ca de pe urma celor de până acum.

Pentru aceasta – ca din cea mai elementară gospodărie agricolă – trebuie să alegem sămânța, să îngrășăm ogorul și să ridicăm puterile secerătorilor.

Îmbunătățirile pe care trebuie să le aducem clerului nostru, din îndoitul punct de vedere material și moral, alcătuiesc un capitol lung și cu pasiune discutat.

Totuși problema stă cu fruntea într-o lumină evidentă: dacă vrei ca acest cler să-ți dea atât și atât, cât reclamă nevoile de azi, trebuie să faci pentru el sacrificii inteligente și proporționale rezultatelor ce le aștepți.

Vrem un cler și mai luminat și mai pătruns de menirea lui și mai bună călăuză norodului nostru ortodox. Trebuie să sporim educația, cultura și convingerile acestui cler despre înalta lui demnitate.

Știe toată lumea care a trecut prin școlile înalte – academii și universități – că marea limpezire intelectuală și adevăratele roade sufletești ale pomului științei încep să vină de abia după licență și după doctorat.

Toate breslele se adună, adesea, în congrese profesionale. Istoricii, juriștii, medicii, filologii, astronomii au soboarele lor, unde ei între ei își comunică descoperirile făcute și își completează învățătura. Nu mai vorbesc de militari, care au școlile lor superioare de război și manevrele lor anuale.

Lumea noastră ecleziastică este de abia la începutul acestor practici, oarecum moderne, aduse și impuse de aspra necesitate.

Congresele preoților misionari, începute la noi de abia după război, sunt o profeție și o figură a viitorului. Aceste congrese vor fi într-o zi reglementate și periodice, și vor obliga și îngloba toată preoțimea ortodoxă. Congresele de azi, care au un caracter mai mult utilitar și gospodăresc, vor lăsa loc vast marilor congrese teologice și euharistice din viitorul apropiat.

Aceste câteva zile de reculegere și de întărire sufletească, petrecute azi pe apucate, ici și colo, în schiturile și în mânăstirile noastre, sunt rare și firave flori de primăvară, pe lângă înfloritele și largile livezi duhovnicești pe care le vedem cu ochii dorului; și ai certitudinea că biserica Mântuitorului din țara noastră trece din martie spre aprilie și spre mai.

Așteptăm, poftim și predicăm de pe toate catedrele perfecționarea metodelor de lucru și crescândă destoinicie profesională a lucrătorului.

Dacă suntem serioși și cinstiți, când vorbim despre nădejdlile noastre încredințate clerului și bisericii, nu putem să ne eschivăm de la obligativitatea aceleiași logici. Trebuie să reformăm și să îmbunătățim creșterea, învățătura, condițiile de viață și de slujbă închinat obștei ale preotului de azi.

În mijlocul discuțiilor frățești, la lumina practicii destăinuite și mai ales în taina mărturisirii individuale, toate aceste probleme se arată drept columna care susține, pe nevăzute, tot creștinismul nostru!

Așa au trecut zilele la Schitul Măgura, scormonind, ca într-un cuptor de viu jărat, arzătorul înțeles al preoției noastre și înfricoșata răspundere pe care o avem fiecare în fața Celui ce posedă, în mână sa, cele șapte stele din Apocalipsă.

Deasupra codrilor de aramă și de aur foșnitor, soarele de toamnă pornea dinspre Adjud și Onești ca să se încline grabnic, spre culmile aprig atacate și apărute, în vasta tragedie militară de acum 18 ani.

Iar seara târziu, prin geamurile împrejmuite de umbrele violete și de visul largilor spații spintecate de Trotuș, ochiul zăbovea și priveghea...

Vechiul altar al schitului pune silueta lui plină de taină între cele ce se văd și cele ce nu se văd...

De sus de tot, pe calea stelelor, venea în jos spre ațipitele candelale sfântului lăcaș și ale inimilor noastre, misterioasa siguranță că jertfa celor de acum 18 ani nu poate fi consolidată și nu poate fi nepieritor valorificată decât prin voința Celui Atotputernic, pred<icată> fără oboseală obștei noastre românești, pred<icată> convins, predicată energic!

8 decembrie 1935, ora 19,00, „Ora satului“.

Text manuscris, 13 p.

Arhiva SRR, dosar 13/1935.

Damian Stănoiu

Satul meu

NU l-am văzut de multă vreme. Să fie aproape douăzeci de ani. Un destin foarte capricios m-a smuls brutal din locurile pe unde am copilărit și nu mi-a îngăduit să mă reîntorc măcar la Paști sau la Crăciun, așa cum obișnuiesc cei ce se desprind din sânul familiei pentru a-și găsi existența pe alte meleaguri. Iar mai târziu, când acest destin curios mi-ar fi dat răgaz să-mi revăd [păraele]* cu fluturi și salcâmi în care mă urcam** după puii de vrabie, diriușurile pe care mă dădeam cu țărliă și poienile în care mă jucam de-a clencea, nucul de la vie în care mă cocoțam cu aritmetica și mai târziu cu Creangă și cu Ispirescu, – m-am simțit oarecum înstrăinat de satul meu natal. Legăturile de familie nu mai erau atât de puternice, dispăruseră bătrânii care prețuiau în amintirea mea cât și peisajele și îndrăgisem alte locuri, cu alte poteci, cu alți bătrâni, cu alt pitoresc.

Satul meu este botezat cu un cuvânt slavon: *Dobrotineț****. Ceea ce în românește s-ar traduce: pământ bun.

Și în adevăr că bun și roditor este pământul prin acele părți de țară. Nu sunt nici dealuri sterpe și prea chinuitoare pentru vitele de povară, nici tarlale joase unde truda omului să fie măturată de vijelioasele ape ale Oltului, care trece prin nemijlocită apropiere.

Parcă văd nesfârșitele lanuri de grâu, cu spicul lor de-o palmă, legănându-se în bătaia vântului; și pădurile negre de porumb prin care s-ar fi putut strecura în taină un cal cu călăreț cu tot.

Desigur, trupurile întinse de moșii, din vremuri, se vor fi îmbucătățit, clăcașii obidiți de odinioară își vor fi luat în ohăbnicie

* Lecțiune incertă.

** Anulat: „cocoțam“.

*** S.a.

pogoanele pe care le lucrau în dijmă și deci poezia lanurilor nesfârșite va fi dispărut. În schimb, locurile împetrite cu felurite recolte dau pământului înfățișarea unui covor vârgat, de o frumusețe pe care n-o poate reda pe pânză nici penelul celui mai talentat dintre pictorii îndrăgostiți de farmecul peisajelor câmpenești.

Parcă văd marele zăvoi din lunca Oltului, cu plopî înalți și cu sălcii umbroase, cu luminișuri pentru vacile cu clopot ale proprietarului și pentru jocurile copiilor, cu zătonul veșnic tulburat de scârtașele pescarilor și de scăldatul celor ce n-au prins încă meșteșugul înotatului.

Parcă văd și plutele alunecând în șiruri nesfârșite pe firul Oltului, și plutașii cântând doine bătrânești sau amestecând mămăliga din ceaunul spânzurat în vârful unei crăcane.

Biserica este așezată într-o vale, hotar dintre două sate, și e foarte veche. Se zice că ar fi fost zidită din sipeturile lui Matei Basarab. De altfel toate bisericile vechi, cu ctitori necunoscuți, au fost ridicate din mila marelui și evlaviosului Voievod...

Din hududaiul adânc, care începe chiar de lângă biserică și se termină aproape de șoseaua județeană, ieșea, pe atunci, în fiecare noapte, o stafie, în chipul unei femei înalte și albă, albă ca zăpada, care, după ce făcea o mică promenadă prin împrejurimi, dispărea în puțul părăsit din apropierea ceairului. Îmi închipui însă că o dată cu spargerea izlazului de pe coastă, puțul a fost astupat, ceairul de stejari înlocuit cu porumb sau cu varză și stafia silită să rămână în hududai și deci să renunțe la baia rece și la plimbarea ei din miez de noapte.

Stranele bisericii erau pe vremea aceea ținute de doi bătrâni cântăreți, deosebiți ca talent dar deopotrivă de simpatici și de cumsecade. Moș Toma Jăjău, care era tot așa de tare în meșteșugul celor opt glasuri ca și în cunoașterea vinașurilor și Moș Costache care, ce-i drept, nu prea iubea băutura și nici cu psaltichia nu se împăca mai bine decât cu limba chinezească. Dar avea Moș Costache o voce dulce și-i făcea deosebită plăcere să constate progresele celui care îl pomenește acum, în silabisirea slovelor chirilice.

Moș Gheorghe, unul din epitropi, fiind de meserie cărciumar, va fi turnat el unul apă în boloboacele cu țuică, dar îi era așa de dragă biserica încât ar fi fost în stare să facă orice jertfă pentru ea. Și titlul de epitrop era considerat de el ca o cinste cum nu mai putea fi alta pe lume.

Dar adevăratul purtător de grijă al bisericii, bineînțeles după preotul respectiv, era Florea Sergentu'. Sau Florea Ionescu. Făcuse armata la călărași și-i rămăsese porecla de Florea Sergentu'. Lumea însă îi zicea mai mult „Primaru’“. Chiar și în scurtele intervale când altul venea să-i ia locul la conducerea comunei. Parcă-l văd – iarna cu o căciulă mare și cu cojoc în cosoare, vara cu pieptarul deschisat într-o parte și cu pălăria de paie în formă conică, trecând la primărie pe drumul de câmp sau coborând coasta către biserică. Nu l-a văzut nimeni intrând într-o cârciumă, deși, după obiceiul pământului, nu se poate lua contact cu autoritatea comunală fără „cuvénitul adălmăș“.

Cred că nu mă înșel dacă spun că până astăzi n-am mai întâlnit un om care să mă impresioneze atât de pilduitor ca acest bătrân deosebit de înțelept.

Avea bună stare și autoritate necontestată în toată comuna. Nu făcea mare caz însă nici de una nici de cealaltă. Din cojocul lui țărănesc n-a ieșit niciodată și se simțea destul de la locul lui să vândă lumânări în biserică, pentru a spori venitul sfântului lăcaș. O mare fericire însă citeam pe fața lui atunci când îi soseau feciorii de la București. Unul era student, îmi pare, și celălalt locotenent la artilerie. Devenea mai vorbăreț, ieșea cu ei să pornească hora, pășea mai mândru, iar când citea cazania, în prezența lor, era parcă mai emoționat ca alte dăți.

Având și eu o atribuție pe la biserică mă duceam la el în fiecare sâmbătă seara să-mi dea prescuri și vin pentru slujbă. Și niciodată n-am intrat cu el în pivniță fără să nu-mi rupă un ciorchine de struguri din cei care atârnau la grindă și pe pereți.

Cred că a murit fericit bătrânul. Studentul de pe atunci e astăzi director în ministerul de finanțe, fostul locotenent comandă un corp de armată – e vorba de generalul Gheorghe Florescu – iar feciorul cel mai mic e învățător în sat.

Și fiindcă veni vorba de bătrânii de pe atunci, ai satului meu natal, se cuvine să pomenesc și de cel mai de seamă țigan, din cele vreo 2-300 de exemplare care se găseau atunci în sat. Îl chema Mărin și slujea primăria de vreo patruzeci de ani, în calitate de vătășel. Își dădea însă o importanță de zapciu sau de căpitan de jandarmi. Parcă-l văd cu taraba de porumb în gura sobei, la primărie bineînțeles, sau filosofând cu luleaua în colțul gurii. Avea un ciubuc – că-l putea folosi Nea Mărin, și împotriva câinilor din

sat. Căci, lucru de mirare, deși nu era curte de gospodar în care să nu fi intrat Nea Mărin cel puțin de două sute de ori, fie după mălai, cu vreo citație sau cu perceptorul, totuși câinii refuzau să-l cunoască. Îl considerau veșnic străin, ba încă dușman, și-l tratau ca atare. În vremea din urmă, orbise sărmanul om dar își cunoștea așa de bine satul că nimerea orice casă de gospodar fără să-l îndrepte cineva.

După ce am terminat clasele primare m-a luat Florea Sergentu' să slujesc și eu primăria în calitate de telefonist, cu 10 lei pe lună, și am primit îndrumări de la Nea Mărin. Când răcnea țiganul câte-un „halo“ în pâlnia aparatului s-auzea din răspântii.

Avea bătrânul o babă care nu mânca decât pește sărat. Acuma – fie din această pricină, fie din alta – nu s-a cununat cu ea decât după vreo patruzeci de ani de trai împreună.

Actualități din satul meu? Știu că s-au făcut bucate bune, că părintele Ion a îmbătrânit, că la strană cântă feciorul lui Moș Costache, că s-a schimat proprietarul, că biserica a rămas una și aceeași, numărul școlilor și al dascălilor s-a dublat, iar al cârciumilor probabil s-a împătrit.

Uitasem: satul meu se află în județul Olt, la cinci kilometri de Slatina și la un kilometru de albia Oltului.

*12 noiembrie 1935, ora 18,00. Text manuscris, 6 p., semnat mp.
Arhiva SRR, dosar 13/1935.*

Henri H. Stahl

Sate din granița Năsăudului

PENTRU călătorul neatent, sunt toate satele la fel. Desigur că ceva se schimbă de la regiune la regiune, măcar în înfățișarea exterioară a caselor și în chipul de a se întocmi gospodăriile. Însă cine nu se oprește ca să înțeleagă cu grijă viața adâncă a satelor nu poate niciodată să-și dea seama cât de bogată este în schimbarea felurilor ei de a fi, mereu veșnic și proaspătă înnoire a priveliștii vieții sufletești a satelor. Fiecare sat în parte este o făptură deosebită, care te uimește prin originalitatea ei, așa cum te uimesc și oamenii când viața lor tănuită începe a ți se desluși. Sunt sate bătrâne cu rosturi bine închegate, deși puțin obosite de vremuri. Sate tinere și năvalnice. Sate mute și încordate de îndârjire, sate pline de avânt și de încredere, precum și sate deznădăjduite. Sunt amestecate aici trăsături și culori felurite, ca în paleta unui maestru, iscate din tradiția veacurilor, născute din soarta istorică a fiecărui colț de țară în parte, frământate de felul pământului și al muncii oamenilor sau de chipul în care trăiesc laolaltă cu anumite obiceiuri și deprinderi, viața lor.

De aceea, este totdeauna un lucru plin de ispită, plecarea cu o echipă de muncă la sate, cum au fost echipele pe care și în anul acesta le-a trimis Fundația Culturală Regală Principele Carol, pentru că niciodată nu poți afla mai înainte cum va fi satul în care te vei opri trei luni de zile și nu poți deci nici să înțelegi care va fi rostul tău acolo. S-ar putea ca satul să te primească cu bucurie, să știe el însuși ce vrea și să te pună de îndată la treabă, chiar din ziua sosirii tale, dar poate că te va lăsa să muncești din greu și singur, câștigând în fiecare zi câte un suflet, înaintând pas cu pas în pustia neîncrederii.

Foarte pe scurt aş vrea în astă seară să vă povestesc ce anume au întâlnit echipele care au lucrat tocmai în nordul ţării, în graniţa Năsăudului şi anume în două sate de acolo, Leşu şi Şanţu.

În anul trecut avusesem o echipă în Leşu. De acolo aflaseră şanţenii ce anume treabă face o echipă şi cât folos vine de pe urma ei şi hotărâseră ca să facă tot ce le-o sta în putinţă ca să aibe în anul acesta şi ei o echipă a lor. Cu nenumărate jalbe către Fundaţie, şanţenii spuneau că ar fi gata să sară şi în ajutor, măcar cu casa şi masa, aşa ca nu cumva echipa pe care şi-o doreau să fie vreo povară pentru cineva. Am plecat deci acolo, mai întâi puţini, ca să vedem cu ochii noştri dacă într-adevăr satul vroia o echipă pe care să şi-o ţie singur. Nu pot uita, deşi sunt multe luni de atunci, adunarea mare de oameni pe care am găsit-o într-o duminică din luna mai, aşteptând după vecernie, să venim să stăm de sfat împreună. Ne-au iscodit, ne-au întrebat ce făcuserăm prin alte sate şi ce făgăduim să facem în satul lor. Ne-au arătat ce socoteau ei că trebuia făcut. Şi aşa, ca nişte gospodari cuminiţi, fără entuziasm de o clipă numai, ci bine cumpănind lucrurile, am căzut la învoială să încercăm împreună să facem tot ce vom putea mai bun pentru ridicarea satului. Dar mai ales, ceea ce de pe atunci mi-a atras luarea aminte era mereu repetata lor cerere să venim să le dăm porunci, să luăm conducerea, să ştim precis ce vrem şi apoi să începem a exercita în sat o acţiune de disciplinare la care toţi se arătau gata să se supună de bunăvoie. Am rămas cu totul mirat de nevoia aspră pe care o aveau de a se simţi cu un comandant în frunte. Abia mult mai târziu am putut să înţeleg tâlcul adânc şi roadele bogate ce se puteau scoate din această dorinţă cu totul ciudată a unui sat care îşi vroia un stăpân. Aşa se întâmplă în toate satele din graniţa Năsăudului. Este acolo o dorinţă de ordine şi de muncă sub conducere, pe care rareori o întâlneşti aiurea. Poate doar în celelalte ținuturi de graniţă, dar acolo mi s-a părut a fi mai ştearsă şi mai tulbure. Căci în ținuturile acestea de graniţă oamenii mai trăiesc încă zodia unui trecut rămas viu în felul de a fi al oamenilor, o amintire a vremii când toate satele acestea cunoscuseră o astfel de comandă, care pe atunci era militară. Stăpânirea de pe timpuri, în domnia Mariei Tereza, organizase regimente de graniţă de-a lungul hotarelor. Aici la noi în Transilvania, erau trei asemenea regimente: cel bănăţean cu centrul în Caransebeş, cel din Țara Oltului cu centrul în Orlat şi cel din Năsăud cu centrul în Năsăud. În graniţa domnea fără de

stavilă voința conducătorilor militari, care erau în același timp administratori și judecători ai întregii vieți regionale. Se amestecau în treburile satului, cu stricte legiuri, în gospodăria fiecărui om în parte, ba chiar și în viața de familie, creând o stare de spirit cu totul specială de supunere și de bună rânduială. O supunere plină de mândrie însă, pentru că a fi grănicer, a fi cătană neagră era o mare fală și de un mare folos, căci satele din Granița aveau averi mari pe seama lor, din care se foloseau cu toții, aveau libertăți deosebite, dintre care unele erau libertăți naționale, scump prețuite. Cătania aducea după sine o boierie jinduță mult de bieții țărani iobagi din țară. Mai apoi, această orânduire s-a stricat. Regimentele s-au desființat și vechiul steag al Năsăudului, pe care se putea vedea chipul lui Rom și al lui Rem sugând la lupoaică, a trecut la muzeul local, acel frumos și bogat muzeu din Năsăud, unde se poate vedea și astăzi. Dar ceva din vechea stare de lucruri a rămas. Mai întâi, averea întreagă, munții mari și plini de păduri, n-a fost răpită, ci lăsată celor 44 de sate care alcătuiseră Granița. O parte din munți s-a împărțit pe sate, printr-o defalcare anume, care astăzi nemaiajungând, a început să fie o foarte grea și plină de primejdii problemă a Graniței. Dar asta e altă poveste, asupra căreia nu acum și nu aici se cade să vorbim. Cea mai mare parte din păduri a rămas însă avere cumulativă a celor 44 de sate, adică o pădure în devălmășie, exploatată deosebit de o singură conducere pentru toată Granița.

Dar mai ales a rămas de pe acele vremuri ceva poate mai de preț decât averile: a rămas sufletul Graniței. Cătanele negre au urmat a se purta ca pe vremea lor de glorie. E un spectacol rareori întâlnit acela al adunării sătenilor, după ieșirea din biserică, în fața primăriei, „la porunci“ cum li se spune. Aici s-au deprins ei să vie și să afle care este munca obștească pe care trebuie să o pornească, adică porunca ce li se dă. Cuvântul însuși de „poruncă“ are un înțeles dialectal deosebit. A porunci înseamnă și a da vești, a spune cuiva ceva. Așa este stilul sufletesc al Graniței: nu se lucrează decât în porunci. În Granița nu te ridici niciodată să spui, bunăoară, că echipa studențească regală crede de cuviință să se taie dealul prea rău așezat drept în mijlocul satului, unde se poticnesc mereu carele grele încărcate cu lemne. Ci te ridici și spui că „echipa studențească poruncește să se taie dâmbul numit al popii“. Oamenii ascultă, judecă, își măsoară puterile și, dacă ajung să cadă cu toții la învoială, atunci se alcătuieste o listă de cum trebuie să urmeze

lucrările „pe rândul satului“ și ce s-a hotărât se și îndeplinește. Asta e legea Graniței. Dintâi la „poruncă“, apoi îndeplinire „pe rândul satului“. Așa se face treabă. Așa au ridicat de pildă șanțenii deosebit de frumoasa lor biserică, mare cât o catedrală, atât de impresionantă când slujește în ea părintele patriarh Grapini, desprins parcă din șirul frumoaselor figuri biblice pictate pe tâmplă de Schmigelksi, așa au făcut și școala și așa au lucrat și anul acesta la porunca echipei.

Sunt unele sate pustii în care omul e un singuratic, uitându-se cu teamă la vecinul său. Aici în Graniță, dimpotrivă, satul întreg e veșnic adunat în obște, gata de pornit ca un singur om. Parcă nu se mai satură oamenii de stat împreună. Echipa s-a gândit într-o bună zi să facă o școală sătească. În fiecare seară – dar seară de seară fără greș –, am chemat oamenii să vie să învețe la școala noastră. Nu s-a întâmplat niciodată să fie mai puțini de 50-60 de ascultători, deși munca peste vară e grea pentru oamenii de la munte. Plecau departe la polog și se întorceau târziu, cu carele de fân sau otavă, coborâte din vârf de munte pe sanie sau pe gătej. Plecau și la pădurit, adânc în codru. Soseau noaptea acasă, istoviți. Și cu toate acestea, când suna clopotul la școală, nu se îndurau să nu vie. Măcar sâmbăta seară și în după-amiezele de duminică, gema sala de sute de oameni, bărbați și femei.

Și-acum rămân uimit la amintirea celor patruzeci de țărani și țărănci din Leșu care veneau seară de seară la repetiții de cor. Erau câțiva care făceau câte 5 kilometri dus și alții de întors, noaptea, doar de dragul să ne audă și să cânte. Acesta este semnul unui suflet cu totul deosebit și o dovadă că și munca făcută era bună. Corul din Leșu e unul din cele mai bune coruri țărănești din țară. Nu exagerez. De altfel bucureștenii îl vor putea auzi curând și poate că și dumneavoastră, iubiți ascultători, îl veți putea auzi, la radio. Iar școala din Șanț este aproape un lucru de necrezut. Mai ales prin faptul că noi am dorit de la început ca ea să devie o școală permanentă a satului, să nu se închidă odată cu plecarea noastră, și de aceea i-am lăsat, de cu vreme, pe șanțeni singuri, sub privegherea atât de harnicilor lor conducători firești, să-și organizeze ședințele de seară. Era o nespusă bucurie să auzi cuvântul sătenilor, discutând rând pe rând, toate problemele pe care și noi le ridicam neîncetat. Prin glasul lor înșile am putut noi să facem cea mai bună propagandă pentru cunoașterea problemelor de sănătate, de curățire

și de îngrijire a satului, a gospodăriilor și a oamenilor, de creștere a vitelor de prasilă și de muncă, de îmbunătățire a islazurilor și grajdurilor, de bună rostuire a tuturor treburilor gospodărești. Și tot ei au fost aceia care au citit mai frumos și au tâlcuit mai înțelept poveștile de învățături bune, sau singuri și-au dat seama, prin sfat, asupra nevoii pe care o aveau de o cooperativă și de un local pentru ea, un local a cărui ridicare începuse la îndemnul și cu ajutorul echipei. Și ca să nu fie școala noastră prea greoaie, avea și partea ei veselă, la care atât badea Constantin cât și badea Tănase erau neîntrecuți. Scenetele lor improvizate, adevărat și fermecător teatru țărănesc, se urmau din seară în seară spre hazul și folosul celorlalți. Primesc acum veste din Șanț că școala noastră de peste vară nu a murit. Se mai adună și acum șanțenii să asculte sfatul lui Dumitru Cotu sau Gherasim Popârțac și să se veselească de noile producții teatrale ale lui Constantin și Tănase. Cum sunt sigur că și în astă-seară se află strânși șanțenii la Cămin ca să mă asculte la radio, să nu se supere nimeni dacă le trimit pe această cale cuvântul bun din partea echipei și îndemnul, sau mai bine zis porunca să nu-și uite de cele pe care noi șanțenii le-am început. Să le crească din pământ cooperativa, să sfârșească văcăria pe munte, să nu lase să se astupe frumoasele noastre șanțuri care se întind străjuite de balustrade, de-a lungul tuturor ulițelor din sat, să vie la dispensarul pe care l-am lăsat la ei acolo, să citească din cărțile pe care le-am dăruit Căminului și mai ales să strângă pentru la anul materialul de care vom avea nevoie când vom construi împreună un lăcaș demn de cinste pentru Căminul cultural „Vicar Moisi”, din Șanț. Să nu uite deci de învoiala noastră că ne vom căzni cu toții să facem din Șanțul nostru „odaia de paradie” a Graniței, adică un sat la care să se uite întreaga Graniță ca la o pildă.

Sunt sigur că nicăieri în altă parte a țării nu ar fi mai cu folos dată o pildă decât aici în Graniță, pentru că grănițerii sunt oameni în stare să o înțeleagă. Sunt aici împrejurări deosebit de prielnice unei munci folositoare. Le știm nu numai pentru că, datorită Institutului Social Român, am făcut aici o minuțioasă cercetare de monografie sociologică, dar și prin nemijlocita trăire a unui fapt plin de nădejdi.

Anume vorbesc de școala echipei din Leșu. Acolo am făcut cu totul altă experiență. În Leșu echipa noastră lucra pentru a doua oară și avea puțința să arate oricui ar fi vrut-o, rezultatele frumoase

ale muncii de anul trecut. Ne-am gândit de aceea să chemăm, din toată Granița, învățători și preoți pentru ca, lucrând împreună câțeva vreme, să deprindă tehnica noastră de muncă pe tărâmul culturii. Bani însă nu aveam și am socotit bine, nici să nu ne căznim a face rost de ei, ci am cerut fiecărui ascultător de la școala noastră să aibe singuri grijă de cheltuielile lui. Și-au strâns ei singuri bani, fie de pe la neamuri, fie de pe la Cămine, biserici, primării sau chiar din buzunarul lor. A fost de aceea cu atât mai mare bucuria noastră să-i vedem sosind în număr de douăzeci, de prin toate părțile Graniței. Organizați strejărește, cu un program destul de strict, am discutat acolo teoretic și apoi am făcut aplicări practice din toate capitolele programului nostru de muncă.

Am îndeajuns experiența școlilor de peste vară, ca să pot cumpăni partea bună și partea rea din ele. De aceea îndrăznesc să afirm că școala noastră de conducători de Cămine culturale este un fapt cultural cu totul deosebit. Râvna cu care au muncit învățătorii și preoții din Graniță, patima pe care o puneau în tot ce atingea problema culturii poporului, bucuria de fiecare zi la învățarea oricărui lucru nou și folositor, precum și puterea de jertfă a fiecăruia în parte, m-au făcut să mă leg statornic de gândul unei asemenea școli, tovărășie liberă a unor oameni care, fără nici un fel de însărcinare oficială și fără măcar gândul unei răsplăte de orice fel ar fi ea, înțeleg să lucreze pentru ridicarea poporului. De aceea, la anul, fără de greș, aici în satele acestea de Graniță, sunt sigur că ne vom afla din nou laolaltă toți tovarășii vechi de muncă, în rânduri sporite de alții noi. Iar la anul nu vom mai lucra numai două săptămâni, ci cu mult mai mult, încercând să facem o echipă de lucru numai din învățători, preoți și țărani, cu scopul de a afla unii de la alții, ce anume trebuie să facem pentru ca în toată Granița să dăm Căminelor noastre culturale cât mai multă viață, muncii noastre cât mai multă rodnicie și prin ea întreg ținutului de Graniță, soarta pe care o merită.

12 noiembrie 1935, ora 21,25, „Universitatea Radio“.

*Text dactilo, 6 p., pe pagina 1, antet „Fundația Culturală Regală
Principele Carol“.*

Arhiva SRR, dosar 13/1935.

Vasile Băncilă

Altare sucevene

ORĂȘELUL Suceava e o așezare de legendă și istorie. Înainte de a-l vedea, te îndoiiești oarecum de existența lui. El e ca o baladă plină de lumină sau ca un cristal cu irizări de aur sufletesc, care a rămas în suflet din copilăria cu basme și eroi. Dar când îl vezi, legenda devine realitate, iar istoria, actualitate. Suceava e poate localitatea cu cea mai mare densitate istorică din România: e unul din acele orașe-muzeu, cum s-au păstrat puține în țara noastră. Aici sunt locurile unde a fost curtea domnească, aici sunt ruinele cetății, de care e legată aproape toată istoria Moldovei, aici e tot pitorescul unei urbanistici medievale, aici natura e patriarhală și se îngână cu istoria, aici țăranii ce vin la târg au silueta plăieșilor de odinioară și aici, mai ales, sunt cele vreo douăsprezece biserici – printre care și cele armenesti, atât de interesante prin capitolul de istorie și epopee umană, pe care le sugerează – toate cu un trecut respectabil, unele solidarizând cu ființa lor chiar începutul voievodatului Moldovei! Ele amintesc stilul bisericilor lui Ștefan cel Mare și al urmașilor săi apropiați. Cel mai adesea, subțiri ca niște catarge dumnezeiești, cu armonie de proporții ca și când ar continua natura, cu puritate de linii ca și când ar imita cerul, cu ceva bucolic și de geografie cerească în ele, cu grație de munte, plantă și frâu de smirnă în același timp. Cu proptele de piatră în jurul pereților, care formează ca niște aripioare de zid ce dau o grație mai mult, și cu brâuri de firide, de ocnițe de diferite mărimi, ori cu brâuri de armonică. Iar pe lângă toate acestea, simți în ele ceva autohton, fiindcă sunt făcute din piatra munților și râurilor țării înconjurătoare, aceeași piatră care e pe străzi și în case. Și mai ales simți plutitoare împrejur toată lumea de umbră a istoriei, toate luminile stinse pentru simțuri dar trăitoare în esența și nostalgia lucrurilor, tot ce a fost și

nu mai poate vorbi, dar de care poate nu ne desparte decât o perdea fermecată...

Despre Suceava se poate vorbi foarte mult și să nu termini niciodată. Timpul microfonic impune însă o limitare cât mai hotărâtă. De aceea nu vom vorbi acum decât despre câteva din altarele sucevene, și anume de principalele biserici: Mirăuți, Sf. Dumitru, Sf. Gheorghe și Sf. Neculai.

Mirăuți, care e azi mai grăitoare prin numele și istoria ei și prin locul unde se găsește, reprezintă un fel de paradox: e cea mai nouă biserică din oraș, ca aspect, fiindcă a fost restaurată și modernizată, dar prin origine e cea mai veche. Istoria ei trebuie să amintească de Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare. Aici a fost catedrala mitropoliei, aici Domnii primeau mirul domniei și aici au stat întâi moaștele sfântului Ioan cel nou. Părăsită și refăcută de mai multe ori în cursul secolelor, servind într-un rând ca magazie pentru negustorii străini, lăcașul de azi e altul decât cel de la început. Cu toate acestea și cu toate culorile lipsite de acea cuvioasă și resemnată încadrare în trecut, pe care le-au dat restauratorii, simți aici misterul istoric și trăiești ceva din gloria și vibrația vremurilor străvechi! Acest sentiment e întărit de faptul că biserica e la marginea târgului, într-o oarecare izolare impunătoare, înconjurată de ziduri și copaci înalți și cu o intrare regească. O căprioară, privind cu ochi de catifea, candidă și imobilă, vine întotdeauna în întâmpinarea vizitatorilor. Aproape, peste o râpă largă, este cetatea. Când un om din popor îți spune, cu acel aer de aderare totală la tradiții și legende, că, peste vale și prăpastie, Ștefan cel Mare venea pe un pod de piele de la cetate la biserică, farmecul istoriei se adună și mai mult în suflet!

Biserica Sf. Dumitru e mare și dominatoare, fără lux, puțin cam golașă și cam părăsită, dar cu linii virile de arhitectură. Așezată în spațiu liber, pe un promontoriu de unde privirea admiră țara văii Sucevei, lângă un turn de clopotniță masiv și înalt, de pe care se vede minunata panoramă a orașului și care a servit ca foișor de foc, acest lăcaș e ctitorie a lui Petru Rareș. Cu două rânduri de firide, cu contraforturi puternice dar zvelte și cu ogivele discrete de la ferestre și uși, biserica Sf. Dumitru e unitară și majoră. Iar stema Moldovei, de pe partea răsăriteană a turnului, îi este ca o pecete de oficialitate voievodală.

Biserica Sf. Gheorghe, căreia toată lumea și mai ales poporul îi spunea „mănăstirea Sfântului Ioan“, e cea mai însemnată din

Suceava. Așezată tot la margine, într-un decor patriarhal, aproape de drumul ce duce la cetate, are o curte vastă cuprinsă între ziduri, la mijloc înălțându-se biserica – una dintre cele mai mari din toată Moldova. Are într-adevăr un aer de mănăstire. Poporul îi spune așa mai ales din cauza venerației celei mari, pe care el o are pentru mănăstiri. Între o biserică și o mănăstire, între un preot și un călugăr, poporul preferă întotdeauna pe cele din urmă. Dar un alt motiv pentru care poporul spune „mănăstire“ acestei biserici, e pentru că aici sunt adăpostite, într-un frumos baldachin de piatră, moaștele sfântului Ioan cel nou, adus de Alexandru cel Bun de la Cetatea Albă, și devenit în cursul timpurilor patronul Sucevei și chiar al Bucovinei, așa cum sfânta Genoveva a devenit patroana Parisului, pentru fapte în parte asemănătoare. Țăranii au un mare cult pentru moaște. Dacă vrei să-ți dai cu adevărat seama de ce înseamnă credință religioasă, să vii aici la o zi mare și chiar în orice duminică. Vei vedea țărani de toate vârstele, suferinzi trupește ori sufletește sau sănătoși, vei vedea femei și copii, așteptând cu toții să le vină rândul ca să intre sub baldachinul înnegrit de vreme și de lume câtă s-a perindat pe aici, și să-și plece adânc fruntea în fața relicvelor sacre, să sărute icoana și veșmintele din raclă, care le acoperă. Vei vedea țărânci cu prunci în brațe, având în ochi lucirea mată a credinței pozitive, vei vedea bătrâni liniștiți și înfloriți de nădejde, vei vedea însurăței festivi și cuviincioși și vei vedea copii îngenunchiați de multă vreme – parcă din veșnicie – cu fruntea pe marginea raclei, cu odăjdiiile preotului pe cap, așteptând așa să li se citească îndelung din cărțile sfinte și să se mântuiască de răul care îi posedă. Toată această lume cere să bea apă sfințită de lângă sicriul sfântului și-și trece, într-un rit de o rustică, anonimă și profundă solemnitate, aceeași bărdăcuță de la gură la gură, într-o obștească înfrățire și cufundare în miraculos. E ceva atât de vital în ceea ce vezi, simți că acești oameni – cu ceea ce este teluric și totodată înalt în ei, cu lipsa lor totală de îndoială, cu o speranță, care nu mai e speranță, ci o masivă certitudine liniștită, cu aerul lor hieratic și adânc existențial, cu forfotul acela moale și tăcut al primilor oameni sau primelor triburi modelate de revelările dense ale divinității – sunt legați de realitate cu odgoane de participare directă, că sunt realitatea însăși. Și atunci îți dai seama că, în aceste condiții, chiar un eres face mai mult decât o știință, un cult face mai mult decât o lege științifică, fiindcă introduc în realitate ori o

prelungesc, pe când știința te scoate adesea din câmpul magnetic al existenței! Nimic mai impresionant decât un eres profund și intact: el nu mai e de fapt eres ci o formă umană, nedesăvârșită, obtuză, în care divinul agită lănced spiritele imperfecte! Iar când eresul s-a spiritualizat, atunci pământul s-a unit cu cerul și evoluează împreună, după o astronomie pe care rațiunea n-o mai înțelege, dar în fața căreia se pleacă. Un raționalist ar trebui să vină aici în această biserică, pentru a vedea limitele rațiunii... Clădirea însăși a bisericii Sf. Gheorghe e parcă anume făcută pentru a da supremă valoare de prestigiu alaiului de venerație, care o înconjoară. Ctitorie a lui Bogdan și a lui Ștefăniță, ea a fost ridicată pentru a da Moldovei o nouă mitropolie, la înălțimea ei. Arhitectura e de o rară eleganță, unind ideea de fragilitate cu aceea de rezistență: foarte subțire și foarte lungă, pare o vedetă prețioasă în călătorie spre locurile sfinte. Înaltă și suplă, cu multe firide sub streșini, având și intrare laterală, cu o pictură lăuntrică bogată dar de o neasemănată dulceață, ceva mândru amestecându-se în tonalitatea discretă, în culorile domolite, agonizând ușor, biserica aceasta dă o impresie unică de *domnesc** și de *țărănesc* într-o scumpă sinteză. Domnească e ținuta arhitectonică și picturală a lăcașului, țărănească e mai ales comunitatea aceasta de închinare prezentă aici, toate aceste costume care nu sunt de expoziție națională, ci sunt o continuare a trupurilor și a pământului; țărănesc e tot inul, cănepa și borangicul care au supt seva plaiurilor și arborilor, toate aceste fețe cu expresia fixată într-o eternă mirare molcomită, toate frunțile acestea femeiești acoperite de marginea broboadei, toate capetele sure sau pleșuve ale moșnegilor ca niște stânci sau coame nemișcate, toate această rusticitate străveche sau umanitate a brazdei, care nu era decât aspectul popular al domnescului, minereul cu implicări prețioase. Dubla înfățișare de domnesc și de țărănesc, pe care o realizează această biserică, sfârșește prin a deveni simbolică pentru tot trecutul românesc și mai ales al principatului Moldovei: domnii și boierii, pe deoparte, poporul, pe de alta, într-o unitate funcțională istorică, susținând țara prin veacuri... Domnii și boierii au pierit ori s-au rătăcit. Țăranii au rămas. Fără conducătorii și întregitorii lor firești de odinioară, se simt azi stingheri. Dar le-a rămas biserica. Și când sunt aici, se găsesc în istoria lor.

* S.a.

Biserica Sf. Neculai, ctitorie de la 1611, a vistiernicului Nicoară Prăjescu, are o bună așezare, lângă liceu și într-o curte largă de poezie rustică, cu fâneață și moale rutină de uitare, între trei străzi de [un] pitoresc liniștit, pe care palpită parcă sufletul bătrânesc, jumătate rural și cu ceva cronicăresc, al unui secol trecut. Biserica însăși e mică, mai puțin sprintenă decât celelalte, modestă dintru început, cu streășină, firide și aceleași rezemători de zid, care-i măresc gospodărește talpa temeliei și-i dau un aer cinstit. Cu umezeala până sub ferestre, cu varul coșcovit, inspiră un aer de vechime mai mare decât celelalte biserici. Când pătrunzi înăuntru, impresia de vetustate rurală se mărește. Din cauza zidurilor groase și fiindcă e îngustată la mijloc, pare mai mică decât e în realitate. Zugrăveala e umilă și ruinată și de abia se vede din cauza luminii puține. Ceva de capiște bătrânească emană din lăcașul boierului Nicoară. Sunt biserici care fac totul prin arhitectura lor, să se înalțe, să pătrundă chiar fizicește în cer. Și sunt altele, care caută parcă să intre în pământ și sub pământ. Biserica Sf. Neculai are ceva din aceste din urmă biserici. Și nu știu de ce acestea sunt tot atât de impresionante cât și cele dintâi: tainele pământului nu sunt mai puțin adânci ori mai puțin veșnice decât cele ale cerului.

După ce ai văzut Suceava îți dai seama ce însemnat centru de turism istoric și spiritual ar putea deveni acest orașel: monumentele ei sunt multe, de mare preț și formează, de fapt, centrul unor cercuri concentrice, pe care se înșiră, ca pe niște salbe, toate mănăstirile Bucovinei. Suceava, ca centru de turism, ar mai avea valoarea că ar corecta superficialitatea obișnuită a turismului, căci ea ar îndemna la părăsirea deplasării pur geografice, îmbiind la o călătorie în adâncime, în împărățiile de vis și de gravitate ale legendei și istoriei. În afară de aceasta, Suceava valorificată prin turism, ar recăpăta o parte din prosperitatea economică, pe care a avut-o ca oraș de graniță. Dar, după ce ai văzut această localitate, îți mai dai seama de ceva: de fundamentala deosebire între secolul actual, făcut din ireverențe și disocieri, și trecutul cu pitoresc organic, cu înceată și adâncă sevă vegetală în structura vieții și a lucrurilor, cu moravuri hieratice, continuare directă a liniilor și formelor eterne din natură, a masivității munților și grației pline de cuviință a râurilor, cu acel anonimat, în care era totuși o adâncă responsabilitate, cu o voință colectivă evoluând madreporic ca un bloc unic și pătrunsă de spirit biocosmic. Adâncind acest trecut, nu

se poate să nu capeți nostalgia pentru oamenii metafizici, religioși și etnografici, oameni care au ridicat cetăți și altare, care s-au încorporat în natură, oameni cu spirit de procesiune, în care simți mirosul reavăn și genezic al țărânei și prezența sensurilor veșnice, a bunurilor cerești. Oameni totodată de [o] biologie puternică, primordială, dar și de [o] naivitate serafică, religioasă. Acești oameni însă nu-i mai întâlnesc azi. Câte un chip de-al lor mi se pare că-l zăresc încă, uneori, apărând în aceste biserici de piatră, sub un zid ruinat ori pe după un pâlci retras de arbori... Și aș vrea să-i întind mâna...

*8 decembrie 1935, ora 19,00. Text manuscris, 8 p., semnat mp.
Arhiva SRR, dosar 13/1935.*

Indice de nume

- Ackerman Walter, 290
 Alecsandri Vasile, 7, 60, 64, 299, 317
 Alep Paul de, 213
 Alexandru al II-lea/țar al Rusiei/, 231
 Alexandru cel Bun/domn al Moldovei/
 302, 367
 Alexandru cel Mare/Macedon/ 133
 Almașu/pârcălab/ 315
 Amiel Henri Frédéric 43
 Amundsen Roald 163
 Andronic din Bizanț/pictor de biseri-
 ci/ 188
 Anghel Dimitrie 144
 Apafi Mihai/principe de Transilvania/
 117
 Arghezi Tudor 242
 Aristotel 102
 Asan Ion Constantin 36
 Atatürk/Mustafa Kemal/ 233, 281,
 282, 283, 285
 Athanasie /sfântul/ 184, 186, 188

 Baer/general/ 135
 Ban Toader 62
 Barrès Maurice 271
 Bart Jean 8, 101-107
 Basta Gheorghe 117
 Bathory Sigismund/principe al Tran-
 silvaniei/ 117
 Bathory Ștefan/principe al Tran-
 silvaniei/ 117
 Bădăuță Alexandru 8, 137-143, 177-
 182
 Băjescu Mareș/ban al Craiovei/140
 Bălăceanu Badea 61
 Băncilă Vasile 366-371
 Bănulescu-Bodoni Gavril/mitropolit
 al Moldovei/ 253
 Bârsan Zaharia 173

 Bela al IV-lea/rege al Ungariei/ 110,
 151
 Bermatzik/ornitolog/ 48
 Bogdan/domn al Moldovei/ 368
 Boliac Cezar 135
 Bolintineanu Dimitrie 7
 Bolton Irwin 147, 148-149
 Bouquet 294
 Boureanu Radu 163-167
 Botez Demostene 298-304
 Brătianu Ionel 111, 113
 Brâncoveanu Constantin 51, 141,
 142, 239
 Bucuța Emanoil 35-37, 258-268
 Buhlea/pârcălab/ 315
 Bunescu Marius 183-191

 Caloian/țar al Bulgariei/ 35
 Carol I/rege al României/ 227, 322,
 327
 Carol al VI-lea/împărat al Austriei/
 111
 Carol al XII-lea/rege al Suediei/ 117,
 253
 Campbel William 223
 Cantemir Dimitrie 207
 Cantemir Constantin/domn al Moldo-
 vei/ 61, 62, 205
 Cantacuzino G.M. 8, 50-58, 120-125
 Cazimir IV/rege al Poloniei/ 255
 Călinescu R.I. 245-250
 Cerkez/familia/ 57
 Charles/rege al Angliei/ 225
 Chiajna Doamna 61
 Chivu-Nanov Ion 134
 Caikovski Piotr Ilici 274
 Cicero 193
 Columb Cristofor 163
 Comarnescu Petru 222-226

- Conea Ion 108-114
 Conrad/conte sas/ 110
 Constantin cel Mare/împărat al Bizan-
 țului/ 242
 Constantin Monomacul 190
 Corvinul Iancu 153
 Cotu Dumitru 364
 Craven Lady 63
 Creangă Ion 286, 356
 Crevedia N. 227-235
 Cucu D.I. 172

 Damian Mircea 39-41, 335-337
 Daneș Ilie 112
 Daniil Sihastru 301
 Darius 315
 Davila Alexandru 241
 Del Chiaro Antonio 62
 Despina Doamna/soția lui Neagoe
 Basarab/ 321, 322
 Dessislava/țarina Bulgariei/ 35
 Dianu Romulus 9, 11, 275-291
 di Borgo Pozzo 271
 Dioscoride 190
 Dragnea Radu 172
 Dragu Ion 84-85, 172
 Drayton/familia/ 224
 Drăgușanu Codru Ion 7
 Dron Constantin 9, 192-198

 Eliade Mircea 9, 15-34
 Elisabeta/regină a României/ 322
 Elisabeta Doamna/Movilă/ 303
 Eminescu Mihai 241, 317

 Faure Elie 285
 Ferdinand I/rege al României/ 322
 Filimon Nicolae 7
 Florescu Gheorghe 358
 Fadrusz/sculptor/ 169
 Frumușanu/familia/ 74

 Galsworthy John 224
 Gandhi Mahatma 17
 Gane C. 60-64

 Galaction Gala 8, 11, 96, 134, 347-355
 Gerbaud Alain 332
 Ghibu Otilia 72-78
 Ghica Alexandru/domn al Țării
 Românești/ 135
 Ghica Ion 60-61, 64
 Ghica Gheorghe/domn al Moldovei/
 61
 Ghenadie/mitropolit/ 159
 Gheorghe Ștefan/domn al Moldovei/
 62
 Golia/boier/ 255
 Golescu Dinicu 7
 Grădișteanu Ionaș 260
 Gritti 117
 Grozav/vornic/ 115
 Gusti Dimitrie 11, 166
 Gyr Radu 8, 236-242

 Hauterive Alex Maur Blanc de
 Lavante, conte de 63
 Herodot 102, 283
 Hodoș Alexandru 8, 168-174
 Holevici Zaharia 246, 248, 249
 Huniade/familia/ 151

 Iamandy G. 71
 Iancu Avram 153, 173
 Iancu Jianu 241
 Ieremia Movilă/domn al Moldovei/
 303
 Ilarion/vicar/ 352
 Inocențiu III/papă/ 186
 Ioan Tzimiskes/împărat al Bizanțului/
 186, 189
 Ion Crisostomul/sfântul/ 190-191
 Ion Vodă cel Cumplit/domn al Mol-
 dovei/ 255
 Ionescu Florea 358
 Iov D. 251-257
 Irina/țarina Bulgariei/ 36
 Isaia/părcălab/ 315
 Isăcescu/preot/ 58
 Ispirescu Petre 356
 Iunian V. 74

- Jansen/urbanist/ 281
 Jarislo de Cincis/cneaz/ 151
 Jora Militeu 81
 Jăjău Toma 357
 Junananda Swami 25

 Kirițescu Constantin 330
 Kossuth L. 117

 Litovoi/voievod/ 151, 230
 Londres Albert 39
 Loti Pierre 286
 Lucian/episcop/ 352
 Ludwig Emil 90
 Lupu Petrache 342, 343, 344-345

 Mac Orlan Pierre 164
 Magherescu/familia/ 74
 Mahomed 193
 Mamboury/profesor/ 283
 Mandari/familia/ 58
 Maniu Adrian 167, 172, 269
 Mann Thomas 290
 Maria/regină a României/ 265, 266-267, 341
 Maria de Mangop 302
 Maria Tereza/împărăteasa Austriei/ 165, 166, 361
 Marcaggi J.B. 270
 Marcu Alexandru 9, 269-274
 Marcu Lucian 342-346
 Marin/pictor de biserici/ 141
 Mateevici Al. 317
 Matei Basarab/domn al Țării Românești/ 157-159, 239, 357
 Matei Corvin/rege al Ungariei/ 169
 Maupassant Guy de 274
 Mavrocordat Nicolae/domn al Țării Românești/ 120
 Mavrogheni Nicolae/domn al Țării Românești/ 63
 Mărăcineanu Valter 235
 Mehedinți Simion 8, 312-318
 Merton de/călător francez în Principatele Române/ 114

 Mihai Viteazul 117, 135, 239
 Mihăescu Gib 172
 Mihnea Turcitul/domn al Țării Românești/ 239
 Millian Claudia 8, 11, 79-83, 338-341
 Mircea cel Bătrân 51, 135, 140, 239
 Moise/domn al Țării Românești/ 239
 Murgoci C. 267
 Munteanu Romul 7-9
 Mussolini Benito 90, 276

 Nansen Fridtjof 163
 Napoleon I 270, 271-274
 Nabucodonosor 193
 Nanak/guru/ 16, 17, 18, 19
 Narayan Swami 24-25
 Negru/ghid/ 192
 Neiciu/răzeș/ 255
 Nichifor Focas/împărat al Bizanțului/ 184, 186
 Nichita/episcop/ 322
 Neagoe Basarab/domn al Țării Românești/ 320, 321, 322
 Nicodim/mitropolit/ 349

 Oprescu Horia 126-131, 215-221, 292-297
 Osman pașa/general/ 228, 231, 234
 Ovidiu 102, 145-146

 Paisie Radu 140, 142
 Pauselinos/pictor bizantin de biserici/ 188, 189
 Pavel/sfântul apostol/ 190, 193
 Părăianu Ganciul 239
 Pârvan Vasile 116
 Penes Curcanul 235
 Petöfi Sandor 117
 Petrescu Camil 122
 Petrescu Cezar 172
 Petru Mușat/domn al Moldovei/ 367
 Petru Rareș/domn al Moldovei/ 53, 61, 115, 117, 304, 337, 367
 Pillat Ion 266
 Pilniak Boris 163

- Pliniu 102
 Popârțac Gherasim 364
 Popescu Candiano 235
 Popovici-Bayreuth Dimtrie 173
 Potcoavă/frații/ 255
 Prăjescu Nicolae/vistiernic/ 370
 Preda/pictor de biserici/ 141
 Preziosi 294
 Pringle/familia/ 223
 Protici Andrei 35
 Pușcariu Valeriu 8, 199-203
 Ptolemeu 102, 190
 Pompei 193

 Radek/ziarist/ 277
 Radu de la Afumați/domn al Țării Românești/ 322
 Radu Negru/domn al Țării Românești/ 320, 321
 Radu Șerban/domn al Țării Românești/ 117
 Raffet 294
 Rakitin Nikolai Vasil 230, 231
 Racokzi Gheorghe I/principe al Transilvaniei/ 117
 Ralea/familia/ 58
 Ramses 193
 Ramtirthe Swami 27
 Raț Gh. 117
 Rădulescu Ion Heliade 240
 Răzan Cosma 255
 Remarque Erich Maria 90
 Reynolds Joshua sir 63
 Riegler-Dinu Emil 150-156
 Romanelli/sculptor/ 136
 Roșu Nicolae 329-334
 Roznoveanu Iordache 207
 Russo Alecu 7
 Ruxandra Domnița 255

 Safta Doamna 62
 Sadoveanu Ion Marin 8, 11, 144-149
 Sadoveanu Mihail 254, 301
 Săftoiu/familia/ 74
 Sârbulescu George 332

 Schwarz Fr. 112
 Secuiul M. 117
 Shaw Bernard 276
 Simion Movilă/domn al Moldovei/ 303
 Simionescu I. 8, 209-214
 Sivasanda Swami 24
 Slăvescu/familia/ 74
 Slobozeanu Horia 94
 Sobieski Ioan/rege al Poloniei/ 255
 Stahl H.H. 204-208, 360-365
 Stanciu Victor 8, 9, 65-71
 Stancu Zaharia 132-136
 Stavroghin Teodor Maximovici 232
 Stănoiu Damian 8, 157-162, 356-359
 Stendhal 271
 Storck Karl 102, 283
 Șuțu Mihai/domn al Țării Românești/ 64
 Șuțu Nicolae/domn al Țării Românești/ 64
 Szatmari Alexandru 267

 Ștefan/ban/ 239
 Ștefan cel Mare 189, 300, 301, 302, 315, 318, 337, 366, 367
 Ștefan Petriceicu/domn al Moldovei/ 61
 Ștefăniță/domn al Moldovei/ 368

 Taftă/preot/ 207
 Teculescu Horia 8, 115-119
 Teodoru Horia 54
 Teodorescu G. Dem 134
 Teodorescu-Braniște Tudor 38-41
 Teofan din Creta/pictor de biserici/ 189
 Tocilescu Grigore 135
 Tomescu D. 172
 Tonitza Nicolae 92-97
 Tudor V. 324-328
 Tudorache Nicolae 352
 Traian 154, 156, 200

 Ureche Nicolae 117
 Ureche/vorniceasa/ 349

Van Dyck Jan 267	Vlad Țepeș 117
Vasco da Gama 163	Vladimirescu Tudor 64, 240, 242
Vasile Lupu/domn al Moldovei/ 157, 158, 255, 302	Vladislav/domn al Țării Românești/ 320
Vâlsan George 8, 42-49, 305-311	
Vespucci Amerigo 163	Weigand Gustav 36
Virgiliu 90	
Vornicel Ion 352	Xerxes I 184

Bibliografie radiofonică a autorilor antologați (1932-1935)*

JEAN BART

- *Dunărea în timpul războiului*, 20 febr. 1932;
- *Viitorul Dunării*, 20 apr. 1932;
- *Călătorie pe Dunăre*, 18 iun. 1932;
- *Care este importanța Dunării pentru noi*, 13 ian. 1933;
- *Descrierea Deltei*, 12 mart. 1933.

BĂDĂUȚĂ AL[EXANDRU]

- *Țara în chipuri*, 20 febr. 1932;
- *Ce poate observa un călător din starea socială a unei țări*, 7 sept. 1932;
- *În țara aurului sărac*, 7 ian. 1933;
- *Frumusețile țării*, 29 apr. 1933;
- *Peisagii oltenești*, 5 iul. 1933;
- *De vorbă cu sătenii*, 27 aug. 1933;
- *Turism*, 30 sept. 1933;
- *Valea Prahovei*, 7 oct. 1933;
- *Poezia d-lui Lucian Blaga*, 19 nov. 1933;
- *Toamna românească*, 2 dec. 1933;
- *Publicațiile turistice*, 9 dec. 1933;
- *Iarna turistică*, 23 dec. 1933;
- *Munții și marea României*, 10 febr. 1934;
- *Munții Făgăraș, iarna*, 3 mart. 1934;
- *Cu Hielscher prin România*, 5 mart. 1934;
- *Polonia*, 19 mart. 1934;
- *Primăvara românească*, 24 mart. 1934;

* Notițele bibliografice complete pot fi consultate în lucrarea *Bibliografie radiofonică românească* (coord. Liliana Mușțeanu, București, Ed. „Casa Radio“, 1998) pe baza căreia a fost alcătuită prezenta listă.

- *Cheile Oarzei*, 21 apr. 1934;
- *Cartea în imagini*, 19 mai 1934;
- *Între Maramureș și Bucovina*, 1 sept. 1934;
- *Munții lui Hogaș*, 12 sept. 1934;
- *Sensul educativ și estetic al sportului*, 3 oct. 1934;
- *Icoane belgiene*, 24 nov. 1934;
- *Centre de iarnă*, 29 dec. 1934;
- *Țara fără drumuri de fier – Albania*, 5 ian. 1935;
- *O vânătoare regală*, 16 febr. 1935;
- *Bate vânt de primăvară*, 23 mart. 1935;
- *Drumuri de primăvară*, 6 apr. 1935;
- *Vino cu mine prin țară*, 11 mai 1935;
- ***Prin munții Argeșului***, 9 iul. 1935;
- *România la expoziția de la Paris*, 3 aug. 1935;
- *Din lumea de peste hotare*, 28 dec. 1935.

BĂNCILĂ VASILE

- *Profetismul și timpul nostru*, 15 dec. 1934;
- *Eseul și epoca modernă*, 15 febr. 1935;
- ***Altare sucevene***, 22 nov. 1935.

BOTEZ DEMOSTENE

- *Poezia câmpului*, 6 sept. 1932;
- *Cronică moldovenească*, 31 mart. 1933;
- *Despre vânător și despre vânat*, 15 apr. 1934;
- *Cum devine omul vânător*, 18 mai 1934;
- *O vânătoare la Boroșești*, 20 iun. 1934;
- *Tipuri de vânători*, 15 iul. 1934;
- *Vânători și tovarăși*, 2 sept. 1934;
- *La goană*, 30 sept. 1934;
- *Mânzul lui Cosma*, 2 dec. 1934;
- ***Itinerar bucovinean***, 11 iun. 1935;
- *Sezon de vânătoare*, 26 sept. 1935.

BOUREANU RADU

- *O călătorie în Făgăraș*, 29 aug. 1933;
- *Demonismul*, 12 febr. 1934.

BUCUȚA EMANOIL

- *Noi aplicații ale psihologiei*, 11 mart. 1932;
- *Cum se fac excursiile școlare*, 16 apr. 1932;

- *Apropierea româno-bulgară*, 18 apr. 1932;
- ***Biserica din Boiana***, 13 mai 1932;
- *Scriitori din toată lumea, uniți-vă*, 14 iun. 1932;
- *La Dunărea de Jos*, 29 iun. 1932;
- *Universitatea și serviciul social la sate*, 9 iul. 1932;
- *Dunărea de Jos etnografică*, 6 aug. 1932;
- *Viața culturală a minorităților din România*, 26 aug. 1932;
- *Analfabetismul*, 14 sept. 1932;
- *Vecinătățile culturale*, 30 sept. 1932;
- *Congrese culturale*, 14 oct. 1932;
- *Rădulescu-Motru, omul în cultură*, 21 nov. 1932;
- *Informații școlare*, 7 nov.; 21 nov.; 5 dec. 1932;
- *Cartea română la Berlin*, 19 dec. 1932;
- *Informații școlare*, 16 ian.; 30 ian. 1933;
- *Românii de peste granițe*, 22 ian. 1933;
- *Program pentru școlari*, 13 febr.; 27 febr.; 13 mart. 1933;
- *Cronica culturală*, 14 mart. 1933;
- *Romanul*, 24 mart. 1933;
- *Bibliotecile populare*, 4 apr. 1933;
- *Timpul liber al lucrătorului*, 9 apr.; 23 apr. 1933;
- *Imaginea în poezie*, 3 mai 1933;
- *Delta*, 20 mai 1933;
- *Cum se strâng și se păstrează cărțile*, 22 mai 1933;
- *Excursiile școlare*, 10 iun. 1933;
- *Bucura Dumbravă*, 18 iul. 1933;
- *Organizarea vieții universitare*, 28 aug. 1933;
- *Thomas Mann*, 13 sept. 1933;
- *Academia Română*, 19 sept. 1933;
- *Fundațiile regale*, 3 oct. 1933;
- *Cultura populară în Cehoslovacia*, 4 oct. 1933;
- *O personalitate creatoare*, 15 nov. 1933;
- *Un Crăciun în munți*, 30 dec. 1933;
- *Icoane*, 28 febr. 1934;
- *Organizări ale tinereții*, 5 mart. 1934;
- *Cartea organizată*, 15 mai 1934;
- *Brașovul*, 21 iun. 1934;
- *Le Delta du Danube*, 19 iun. 1934;
- *Das Donau Delta*, 26 iun. 1934;
- *Delta*, 29 iun. 1934;
- *Casele de adăpost*, 17 iul. 1934;
- *Țara în imagini*, 11 aug. 1934;

- *Mănăstiri românești*, 14 sept. 1934;
- *Văcărenii*, 5 oct. 1934;
- *Cultura pentru țară*, 2 dec. 1934;
- *Valea Oltului*, 22 dec. 1934;
- *Valea Dâmboviței*, 9 febr. 1935;
- *Scriitori români în scrisori*, 12 apr. 1935;
- *Cartea la sate*, 11 mai 1935;
- *Ziua apelor*, 30 iun. 1935;
- *Alte drumuri prin țară*, 30 iul. 1935;
- *Viața românească în munții Făgărașului*, 3 oct. 1935;
- *Un sat de muncel*, 18 nov. 1935;
- *Un Crăciun de altădată*, 26 dec. 1935.

BUNESCU MARIUS

- *Un ducat de graniță bizantină la Silistra*, 14 ian. 1932;
- *Athosul artistic*, 9 apr. 1934;
- *Muntele Athos*, 3 mai 1935.

CANTACUZINO G.M.

- *Epoca brâncovenească*, 3 mart. 1932;
- *Catapetesmele*, 17 mart. 1932;
- *Estetica lui Ștefan cel Mare*, 31 mart. 1932;
- *Olăria la români*, 12 mai 1932;
- *Geografia artei românești*, 2 iun. 1932;
- *Valea Oltului*, 16 iun. 1932;
- *Meșterul de altădată*, 30 iun. 1932;
- *Tradiționalism și modernism*, 23 iul. 1932;
- *Valea Prutului*, 13 aug. 1932;
- *Scoarțe și țesături*, 1 sept. 1932;
- *Icoane și iconostase*, 22 sept. 1932;
- *Fântâne, cumpene și popasuri*, 22 oct. 1932;
- *Hanurile*, 10 nov. 1932;
- *Bisericile oltenesti*, 8 dec. 1932;
- *O biserică moldovenească*, 21 ian. 1933;
- *Locuința românească*, 26 ian. 1933;
- *Brâncoveanu sau izbânda oltenească*, 16 febr. 1933;
- *Ștefan cel Mare sau izbânda moldovenească*, 1 apr. 1933;
- *Monumente bizantine în România*, 4 apr. 1933;
- *Mănăstirea Văcărești sau Testamentul artei tradiționale*, 20 apr. 1933;
- *Formația orașelor românești*, 26 iul. 1933;

- *Orașele românești de mâine*, 10 aug. 1933;
- *Orașele la mare și la Dunăre*, 24 aug. 1933;
- *Morminte de lut, oale de piatră*, 14 sept.; 28 sept. 1933;
- *Memphis*, 12 oct. 1933;
- *Theba*, 16 nov. 1933;
- *Cultul soarelui*, 30 nov. 1933;
- *Epoca saită sau transformarea ideii de personalitate a omului*, 7 dec. 1933;
- *Arta și religia*, 21 dec. 1933;
- *Egeea*, 1 febr. 1934;
- *Conacurile Cretei*, 31 mai 1934;
- *Șantierul de la Bod al Postului Național de Radio*, 16 oct. 1934;
- *De la sat la Capitală*, 21 nov. 1934;
- *Modernismul în arhitectura românească*, 10 ian. 1935;
- *Planul de sistematizare*, 20 mai 1935;
- *Abdel Nur*, 20 iun. 1935.

CĂLINESCU RAUL I.

- *Un monument al naturii: Insula șerpilor*, 18 aug. 1933;
- *Animale rare la noi*, 28 iul. 1934;
- *Cămilele de la Duranlar*, 15 ian. 1935.

COMARNESCU PETRE

- *Francklin*, 13 iul. 1933;
- *Bibliotecile americane*, 2 oct. 1933;
- *Munca în America*, 16 nov. 1933;
- *Crăciunul în lumea nouă*, 24 dec. 1933;
- *Viața universitară americană*, 5 mart. 1934;
- *Cum muncesc americanii*, 30 apr. 1934;
- *O ciudată piesă ai cărei eroi sunt Orientul și Occidentul*, iun. 1934;
- *Sfârșit de vară la Charleston, unde vegetează o altă Americă*, 24 aug. 1934;
- *Ideile predominante la Congresul filosofilor de la Praga*, 28 sept. 1934;
- *Debutul tânărului american în viață*, 22 oct. 1934;
- *Poezia americană*, 7 ian. 1935.

CONEA ION

- *Geografia cordială*, 1 apr. 1932;
- *Valoarea monografiilor sociologice*, 14 mai 1932;
- *Mănăstirea Tismana și împrejurimile ei*, 25 iun. 1932;

- *Lovișteea, țara de pe Olt*, 21 febr. 1933;
- *Un sat vechi din munte*, 31 mai 1933;
- *Cadrul geografic și istoric al Bucureștilor*, 13 mai 1935;
- *Două săptămâni în Țara Hațegului*, 29 iul. 1935;
- *Un drum la cetățile dacilor*, 15 sept. 1935;
- *Sate din Hațeg și Zarand*, 10 dec. 1935.

CREVEDIA NICOLAE

- *Evoluția epigramei în România*, 19 aug. 1933;
- *Literatura bulgară de după război*, 8 nov. 1933;
- *Fabuliștii noștri*, 9 dec. 1933;
- *Bulgări și stele*, 19 ian. 1934;
- *Dorul în creația poporană*, 2 febr. 1934;
- *O vizită la Plevna*, 31 aug. 1934;
- *Când ninge în aprilie*, 3 apr. 1935.

DAMIAN MIRCEA

- *Între roman și reportaj*, 22 oct. 1934;
- *Lectură*, 12 mart. 1935;
- *Turismul*, 15 iun. 1935;
- *Împrejurimile Bucureștilor – Snagovul*, 22 iun. 1935;
- *Câteva drumuri și orașe din Ardeal*, 10 aug. 1935;
- *Sezonul literar*, 3 nov. 1935.

DIANU ROMULUS

- *Reportaj*, 17 mart. 1932;
- *Reportaj artistic*, 14 apr. 1932;
- *Reportaj*, 12 mai, 12 mai 1932;
- *Reportaj*, 20 iul. 1932;
- *Despre B.P. Hașdeu*, 5 sept. 1932;
- *Reportaj*, 8 oct. 1932;
- *Reportaj literar*, 5 nov. 1932;
- *Reportaj literar*, 4 dec. 1932;
- *Trei fețe ale problemei cărții în România*, 30 oct. 1933;
- *Cărțile privite ca daruri de Crăciun*, 25 dec. 1933;
- *Cum se scrie o carte*, 14 mai 1934;
- *Început de sezon literar*, 24 sept. 1934;
- *Geneva și spiritul ei*, 8 dec. 1934;
- *Lectură din romanul „Nastratin”*, 2 apr. 1935;
- *Periferiile orașului și problema culturii lor*, 28 mai 1935;
- *Târgul campionar din Milano*, 30 mai 1935;

- *O călătorie la Ankara*, 29 iul. 1935;
- [Conferință cu titlu neprecizat], 23 sept. 1935;
- *Culoarele Societății Națiunilor*, 23 oct. 1935;
- *Elveția – țara sporturilor pe zăpadă*, 21 dec. 1935.

DRAGU ION

- *Lacurile și conferințele internaționale*, 12 oct. 1932;
- *La petite Entente*, 30 mai 1933;
- *Spiritul polon*, 17 aug. 1933.

DRON C.

- *Femeia de ieri și de azi*, 25 sept. 1932;
- *Cuvânt religios*, 8 mai; 19 iun. 1932;
- *Lectură religioasă*, 17 aug. 1932;
- *Pentru sărbători*, 23 dec. 1932;
- *Postul pe care-l uităm*, 26 febr. 1933;
- *Biserica și problemele ei sociale*, 30 apr. 1933;
- *Legile firii*, 16 iul. 1933;
- *Viața religioasă*, 1 oct. 1933;
- *Ce însemnează a fi creștin*, 11 mart. 1934;
- *Orientări noi și totuși vechi*, 1 apr. 1934;
- *Impresii dintr-o călătorie pioasă la Ierusalim*, 22 apr. 1934;
- *Probleme și realizări actuale*, 20 mai 1934;
- *Cronica religioasă*, 10 iun.; 1 iul.; 29 iul.; 12 aug.; 15 aug.; 23 sept.; 14 oct.; 23 dec. 1934;
- *Cronica vieții religioase*, 3 febr.; 10 febr.; 24 mart.; 31 mart.; 14 apr.; 19 mai; 9 iun.; 30 iun.; 21 iul.; 18 aug.; 29 sept.; 17 nov.; 8 dec. 1935.

ELIADE MIRCEA

- *Apa cu flori și cadavre*, 26 ian. 1932;
- *Templul de aur*, 30 ian. 1932;
- *Într-o mănăstire pe Himalaya*, 12 febr. 1932;
- *Când se adună patru milioane de hagioi*, 26 febr. 1932;
- *Durga, zeița cu cincizeci de scăfârlii*, 8 apr. 1932;
- *O nuntă bengaleză*, 22 apr. 1932;
- *Dansuri în noapte la Jaipur*, 24 aug. 1932;
- *Revoluții religioase*, 9 sept. 1932;
- *Prin jungla singaleză*, 29 oct. 1932;
- *Vânătoare de crocodili*, 21 dec. 1932;
- *Taina Indiei*, 28 mart. 1933;

- *India nouă*, 19 apr. 1933;
- *Inspirația*, 2 mai 1933;
- *Ce învățăm călătorind*, 29 iun. 1933;
- *Templele din sudul Indiei*, 5 aug. 1933;
- *Eseul european și eseu românesc*, 2 nov. 1933;
- *Un aventurier al deșertului: colonelul Lawrence*, 1 iul. 1934;
- *Institute de cultură*, aug. 1934;
- *Un mesaj de artă de acum 6 000 de ani*, 7 dec. 1934;
- *Despre rugăciuni*, 8 mart. 1935;
- *Sentimentul morții în creștinism*, 26 apr. 1935;
- *Tehnica și educația culturii spiritului*, 14 iun. 1935;
- *Meditația*, 10 iul. 1935;
- *Contemplația*, 27 iul. 1935;
- *Reverie și automatism mental*, 27 iul. 1935;
- *Distrația și odihna mentală*, 14 aug. 1935;
- *Singurătatea*, 15 sept. 1935;
- *Mai multe feluri de a pierde timpul*, 29 sept. 1935;
- *Deliciile erudiției*, 20 oct. 1935;
- *Despre cărți și biblioteci*, 14 nov. 1935;
- *Isus în India*, 26 dec. 1935.

GALA GALACTION

- *Cuvânt pentru Săptămâna Mare*, 27 apr. 1932;
- *Zile și călătorii*, 19 aug. 1932;
- *În nordul Dobrogei*, 26 aug. 1932;
- *Mănăstirile dobrogene*, 2 sept. 1932;
- *Mustafa Efendi*, 23 oct. 1932;
- *Madona din Port*, 27 dec. 1932;
- *Citire din Psalmi*, 15 ian. 1933;
- *Cumpăna părintelui Teodorul*, 17 febr. 1933;
- *Poezia psalmilor*, 28 apr. 1933;
- *Lourdes*, 11 iul. 1933;
- *Cartea cea de toate zilele*, 17 sept. 1933;
- *Templul însuși (Isus Christos)*, 5 nov. 1933;
- *Columnne în naosul bisericii universale: Apostolul Pavel*, 3 dec. 1933;
- *Columnne în naosul bisericii universale: Evanghelistul Matei*, 24 dec. 1933;
- *Evanghelistul Marcu*, 7 ian. 1934;
- *Evanghelistul Luca*, 29 ian. 1934;
- *Evanghelistul Ion*, 4 febr. 1934;

- *Sf. Ioan Botezătorul*, 18 febr. 1934;
- *Sfânta Fecioară Maria*, 18 mart. 1934;
- *Învierea Domnului*, 8 apr. 1934;
- *Sfânta Maria Magdalena*, 6 mai 1934;
- *Iordanul*, 6 ian. 1935;
- *Cartea lui Iov*, 6 oct. 1935;
- *Sulina*, 19 oct. 1935;
- ***La mânăstirea Neamțului***, 3 nov. 1935;
- *Apel pentru ajutorarea Basarabiei*, 4 dec. 1935;
- ***La Schitul Măgura. Notele unui duhovnic***, 8 dec. 1935;
- *Crăciunul sfântului copil Feodor*, 25 dec. 1935.

GANE C.

- *Adevăratul Lăpușneanu*, 9 febr. 1932;
- *Cine a fost Gh. Șincai*, 19 mart. 1932;
- *Românii la băile străine în trecut*, 5 aug. 1932;
- *Datini de Paști în vremurile trecute*, 1 mai 1932;
- *Primul proces al lui Kogălniceanu*, 1 iun. 1932;
- ***Cum se călătorea altădată***, 25 iun. 1932;
- *Fanarioții – cetățeni români?*, 12 nov. 1932;
- *Constantin Brâncoveanu*, 30 dec. 1932;
- *Un duel sub Vodă Grigore Ghica*, 7 febr. 1933;
- *Pagini din trecut*, 23 apr. 1933;
- *La Roumanie pittoresque*, 9 mai 1933;
- *Pitorescul izvoadelor de zestre*, 26 iun. 1933;
- *Vieux châteaux roumains*, 26 sept. 1933;
- *Un Crăciun domnesc de altădată*, 25 dec. 1933;
- *Doamna Zamfira Mavrocordat*, 16 ian. 1934;
- *Doamna Zoița a lui Grigore Ghica*, 6 febr. 1934;
- *Doamnele lui Matei și Scarlat Ghica*, 18 mart. 1934;
- *Paștele românesc de odinioară*, 9 apr. 1934;
- *Lăutarii noștri vestiți: Ciolac, Barbu, Dinicu*, 20 mai 1934;
- *Domnița Ruxandra Moruzzi*, 30 iun. 1934;
- *Figuri din trecut*, 4 aug. 1934;
- *Doamna Ecaterina Ipsilanti*, 16 sept. 1934;
- *Un voievod fără noroc – Manolache Rosetti Giani*, 4 nov. 1934;
- *Bucureștii necunoscuți și pasionați*, 16 nov. 1934;
- *[Conferință cu subiect neprecizat]*, 7 ian. 1935;
- *Bucureștii vechi, domni și boieri bucureșteni*, 18 mai 1935.

GHIBU OTILIA

- *Târgu-Jiu și Săliștea Sibiului*, 11 aug. 1932.

GYR RADU

- *Ion Neculce*, 3 nov. 1933;
- *Păsările lui Ucello*, 26 mart. 1934;
- *Poetele noastre lirice*, 5 iul. 1934;
- *Specificul oltenesc în artă*, 19 sept. 1934;
- *Douăzeci de ani de la moartea lui Dimitrie Anghel*, 13 nov. 1934;
- *Povestea Jiului*, 4 dec. 1934.

HODOȘ ALEXANDRU

- *Amintiri despre oameni mari*, 20 aug. 1932;
- *Mici amintiri despre oameni mari*, 18 ian. 1933;
- *Ora veselă*, 13 mai 1933;
- *Pe Târnave*, 21 iun. 1933;
- *Clujul*, oct. 1933;
- *Ilarie Chendi*, 15 dec. 1933;
- *Poșta Radio*, 23 dec. 1933;
- *Bucureșteanca*, 19 mai 1935;
- *Întoarcerea acasă*, 23 aug. 1935;
- *Pentru împuținarea credinței*, 1935.

IOV DIMITRIE

- *Obiceiuri basarabene*, 2 mart. 1932;
- *Un oraș de graniță*, 2 apr. 1932;
- *Cetatea lui Ion Vodă*, 13 mai 1932;
- *Bugeacul Basarabiei*, 10 sept. 1932;
- *Boieri moldoveni de peste Prut*, 25 oct. 1932;
- *Pe drumuri basarabene*, 15 ian. 1933;
- *Orașul Bălți*, 15 iun. 1933;
- *Mănăstiri basarabene*, 10 apr. 1934;
- *Pictorul N. Grigorescu – intim*, 3 iul. 1934;
- *Orașul lui Ion Vodă – Cahulul*, 1934;
- *Vraja Nistrului*, 26 ian. 1935;
- *Primăveri basarabene*, 13 apr. 1935;
- *Belșug de livadar basarabean*, 23 oct. 1935.

MARCU ALEXANDRU

- *Logofătul Dinicu Golescu, călător în Italia*, 9 ian. 1932;
- *Capela sextină*, 28 ian. 1932;

- *Datini și sărbători italiene*, 24 mart. 1932;
- *Muzica italiană de astăzi*, 21 apr. 1932;
- *Leonardo da Vinci*, 9 iun. 1932;
- *Doi prieteni buni: Alecsandri și Costache Negri*, 23 iun. 1932;
- *Wagner la Neapole*, 15 iul. 1932;
- *Lacul Gardo și Picard*, 24 sept. 1932;
- *Actualități culturale italiene*, 13 nov. 1932;
- *În Moldova acum 170 de ani*, 17 dec. 1932;
- *Actualități italiene*, 6 febr. 1933;
- *Romanticii italieni și latinitatea noastră*, 2 mart. 1933;
- *Actualități italiene*, 24 mart. 1933;
- *Prezentarea cântului al doilea din „Purgatoriul” de Dante*, 24 apr. 1933;
- *Ultima carte a lui Pappini*, 30 mai 1933;
- *Rimini*, 25 iul. 1933;
- *Aspecte din cultura italiană de azi*, 20 sept. 1933;
- *Giovani Pappini*, 11 oct. 1933;
- *Marinetti*, 1 nov. 1933;
- *Grazia Deledda*, 28 nov. 1933;
- *Pirandello*, 12 dec. 1933;
- *Datini de Crăciun în Sicilia*, 27 dec. 1933;
- *Cartea italiană*, 8 ian. 1934;
- *Sardinia în legendele poporului ei*, 17 ian. 1934;
- *Elba, insula marelui exilat*, 14 febr. 1934;
- *Un naturalist italian în Carpați la 1786*, 28 febr. 1934;
- *Călugărul care a inventat notele muzicale*, 15 mart. 1934;
- *Activitatea diplomatică a lui Alecsandri în Italia*, 28 mart. 1934;
- *Datini de Paști în Sicilia*, 11 apr. 1934;
- *Vila în care a murit Gallileu*, 9 mai 1934;
- *Dimitrie Brătianu*, 30 mai 1934;
- *Un gânditor italian: Alfredo Oriani*, 9 iul. 1934;
- *Leonardo da Vinci – inventator*, 17 aug. 1934;
- *Un monument la mormântul lui Bălcescu*, 9 nov. 1934;
- *Cetatea Crinului Roșu*, 12 dec. 1934;
- **Corsica**, 11 febr. 1935;
- *Ravenna lui Dante*, 8 mart. 1935;
- *Paștele la Roma*, 24 apr. 1935;
- *Vezuviul*, 9 iun. 1935;
- *Spectacolele de operă de la Verona*, 4 iul. 1935;
- *Analfi*, 5 aug. 1935;
- *Simion Bărnuțiu, student la 45 de ani în Italia*, 25 aug. 1935;

- *Patruzeci și cinci de grade la umbră: cu italianul Drio Vergani în Africa*, 11 sept. 1935;
- *Actualități culturale italiene*, 5 oct. 1935;
- *Actualități italiene*, 30 nov.; 11 dec. 1935.

MARCU LUCIAN

- *La Maglavit de Sfânta Maria*, 18 aug. 1935.

MEHEDINȚI SIMION

- *După ce se cunosc oamenii*, 16 ian.; 30 ian.; 13 febr.; 26 mart.; 9 apr.; 23 apr. 1932;
- *Felurile puterii omenеști*, 12 mart. 1932;
- *Omul Dumnezeu*, 14 mai 1932;
- *Creator și realizator*, 10 iun. 1932;
- *Alte țări, alte vremuri*, 3 nov. 1932;
- *Fațada nouă a continentului european*, 17 nov. 1932;
- *Arhipelagul britanic – vatra (epicentrul) cutremurului mondial*, 8 dec. 1932;
- *Premiul virtuții*, 28 dec. 1932;
- *Situația României în vestul Eurasiei, influența asupra evoluției*, (I), 1 ian. 1933;
- *Întinderea în comparație cu alte țări. Granițele, slăbiciunile lor*, (II), 2 ian. 1933;
- *Vecinii*, (III), 3 ian. 1933;
- *Pământul insulelor britanice*, 16 mart. 1933;
- *Locuitorii arhipelagului britanic*, 24 mart. 1933;
- *Evoluția științifică*, 3 apr. 1933;
- *Poporul și statul englez*, 3 apr. 1933;
- *Franța, punctul de echilibru al Europei*, 20 apr. 1933;
- *Cărți pentru popor*, 27 mai. 1933;
- *Ziua apelor*, 25 iun. 1933;
- *O armată pierdută*, 9 ian. 1934;
- *Iluzia lui Socrate*, 7 febr. 1934;
- *Leacul iluziei socratice*, 25 febr. 1934;
- *Franța și francezii*, 10 mart. 1934;
- *Suntem noi plugari?*, 25 mart. 1934;
- *Revizuirea – cum o facem noi*, 14 apr. 1934;
- *Țăranul francez*, 28 apr. 1934;
- *Ce este Academia*, 24 mai 1934;
- *Din Țara Năsăudului*, 16 iun. 1934;
- *De vorbă cu sătenii*, 23 sept. 1934;

- *Universitatea practică*, 31 oct. 1934;
- *Învățătură pentru săteni*, 30 dec. 1934;
- *Șezătoarea, cel mai vechi cămin cultural al satului*, 18 nov. 1934;
- *Universitatea practică*, 9 dec. 1934;
- *Spiritualizarea granitelor*, 27 ian.; 17 febr. 1935;
- *Ajutorul neașteptat pentru Franța*, 17 mart. 1935;
- *Suferința lui Isus*, 22 apr. 1935;
- ***De la Nistru***, 25 iun. 1935;
- *De vorbă cu sătenii*, 3 nov. 1935;
- *Satul de altădată*, 17 nov.; 22 dec. 1935.

MILLIAN [MINULESCU] CLAUDIA

- *O poetesă greacă*, 16 febr. 1932;
- *Femeia în evul mediu*, 19 mart. 1932;
- *Fiul omului*, 26 apr. 1932;
- *Femeia și spiritul universal*, 10 iun. 1932;
- *O inspiratoare a lui Wagner*, 28 iul. 1932;
- ***Plimbări în Dobrogea***, 2 oct. 1932;
- *Fata de la Cozia*, 7 dec. 1932;
- *Despre îngeri*, 1 ian. 1933;
- *Iulia Hașdeu*, 18 nov. 1933;
- *Lectură*, 29 dec. 1933;
- *Cuvinte pentru femei: viață și poezie*, 15 nov. 1934;
- *Semnificația și valoarea sărbătorilor*, 21 ian. 1935;
- *Despre Juditha*, 18 febr. 1935;
- *Răpirile de ieri și de azi*, 11 mart. 1935;
- *Femeia în Evanghelia lui Isus*, 30 apr. 1935;
- *Femeile și vacanța*, 15 iul. 1935;
- ***Ultimele zile de vacanță***, 16 aug. 1935;
- *Lectură*, 20 nov. 1935.

OPRESCU HORIA

- *O poveste cu aur mult*, 13 ian. 1932;
- *O versiune bizară despre Molière*, 6 mart. 1932;
- *Pe urmele lui Stanley în Africa*, 19 apr. 1932;
- *O zi la Curtea de Argeș*, 16 iun. 1932;
- *Turismul aerian*, 23 sept. 1932;
- *Drumuri turistice în România*, 8 apr. 1933;
- *Turismul*, 21 apr. 1933;
- ***Împrejurimile Bucureștiului***, 16 iun. 1933;
- *Turismul nostru*, 8 aug. 1933;

- *Problema turismului în România*, 16 sept. 1933;
- *Turismul, factor educativ*, 21 apr. 1934;
- *Turismul, factor productiv*, 21 apr. 1934;
- *O vale românească*, 12 aug. 1934;
- *Sportul și turismul*, 19 ian. 1935;
- **București – expoziție retrospectivă**, 31 mai 1935;
- *Din lumea largă*, 11 oct. 1935.

PUȘCARIU VALERIU

- *Munții Apuseni*, 24 iun. 1933;
- *Cheile Bicazului*, 28 aug. 1933;
- **Clisura Dunării și munții Banatului**, 28 apr. 1934;
- *Drumuri turistice în Munții Apuseni*, 3 aug. 1934;
- *Maramureșul*, 22 aug. 1934;
- *În munții Bihariei*, 6 oct. 1934;
- *Iarna în munții noștri*, 5 ian. 1935;
- *Din lumea peșterilor noastre*, 20 apr. 1935;
- *Riscurile și accidente în turism*, 2 aug. 1935;
- *În Țara Crișurilor*, 28 aug. 1935.

RIEGLER-DINU, EMIL

- **La pădurenii Hunedoarei**, 15 aug. 1933;
- *Folclor dunărean*, 8 oct. 1933;
- *Carnavalul din Veneția*, 15 febr. 1934;
- *O sută de ani de cor și cântec românesc*, 3 iun. 1934;
- *Evoluția valsului*, 3 sept. 1934;
- *Balada populară românească*, 20 oct. 1934;
- *Isus în muzică*, 30 apr. 1935;
- *Goethe alpinist*, 28 iul. 1935;
- *Călători romantici români*, 18 aug. 1935

NICOLAE ROȘU

- *Medicină și literatură*, 8 apr. 1935;
- *Religia creștină în fața literaturii și a științei*
- [Conferință cu titlu neprecizat], 5 iun. 1935;
- *Marea noastră*, 8 iul. 1935;
- **Drumeții**, 31 iul. 1935;
- *Sfârșitul vacanței*, 10 sept. 1935;
- *Poezia toamnei*, 28 oct. 1935;
- *Un om uitat – Calistrat Hogaș*, 28 nov. 1935.

SADOVEANU, ION MARIN

- *Cronica teatrală*, 6 ian. 1932;
- *Ce este teatrul*, 13 febr. 1932;
- *Impresii vieneze*, 19 mart. 1932;
- *Aneecdote literare*, 5 iul. 1932;
- *Teatru fără cuvinte: pantomima*, 20 sept. 1932;
- *Cronica dramatică*, 8 oct.; 15 oct.; 22 oct.; 29 oct.; 5 nov.; 12 nov.; 19 nov.; 26 nov.; 3 dec.; 10 dec.; 17 dec.; 24 dec.; 31 dec. 1932; 7 ian.; 14 ian.; 21 ian.; 28 ian.; 4 febr.; 11 febr.; 18 febr.; 25 febr.; 4 mart.; 11 mart.; 18 mart.; 25 mart.; 30 mart.; 6 apr. 1933;
- „*Ogorul binecuvântat*“, roman de Pearl S. Buck, 6 iul. 1933;
- **Constanța**, 9 iul. 1933;
- *Teatrul național*, 12 sept. 1933;
- *Cronica dramatică*, 21 sept.; 5 oct.; 19 oct.; 9 nov.; 23 nov. 1933;
- *Teatrul românesc de sărbători*, 29 dec. 1933;
- *Teatrul românesc în 1933*, 4 ian. 1934;
- *Poetul sfânt Francisc din Assisi*, 8 mart. 1934;
- *Călătorind prin cărți*, 18 mai 1934;
- *Câteva cuvinte despre Richard Strauss*, 11 iun. 1934;
- *Congresul teatrelor de la Moscova*, 20 sept. 1934;
- *Noutăți din lumea teatrului din Germania și Italia*, 8 nov. 1934;
- *O amintire*, 27 dec. 1934;
- *O mare epopee nordică – Kalevala*, 16 febr. 1935;
- *Teatrul pascal la Oberammergan*, 25 apr. 1935;
- *Misterul de la Oberammergan și mistere în general*, 25 mai 1935;
- *Impresie dintr-o călătorie*, 25 iul. 1935.

SIMIONESCU I.

- *Plantele carnivore*, 11 ian. 1932;
- *Războiul în grădină*, 1 febr. 1932;
- *Pe brațul Chiliei*, 5 mart. 1932;
- *Printre pitici*, 14 mart. 1932;
- *Veacul lui Goethe*, 26 mart. 1932;
- *Florile*, 4 apr. 1932;
- *Sighișoara*, 23 apr. 1932;
- *Ciucurile: geografie*, 7 mai 1932;
- *Pentru a răzbate în viață*, 20 mai 1932;
- *Peste Prislop*, 4 iun. 1932;
- *Să cunoaștem munții*, 15 iun. 1932;
- *Peste Bran*, 2 iul. 1932;
- *Predeal*, 16 iul. 1932;
- *Țara Vrancei*, 27 aug. 1932;

- *Zimbrul*, 26 sept. 1932;
- *Prin Torontal*, 15 oct. 1932;
- *Râma*, 24 oct. 1932;
- *Frunza*, 7 nov. 1932;
- *Nașterea munților*, 21 nov. 1932;
- *Cremenea și evoluția omenirii*, 5 dec. 1932;
- *Șezătoarea*, 18 dec. 1932;
- *Relieful general în legătură cu tectonica*, 4 ian. 1933;
- *Marea Neagră*, 14 ian. 1933;
- *Peisajul românesc*, 19 ian. 1933;
- *Orașele*, 27 ian. 1933;
- *Ziditorii pământului*, 15 febr. 1933;
- *La izvoarele Oltului*, 18 mart. 1933;
- *Cronica științifică*, 20 mart. 1933;
- *Viața în primăvară*, 27 mart. 1933;
- *Evoluția științifică*, 2 apr. 1933;
- *Activitatea românilor între străini*, 8 apr. 1933;
- *Protecția naturii*, 24 apr. 1933;
- *De ce nu citim*, 26 mai 1933;
- *Turismul*, 28 mai 1933;
- *Râia pământului*, 5 iun. 1933;
- *Priveliști dobrogene*, 18 iun. 1933;
- *Charles Darwin*, 1 iul. 1933;
- *Viața de-a lungul țărmului mării noastre*, 11 iul. 1933;
- *Cuvânt la începutul anului școlar*, 16 sept. 1933;
- *Păsări călătoare*, 29 sept. 1933;
- *Cauze mici – efecte mari*, 10 nov. 1933;
- *Palate subpământene*, 1 dec. 1933;
- *Zmei și balauri: științe naturale*, 15 dec. 1933;
- *Revistele științifice românești din 1933*, 5 ian. 1934;
- *Ochiul și aparatul fotografic*, 19 ian. 1934;
- *Visul Unirii*, 27 ian. 1934;
- *Les montaignes roumaines*, 30 ian. 1934;
- *Die Rumänischen Geberge*, 6 febr. 1934;
- *Animale luminoase*, 16 febr. 1934;
- *Puterea unei picături de apă*, 2 mart. 1934;
- *Ion Ionescu de la Brad*, 23 mart. 1934;
- *Lămurirea potopului*, 2 apr. 1934;
- *Plante carnivore*, 18 apr. 1934;
- *Ziua cărții*, 11 mai 1934;
- *Bursierii Academiei*, 21 mai 1934;

- **Pe Dunăre**, 16 iun. 1934;
- *Cârlibașa-Câmpulung*, 26 iun. 1934;
- *De la Făgăraș la Sibiu*, 14 iul. 1934;
- *Spre Ceahlău*, 19 iul. 1934;
- *Radio-turism: spre Ceahlău*, 22 sept. 1934;
- *Vezi, rândunelele se duc*, 29 sept. 1934;
- *Pești călători*, 6 nov. 1934;
- *Placa de scris*, 11 dec. 1934;
- *Cultura la sate*, 13 ian. 1935;
- *Cum biruie viața*, 3 febr. 1935;
- *Printre eschimoși*, 14 mart. 1935;
- *Gâlgâie viața*, 7 mai 1935;
- *Bogății irosite*, 18 iun. 1935;
- *La 923 m adâncime*, 24 sept. 1935;
- *Austria*, 12 oct. 1935;
- *Trecutul și viitorul Iașilor*, 26 oct. 1935;
- *Cunoștințe folositoare: radio satelor*, 10 nov. 1935;
- *Natura în opera lui Sadoveanu*, 3 dec. 1935.

STAHL H.H.

- *Ce este stenografia*, 20 febr. 1932;
- *Ce trebuie să vadă un provincial în capitală*, 9 iul. 1932;
- *Stenografia și cultura*, 19 ian. 1933;
- *Ghandi*, 3 mart. 1933;
- *Cronica socială*, 22 mart. 1933;
- **Drumuri vrâncene**, 5 mai 1934;
- *Echipele din Corbi și Stănești-Muscel*, 8 nov. 1934;
- **Sate din granița Năsăudului**, 12 nov. 1935.

STANCIU VICTOR

- *Aurul românesc*, 29 febr. 1932;
- *Viața și moartea pietrelor*, 2 apr. 1932;
- **Peșterile munților Apuseni**, 27 iun. 1932;
- *Cetatea Roșie*, 13 aug. 1932;
- *Zăcămintele de aluminiu, plumb, cupru și alte metale din România*, 27 febr. 1933.

STANCU ZAHARIA

- *Obiceiuri de Bobotează*, 6 ian. 1932;
- *Cititorii în stele*, 5 febr. 1932;
- *Datinile primăverii*, 17 apr. 1932;

- *Viața viitoare în folclor*, 22 iul. 1932;
- *O poveste pentru copii*, 18 sept. 1932;
- *Merele de aur*, 27 nov. 1932;
- *Stelele de hârtie*, 24 dec. 1932;
- *Francis Jammes – Georgicele creștine*, 5 apr. 1933;
- *Cărți vătămate*, 28 mai 1933;
- ***Legende și priveriști din Teleorman***, 28 iun. 1933;
- *Poezii tineri*, 7 aug. 1933;
- *Revistele literare românești*, 20 aug. 1933;
- *Cronica școlară*, 7 oct.; 28 oct.; 11 nov.; 25 nov. 1933;
- *Viața școlară*, 9 dec. 1933;
- *Cuvânt de sărbători*, 23 dec. 1933;
- *Cronica școlară*, 6 ian.; 20 ian.; 10 febr.; 24 febr.; 12 apr.; 19 apr.; 3 mai; 24 mai; 7 iun.; f.d. 1934;

STĂNOIU DAMIAN

- *Ce m-a îndemnat să fiu călugăr*, 15 aug. 1932;
- *Amintiri din copilărie*, 6 sept. 1932;
- *O zi din viața unui pensionar: schiță*, 11 oct. 1932;
- *Din romanul meu*, 14 nov. 1932;
- *Crăciunul copilăriei*, 27 dec. 1932;
- *Slatina*, 30 iun. 1933;
- ***Mănăstirea Căldărușani***, 25 aug. 1933;
- ***Satul meu***, 12 nov. 1935.

TECULESCU HORIA

- ***Sighișoara***, 23 febr. 1933.

TEODORESCU-BRANIȘTE, TUDOR

- *Actualități*, 2 febr.; 16 febr.; 15 mart.; 29 mart.; 4 apr.; 19 apr.; 17 mai; 9 iun.; 18 iun.; 28 iun.; 12 iul.; 26 iul.; 16 aug.; 13 sept.; 27 sept.; 11 oct.; 25 oct.; 9 nov.; 21 nov.; 25 nov.; 6 dec.; 20 dec. 1932; 3 ian.; 17 ian.; 3 febr.; 15 febr.; 3 mart.; 14 mart.; 27 mart. 1933;
- *Săptămâna*, 27 mai; 3 iun.; 17 iun.; 1 iul.; 22 iul.; 29 iul.; 12 aug.; 19 aug.; 27 aug.; 3 sept.; 10 sept.; 17 sept.; 1 oct.; 15 oct.; 5 nov.; 12 nov. 1933;
- *Cronica dramatică*, 23 nov. 1933;
- *Săptămâna*, 26 nov. 1933;
- *Anul social românesc 1933*, 7 ian. 1934;
- *Săptămâna*, 21 ian.; 11 febr.; 25 febr.; 11 mart.; 25 mart.; 15 apr.; 29 apr. 1934.

TONITZA N.N.

- *Mangalia zugrăvită în cuvinte*, 10 dec. 1932;
- *Ca să-ți fie frumoasă casa*, 22 ian. 1933.

VÂLSAN GEORGE

- *Cunoașterea pământului românesc*, 16 ian. 1932;
- *Din frumusețile pământului românesc*, 13 iun. 1932;
- *Ținutul Porților de fier*, 25 sept. 1932;
- *Carpații românești*, 5 ian. 1933;
- *Carpații de răsărit și de miazăzi*, 6 ian. 1933;
- *Munții din Apusul României și importanța Carpaților pentru neamul românesc*, 7 ian. 1933;
- *Depresiuni și dealuri*, 8 ian. 1933;
- *Câmpiile și podișurile*, 9 ian. 1933;
- *Poezia regională*, 4 mai 1933;
- *Dimitrie Cantemir*, 6 iul. 1933;
- *Țărmuri de mare*, 26 sept. 1933;
- *Dimitrie Cantemir*, 29 dec. 1933;
- *La plaine roumaine*, 6 mart. 1934;
- *Das rumänisches Flachland*, 13 mart. 1934;
- *Dl. Martonne*, 27 iun. 1934;
- *Călătorie în Polonia*, 19 oct. 1934;
- [Conferință cu titlu neprecizat], 2 mart. 1935;
- *Nedeile de pe culmile Carpaților*, 3 mart. 1935;
- [Conferință cu titlu neprecizat], 24 mai 1935;
- *O Veneție rustică în Delta noastră*, 23 iun. 1935.

COLECȚIA **TEZAU**

În pregătire:

„Vocile memoriei“

Amintiri, portrete, evocări.

Volumul I, 1932-1935

„Ora veselă“

Sketchuri, cuplete, scenarii radiofonice.

Volumul I, 1932-1945

„Sărbători fericite“

Cultura populară la Radio,
ilustrată în 52 de conferințe.

Volumul I, 1932-1945

Lector: HORIA POP
Redactor: MARIA-ELENA NEGOESCU
Culegere și tehnoredactare computerizată:
GEORGE RĂDULESCU
Bun de tipar: septembrie 1998. Apărut: 1998
Coli de tipar: 25. Format: 16/54x84